Sten Nadolny

Atrastas lėtumas

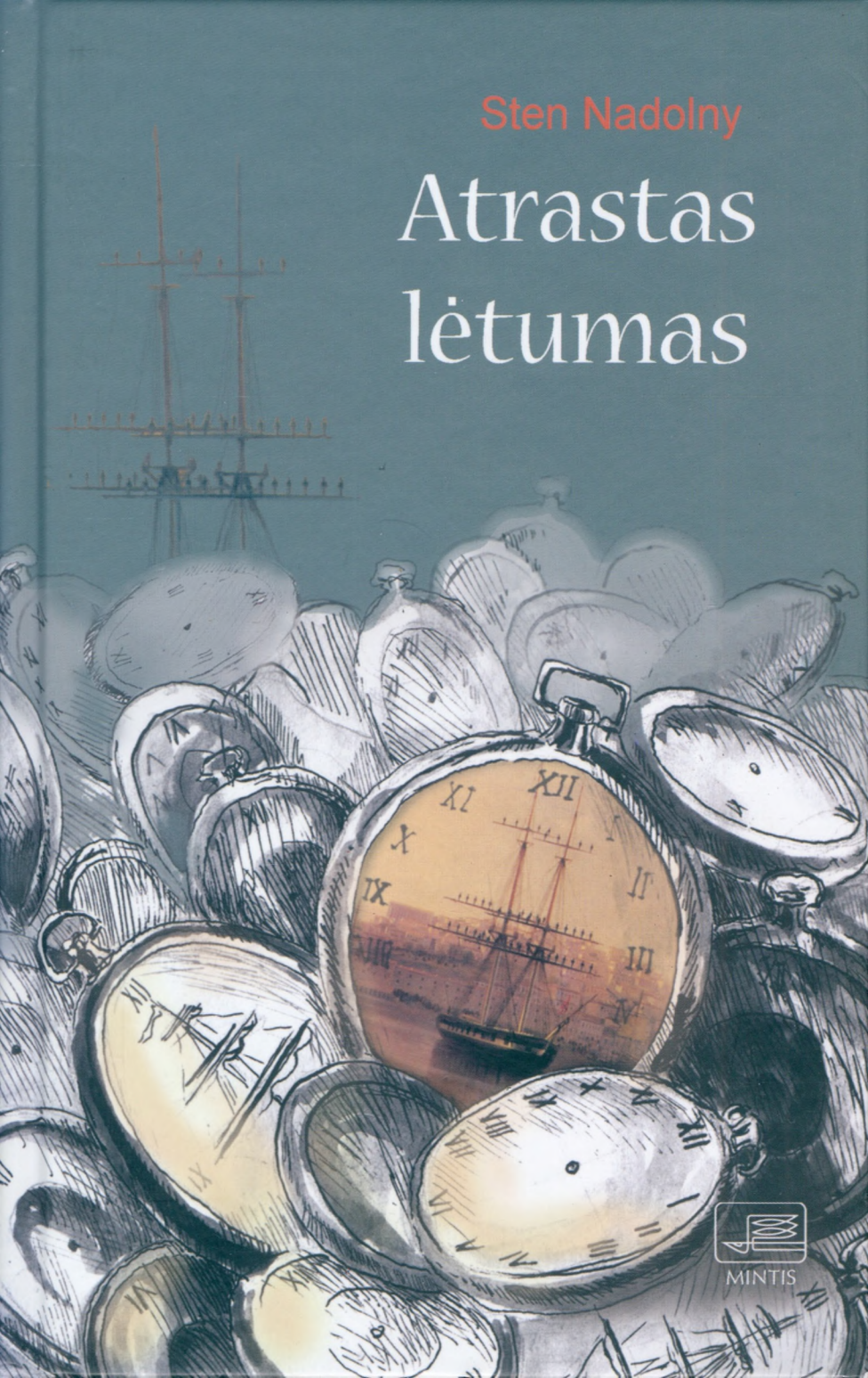

MINTIS

Šiuolaikinis Europos romanas

Skiriu savo tėvui
Burkhardui Nadolniui
(1905–1968)

Sten Nadolny

Atrastas lėtumas

Iš vokiečių kalbos vertė
Jūratė Eugenija Dikšaitė

MINTIS
VILNIUS

UDK 830-3
Na31

Versta iš

Sten Nadolny
Die Entdeckung der Langsamkeit
Piper, München Zürich, 2003

The publication of this work was supported by a grant from the Goethe-Institut

Knygos leidimą rėmė Goethe's institutas

Viršelio dailininkė
Aistė Jančiūtė

ISBN 978-5-417-00922-8
ISSN 1822-721X

© Piper Verlag GmbH, München, 2003
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Jūratė Eugenija Dikšaitė, 2007
© MINTIS, 2007

PIRMA DALIS

Džono Franklino jaunystė

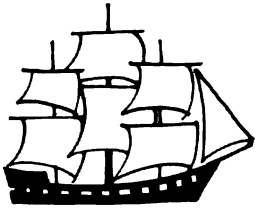

PIRMAS SKYRIUS

Kaimas

Džonas Franklinas buvo jau dešimties metų, bet vis dar toks lėtas, jog negalėdavo sugauti kamuolio. Jis palaikydavo virvę kitiems. Virvę ištempdavo nuo žemiausios medžio šakos iki jo iškeltos rankos. Laikydavo ją taip tvirtai, kaip ir medis, rankos nenuleisdavo iki pat žaidimo pabaigos. Jis, kaip joks kitas vaikas Spilsbyje ar net Linkolnšyre, buvo geriausias virvės laikytojas. Pro rotušės langą žiūrėjo raštininkas. Atrodė, kad jo žvilgsnis reiškia pripažinimą.

Visoje Anglijoje, ko gero, nebuvo nė vieno, kuris valandą, ar dar ilgiau, galėjo stovėti ir laikyti virvę. Jis stovėjo taip ramiai, kaip antkapio kryžius, stirksojo kaip paminklas. „Kaip kokia kaliausė!" – pasakė Tomas Barkeris.

Žaidimo Džonas negalėjo sekti, – tad nebūsi teisėjas. Jis tiksliai nematė, kada kamuolys paliečia žemę. Nežinojo, ar tai tikrai kamuolys, kurį kažkuris ką tik sugavo, ir ar tas, į kurį jis skriejo, buvo jį sugavęs, ar tik laikė rankose. Jis stebėjo Tomą Barkerį. Kaip gi tai įvykdavo? Kai Tomas kamuolio jau seniai neturėdavo rankose, Džonas suvokdavo: paties svarbiausio jis vėl nepamatė. Sugauti sviedinį – niekas to nebūtų geriau sugebėjęs už Tomą. Jis viską pamatydavo per sekundę ir judėdavo visai nestabteldamas, neklysdamas.

Dabar Džono akyje buvo drumstis. Jeigu jis žiūri į viešbučio kaminą, tai drumstis pačiame viršutiniame lange. Jeigu žvilgsnį nukreipia į susikryžiavusį lango rėmą, tai ji nuslysta ant viešbučio iškabos. Tai ji trūkčiodama bėga prieš jo akis žemyn, tai ir vėl šaipydamasi į viršų, kai tik Džonas žvilgteli į dangų.

Rytoj jie važiuos į arklių turgų Hornkasle, jis jau dabar ima džiūgauti, kelias jam pažįstamas. Kai vežimas važiuos iš kaimo, pirmiausia sušmėžuos kapinių tvora, tada už jos ant nederlingos žemės Ing Mingo trobos, prie jų moterys be skrybėlių, tik su skarelėmis. Šunys ten liesi, ko nepasakysi apie žmones, jie šiek tiek tvirtesni.

Prie durų stovės ir mojuos Šerardas. Toliau sodyba su rožėmis apaugusia siena ir pririštu šunimi, kuris paskui save temps būdą. Dar toliau ilga gyvatvorė su dviem galais, bukuoju ir smailiuoju. Bukasis galas nutolęs nuo kelio, matyti, kaip jis ištįsęs artėja ir tolsta. Smailusis, visai prie pat kelio, kaip kirvio ašmenys kerta kraštovaizdį. Tai kelia nuostabą: visai arti nežinia kas žybsi ir šokinėja, tvoros mietai, gėlės, šakos. Toliau už jų karvės, šiaudiniai stogai ir miškingos kalvos, jos pasirodydavo ir išnykdavo iškilmingu ir raminančiu ritmu. O toliausi kalnai kaip jis, jie paprasčiausiai čia stovi ir žiūri.

Žmonėmis, kuriuos jis pažinojo, džiaugėsi labiau nei arkliais, net „Raudonojo liūto" Baumberyje šeimininku. Jie ten mėgdavo užsukti, tėvas eidavo pas šeimininką prie prekystalio. Čia kai kas geltonuodavo aukštoje stiklinėje, tikri nuodai tėvo kojoms, šeimininkas juos paduodavo šiurpiai žvelgdamas. Gėrimas vadinosi

„Liuteris ir Kalvinas“. Džono negąsdino niūrūs veidai, jeigu jie tokie ir likdavo, jei jų išraiška nesuvokiamai staiga nepasikeisdavo.

Dabar Džonas išgirdo sakant žodį „miega“ ir priešais save pamatė stovintį Tomą Barkerį. Miega? Jo ranka nesujudėjo, virvė įtempta, ką Tomas dar galėjo prikišti? Žaidimas tęsėsi, Džonas nieko nesuprato. Viskas vyko per greitai – žaidimas, kitų kalbėjimas, šurmulys gatvėje prie rotušės. Diena vėl buvo nerami. Tik ką pro šalį lalėdama prajojo lordo Vilogbio medžiotojų kompanija, raudoni švarkai, nervingi žirgai, šunys rudomis dėmėmis ir besiplakančiomis uodegomis, garsus skalijimas. Kam lordui tokia didelė sumaištis?

Aikštėje dar buvo mažų mažiausiai penkiolika vištų, o su vištomis nebuvo malonu. Jos mėgindavo akiplėšiškai apdumti akis. Stovi nejudėdamos, tada kapsto, lesa, vėl sustingsta, lyg nebūtų lesusios, įžūliai vaizduoja, neva jos jau ištisas minutes stovi nejudėdamos. Jeigu jis pažvelgia į vištą, po to į bokšto laikrodį, tada vėl į vištą, toji stovi sustingusi ir atsargi, kaip ir prieš tai, nors iš tikro tuo metu ji sau lesiojo, kapstė, kraipė galvą, sukiojo kaklą... akys spokso kažkur, viskas – apgaulė! Taip pat ta stulbinanti akių paskirtis: ką gi mato višta? Kai ji viena akimi žiūri į Džoną, ką mato kita? Nuo to viskas ir prasideda! Vištoms trūksta sutelkto žvilgsnio ir kryptingo, tinkamo judesio. Jeigu norėdamas užklupti eidavai prie jų, kai jos neslėpdavo savo judesių, tada jos parodydavo savo tikrąjį veidą, o tai tik plasnojimas ir kudakavimas. Vištų sutikdavai visur, kur tik būdavo namų, tikra bėda.

Jam ką tik nusišypsojo Šerardas, bet tik trumpam. Jis turėjo stengtis ir būti geras gaudytojas, jis kilęs iš Ing Mingo ir, būdamas penkerių, yra pats jauniausias. „Turiu žiūrėti kaip erelis", – sakydavo Šerardas, ne „kaip koks erelis", bet „kaip erelis" – be „koks", ir tada žiūrėdavo labai rimtai, įsmeigęs akis, lyg tykantis žvėris, kad parodytų, ką jis turi galvoje. Šerardas Filipas Laundas buvo mažas, bet Džono Franklino draugas.

Dabar Džonas ėmėsi Šv. Jokūbo bažnyčios varpinės laikrodžio. Ciferblatas storo bokšto šone buvo išpieštas ant akmens. Laikrodis turėjo tik vieną rodyklę, ir ją tris kartus per dieną reikėdavo pasukti į priekį. Džonas girdėjo žodžius, kuriais jį prilygino užsispyrusiam laikrodžiui. Jis jų nesuprato, bet nuo tada suvokė, kad laikrodis turįs kažką bendro su juo.

Bažnyčioje stovėjo Peregrinas Bertis, riteris iš akmens, ir žvelgė į bendruomenę, jau daugelį šimtmečių rankoje laikydamas kalavijo rankeną. Vienas iš jo dėdžių buvo keliautojas jūromis ir atrado šiauriausią žemės vietą, tokią tolimą, kur saulė nenusileidžia ir laikas sustojęs.

Užlipti ant bokšto Džonui neleido. Nors, aišku, galėjai laikytis tvirtai įsikibęs į keturis bokštelius ir į daugybę atsikišimų ir tuo pat metu žvalgytis po apylinkę. Kapines Džonas gerai pažinojo. Pirmoji eilutė ant visų antkapių buvo tokia: *To the memory of.* Jis mokėjo skaityti, bet jam labiau patiko įsigilinti į kiekvienos raidės dvasią. Parašytos jos turėjo tąsą, grįžtamumą, jis jas mylėjo. Dieną antkapiai išsirikiuodavo, vienas stačiau, kitas gulsčiau, kad saviems mirusiems pagautų šiek tiek saulės. Naktį suguldavo plokšti ir užrašų įdubimuose

su didele kantrybe rinkdavo rasą. Antkapiai galėjo net matyti. Jie matydavo judėjimą, kuris paprastai žmogaus akiai buvo per lėtas: debesų šokį, kai nebūdavo vėjo, bokšto šešėlio posūkį iš vakarų į rytus, gėlių žiedo gręžimąsi į saulę, netgi žolės augimą. Apskritai bažnyčia buvo Džono Franklino vieta, tik čia, be maldų ir giesmių, nebuvo ką veikti, o giedoti jis kaip tik nemėgo.

Džono ranka laikė virvę. Per ketvirtį valandos besiganydama banda nuo viešbučio pasistūmėjo per visą jaučio ilgį. Maža balta dėmė buvo ožka, kuri visada ganydavosi kartu, nes tai, kaip sako, neleidžia bandoje kilti baimei ir neramumui. Iš rytų atplasnojo žuvėdra ir nutūpė ant viešbučio kamino iš raudono molio. Kitoje pusėje kažkas judėjo, ten prie svečių namų „Pas baltąjį elnią". Džonas pasuko galvą. Ten vaikščiojo jo teta Ana Čapel, lydima Metju, jūreivio, o tas laikė jos ranką. Tikriausiai jie greitai susituoks. Jo skrybėlė su kokarda, kaip ir visų jūros karininkų, kai jie būdavo krante. Jie abu pasisuko į jį, kažką vienas kitam pasakė ir sustojo. Nenorėdamas į juos spoksoti Džonas apžiūrinėjo baltą elnią, jis buvo pritvirtintas prie erkerio stogo, aplink kaklą auksinė grandinė. Kaip jam ją užnėrė per ragus? To, žinoma, vėl niekas nenorės paaiškinti. Kairėje šalia elnio galėjai perskaityti: „Pietūs ir vakarienė", o dešinėje „Šviesus alus, vynas, degtinė". Galbūt Ana ir Metju šnekėjosi apie jį, Džoną Frankliną? Gal jie pasakė: „Jis nusidavęs į motiną". Hana Franklin buvo pati lėčiausia motina, kiek aplink beieškotum.

Jis vėl pažiūrėjo į žuvėdrą. Anapus užliejamų pievų driekėsi smėlėtas jūros krantas. Jo broliai jūrą jau matę. Ten buvo įlanka, vadinama Vošo. Jos viduryje pa-

skendo karaliaus Džono brangenybės. Turbūt taptumei karaliumi, jei jas rastumei. Panėręs jis galėdavo ilgam sulaikyti kvėpavimą. Jeigu kas nors daug turėdavo, tai kiti iškart būdavo mandagūs ir kantrūs.

Tomis, našlaitis iš vaikiškos knygos, paprasčiausiai išplaukė į jūrą. Sudužus laivui, pateko pas hotentotus ir išliko gyvas, nes turėjo tiksintį laikrodį. Juodaodžiai jį laikė stebuklingu žvėrimi. Jis prisijaukino liūtą, medžiodavusį už jį, rado aukso ir pakliuvo į laivą, plaukiantį į Angliją. Sugrįžo turtingas ir padėjo savo seseriai Gudi susikrauti kraitį, nes ji kaip tik ruošėsi tekėti.

Jei Džonas būtų turtingas, tai ištisas dienas tyrinėtų namų veidus ir žiūrėtų į upę. Vakare gulėtų prie židinio vos įsižiebus pirmai liepsnai iki pat paskutinio jos spragtelėjimo, ir visiems tai būtų savaime suprantama. Džonas Franklinas – Spilsbio karalius. Karvės ėda žolę, ožka saugo nuo nelaimių, paukščiai tūpia, antkapiai siurbia saulę, debesys šoka, visur taika. Vištos uždraustos.

„Nevėkšla", – išgirdo Džonas sakant. Tomas Barkeris stovėjo priešais jį, stebėdamas jį pusiau primerktomis akimis, ir rodė dantis. „Atstok!" – sušuko mažasis Šerardas greitajam Tomui. – Jo juk net pyktis neima!" Bet Tomas tai ir norėjo sužinoti. Džonas laikė virvę kaip ir anksčiau ir sutrikęs žiūrėjo Tomui į akis. Tas pasakė daug sakinių, bet taip greitai, kad nė žodžio negalėjai suprasti. „Nesuprantu", – pasakė Džonas. Tomas parodė į Džono ausį, ji buvo visai arti, todėl sugriebė ją ir timptelėjo. „Ką man daryti?" – paklausė Džonas. Vėl daugybė žodžių. Paskui Tomas dingo, Džonas stengėsi atsigręžti, bet jį kažkas laikė. „Paleisk virvę!" – sušuko Šerardas. „Na ir kvaiša!" – šaukė kiti. Tuomet

sunkus kamuolys trenkė Džonui į pakinklius. Jis nuvirto kaip per stačiai atremtos kopėčios, pirma lėtai, po to visu svoriu. Šlaunyje ir alkūnėje stiprėjo skausmas. Vėl prieš jį stovėjo Tomas, atlaidžiai šypsodamasis. Pusbalsiu, nenuleisdamas akių nuo Džono, kitiems kažką sakė, vėl kažką su žodžiu „miega". Džonas šiaip taip atsistojo, iškeltoje rankoje vis dar laikydamas virvę, jis nenorėjo nieko pakeisti. Gal per stebuklą jo kūnas vėl atgaus pusiausvyrą, o kas, jei jis virvę nuleistų? Jis išgirdo kažką apie naminį paukštį, vaikai kikeno ir juokėsi: „trenk jam, tada atsibus", „jis nieko nedaro, tik vėpso". Kažkur tarp jų stovėjo Tomas Barkeris ir žvelgė pro nuleistas blakstienas. Džonui teko žiūrėti išpūtus akis, kad niekas nepraslystų pro šalį, nes anas vis judėjo iš vienos vietos į kitą. Tai nebuvo malonu, bet pabėgęs jis būtų buvęs bailys, ir bėgti jis visai nemokėjo. Be to, jis nejautė nė mažiausios baimės. Tačiau Tomo mušti jis negalėjo. Nieko kito neliko, tik sekti paskui jį. Viena mergaitė sušuko: „Kada gi jis paleis virvę?" Šerardas bandė Tomą sulaikyti, bet jis buvo per mažas ir per silpnas. Džonas dar manė matąs, kad kažkas iš nugaros jį tempia už plaukų. Kaip Tomas ten atsidūrė? Čia ir vėl jam pritrūko trupučio laiko. Jis apsisuko, užkliuvo, ir abu kartu griuvo ant žemės, nes Tomo koja įsipainiojo į virvę, o ją tvirtai laikė Džonas. Tomas pasisuko ir trenkė Džonui kumščiu į veidą, išsipainiojo ir dingo. Džonas pajuto, kad vienas iš priekinių viršutinių dantų ėmė klibėti. Čia jau nebus ramybės! Lyg iš toli valdoma lėlė energingai nužingsniavo paskui Tomą. Jis beprasmiškai yrėsi rankomis, tarsi ketindamas ne mušti priešą, bet jį nubaidyti. Tomas kaip tik buvo

atkišęs paniekos kupiną veidą, bet Džono ranka liko kaboti ore lyg paralyžiuota, tarsi paminklas antausiui. Vaikams darėsi nesmagu: „jam gi bėga kraujas" ir „eik namo, Džonai!" Vėl įsikišo Šerardas: „Juk jis net nemoka gerai gintis!" Džonas ir toliau sekė paskui Tomą ir taikėsi jį sugriebti, bet nelabai ryžtingai. Gal ne visi buvo prieš jį, nors jie juokėsi ir susidomėję žiūrėjo, bet šiek tiek laiko Džonas negalėjo suvokti, kodėl taip atrodo žmonių veidai: išsišiepę lūpos, keistai išpūstos šnervės, judantys aukštyn ir žemyn akių vokai, ir vienas už kitą vis garsiau šaukė. „Džonas kaip varstotas, – šaukė kažkuris, gal Šerardas, – jeigu jis jau ką nutvers, tai nepaleis!" Bet varstotas nenutvers to, kuris jau išnyko. Darėsi nuobodu.

Tomas paprasčiausiai nuėjo, pilnas didybės ir neskubėdamas, o jam iš paskos – Džonas, kiek leido virvė. Tada išsiskirstė kiti. Šerardas guosdamas dar pasakė: „Tomas išsigando!"

Nosis užkrešėjo ir skaudėjo. Nykščiu ir smiliumi jis laikė pieninį dantį, kurio veltui tarpdantyje ieškojo liežuvis. Švarkelis buvo kruvinas. „Labą dieną, ponia Vokeri!" Kol Džonas tai išlemeno, senis Vokeris jau seniai buvo nuėjęs.

Akyje jis vėl turėjo įdomią drumstį, kai tik norėdavo ją pamatyti, ji pasprukdavo. Jeigu žiūrėdavo į šalį, ji artindavosi. Šitas slankiojimas tai į vieną, tai į kitą pusę turėjo būti kelias, kuriuo paprastai juda akis. Ji šokinėjo nuo taško prie taško, bet pagal kokią taisyklę? Džonas uždėjo vieną pirštą ant užmerktos dešinės akies voko, o kairiąja apžiūrinėjo pagrindinę Spilsbio gatvę. Jis jautė, kaip akis trūkčioja, vis užgriebdama kažką naujo,

kol pagaliau prie lango pamatė tėvą, kuris tarė: „Va, ateina bukaprotis!" Tikriausiai jis buvo teisus: Džono marškiniai suplėšyti, kelis nubrozdintas, švarkelis kruvinas, o jis pats stovi prieš turgaus kryžių, spokso ir maigo akį. Tai turėjo įžeisti tėvą. „Tokį dalyką iškrėsti savo motinai!" – išgirdo Džonas, po to gavo pylos. „Skauda!" – pripažino Džonas, nes tėvui reikėjo žinoti, ar jo pastangos buvo sėkmingos. Tėvas manė, jog savo jaunėlį turįs gerokai išvanoti, kad šis pabustų. Kas negalėjo kovoti ir prasimaitinti, tas – našta bendruomenei, tokie buvo Šerardo tėvai, o jie netgi nebuvo lėti. Gal dar verpėjo darbas, o gal sulenkus nugarą laukuose. Tėvas, be abejo, teisus.

Lovoje Džonas surikiavo dienos skausmus. Jis mėgo ramybę, bet turėjo mokėti atlikti ir skubius darbus. Jeigu nespėdavo, viskas sukildavo prieš jį. Taigi reikia pasivyti. Džonas atsisėdo, padėjo rankas ant kelių ir liežuviu brūžino žaizdą tarpdantyje, kad geriau galvotųsi. Dabar jam reikia išstudijuoti greitumą, kaip kitiems Bibliją ar žvėrių pėdsakus. Vieną dieną jis būsiąs greitesnis už tuos, kurie dabar pranašesni. Aš norėčiau išmokti kaip reikiant lėkti, pagalvojo jis, norėčiau būti kaip saulė. Tik atrodo, kad ji lėtai keliauja dangumi! Jos spinduliai greiti kaip akių žvilgsnis, anksti rytą ji išsyk pasiekia tolimiausius kalnus. „Greitas kaip saulė!" – tarė jis garsiai ir atsilošęs nugriuvo ant pagalvių.

Sapnavo Peregriną Bertį, akmeninį Vilogbio lordą. Šis laikė nutvėręs Tomą Barkerį, kad tasai klausytųsi Džono. Tomui nepavyko išsilaisvinti, jo vikrumo pakako tik keliems mažiems judesiams. Džonas kurį laiką į jį žiūrėjo galvodamas, ką galėtų jam pasakyti.

ANTRAS SKYRIUS

Dešimtmetis ir jūra

Kuo gi tai paaiškinti? Tikriausiai yra tam tikra šalčio rūšis. Žmonės ir gyvuliai šaldami stingsta. Šitaip atsitinka ir su žmonėmis iš Ing Mingo, kai jie būna alkani. Jis judėjo užkliūdamas, tad jam trūko kažkokio ypatingo maisto. Jo reikėjo susirasti ir suvalgyti. Taip galvojo Džonas, įsiropštęs į medį šalia kelio, vedančio į Partnį. Saulė apšvietė Spilsbio kaminus, o Šv. Jokūbo bažnyčios varpinės laikrodis, ką tik pasuktas į priekį, rodė ketvirtą valandą popiet. Dideli gyvuliai, pagalvojo Džonas, juda lėčiau už peles ir vapsvas. O gal jis koks keistas milžinas? Iš išorės jis mažas kaip ir kiti, o lėtai judėdamas ir nieko nesutrypdamas niekam nekenkė.

Jis nulipo ir vėl įlipo į medį. Žinoma, užtruko per ilgai, ranka sugriebęs šaką įsikibo į ją. Akimis jau seniai turėjo rasti kitą šaką. O ką darė akys? Jos sustojo prie rankos. Taigi čia kaltas žvilgsnis. Medį jau labai gerai pažinojo, bet niekaip neišėjo greičiau. Akys nepasidavė raginamos. Vėl sėdėjo tarpušakyje. Ketvirtis penktos. Juk jis turi laiko. Jo niekas neieškos, nebent Šerardas, bet ir tas jo neras. Šiandien rytą ta karieta! Jam belipant, į jį akis įsmeigę žiūrėjo brolis ir sesuo, nes jie buvo nekantrūs ir nesidžiaugė būdami jo artimieji. Džonas žinojo, kad atrodo keistas, kai ima skubėti. Jau vien dėl išplėstų

akių. Vietoj karietos durelių rankenos jis netyčia pataikydavo į rato stipinus arba į arklio uodegą. Liežuvis burnos kampe, įtempta kakta, švokščiantis kvėpavimas, ir tada kiti sakydavo: „Jis vėl skiemenuoja!“ Taip jie vadindavo jo judesius, pats tėvas sugalvojo šį posakį.

Jis apžiūrinėjo per lėtai. Geriau atrodytų, jeigu būtų aklas. Čia jam šovė mintis! Vėl išlipo iš medžio, atsigulė ant nugaros ir išmoko visą guobą mintinai – kiekvieną šaką, nuo apačios iki viršaus, kiekvieną rankos judesį. Tada kojine užsirišo akis, apčiuopė pačią žemiausią šaką ir, garsiai skaičiuodamas, judino rankas ir kojas iš atminties. Metodas buvo geras, bet šiek tiek pavojingas. Jis dar nebuvo įvaldęs savo medžio, pasitaikė klaidų. Jis nusprendė būti toks greitas, kad net liežuvis atsiliks beskaičiuodamas.

Penkta valanda popiet. Sunkiai kvėpuodamas ir prakaituodamas sėdėjo tarpušakyje nusmaukęs kojinę ant kaktos. Negalima gaišti, tik šiek tiek atsipūs! Netrukus taps greičiausiu žmogumi pasaulyje, bet kol kas reikia apsimesti lyg niekur nieko. Dėl vaizdo vis dar vangiai klausysis, lėtai kalbės, žingsniuos „skiemenimis“ ir visur nevykusiai vilksis iš paskos. O tada įvyks viešas pasirodymas: „Nėra greitesnio už Džoną Frankliną“. Arklių turguje Hornkasle jis lieps pastatyti palapinę. Visi ateis kaip dera iš jo pasijuokti, Barkeriai iš Spilsbio, Tenisonai iš Markit Reizeno, vaistininkas Flindersas iš Doningtono, Krekroftai – tie, matyti šiandien iš ryto! Pirmiausia jis visiems parodys, kad gali suprasti greičiausiai kalbantį, netgi visiškai negirdėtais posakiais, o tuomet jis atsakinės taip greitai, kad niekas nesupras nė žodžio. Kortomis ir kamuoliais jis taip darbuosis, kad visiems

akyse mirgės. Džonas mintyse dar kartą atkartojo šakas ir ėmė lipti žemyn. Ant paskutinės nepataikė ir nukrito. Pakėlė raištį nuo akių: vėl tas dešinysis kelis!

Šiandien per pietus tėvas kalbėjo apie kažkokį diktatorių Prancūzijoje. Jis nuverstas ir prarado galvą. Kai tėvas gerdavo daug „Liuterio ir Kalvino", tuomet Džonas gerai suprasdavo, ką jis sako. Tada ir jo eisena būdavo kitokia, lyg bijotų, kad žemė neišlaikys arba staiga pasikeis vėjo kryptis. Kas tas diktatorius? Tą Džonui dar reikės išsiaiškinti. Jeigu suprasdavo žodį, tai norėdavo sužinoti, ką jis reiškia. „Liuteris ir Kalvinas" buvo alus ir kadaginė.

Jis atsistojo. Dabar panoro pasimokyti žaisti kamuoliu. Per valandą ketino išmokti mėtyti kamuolį į sieną ir jį sugauti. Tačiau praėjo valanda, o kamuolio taip nė karto ir nepagavo, bet gavo į kailį ir padarė visai kitas išvadas. Atsitūpęs ant Franklinų namo slenksčio įtemptai galvojo.

Jau beveik būtų išmokęs sugauti kamuolį, nes išrado naują būdą: įsmeigtą žvilgsnį. Jis ne šiaip sau žiūrėjo kamuoliui įkandin, kaip šis pakyla ir švilpdamas leidžiasi, bet laikė įsmeigęs akis į tam tikrą tašką sienoje. Jis žinojo: kamuolį sugaus, jeigu jo neseks akimis, bet jo tykos. Kelis kartus kamuolys beveik jau buvo spąstuose, bet tada viena po kitos prasidėjo nesėkmės. Pirmiausia jis išgirdo žodį „Švarplė" – taip jį vadino nuo vakar dienos. Atėjo Tomas bei kiti ir norėjo tik šiaip sau pasižiūrėti. Paskui – žaidimas „Nusišypsok". Kai Džonui šypsojosi, jis buvo priverstas atsakyti šypsena, nes negalėjo jos sulaikyti. Nors jį tuo metu ir tampė už plaukų ar spardė į blauzdą, tačiau jis niekaip neatsikratė

šypsenos. Tomui tai buvo pramoga, ir Šerardas nieko negalėjo pakeisti. Po to jie atėmė kamuolį.

Dengtoje terasoje šalia Franklino namo buvo draudžiama triukšmauti. Išgirdusi šauksmą atskubėjo motina Hana, kuri nerimavo dėl tėvo nuotaikos. Triukšmadariams į akis krito tai, kad ji vaikšto ir kalba kaip Džonas. Ji irgi negalėdavo įpykti, o tai skatino peštukų įžūlumą. Motina pareikalavo kamuolio, ir jie sviedė taip stipriai, kad ji negalėjo sugauti. Berniukai išaugo, jie nepakluso suaugusiajai, nes ji buvo tokia lėta. Dabar išėjo tėvas Franklinas. Ką jis apibarė? Motiną. Ką jis prikūlė? Džoną. Sumišusiam Šerardui jis uždraudė dar kartą čia rodytis. Va, šitaip viskas pasibaigė.

Įsmeigtas žvilgsnis tiko ir apmąstymams. Pirmiau Džonas turguje pamatė tik kryžių. Prie šio atramos taško prisidėjo vis daugiau vaizdų: laiptai, namai ir karietos. Jis apmetė žvilgsniu viską, bet jo akys neklaidžiojo ir nebėgiojo. Vienu metu jo galvoje susijungė visų bėdų paaiškinimas, kaip nupieštas paveikslas – su laiptais bei namais ir horizontu tolumoje.

Džoną čia pažinojo ir žinojo, kiek pastangų jam viskas kainuodavo. Jau geriau tarp svetimų žmonių, kurie greičiausiai buvo kaip jis. Tokių turėjo būti, galbūt labai toli. Ir ten jis galėtų geriau išmokti greitumo. Be to, jis labai norėjo pamatyti jūrą. Čia iš jo nieko neišeis. Džonas pasiryžo – dar šią naktį! Motina negalėjo jo apginti, jis jos taip pat, jis veikiau jai keldavo rūpesčių. „Ne taip paprasta su manimi,– sušnabždėjo Džonas. – Aš pasikeisiu, ir tada viskas bus kitaip!" Jis turėjo išeiti, į rytus prie jūros pakrantės, iš kur kildavo vėjas. Jis jau dabar ėmė džiūgauti.

Kada nors jis sugrįš, kaip Tomis knygoje, judrus bei greitas ir apsisiautęs prabangiais drabužiais. Jis nueis į bažnyčią ir, įpusėjus pamaldoms, garsiai sušuks „Stop!" Visi, kurie buvo įžeidę jį arba jo motiną, patys paliks kaimą, o tėvas nuvirs ir praras galvą.

Paryčiais išslinko iš namų. Nėjo pro kryžių per aikštę, bet tarp tvartų, tiesiai ganyklų link. Jo ieškos, todėl reikia galvoti apie pėdsakus. Jis praėjo Ing Mingą. Šerardo neketino žadinti, jis neturtingas ir norėtų keliauti kartu, bet per mažas, kad jį priimtų į laivą. Džonas priėjo Handlebio tvartus. Buvo vėsu bei drėgna, viskas skendėjo blausioje šviesoje. Jam knietėjo patirti nežinomybę, ir jo tikslas buvo gerai apgalvotas.

Negiliu grioviu nubrido iki Limno upelio. Jie galvos, kad jis nukeliavęs Hornkaslo kryptimi, o ne jūros link. Tada padaręs didelį lanką aplenkė Spilsbį iš šiaurės. Kai patekėjo saulė, rankoje laikydamas batus perbrido Stipingo upės brastą. Dabar nuo kaimo jis buvo gerokai nutolęs į rytus. Bet kada tarp kalvų galėjo sutikti kerdžių, tačiau tas miegodavo iki pietų, įsitikinęs, kad priešaušris priklauso miško žvėrims. Kerdžius turėjo laiko ir daug mąstydavo, dažnai sugniaužęs kumščius. Džonui jis patiko, bet šiandien geriau jam nepasipainioti. Tikriausiai jis įsikištų. Suaugęs žmogus kitaip galvoja apie pabėgimą negu vaikas, nors jis ir buvo kerdžius, miegalius ir maištautojas.

Džonas sunkiai ėjo per miškus ir pievas, vengė kiekvieno kelio, lindo per tvoras ir krūmų užtvaras. Ėjo tamsiu mišku, o kai per krūmynus iš jo išėjo, jį pagavo saulė, pirmiau savo šviesa, paskui savo šiluma, vis stipriau. Spygliai draskė kojas. Jis buvo patenkintas kaip

niekada, nes priklausė tik sau pačiam. Tolumoje tarp medžių kamienų aidėjo medžiotojų šūviai. Jis pasuko į šiaurę per ganyklas, nes nenorėjo būti laukiniu žvėrimi.

Džonas ieškojo tokios vietos, kur niekam nebūtų per lėtas. Bet ji galėjo būti dar toli.

Jis turėjo tik vieną vienintelį šilingą, dovanotą Metju, jūreivio. Prispyrus bėdai, už jį galėjo gauti kepsnį su salotomis. Už šilingą taip pat galėjo pašto karieta nuvažiuoti keletą mylių, jeigu važiuotų lauke, tai yra, atsisėstų ant stogo. Tačiau ten jis nesugebėtų tvirtai laikytis ir įtraukti galvą, jeigu pasitaikytų žemi kelio vartai. Už viską geriausia buvo jūra ir laivai.

Gal jis būtų tinkamas vairininkas, bet kiti turėtų juo pasitikėti. Prieš kelis mėnesius jie pasiklydo bevaikštinėdami po mišką. Vien tik jis, Džonas, stebėjo nedidelius pasikeitimus, saulės aukštį, kylantį vietovės paviršių – jis žinojo kaip sugrįžti. Buvo įbrėžęs ženklą miško žemėje, bet anie į tokį net nenorėjo pažiūrėti. Jie sprendė skubotai ir taip pat greitai atmesdavo sprendimus. Vienas negalėjo grįžti, jie būtų neleidę. Susikrimtęs sėlino paskui mažuosius mokyklos kiemo karalius, kurie savo vardą užsitarnavo būdami greiti, o dabar nežinojo, kur jiems eiti. Jeigu ne škotų gyvulių varovas, jiems būtų tekę nakvoti lauke.

Dabar saulė buvo zenite. Toli šiaurinėje pašlaitėje buvo apsistojusi avių banda. Vis dažniau pasitaikydavo kūdrų, miškai retėjo. Jis pažvelgė tolyn per lygumas ir pamatė vėjo malūnus, alėjas ir dvarus. Vėjas darėsi gaivesnis, žuvėdrų pulkai didėjo. Jis atsargiai įveikdavo vieną tvorą po kitos. Kinkuodamos galvomis ir linguodamos prie jo ėjo karvės, norėdamos jį apžiūrėti.

Atsigulė už sužėlusios gyvatvorės. Saulė per užmerktus vokus įliejo į jo akis raudonos ugnies. Šerardas, pagalvojo jis, jausis apgautas. Vėl atmerkė akis, kad neliūdėtų.

O kad galėtų taip sėdėti ir žiūrėti į gamtą ištisus šimtmečius, ir pievos virstų miškais, o pelkės taptų kaimais arba dirvomis! Niekas jo neklausinėtų, jį tik tada palaikytų žmogumi, jeigu jis sujudėtų.

Čia už tvoros nesigirdėjo jokio šios žemės gyventojo, tik vištos ir šunys tolumoje, retkarčiais koks šūvis. Galbūt miške sutiks kokį plėšiką. Tada tektų atsisveikinti su šilingu.

Džonas atsistojo ir nužingsniavo per užliejamas pievas. Saulė jau leidosi už horizonto, toli anapus Spilsbio. Skaudėjo kojas, liežuvis lipo prie gomurio. Vingiu apėjo kažkokį kaimą. Teko bristi per vis platesnius griovius arba juos peršokti, o Džonas blogai šokinėjo. Bet pagaliau užtvaros baigėsi. Ėjo keliu, nors jis vedė į kaimą, kurio bažnyčia atrodė panaši į Šv. Jokūbo. Mintis apie tėvų namus ir vakarienę gynė šalin. Nepaisydamas alkio patenkintas galvojo, kaip jie dabar ten sėdi ir kaupia jo ausims skirtus priekaištus, nuo kurių jie nesusilaikys.

Kaimas vadinosi Ingoldmelsas. Saulė nusileido. Mergaitė su nešuliu ant galvos dingo tarpduryje, į jį nepažvelgė. Ir čia kitapus kaimo Džonas pamatė tai, ko ieškojo.

Prieš jį tyvuliavo švino spalvos, milžiniška ištįsusi lyguma, purvina ir miglota, kaip per duonkubilio kraštus virstanti tešla, šiek tiek grėsminga, lyg tolima žvaigždė, žiūrint į ją iš arti. Džonas giliai kvėpavo. Jis privertė kliūvančias kojas bėgti ristele to besiveržiančio per

kraštus daikto link taip greitai, kiek galėjo. Dabar jis rado vietą, kuri priklausė jam. Jūra buvo draugas, jis tai jautė, nors ji šią minutę atrodė nekaip.

Sutemo. Džonas ieškojo vandens. Buvo tik dumblas, smėlis ir seklūs upeliai, teko pakentėti. Gulėdamas už pašiūrės valčiai žiūrėjo į padūmavusį horizontą, kol pagaliau užmigo. Naktį pabudo apsuptas miglos, sušalęs ir alkanas. Jūra, dabar ji buvo čia, jis ją girdėjo. Priėjęs palenkė galvą taip, kad jūra būtų per kelis pirštus aukščiau tos linijos, kur ji pereina į sausumą. Tiksliai negalėjai įžiūrėti, kur ta linija. Jis tartum sėdėjo jūroje, tartum ant kranto, – apie tai reikia pagalvoti. Iš kur tiek daug smėlio? Kur dingsta jūra per atoslūgį? Jis buvo laimingas ir kaleno dantimis. Paskui vėl sugrįžo prie pašiūrės ir bandė miegoti.

Rytą kulniavo pakrante ir apžiūrinėjo jūros pūtų draikanas. Kaip patekti į laivą? Tarp pajuodusių, puvėsiais atsiduodančių tinklų, prie apverstos valties meistravo žvejys. Džonui reikėjo gerai apgalvoti savo klausimą ir jį šiek tiek pakartoti, kad žvejys čia pat neprarastų kantrybės. Tolumoje jis pamatė laivą. Burės ryto saulėje mirgėjo įvairiomis spalvomis, laivo korpusas jau buvo dingęs už vandens linijos. Vyras pastebėjo Džono žvilgsnį, primerkė akis ir įdėmiai pažvelgė į laivą. „Tai fregata, karo vyras". Šiek tiek keisti žodžiai. Jis ir toliau meistravo. Džonas paklausė, žiūrėdamas į jį: „Atsiprašau, kaip man patekti į laivą?"

„Hulyje, – tarė žvejys ir plaktuku parodė į šiaurę, – arba Skegnese, pietuose, bet ten – laimės dalykas". Metęs greitą žvilgsnį apžiūrėjo Džoną nuo galvos iki kojų, susidomėjęs, tai rodė ore pakibęs plaktukas. Daugiau nė žodžio nepratarė.

Vėjas plėšė ir stūmė, Džonas klampojo į pietus. Jam, žinoma, nusišypsos laimė, taigi – Skegnesas! Jis beveik neatitraukė akių nuo bangų, be paliovos puolančių krantą. Retkarčiais atsisėsdavo ant išrikiuotų medinių barikadų, trukdančių jūrai nuplauti smėlį. Visą laiką matė, kaip atsiranda naujos srovelės, ežerėliai ir įdubos, kurios netrukus vėl virsta žėrinčiu lygiu paviršiumi. Žuvėdros džiūgaudamos klykė: „Teisingai!" arba „Na, eik!" Geriau pradžioje neelgetauti! Tuoj į laivą, o ten jau bus ko valgyti. Kai tik jie Džoną bus paėmę, jis apiplauks pasaulį tris kartus, kol tie galės jį parsiųsti namo. Saulėje už kopų jau švietė Skegneso namai. Jam buvo silpna, bet jautėsi saugus. Atsisėdęs įsmeigė žvilgsnį į smėlio bangeles, ir jo ausys išgirdo miesto varpus.

Šeimininkė Skegnese stebėjo Džono Franklino judesius, pažiūrėjo jam į akis ir pasakė: „Jis nepajuda iš vietos, jis juk beveik išbadėjęs". Džonas atsikvošėjo prie stalo su šiurkščia staltiese, priešais lėkštė, o ant jos kai kas panašaus į storai atpjautą duonos riekę, tik sulipintą iš mėsos gabaliukų. Šilingą jam leido pasilikti kišenėje. Burnoje jautė vėsą, skonis buvo rūgštus ir sūrus, o ryklei tai buvo lyg varpai ausims ar banguotas smėlis akims. Valgė godžiai, įkyrios musės jam netrukdė, ir valgydamas visą laiką šypsojosi. Ateitis taip pat atrodė turtinga ir maloni, ir aiški kaip ant lėkštės. Jis buvo pakeliui į nežinomas žemes. Jis ištirs greitumą ir mokysis. Jis rado moterį, kuri jam davė valgyti. Gal ir koks geras laivas bus netoliese.

„Kas čia? – paklausė šakute rodydamas į lėkštę. „Sustingusi mėsa, – atsakė šeimininkė, – šaltiena iš kiaulės galvos, ji suteikia jėgų".

Dabar jis turėjo jėgų, bet laivo nerado. Šiaip jau Skegnese jokios laimės. Šaltienos yra, o fregatų – ne. Tačiau jis nesiduos suklaidinamas. Netoliese turėtų būti Gibraltaro kyšulys, nes čia, pakeliui į Vošo įlanką, praplaukdavo laivai. Ten ketino apsižvalgyti. Gal pasidaryti plaustą ir nuplaukti iki laivų kelio, tada jie pamatys ir turės jį paimti. Iš šios vietos jis patraukė į pietus: Gibraltaro kyšulys.

Pusvalandį paėjęs per slenkantį smėlį jis atsigręžė. Miestas vėl skendėjo rūke. Tačiau priešais judėjo taškas, labai aiškiai matomas. Kažkas artėjo labai skubėdamas! Džonas susirūpinęs stebėjo judėjimą. Taškas statmenai vis ilgėjo, šokčiojo aukštyn ir žemyn. Tai ne pėsčias žmogus! Džonas kliūdamas nuskubėjo už bangolaužio iš rąstų, prisispaudęs prie pat žemės nušliaužė iki vandens ir pabandė įsirausti į smėlį. Jis gulėjo ant nugaros, kulnais ir alkūnėmis kapstė smėlį tikėdamasis, kad jūra keliais ilgais bangų lyžtelėjimais jį taip nugramzdins, kad kyšos tik nosis. Sulaikęs kvėpavimą įsmeigė akis į debesis danguje, kūnas sustingęs, lyg pats būtų bangolaužis. Kai medžiokliniai šunys sulojo tiesiai į ausį, pasidavė. Jis buvo jų rankose. Dabar pamatė ir arklius.

Nuo Stipingo upės pusės atjojo Tomas, o iš Skegneso – tėvas su šunimis. Tomas jėga tempė jį už rankos, Džonas nežinojo kodėl. Tada jo ėmėsi tėvas, jam davė į kailį, čia pat, šviečiant popiečio saulei.

Praėjus trisdešimt šešioms valandoms nuo pabėgimo pradžios Džonas jau buvo pakeliui į namus, sėdėjo prieš tėvą ant visą laiką kinkuojančio ir trūkčiojančio arklio ir užburkusiomis akimis žiūrėjo į tolimus kalnus, kurie lyg tyčiodamiesi jojo kartu su juo į Spilsbį,

tuo tarpu gyvatvorės, tvoros ir upeliai, kainavę jam ištisas valandas, mirgėdami nuo jo tolo amžiams.

Dabar jis nebeturėjo jokios vilties. Ilgiau nenorėjo laukti, kada užaugs! Uždarytas į kamarą su duona ir vandeniu, kad iš to ko nors pasimokytų, jis daugiau nieko nenorėjo išmokti. Nejudėdamas spoksojo į tą patį tašką, bet nieko nematė. Kvėpavo taip, lyg oras būtų molis. Kas valandą jo vokai nusileisdavo, mintyse leido visiems judėti, kas tik galėjo judėti. Dabar jau neketino būti greitas. Priešingai, norėjo save stabdyti, kol numirs. Žinoma, nebuvo lengva mirti iš sielvarto be pagalbinių priemonių, bet jis tai pasieksiąs. Priešindamasis bet kokiai laiko tėkmei jis nuo šiol savo noru vėluos ir greitai taip atsiliks, kad visi jį laikys mirusiu. Kitų žmonių diena jam tęsis tik valandą, jų valanda – minutę. Jų saulė skries dangumi, tėkšis į jūrą pietuose, o virš Kinijos – vėl aukštyn ir nuriedės lyg kėglių rutulys per Aziją. Žmonės kaimuose čiauškės ir spurdės pusvalandį, ir tai bus jų diena. Tada jie nutils ir atsiguls, o mėnulis skubėdamas irsis dangaus skliautu, nes iš kitos pusės atbėgs garsiai alsuodama saulė. Jis darysis vis lėtesnis. Dienos ir nakties kaita bus tik mirguliavimas, ir pagaliau – jo laidotuvės, nes jie laikys jį mirusiu! Džonas įtraukė oro ir sulaikė kvėpavimą.

Liga rimtėjo, aštrūs skausmai visur. Kūnas išmetė tai, ką jis turėjo savo viduje. Mintys po truputį drumstėsi. Šv. Jokūbo bokšto laikrodis, kurį matė pro langą, jam negalėjo pasakyti, kaipgi save susieti su juo. Pusę vienuoliktos vėl buvo dešimta, kiekvienas vakaras –

kaip vakaras prieš tai. Jeigu dabar numirs, bus taip, kaip prieš jo gimimą – jo lyg nebuvę.

Jis buvo karštas kaip krosnis. Jam dėjo garstyčių kompresus, girdė jį tūbės ir sėmenų arbata, retkarčiais jis nurydavo miežinio kisieliaus. Gydytojas liepė kitus vaikus laikyti kuo toliau. Jiems reikia valgyti juoduosius serbentus ir gervuoges, tai padeda neužsikrėsti. Kas keturias valandas jam į burną suberdavo miltelių iš Kolumbo šaknies, krotonmedžio žievės ir džiovintų rabarbarų. Liga nebuvo blogas būdas padėčiai vėl įvertinti. Prie jo lovos ėjo lankytojai: tėvas, senelis, vėliau teta Eliza, pagaliau Metju, jūrininkas. Motina čia sėdėjo beveik visą laiką, nebyli ir nevikri, bet niekada nebuvo bejėgė, visada rami, lyg tikrai žinotų, kad viskas bus gerai. Visi už ją buvo pranašesni, bet jos vis tiek jiems reikėjo. Tėvas laimėjo, kaip visada, ir visai be reikalo. Visada būdavo jo viršus, visų pirma kalbant, ir netgi tada, kai norėdavo pasakyti kažką malonaus: „Neilgai truks, ir tu eisi į mokyklą Laute. Išmoksi taisyklingai vartoti linksnius, ten jau jie įkals į galvą ir dar ko daugiau". Pasislėpęs už ligos Džonas tyrinėjo, kaip toliau viskas vyksta. Senelis prastai girdėjo. Kiekvieną švepluojantį arba neaiškiai kalbantį laikė provokatoriumi. Išdavikas buvo tas, kuris drįsdavo suprasti šveplą: „Taip juk anas ir pripras!" Kol jis pamokslavo, Džonas gavo apžiūrėti kišeninį laikrodį. Ant gausiai išmarginto ciferblato buvo sakinys iš Biblijos, prasidedantis žodžiais: „Palaiminti tie..." Raidės labai jau išraitytos. Dar berniukas, pasakojo senelis, jis bėgęs iš namų prie jūros. Jis irgi buvo sugautas. Pasakojimas taip staigiai baigėsi, kaip ir prasidėjo. Senelis pačiupinėjo Džono kaktą ir išėjo.

Teta Eliza papasakojo apie savo kelią nuo Tedletorp Ol Sento, kur ji gyveno, iki Spilsbio, apie kelionę, per kurią ji nieko nepamatė. Jos kalba vis tęsėsi ir tęsėsi, kaip dūzgianti aitvaro virvė. Iš tetos Elizos galėjai pasimokyti, kaip per greitai kalbant, turinys tampa visai nereikalingas, kaip ir greitumas. Džonas užsimerkė. Kai teta tai pastebėjo, ji išėjo perdėtai tyliai ir šiek tiek įsižeidusi. Kitą dieną atėjo Metju. Jis kalbėjo protingai ir darė pauzes. Jis primygtinai netvirtino, kad jūroje viskas turi vykti labai greitai. Tik pasakė: „Laive turi mokėti laipioti ir daug ką išmokti mintinai". Metju apatiniai dantys buvo ypač stiprūs, jis atrodė tarsi geranoriškas buldogas. Jo žvilgsnis aštrus ir tvirtas, buvo aišku, kur jis žiūri ir kas jį domina. Metju norėjo iš Džono išgirsti daugybę dalykų ir kantriai laukė, kol atsakymai bus paruošti ir ištarti. Ir Džonas turėjo ko paklausti. Atėjo vakaras.

Kai kuris nors žmogus nusimanė apie jūrą, tai šitai vadinosi navigacija. Džonas kelis kartus ištarė tą žodį. Tai reiškė: žvaigždės, prietaisai ir kruopštūs apmąstymai. Jam patiko. Jis pasakė: „Norėčiau mokėti iškelti bures!"

Prieš išeidamas Metju pasilenkė prie Džono: „Dabar plaukiu į *Terra australis*, nebūsiu dvejus metus. Po to gausiu nuosavą laivą". *Terra australis, Terra australis*, kartojo Džonas. „Tik vėl nepabėk! Gali būti jūrininku. Tu, tiesa, šioks toks galvočius, taigi turėsi būti karininkas, antraip tavęs lauks pragaras. Pabandyk ištverti mokykloje, kol sugrįšiu. Atsiųsiu tau knygų apie navigaciją. Paimsiu tave į savo laivą midšipmenu[1]".

[1] Didžiosios Britanijos karinių jūrų pajėgų leitenantas (vert.)

Mokytojas Ormas

Visos sagos blogai susegtos – dar kartą nuo pradžios! Ar kaklaskarė parišta tvarkingai, kelnės iki kelių užsegtos tinkamai? Prieš pusryčius jaunesnysis mokytojas tikrina išvaizdą. Nepavyko – liksi be pusryčių. Už kiekvieną blogai užsegtą sagą – sužnybs tau nosį. Jeigu nesusišukavęs – sprigtas į galvą. Liemenės apykaklė virš švarko, kojinės be raukšlių. Tik prasideda diena, jau tyko pavojai. Batai su sagtimis, rankogaliai, švarko skvernai ir skrybėlė – tikri spąstai.

Žinoma, rengimasis buvo geras pratimas ateičiai. Mokykla turėjo minusų, bet Džonas buvo įsitikinęs, kad kiekvienoje pasaulio vietoje, taigi ir mokykloje, galima kažko išmokti gyvenimui. Net jeigu ir ne, apie pabėgimą negalėjo būti nė kalbos. Reikia išlaukti – jeigu nenoriai, tai nors protingai.

Iš Metju vis dar jokios žinios. Bet kam ji? Dveji metai, pasakė, o jie toli gražu dar nesibaigė.

Mokymasis per pamokas. Klasė tamsi, langai aukštai, lauke rudeniška audra. Mokytojas Ormas sėdi prie savo pulto lyg altoriaus nišoje, o ant pulto stovi smėlio laikrodis. Visi grūdeliai turi išbyrėti per susiaurėjimą ir apačioje sudaryti tokį patį kauburėlį, kaip prieš tai. Lotynų kalbos pamoka reiškė prarastą laiką.

Vyriausi mokiniai buvo vadinami pirmininkais, jie sėdėjo aukštai prie sienos ir prižiūrėjo visus kitus. Netoli durų sėdėjo jaunesnysis mokytojas Stopfordas ir užrašydavo mokinių pavardes.

Džonas kaip tik apžiūrinėjo Hopkinsono ausies išraitymus, kai išgirdo jam skirtą klausimą. Jis suprato jo prasmę. Dabar tik atsargiai! Skubėdamas atsakyti jis imdavo mikčioti, jam smaugdavo gerklę, o tai erzino klausytojus. Tačiau mokytojas Ormas jau pirmą savaitę pasakė kartą ir visiems laikams: „Kas atsako teisingai, tam nebūtina gražiai atrodyti!" Tuo galėjai remtis.

Deklamavimas, asmenavimas, linksniavimas, taisyklinga galūnė. Kai jis tai atlikdavo, vėl rasdavosi laiko Hopkinsono ausies išraitymams arba mūrinei tvorai, kurią matė pro langą, drėgnas plytas ir audringame vėjyje besiplaikstantį vijoklį.

Mokymasis laisvu laiku vakare. Šaudyti iš lanko kieme leista, žaisti kauliukais ir kortomis draudžiama. Šachmatais – galima, „Trik trak" – uždrausta. Jeigu jam leisdavo, Džonas eidavo prie savo medžio palaipioti, jei ne – skaitydavo arba ką nors kartodavo. Kartais išbandydavo savo miklumą su peiliu: padėdavo ranką išskėstais pirštais, o kita smeigdavo geležtę į trikampį tarp pirštų. Peilį pavogė, stalas aiškiai liko nukentėjęs, retkarčiais jis pataikydavo sau į pirštą. Bet tai buvo tik kairė.

Dar jis rašė laiškus, motinai ir Metju. Kai rašydavo, niekas nenorėdavo į jį žiūrėti, o rašydavo jis su malonumu ir dar dailyraščiu. Niekam neužtekdavo kantrybės žiūrėti, kaip jis į rašalą pamerkia žąsies plunksną, nubraukia, vedžioja raides, sulanksto lapą, kad jį užantspauduotų.

Mokykloje buvo sunku tapti kitu. Čia, kaip ir Spilsbyje, jie žinojo jo silpnybes, nieko nesitikėjo iš jo kalimo mokantis, visi buvo tikri, kad viskas liks taip, kaip buvę.

Reikėjo išmokti bendrauti su kitais mokiniais. Ir laive jis turės reikalų su daugybe žmonių, o jeigu daugelis jo nemėgs, bus vargo.

Mokiniai greitai viską atlikdavo, ir jie netruko pastebėti, kas velkasi iš paskos. Savo vardus pasakydavo tik vieną kartą. Jei jis paklausdavo dar kartą, pakartodavo paraidžiui. Kai jie berdavo vieną raidę po kitos, jis dar sunkiau susigaudydavo, nei jiems kalbant lėtai. Reikia ištverti kitų nekantrumą. Čarlzas Tenisonas, Robertas Krekroftas, Atkinsonas ir Hopkinsonas, tie į jį galando dantis, kur tik įmanoma. Jam atrodė, kad jie žiūri į jį tik viena akimi. Kita akimi jie susimirkčiodavo. Jei jis ką nors pasakydavo, jie pakreipdavo galvas ir tai reikšdavo: „Nuobodu, baik pagaliau!" Pats sunkiausias uždavinys buvo Tomas Barkeris. Jei ką nors jam duodavai, ko jis pareikalaudavo, tai suvaidindavo, lyg būtų prašęs ne to. Kas su juo kalbėdavo, būdavo kaipmat pertraukiamas, o kas į jį žiūrėdavo, tam rodydavo grimasas. Miegamajame Džono ir Tomo lovos stovėjo viena šalia kitos, nes abu buvo iš Spilsbio. Jie dalijosi ir skrynia tarp dviejų lovų. Vienas matė, ką turi kitas. Gal ir geras pasiruošimas plaukioti jūra, ten irgi labai ankšta, ir kai kurie vienas kito neapkenčia.

Niekas negalėjo Džono padaryti nelaimingo, jo viltis buvo lyg milžino. Kliūčių, kurių negalėjo įveikti, tiesiog stengėsi nepastebėti. Dažniausiai pats sau pagelbėdavo. Išmoko mintinai apie šimtą posakių, jie būdavo

ant liežuvio galo ir jam labai praversdavo, jų sklandumas kai kuriems klausytojams suteikdavo ištvermės šiek tiek luktelti, kol Džonas pagaliau prieis prie atsakymo esmės. „Jei tu šitaip manai", „per daug garbės" arba „tai išplaukia iš dalyko esmės", „labai ačiū už pastangas" – juos galėjai čia pat išpyškinti. Ir admirolus galėjo išvardyti neužkliuvęs. Apie pergales buvo kalbama daug, todėl jis užsimojo nedelsdamas įsidėmėti admirolų pavardes ir kai ką pridurti.

Jis ketino išmokti dalyvauti pokalbyje. Jau ir taip mėgęs klausytis, džiaugėsi, kai iš išgirstų nuotrupų suvokdavo pokalbio prasmę. Su triukais jis buvo atsargus. Tiesiog pasakyti: „taip", ir elgtis, lyg būtumei supratęs – tai nepasiteisino. Dažnai iš to, kuris pasakė „taip", kažko laukė. Bet jei pasakydavo „ne", tada jį tikrai užsipuldavo: kodėl „ne"? Pagrįsk! Nepagrįstas „ne" būdavo demaskuojamas greičiau nei nepagrįstas „taip".

Nieko nenoriu įtikinėti, galvojo jis. Jie turi manęs paklausti ir susidomėję laukti mano atsakymo. To reikia siekti, ir viskas.

Medis. Kelias į tenai ėjo per Evangelijos skersgatvį, o paskui gatve, pavadinta Nusuktas sprandas. Laipiodamas netapo greitesnis, per laiką tai suprato. Bet dėl to medis nepasidarė niekam tikęs. Sliuogdamas nuo šakos ant šakos galėjo rišliai mąstyti, daug geriau nei ant lygios žemės. Kai imdavo smarkiai šnopuoti, pamatydavo tarp daiktų tvarką.

Žvilgsniu iš viršaus galėjai aprėpti Lauto miestą: raudonos plytos, baltos atbrailos ir dešimt kartų daugiau

kaminų negu Spilsbyje. Namai su mokykla atrodė panašūs, tik jie buvo kažkaip susitraukę. Ir jiems stigo kiemo su mūrine siena ir vejos. Mokykla turėjo tris aukštus, keturkampius kaminus, tartum joje būtų reikėję kalti lyg kalvėje. O kalama buvo nemažai.

„Korektūros diena". Jų būta dviejų – lazdų diena ir rykščių diena. Ar laisvėje galėjo išaugti toks augalas, iš kurio pasidarytų bambukinė lazda? Keista ir tai, kad kalbant apie bausmes, atsirado tiek žodžių. Galvą vadino kopūstu arba poetų dėže, užpakalį – registru, ausis – šaukštais, rankas – letenomis, o baudžiamuosius – piktadariais. Džonui ir su įprastais žodžiais buvo bėdos. Jam atrodė, kad tie papildomi švaistomi perniek.

Pačią bausmę jis ignoravo. Sučiaupęs lūpas, žvilgsnį nukreipęs į tolumą, taip jis ištverdavo visas „korektūros dienas". Jis gėdijosi, kad pirmininkai piktadarį laiko, lyg jis ketintų pasprukti. Juos irgi ignoravo. Būdavo bausmių ir be eilės. Pavėlavai maldai, nepasakęs nuėjai prie medžio, užklupo žaidžiant kauliukais – tada gaudavai *ad hoc*[1]. Mokyklos antspaude buvo užrašyta: „Qui parcit virgam, odit filium" – kas taupo rykštę, tas neapkenčia vaiko. Mokytojas Ormas pastebėjo, kad čia prasta lotynų kalba. Esą veiksmažodis *parcere* vartojamas naudininku.

Mokytojas Ormas dėvėjo šilkines kelnes iki kelių, gyveno Nusukto sprando gatvėje esančiame name ir ten, kaip buvo pasakojama, darė mokslinius eksperimentus su laikrodžiais ir augalais – tą ir aną rinko atsidėjęs. Vienas iš jo protėvių, kaip buvo kalbama, priklausęs žymie-

[1] lot. *specialiai šiam atvejui* (vert.)

siems aštuoniems Portsmuto kapitonams. Nors Džonas taip ir nesužinojo, ką jie padarę, tačiau švelniam mokytojui tai suteikė šiokių tokių navigatoriaus bruožų, dažnai į jį žiūrėdavo kaip į slaptą sąjungininką.

Mokytojas Ormas niekada nešaukdavo ir nemušdavo. Tikriausiai vaikai jam rūpėjo mažiau nei jo laikrodžiai. Drausmę leisdavo palaikyti jaunesniajam mokytojui ir ateidavo tik į pamokas.

Su tokiais žmonėmis, kaip Stopfordas, Džonas norėjo išmokti tinkamai bendrauti, jie nebuvo tokie nepavojingi. Pirmomis dienomis mokykloje į Stopfordo klausimą atsakė: „Pone, atsakymui man reikia šiek tiek laiko!" Jaunesnysis mokytojas sutriko. Pasitaikydavo ir tokių mokinių nusižengimų, kurie net ir jam nepatiko. Reikalauti daugiau laiko – čia jau trūksta griežtos drausmės.

Tomas Vebas ir Bobas Krekroftas turėjo storas užrašų knygeles, į jas kiekvieną dieną dailyraščiu kažką įrašydavo. Ant viršelių buvo užrašyta: „Posakiai ir mintys" ir „Populiarios lotyniškos frazės". Tai darė įspūdį, todėl Džonas pradėjo pildyti storą sąsiuvinį „Vertos dėmesio frazės ir konstrukcijos įsiminti" ir įrašė citatas iš Vergilijaus ir Cicerono. Kai į sąsiuvinį nieko nerašydavo, laikydavo jį skrynioje po skalbiniais.

Vakarienė. Po ilgos maldos tik duona, sūris ir praskiestas alus. Mėsos sultinio gaudavo du kartus per savaitę, o daržovių – niekada. Kas lįsdavo į sodus ir juos siaubdavo, tas gaudavo lazdų. Ragbyje, pasakojo Atkinsonas, prieš dvejus metus jie į rūsį buvo uždarę savo rektorių. Nuo tada tris kartus per savaitę duodavo

po gabalą mėsos ir tik vieną kartą mušdavo. „Ar jis dar ten, rūsyje?" – paklausė Džonas.

Laivyne jie taip pat maištauja, prieš admirolus!

Miegamasis buvo didelė ir šalta salė. Visur buvusių mokinių, kurie kažko pasiekę, nes čia uoliai mokėsi, pavardės. Langai buvo su grotomis. Lovos patalpoje stypsojo pavienės. Miegantysis buvo prieinamas iš visų pusių, niekas negalėjo nusisukti į kurią nors jį saugančią sieną, spoksoti į ją ar išsiverkti. Vaizduodavai, kad miegi, kol užmigdavai. Visą laiką degdavo lempa. Stopfordas žingsniuodavo pirmyn ir atgal ir žiūrėdavo, kur mokinių rankos. Džono Franklino kelionės po antklode nekrito į akis, jos išsisuko nuo žvilgsnio, nes buvo lėtos.

Dažnai prieš užmigdamas mokėsi, kartojo tai, ką buvo išmokęs arba kalbėjosi su Sagalsu.

Tą vardą jis kartą susapnavo. Dabar įsivaizdavo jį esant didelį vyrą, baltai apsirėdžiusį ir ramų, žiūrintį iš anapus per salės lubas, galintį klausytis, net kai Džoną slėgia sunkios mintys. Su Sagalsu galėjai šnekėtis, jis niekada staiga nedingdavo. Jis beveik nieko nesakydavo, tik retkarčiais vieną vienintelį žodį, turėjusį savo prasmę, kuri liko už Džono suvokimo ribos. Sagalsas niekada nepatarinėdavo, bet iš jo veido Džonas manė galįs aiškiai suprasti, ką šis galvoja. Nors tai nebuvo nei aiškus „taip", nei „ne". Jis taip pat galėjo draugiškai ir kartu mįslingai šypsotis. O geriausia buvo tai, kad jis visada turėdavo laiko. Sagalsas tol pasilikdavo ten aukštai virš salės, kol Džonas užmigdavo. Metju irgi greitai sugrįš.

Jis dabar išmanė navigaciją. Tai prasidėjo nuo Goverio knygos „Traktatas apie jūreivystės teoriją ir prak-

tiką". Prie jos viršelio buvo prisegtas nedidelis laivas su perkeliamomis rėjomis ir judančia vairo plunksna. Iš jos Džonas mokėsi daryti vendus ir halsus. Pati knyga buvo jūra, farvateris, kurį galėjai užversti. Buvo perskaitęs Muro „Navigatoriaus praktiką" ir bandė imtis Euklido. Skaičiuoti jam sekėsi, jeigu niekas neskubindavo. Retkarčiais dar sumaišydavo pliusą su minusu, niekaip negalėjo atsikratyti abejonės, ar tikrai svarbūs tokie maži ženkliukai. Laivų dreifavimą, kompaso paklaidas, aukščiausią saulės pakilimo tašką, visą tai mokėjo apskaičiuoti. Pavasarį daugiau nei šimtą kartų kartojo gležniems medžio lapams: „Sferinė trigonometrija, sferinė trigonometrija..." Savo dalyko pavadinimus norėjo ištarti be klaidų.

Turėjo ateiti naujas mokytojas, jaunas vyras vardu Barnabis. Tikriausiai jis dėstys matematiką.

Navigacija: vartojant šį žodį Laute buvo galvojama apie vidinį kanalą nuo Ludo iki Hamberio įlankos. Tiek apie Lautą! O iki jūros buvo tik pusės dienos kelio. Po pokalbio su Sagalsu Džonas atsispyrė pagundai. Jis ketino ir toliau laukti Metju.

Jis norėjo ir Tomą Barkerį įkalbėti patraukti kartu į laivyną.

Dabar į sąsiuvinį Džonas įrašydavo tik angliškus sakinius sau pačiam, savo atkaklumo ir laiko prasmės paaiškinimus, kuriuos prireikus būtų galima sklandžiai pasakyti.

Atkinsonas ir Hopkinsonas su tėvais jau yra buvę prie jūros. Ne, į laivus jie nežiūrėję, pasakė Hopkinsonas. Užtat jis papasakojo apie maudymosi mašinas. Tai

buvo kabinos ant ratų, kurias arkliai nutempdavo į jūrą, kad besimaudantis, kitiems nematant, galėtų pasinerti į vandenį. O moterys maudėsi flaneliniuose maišuose. Štai kuo Hopkinsonas ten domėjosi. Atkinsonas kalbėjo vien tik apie kartuves, ant kurių buvo pakartas žudikas Kylas iš Maktono, vėliau ketvirčiuotas, o po to išmestas paukščiams sulesti. „Tai išplaukia iš pačios dalyko esmės", – atsakė Džonas mandagiai, bet kiek nusivylęs. Atkinsonas ir Hopkinsonas nepapuoš jūromis plaukiojančios tautos.

Endrius Barnabis dažniausiai rodydavo savo švelnią šypseną. Pačioje pradžioje jis pasakė esąs čia dėl visų, ypač dėl silpnųjų. Taigi Džonas jo šypseną matė dažnai. Ji atrodė kiek įtempta, nes tas, kuris čia buvo dėl visų, turėjo mažai laiko. Į kūno bausmes Barnabis nebuvo linkęs, bet buvo pasišovęs išnaudoti laiką. Smėlio laikrodžio valanda nieko nebereiškė, dabar buvo svarbios minutės ir sekundės. Atsakymams ir savo klausimams jis slaptai arba viešai paskyrė nustatytą laiką, o kas vėlavo, tas turėjo atidirbti. Džonas kiekvieną kartą peržengdavo šitą ribą ir dažnai be eilės nelauktai atsakydavo į priešpaskutinį klausimą, niekas jo negalėjo sulaikyti nuo atsakymo, nors jis buvo ne vietoje. Čia jam reikėjo pasitaisyti. Į savo sąsiuvinį posakiams jis įrašė: „Viskam galioja du laiko taškai, tikrasis ir pavėluotasis", o po juo: „Sagalsas, pirmoji knyga, trečias skyrius", kad atrodytų kaip pripažinta citata. Dabar savo sąsiuvinio nepaslėpė, nepakišo po baltiniais, bet padėjo ant viršaus. Tegu sau paskaito Tomas. Bet ar jis tai padarys?

Trečią sekmadienį po Velykų lijo. Džonas su Bobu Krekroftu nuėjo į mugę. Nuo palapinių varvėjo, jie šlepsėjo po balas. Džonas nebuvo laimingas, nes jis galvojo apie Tomą Barkerį ir apie save. Jeigu idealių žmonių yra ir pas mus, ne tik Graikijoje, galvojo jis, tai jų rankos ir kojos šviesios odos, ilgos, jie tyliai juokiasi ir gali būti tokie klastingi kaip Tomas. Nuo to laiko, kai pradėjo žavėtis Tomu, savimi buvo nepatenkintas. Kaip, pavyzdžiui, atrodo jis: storos kojos, apvalios akys, nuskliausta kakta kaip šuns. Jo judesiai tarsi stingdavo ore, o kalba – kaip kirvis į medžio trinką. Nebuvo iš ko juoktis, o jeigu taip ir nutikdavo, tai jis juokdavosi per ilgai. Balsas prikimo, lyg jame giedotų gaidys. Jūroje tai neturėsią reikšmės. Bet čia atsirado naujas reiškinys, kuris pasirodydavo nelauktai, pabrinkimas, išnykdavęs labai lėtai. Kaip tik tokioje, į akis krintančioje vietoje! Džonas susirūpino. „Tai normalu, – pasakė Bobas. – Apreiškimas, trečias skyrius, devyniolikta eilutė: tuos, kuriuos myliu, rodau jų silpnąsias vietas ir baudžiu juos". Čia vėl įrodymas, kad Biblija visiškai nesuprantama. Į mugės šurmulį Džonas žiūrėjo sustingusiu stikliniu žvilgsniu, lyg jam reikėtų sugauti kamuolį. Prie tvoros stovėjo Speivensas, vienakojis, parašęs jūreivio prisiminimų knygą. „Pinigai stimpa! – skelbė jis. – Viskas dvigubai pabrango, o mano leidėjas apsimeta kurčias!"

Netoli jo buvo prekystalis su stebuklingu besisukančiu disku. Kai jis ganėtinai greitai sukdavosi apie savo ašį, Arlekinas ir Kolombina, nupiešti priešingose jo pusėse, sueidavo į porą. Tai siejosi su greičiu, bet šiandien Džonas tokiems dalykams jautėsi per kvailas. Jis vėl nuėjo prie Speivenso, nes tas kalbėjo lėtai. Tardamas

vieną žodį po kito jis aiškino, kaip reikia prie sienos tvirtinti paveikslus. „Taika – tai Dievas! – šaukė jis, varvant nosiai. – Bet ką jis mums siunčia? Karą ir pabrangimą!" Jis iškišo iš po apsiausto kojos likutį su dailiai ištekintu, batų tepalu nublizgintu mediniu galu. „Jis mums siunčia brangiai kainuojančias pergales, kad mus dar kartą išbandytų!" Sulig kiekvienu sakiniu jis trepteldavo medine koja į veją, ir net ištrypė nedidelę duobę, ir kiekvienąkart purvinu vandeniu aptaškydavo aplinkui stovinčiųjų kojines. Bobas Krekroftas sušnibždėjo: „Manau, jis nėra labai objektyvus". Tada pradėjo pasakoti apie save.

Tuo metu į Džoną buvo palankiai žiūrima kaip į klausytoją, vien dėl to, kad jis klausdavo, jei ko nors nesuprasdavo. Net Tomas yra pasakęs: „Jeigu ir tu kažką supratai, tai jau turi būti teisinga". Džonas pagalvojo, ką tai reiškia, ir atsakė: „Bet kuriuo atveju aš nieko nesuprantu per anksti".

Šį kartą Džonas nebuvo geras klausytojas. Kitame turgaus gale jis išvydo žmogaus dydžio fregatos modelį, jos korpusas buvo juodai geltonas, ji turėjo visas patrankas, visas rėjas ir vantus. Ji priklausė verbuotojų į karinį laivyną palapinei. Džonas atidžiai apžiūrinėjo kiekvieną siūlą ir apie kiekvieną detalę paklausė mažiausiai po tris kartus. Po pusės valandos karininkas paprašė jį pakeisti ir sudribo ant gulto.

Vakare Džonas savo sąsiuvinyje parašė: „Du draugai, vienas jų – greitas, kitas – lėtas, jie keliauja po pasaulį. Sagalsas, dvyliktoji knyga". Parašęs padėjo ant Tomo baltinių.

Jie sėdėjo ant Ludo kranto prie malūno, aplinkui nė žmogaus, tik retkarčiais tiltu girgždėdamas pravažiuo-

davo vežimas. Tomas laikė įmerkęs koją į vandenį, nuostabiai gražią koją. Jis tarė: „Jie dėl tavęs ginčijosi". Džono širdis sutvinksėjo abiejose kaklo pusėse. Ar Tomas perskaitė vertas dėmesio frazes?

„Barnabis pasakė, kad tu iš gero molio, gerai supranti, ką reiškia autoritetas, ir kad tave apsimoka toliau auklėti. Mokytojas Ormas, priešingai, tave laiko viską kalančiu mintinai, kuriam senosios kalbos neteikia jokio malonumo. Jis žada pasikalbėti su tavo tėvu, kad tu pradėtum mokytis kokio amato".

Tomas vieną vakarą pasiklausė prie atviro „Kviečių pėdo" smuklės lango. „Ne viską supratau. Apie mane jie nepasakė nė žodžio. Barnabis sakė, – maniau, kad tau įdomu?" – „Taip, labai, – atsakė Džonas, – ačiū už pastangas". – „Barnabis kalbėjo apie tavo gerą atmintį. Vėliau dar pasakė, kad laisvė yra tarpinė stadija, nežinau, ar ten buvo apie tave. Jis įpykęs šaukė: „Mokiniai mane myli". Man rodos, ir mokytojas Ormas įsiuto, tik kalbėjo tyliau. Jis kažką minėjo, lyg „panašus į Dievą" ir „lygybė" ir kad Barnabis dar nesąs subrendęs. O gal laikas? Kalbėjosi gana tyliai".

Per tiltą iš miesto važiavo karieta. Dabar Džonas išdrįso paklausti: „Ar skaitei mano knygą?" – „Kokią knygą? Tavo užrašus? Kam man jie?"

Paskui Džonas ėmė pasakoti apie Metju ir kad jis nusprendęs tapti jūrininku. „Metju įsimylėjęs mano tetą, jis mane pasiims, tave taip pat!" – „Kam? Aš būsiu gydytojas arba vaistininkas. Jei nori paskęsti, tai daryk vienas!" Ir norėdamas patvirtinti, ištraukė savo nuostabiai gražią koją iš vandens, kuriame, žinoma, joks žmogus negalėjo paskęsti, ir užsimovė kojinę.

Barnabis tikrai tuo metu dėstė matematiką, ir vis šeštadieniais. Kad Džonas jau daug žinojo, jis lyg ir nelabai buvo patenkintas, bet šypsena išliko. Jeigu Džonas, Barnabiui aiškinant, pastebėdavo klaidą, tuomet mokytojas imdavo kalbėti apie išsiauklėjimą, primygtinai ir ugningai arba šiek tiek liūdnai, bet vis šypsodamasis. Džonas bandė išsiaiškinti, ką reiškia išsiauklėjimas, nes tikrai norėjo nudžiuginti Barnabį.

Mokytojas Ormas šeštadieniais dalyvaudavo pamokoje ir klausydavosi. Matematiką, reikia manyti, jis mokėjo geriau už Barnabį, bet paragrafas mokyklos steigimo įstatuose jam draudė dėstyti ką nors kitą, išskyrus religiją, istoriją ir kalbas.

Retkarčiais jis šyptelėdavo.

Džonas Franklinas sėdėjo karceryje. Tą, kuris nekantriai nusisuko ir nenorėjo išklausyti jo atsakymo iki pabaigos, jis tiesiog sugriebė ir sustabdė, nė kiek nesuabejojęs, nors tai buvo Barnabis. Aš nieko negaliu palikti ramybėje, nei vaizdo, nei žmogaus ir net mokytojo, prie tokios išvados priėjo Džonas. O Barnabis padarė išvadą – Džonas turi būti griežtai nubaustas.

Karceris buvo sunkiausia bausmė. Tik ne Džonui Franklinui, jis galėjo laukti lyg voras. Jeigu jis būtų turėjęs nors ką paskaityti! Tuo metu jis mėgo visokios rūšies knygas. Popierius galėjo palaukti ir nebuvo kur skubėti. Guliverį skaitė, Robinzoną ir Speivenso biografiją, neseniai apie Roderiką Rendomą. Nelaimingajam Džekui Ratlinui vos nenupjovė sulaužytos kojos. Niekam tikęs laivo gydytojas Mekšeinas, tikriausiai užsislaptinęs katalikas, jau buvo užveržęs kraujagysles, bet čia Roderikas Rendomas su-

griebė jo ranką. Šundaktaris, tulžingai žvelgdamas, užleido pozicijas, o po šešių savaičių Džekas Ratlinas pasirodė tarnyboje ant abiejų sveikų kojų. Geras argumentas prieš visus skubotus veiksmus. „Yra trys laiko taškai – tinkamas, pavėluotas ir per ankstyvas". Džonas ketino tai įrašyti į sąsiuvinį, kai tik iš čia išeis.

Karceryje buvo nejauku, rūsio akmenyse dar jautėsi žiema. Gulėdamas ant nugaros Džonas kiaurai per lubų skliautus kalbėjosi su Sagalsu, su dvasia, kuri parašė visas pasaulio knygas, su visų bibliotekų įkūrėju.

Barnabis sušuko: „Taip jūs man atsidėkojate!" Kodėl „jūs"? Juk tai buvo tik Džonas, kurio gniaužtuose jis spurdėjo. O Hopkinsonas iš pagarbos sušvokštė: „Na, tu ir stiprus!"

Jis nebegalės pasilikti mokykloje. Kur reikės laukti Metju? Tas jau seniai turėjo pasirodyti. Geriau jau pabėgti, kai tik galės! Pasislėps baržoje, grūduose po tentu. Tegu sau galvoja, kad paskendo Lude.

Hulio uoste galėtų imtis darbo laive, gabenančiame anglis, panašiai kaip Džeimsas Kukas.

Su Tomu nėra ko prasidėti. Šerardas Laundas, tas plauktų kartu! Bet jis dabar laukuose ravi runkelius.

Tuo metu, kai Džonas tarėsi su Sagalsu, atsidarė rūsio durys ir įėjo mokytojas Ormas, giliai įtraukęs galvą į pečius, lyg norėdamas parodyti, kad karceris skirtas ne mokytojams.

„Atėjau su tavimi pasimelsti", – tarė mokytojas Ormas. Jis žiūrėjo į Džoną labai atidžiai, bet ne šaltai. Jo akių vokai judėjo tai aukštyn, tai žemyn, lyg vėduokle vėsintų įkaitusias smegenis. „Man parodė tavo knygas ir tavo užrašų sąsiuvinį, – pasakė jis. – Kas gi tas Sagalsas?"

KETVIRTAS SKYRIUS

Kelionė į Lisaboną

Dabar jis buvo laive, toli jūroje! „Ir pačiu laiku", – šypsodamasis horizontui sušnibždėjo Džonas. Trinktelėjo kumščiu į turėklą, dar ir dar kartą, lyg norėdamas padiktuoti laivui ritmą, pagal kurį tas turėtų nusigauti iki Lisabonos.

Lamanšo pakrančių jau nesimatė, rūkas – tik miglos juosta. Lynai ėjo statmenai arba kryžiavosi skersai ir išilgai, vietom jie kilo aukštyn ir žiūrinčiam teko užversti galvą. Ne laivas nešė stiebus, bet burės traukė ir kėlė laivą, kuris tartum laikėsi prie jų prisirišęs tūkstančiais laivavirvių. Kokių tik laivų jis nepamatė sąsiauryje, su gausiu takelažu, tokiais vardais kaip „Leviatanas" arba „Agamemnonas"! Kaip raidėms ant antkapių prie Šv. Jokūbo bažnyčios, taip ir čia jis nematė kitos joms garbingesnės vietos už pirmagalį ar laivagalį. Nelauktai iš miglos išniro milžiniškas linijinis laivas, jie vos į jį neatsitrenkė, nors anas ir siuntė signalus.

Prieš jį tvyrojo jūra, geroji oda, tikrasis visos planetos paviršius. Lauto bibliotekoje jis matė gaublį: šiurkštūs ir išraižyti kontinentai, susilieję vieni su kitais ir išsidriekę, kad žemės rutulyje užimtų kuo daugiau vietos. Hulio uoste jis matė, kaip norėta įrodyti sausumos viešpatavimą jūroje, vandenyje buvo statomos pirami-

dės iš rastų, pavadintos *delfinais*, kad sukeltų dar daugiau painiavos. Olandų jūreivis pasakė: „Čia ne delfinas, tai *duckdalbe*!"[1] Jis nei nusišypsojo, nei sumirksėjo, tik nusispjovė kaip įprasta, todėl tai turėjo būti tiesa. Džonas paprašė pakartoti ir išmoko šį žodį. Dar sužinojo, kad prancūzai linkę kitiems daryti įtaką ir kad nuo revoliucijos laikų įgaubti švyturių veidrodžiai yra iš gryno sidabro. Džonui buvo gera. Matyt, tai ir buvo tikroji laisvė.

Hulyje prie dubens su šaltiena jis galvojo apie laisvę: ji yra tada, kai neprivalai kitiems iš anksto pasakyti, ką ketini daryti, arba jeigu apie tai nutyli. Pusė laisvės – jeigu gerokai prieš tai turi pranešti. Vergovė – jeigu kiti tau iš anksto pasako, ką turi daryti.

Kiek jis besvarstė, prieidavo prie išvados, kad būtų buvę geriau susitarti su tėvu, o ne tiesiog negrįžti. Midšipmenu galėjai tapti tik pažinčių dėka. Metju nesugrįžo, todėl liko tik tėvas.

Netrukus jie perkirto trečią laipsnį vakarų ilgumos. Per Lauto miestą ėjo nulinis laipsnis, meridianas padalijo turgaus aikštę. Džonas žinojo, jei ne mokytojas Ormas, jis dar dabar sėdėtų ten ir žiūrėtų ne į jūrą, bet į Hopkinsono ausies išraitimus, o tas galvotų apie flanelinius maišus.

Mokytojas Ormas pakeitė mokykloje tvarką. Dabar du kartus per savaitę duodavo po gabalą mėsos ir

[1] *Duckdalbe* – vandenyje prie kranto sukaltų polių krūva laivams pririšti. *Duc d'Albe* prancūziškai – hercogas Alba. 1567 m. hercogui Albai užėmus Nyderlandus, jam priklausančiam Amsterdamo uoste įkaltus polius laivams pritvirtinti imta vadinti *duc Dalba* (vert.)

atsirado naujas jaunesnysis mokytojas, mokęs pirmininkus nuosaikumo.

Mokytojas Ormas! Džonas buvo dėkingas ir žinojo, toks išliks visada. Tasai netvirtino esąs čia dėl jo, nekalbėjo apie meilę ir auklėjimą, bet domėjosi išskirtiniu Džono atveju, iš smalsumo ir be jokių užuojautos požymių. Jis patikrino Džono akis ir ausis, suvokimą ir atmintį. Šalia mokytojo Ormo Džonas jautėsi tvirtai, nes tas nesidomėjo mokiniais, o jeigu kartą taip nutiko, tai šitas susidomėjimas buvo kažko vertas. Jis niekada nesakė, ką galvoja. Jeigu kas nors jam ateidavo į galvą, tik nusijuokdavo. Jis rodydavo savo mažus kreivus dantis ir įkvėpdavo oro, lyg išnirtų iš giliausio vandens.

Papūtė lengvas vėjas, Džonui pasidarė šalta. Jis nusileido į apačią ir atsigulė ant gulto.

Tėvas po ilgo pokalbio su mokytoju Ormu linktelėjo galvą ir pradėjo kažką negarsiai sakyti: „Pirma audra ir jis...“ Džonas žinojo, apie ką jie galvoja. Mokytojas Ormas manė, kad jis neištvers bangavimo ir tada užsinorės tapti dvasiškiu – maždaug šitaip skambėjo jo pasiūlymas. Tėvas tikėjosi, kad jį nuplaus nuo denio. Motina norėjo, kad jam viskas pavyktų, bet neturėjo teisės pasakyti.

Džono žvilgsnis perėjo kiaurai per juodą siją virš gulto, ir jis jau pats tapo dingusiu Metju, keliaujančiu su liūtu per *Terra australis*. Po kiek laiko jis vėl buvo Džonas Franklinas ir Spilsbio gyventojams aiškino, kaip reikia pakreipti jiems savo sklypus, kad laukai galėtų plaukti lyg su burėmis. Vėjas taip baisiai juos ginė, kad išilgai kelio braškėdami atsivėrė plyšiai, vis-

kas suskeldėjo ir skaudžiai plakėsi. Džonas pakilo staiga ir labai sunerimęs ir trenkėsi galva į juodą siją. Jo kakta apteko prakaitu. Šalia gulto stovėjo medinis bocmano kibiras su metaliniais žiedais, surėstas kaip nedidelė statinė, tik apačioje dvigubai platesnė nei viršuje. Džonas buvo laive, Biskajos įlankos viduryje, per audrą.

Apie jūros ligą negalėjo būti nė kalbos. Dabar jis ketino išspręsti kelis uždavinius.

„Koks tikrasis Grinvičo laikas, – šnabždėjo jis, – jei..." Trumpam įsivaizdavo stabilias prieplaukas ir nepajudinamus pastatus Grinviče, tvirtai stovinčius patogius suolus, nuo kurių galima stebėti laivų judėjimą. Šią mintį greitai išstūmė iš galvos: „...jei esant 34 laipsniams 40 minučių rytų ilgumos..." Jis atsirėmė į gulto šoną ir įsikibo į jį viena ranka, o kita į kibirą: „...ar tikrasis laikas po pusiaudienio yra 8.24?" Dejuodamas bandė mintinai apskaičiuoti kampus. Dabar aukštyn sukilo viskas, kas jame buvo. Taigi sferinė trigonometrija nepadėjo. Galva negalėjo pergudrauti pilvo, to paniurusio keliautojo. Kiek vėliau Džonas gulėjo kaip žvakė, ištempęs kaklą ir kojas, ir norėjo suprasti, kas jį susargdino.

Apie įsivaizduojamą skersinę ašį laivas judėjo kaip supynės, kas pusę minutės aukštyn arba žemyn ir labai netaisyklingai. Nuo šito supimo bėdų turėjo ne tik skrandis, bet ir galva, kuri po truputį stingo ir tapo tokia kvaila, kaip tas kibiras po ja. Kas krante buvo be problemų susiję, čia laive skyrėsi vienas nuo kito inertiškumu, priklausančiu nuo laivo judėjimo: galva reagavo greičiau nei kūnas, pilvas – greičiau nei skrandis, o šis – greičiau nei jo turinys. Paskui prasidėjo svyravimai

pagal išilginę laivo ašį, laivas gulėsi ant šono arba vartėsi, ir visa tai su naujomis variacijomis aukštyn ir žemyn. Džono smegenys slidinėjo kaip sviesto gabalas karštoje keptuvėje ir, rodės, visai ištirpo. Iš paskutiniųjų jis stengėsi surasti kokį dėsningumą, kurio galva, skrandis, širdis, plaučiai ir visa kita būtų galėję laikytis, kaip bendrojo vardiklio. „Kas iš to, kad galiu nustatyti laivo buvimo vietą, bet negaliu ištverti jo judėjimo?" Jis dūsavo ir žiūrėdamas į kibirą priešais skaičiavo toliau. „Atsakymas: 6 valandos 20 sekundžių!" – tarė tyliai. Niekas negalėjo jam sutrukdyti užduotį atlikti iki galo.

Jam rodėsi, kad laivo priekis nyra per giliai ir pirmagalyje pro plyšius ima sunktis vanduo. Kuo giliau yra plyšys, tuo vandens slėgis didesnis. Jis spaudžia laivą jėga, lygia kvadratinei šakniai iš aukščio. Taigi, jei laivas nėrė žemyn, tai su kiekviena sekunde vis giliau. Jau geriau jis lips ant denio.

Pro duris išėjo tik gerai nusitaikęs. Ant denio prasidėjo kova tarp jo menkų rankų ir rūsčios stichijos, kuri be jokių ceremonijų ir kaip jai patiko čia jį pastatė, čia nusviedė ir įspraudė tarp medinių laivo dalių ir lynų. Kaskart jis atsipeikėdavo vis kitoje pozoje, o sunki jūros ranka dar vieną po kito jam tėkšdavo milžiniškus vandens antausius. Tai vienur, tai kitur matė žmones, nusitvėrusius už virvių arba prisispaudusius prie laivo, kad sulaukę tinkamos akimirkos susirastų, kur vėl įsikibti. Tik šitaip jie judėjo į priekį. Atrodė, lyg jie ketintų apgauti audrą – esą jie nejudanti laivo dalis. Tik jai už nugaros drįso judėti kaip žmonės. Nuo grotstiebio pusės Džonas išgirdo negarsų trinktelėjimą ir pa-

siutusį plaikstimąsi bei braškėjimą. Riksmai, prislopinti audros, pasiekė jo ausies būgnelius. Tik ką dar buvo groto marselis, bet jo neliko. Jūra atrodė balta kaip verdantis pienas, ir bangos, ant kurių būtų tilpę ištisi kaimai, vis ritosi.

Staiga jį nutvėrė du gniaužtai, nepriklausę audrai. Jie bloškė jį nuo denio greičiu, prilygstančiu laisvam kritimui. Keiksmažodis buvo vienintelis komentaras. Kubrike kibiras, nors ir plačiu dugnu, buvo apvirtęs. Nuo kvapo Džonui iškart pasidarė bloga. „Vis tiek, – tarė jis virsdamas ant kibiro, – čia tai, ko man reikia". Visais plaučiais įkvėpė oro, kad jo nespėtų užvaldyti bet koks negerumas. Jis tikrai gimęs būti jūreiviu, jis tai žinojo.

„Pats geriausias vėjas, koks begali būti, – pasakė olandas. – Portugališkas šiaurys, visą laiką gražiai į achterį, plaukiam greičiau nei šeši mazgai". Iš kieno kito lūpų jis nebūtų supratęs nė žodžio, bet olandas žinojo, kad klausytojas viską supras, jei duosi jam laiko. Be to, jie abu turėjo daug laiko, nes jūreivis per audrą išsisuko kulkšnį.

Nusistovėjo saulėtas oras. Netoli Finistero kyšulio jie pamatė plūduriuojantį didelį laivo stiebą, apaugusį moliuskais ir, jei kapitonas sakė tiesą, keliaujantį jau trejus metus.

Naktį jie priartėjo prie švyturio. „Tai Burlingsas", – užgirdo Džonas. Sala su tvirtove ir švyturiu. Čia jis pamatė tai, kas jam priminė mokytojo Ormo teorijas.

Šviesa, kaip ir kiekviename vieno spindulio švyturyje, sukosi apie bokšto viršūnę. Džonas matė, kaip

spindulys juda, bet šviesa likdavo dešinėje ir vis dar matydavosi net ir tada, kai ji pasisukdavo į kairę, ir pasilikdavo kairėje, kai vėl nušvisdavo dešinėje. Praeitis ir dabartis – ką apie tai sakė mokytojas Ormas? Pati tikriausia šviesa buvo tada, kai ji blyksteldama pataikydavo tiesiai į jo akies vyzdį. Tai, ką matė dabar, turėję nušvisti jau anksčiau, o ji dar švietė jo akyse, šviesa iš praeities.

Ką tik atėjo olandas. „Burlingsas, Burlingsas! – murmėjo jis. – Salynas vadinasi Berlengasas!" Džonas vis dar žiūrėjo įbedęs akis į švyturį. „Matau šviesos juostą vietoj taško, – paaiškino jis, – o tikrą šviesą tik tada, kai ji subliksi". Staiga jam kilo liūdnas įtarimas: gal jo akis atsilieka visu puslankiu? Blyksėjimas buvo ne šviesai sukantis dabar, bet prieš tai!

Džono aiškinimas užsitęsė, net olandui prailgo. „Man kitaip atrodo, – pastebėjo jis. – Jūreiviui reikia pasitikėti savo akimis kaip ir rankomis, arba..." Jis nutilo. Tada paėmęs lazdas atsargiai perkėlė savo sutinusią koją į apatinį denį. Džonas liko viršuje. Berlengasas! Pirmas svetimas krantas už Anglijos ribų. Jis vėl jautėsi gerai. Sugniaužtą kumštį iškilmingai uždėjo ant denio atbrailos. Dabar viskas buvo kitaip, šiandien jau šiek tiek kitaip, o rytoj – visiškai.

Gvendolina Treil buvo liesa, baltos rankų ir kaklo odos ir taip įsisupusi į išsipūtusius drabužius, kad Džonui nepavyko ką nors geriau pamatyti. Ji mūvėjo baltomis kojinėmis, akys – mėlynos, plaukai – rusvi. Ji kalbėjo greitai. Džonas pastebėjo, kad jai pačiai tai nepatiko, bet ji manė, kad taip reikia. Buvo taip panašu

į Tomą Barkerį. Ji buvo strazdanota. Džonas apžiūrinėjo jos plaukus ant sprando virš mezginių apykaklės. Atėjo laikas intymiai suartėti su kokia nors moterimi, kad žinotų, kas tai yra. Vėliau, kai jis būsiąs midšipmenu, iš jo juoksis, jeigu ką nors padarys pavėlavęs, bet šiuose reikaluose jis ketino pralenkti kitus. Ką tik tėvas Treilas kažką pasakė, atrodo, tai nebuvo klausimas. Kalbėjo apie kažkokį kapą. „Koks kapas?" – paklausė Džonas. Valgydamas jis norėjo elgtis apdairiai ir padaryti gerą įspūdį, nes ponas Treilas apie viską dar parašys tėvui.

Gvendolina juokėsi ir tėvas Treilas metė į ją žvilgsnį. Henrio Fyldingo kapas. Džonas atsakė, kad tokio nepažįsta ir visai nedaug žino apie Portugaliją.

Buvo nemalonu iš jų burnų girdėti tarškėjimą ir šnypštimą. Lisabonoje žmonės kalbėjo taip, lyg bijotų nusideginti lūpas, jei žodžio tuoj pat neištars, ir virš jo ir po juo jie pūtė orą. Be to, jie mosikavo ir gestikuliavo rankomis. Kai Džonas pasiklydęs atsidūrė prie Alkantaros akveduko, jis paklausė kelio. Užuot ramiai parodę kryptį, pagal kurią jis paprasčiausiai būtų nuėjęs iki Treilo namų, jie tik mosikavo rankomis. Jis vėl sugrįžo į aikštę priešais Jėzaus Širdies vienuolyną. Savaime suprantama, jie visi čia katalikai, ir su tuo reikėjo susitaikyti. Bet tik ne su tuo, kad jie šaiposi iš skirtumo tarp galingosios Anglijos ir bejėgio Džono. Tėvai Treilai pavalgę pasišalino. Džonas su Gvendolina liko vieni. Ji kalbėjo apie Fyldingą. Ji išpūtė strazdanotas šnerves, jos kaklas paraudo: kad jis nežinotų Fyldingo! Didžiojo anglų poeto? Ji taip išsipūtė, atrodė tuoj pakils į orą kaip Mongolfje, jeigu jos niekas nesulaikys. Džonas

pasakė: „Aš žinau apie didžiuosius jūrininkus". Apie Džeimsą Kuką Gvendolina nebuvo nieko girdėjusi. Ji juokėsi, visą laiką galėjai matyti jos dantis, o jos suknelė šnarėjo, nes ji daug judėjo. Džonas išgirdo, kad Fyldingą kamavo podagra. Kaip man ją nutildyti, galvojo Džonas, ir kaip padaryti, kad mes sugultume! Jis pradėjo galvoti, kaip šito paklausti, bet jo dėmesį blaškė tai, kad ji niekaip nesustojo. Būtų mielai jos klausęsis, jei ji nors kartą būtų nutilusi. Ji kalbėjo apie kažkokį Tomą Džonsą. Matyt, dar vienas kapas. „Nueikim tenai!" – pasakė ir sugriebė jos alkūnes. Bet sugalvota buvo nevykusiai. Jeigu jis va šitaip ją laiko, tai logiška, reikėtų ją pabučiuoti, o ne kalbėti apie pasivaikščiojimą. Jis nežinojo, kaip tai daroma. Viską reikėjo geriau suplanuoti. Jis ją paleido. Gvendolina dingo berdama žodžius, kurie greičiausiai nebuvo skirti tam, kad suprastum. Džonas tik viena suvokė – jis per ilgai galvojo. Čia buvo klaidinantis aido poveikis, apie kurį buvo sakęs mokytojas Ormas: jis per ilgai laikėsi įsikibęs į išgirstus ir į savus žodžius. Tas, kuris vis svarsto apie savo sudėliotus sakinius, negalės įtikinti jokios moters.

Popiet su Treilų šeima jis vaikštinėjo tamsiomis, nuo varpo garsų aidinčiomis gatvelėmis. Jie pakilo į vieną kalvą, pristatytą namų, ir pamatė juos tikroje šviesoje, baltus kaip naujų laikrodžių ciferblatai, neįmantriai pastatytus, be ornamentų, o žemė aplink buvo ne žalia, bet pilkšvai raudona. Ponas Treilas papasakojo apie žemės drebėjimą, įvykusį prieš daugelį metų. Gvendolina grakščiai judėdama ėjo priešaky. Net nežiūrėdama į Džoną, jo kūne išjudino visokius pojūčius.

Tačiau laikas buvo praėjęs, proga praleista. „Gerai pagalvokite, – pasakė tėvas, – bet ne taip ilgai, kad kitam nebūtų pasiūlyta“. Tas, kuris atsilieka per visą ratą, turi labai siaurą dabartį, ploną kaip riba tarp sausumos ir jūros. Gal jam reikia pabandyti tinkamą momentą sugauti kaip kamuolį: jei, pasitaikius progai, jis laiku įbes žvilgsnį, tereikės tik pagauti, ir toji galimybė nepabėgs. Reikia tik įgūdžių!

„Greitai Lisabona švęs Morkaus šventę, – pasakojo ponas Treilas. – Jie prie Švento altoriaus atves bulių ir tarp ragų padės Bibliją. Jeigu jis ims šėlti, miesto laukia sunkūs laikai, jei išliks ramus, viskas bus gerai, tada jį paskers“.

Gvendolina nebuvo visai nepasiekiama. Retkarčiais pažvelgdavo į Džoną. Koks bebūtų jos nerimas, dėl kurio pati buvo kalta, tačiau Džonas jautė ir savotišką, gal tik moterims būdingą, pakantumą, prie kurio jis nepriartėjo. Jeigu jis būtų tikras jūrų keliautojas ir narsus vyras, Gvendolina tikrai jam skirtų daug laiko. Lyg patvirtindamas šią mintį griozdiškas trijų denių laivas nuo Foz do Tejo pradėjo ilgai trunkantį saliutą, į kurį atsakė pakrantės artilerija. Gvendolina ir jūra: kol kas viena ir kita ėjo skyrium, o tarp dviejų kėdžių nukrisi ant užpakalio. Taigi jis pirmiausia taps karininku, apgins Angliją, o tada pasimylės su moterimi! Kai tik bus nugalėtas Bonapartas, tada dar bus laiko. Gvendolina palauks ir viską jam parodys. Nėra prasmės prieš laiką elgtis taip, kad kristumei į akį. Be to, laivas išplauks jau po dviejų dienų.

„Na, gerai, – netikėtai tarė Gvendolina jiems pavalgius, – nueikime prie poeto kapo!“ Ji buvo tokia atkakli ir apdairi, kaip Džonas matematikoje.

Ant Fyldingo kapo augo dilgelės, kaip ir ant visų kapų tų žmonių, kurie gyvenime buvo ko nors pasiekę. Kad taip būna, Džonas sužinojo Spilsbyje iš kerdžiaus.

Jis ryžtingai pažvelgė į Gvendoliną, kad įrodytų, jog šitai gali padaryti visai nesivaržydamas, nemirkčiodamas ir neparaudusiomis ausimis. Staiga jis pamatė savo rankas, apkabinusias Gvendolinos kaklą, o jo nosį kuteno jos plaukų garbanos. Čia ir vėl aiškiai pritrūko didelės dalies įžangos. Gvendolina pažiūrėjo į jį išsigandusiomis akimis ir ištiesė rankas tarp savo ir jo krūtinės. Reikalai susipainiojo. Kaip ten bebūtų, bet įstrigau viduryje kelio, pagalvojo jis, todėl nusprendė ištarti taip uoliai iškaltą klausimą: „Ar sutinki, kad aš tave pamylėčiau?"

„Ne!" – pasakė Gvendolina ir išsprūdo jam iš rankų.

Taigi jis apsiriko. Džonui palengvėjo. Jis paklausė. Atsakymas buvo neigiamas, ir viskas gerai. Žiūrėjo į tai kaip į ženklą, kad tikrai turi pasirinkti jūrą. Dabar jis troško kelionės jūromis ir karo.

Grįžtant atgal, Gvendolina jam pasirodė visai kitokia, veidas toks plokščias, kakta plati, o šnervės tokios didelės. Džonas ir vėl galvojo, kodėl žmogaus veidas atrodo taip, o ne visai kitaip.

Iš Spilsbio kerdžiaus buvo girdėjęs, kad moterys iš gyvenimo nori visai ko kito nei vyrai.

Žiūrint nuo krantinės, Lisabona švietė kaip Naujoji Jeruzalė. Šitoks uostas, ištisas pasaulis! Hulis prie Hamberio upės buvo tik vargana krovinių prieplauka užklydusiems vienstiebiams laivams. O kokie čia laivai!

Tristiebiai ir su auksinėmis raidėmis ant vairagalių! Pro tokius puošnius įstrižus langus Džonas ketino kada nors žiūrėti į horizontą, kaip kapitonas.

Laivas, kuriuo jis plaukė, buvo mažas. Tačiau jis plaukė pats sau vienas, kaip ir bet kuris kitas, ir turėjo kapitoną, kaip ir pats didžiausias. Jūreiviai, vietinių gyventojų atplukdyti valtimi, tik vėlai vakare pakilo ant denio. Kai kurie taip įkaušę, kad juos per bortą teko perkelti gervėmis. Tėvas kartais išgerdavo kokią taurelę viršaus, Stopfordas kelias daugiau, bet ką šie jūreiviai darė su savimi, reikėjo pavadinti kitaip. Jie griuvo ant savo gultų ir vėl pasirodė, kai pakėlė inkarą. Vienas mažiau įgėręs jūreivis prieš tai Džonui buvo parodęs savo nugarą: ruda oda skersai ir išilgai išvagota baltais randais, jie atrodė kaip krateriai ir uolos, ištisi odos gabalai buvo išplėšti ir kreivai suaugę. Plaukai ant nugaros, anksčiau buvę vienodai tankūs, prisitaikė prie kraštovaizdžio ir sudarė miškus ir proskynas.

Šio reginio savininkas tarė: „Toks karinis laivynas. Už kiekvieną nieką rimbas!" – „Ar nuo tokios baudsmės galėjai numirti?" – „Ir dar kaip!" – atsakė jūreivis.

Džonas dabar jau žinojo – būna blogiau ir už audras. Be to, dar buvo alkoholis, ir čia jam reiksią išmokti neatsilikti, nes tai reiškė drąsą. Ir jam jau kažkas tiesė taurę: „Na, pabandyk! Mes jį vadiname *vėju*". Skystas, lipnus padažas, raudonas ir nuodingas. Džonas prisivertė šaltakraujiškai nuryti du gurkšnius ir sukluso. Jis priėjo išvadą, kad prieš tai jautėsi šiek tiek sukaustytas. Išgėrė visą. Dabar į tai žiūrėjo kitaip.

Kokių tik istorijų jis neprisiklausė apie karo laivyną, bet, aišku, jos nebuvo skirtos drąsuoliams.

Jie nuplaukė beveik du šimtus jūrmylių į vakarus, tolyn į Atlantą, kad nuo Portugalijos nereikėtų plaukti prieš šiaurės vėją. Be to, taip lengviau išvengti palei krantą tykojančių anglų karinių laivų, kuriems nuolat knietėjo papildyti savo komandą iš prekybiniam laivui neva per didelės įgulos. Kai kurie laive jau buvo šito ragavę, juos sugavo kaip laukinius žvėris, jie turėjo dalyvauti mūšiuose, o pasitaikius pirmai progai, pabėgo. Jie ir bijo, pagalvojo Džonas.

Dar dešimt dienų, ir jie vėl Lamanše, anglų pusėje. Dabar Džonui dažnai leisdavo valgyti su kapitonu, o jis vaišindavo dar ir vynuogėmis bei apelsinais. Iš jo sužinojo, kad kiekvienas laivas turi savo didžiausią greitį, kurio negali viršyti, net pučiant palankiausiam vėjui bei pakėlus nors ir tūkstantį burių.

Džonas labai atidžiai stebėjo darbą laive ir paprašė išmokyti rišti mazgus. Netrukus jis pastebėjo skirtumą: mokantis svarbu, kaip greitai sumezgi mazgą, o tikrame darbe – kaip jis laiko. Džonas atidžiai sekė, kokius veiksmus atliekant jūroje iš tikrųjų būtina skubėti. Darant vendą buvo aišku: kuo ilgiau burės bus atsuktos prieš vėją, tuo greičiau laivas praras greitį, taigi reikia skubėti manevruoti brasais. Tokių atvejų buvo dar daugiau. Džonas nusprendė – laikui bėgant išmokti juos mintinai, kaip medį nuo apačios.

Dabar viskas priklausė nuo tėvo. Jis turės parašyti kapitonui Lofordui ir pasirūpinti, kad jo sūnui atsirastų praktikanto vieta. Nelabai galėjai tikėtis, kad jis tai

padarys. Dar buvo antra galimybė: gal pasirodys Metju ir Džoną pasiims su savimi.

Džonas vėl buvo namuose. Metju ir toliau buvo dingęs be žinios. Apie tai jie kalbėjo nenoriai, ir tik tada, kai norėdavo Džoną atkalbėti nuo jūrų laivyno. Jau beveik baigiantis atostogoms, Franklinų šeima susirinko prie didžiojo pietų stalo. Spręsdamas kai kuriuos svarbius reikalus tėvas Franklinas leisdavo šeimynai tarti žodį. Jis pats pasakydavo kas svarbiausia, o kiti kalbėdavo tik tiek, kad neatrodytų, jog jie nieko nepasakę.

„Į jūrą? Pirmą ir paskutinį kartą!" – pasakė senelis griežtu balsu. Žinoma, jam reikėjo priminti, kad jis niekada nebuvo išplaukęs į jūrą.

Tačiau Džonui nereikėjo jokios paramos, nes įvyko kai kas netikėta: tėvas pakeitė savo nuomonę. Staiga jis – kaip niekas kitas – buvo sužavėtas jūreivio gyvenimu ir stojo Džono pusėn. Taip pat atrodė, kad jam nebereikės įkalbinėti motinos. Ji žiūrėjo taip padrąsinančiai ir žvaliai, tėvo nuomonės pasikeitimas greičiausiai buvo jos darbas. Kalbėti jai ir šiaip nereikėdavo, netgi tariantis šeimai. Džonas kurį laiką buvo toks sutrikęs, jog negalėjo net džiaugtis.

Tomas nieko nepasakė, tik perdėtai šypsojosi. O mažoji sesuo Izabelė garsiai verkė, kodėl – niekas nežinojo. Taip reikalas buvo išspręstas.

„Jeigu jūroje nesuprasi įsakymo, – lėtai tarė Tomas, – tai paprasčiausiai pasakyk: „klausau, sere", ir šok per bortą. Tai tikrai bus teisingai". Džonas nusprendė, kad tokių žodžių nėra ko svarstyti.

Jis norėjo, kad šią naujieną sužinotų Šerardas. Šerardas džiaugsis, tą jis žinojo. Bet jo negalėjo rasti. Dvaro valdytojas pasakė, kad jis dirba laukuose kartu su tėvais ir kitais žmonėmis iš Ing Mingo. Kur – to nenorėjo sakyti. Jis nepageidauja, kad dirbantiems trukdytų.

Buvo jau vėlu, laukė pašto karieta.

Dar metai mokykloje. Tokiam kaip Džonas tai beveik nieko nereiškė.

PENKTAS SKYRIUS

Kopenhaga, 1801

„Džono akys ir ausys, – rašė mokytojas Ormas kapitonui, – kiekvieną įspūdį atmintyje išlaiko neįprastai ilgai. Jo tariamas uždelstas suvokimas ir vangumas yra ne kas kita, kaip perdėtai kruopštus visokios rūšies detalių apmąstymas. Jo didelė kantrybė ..." Paskutinį sakinį jis išbraukė.

Karo laivynas, pagalvojo mokytojas Ormas, bus kančia Džonui. Bet šito jis neparašė. Pagaliau adresatas buvo karo laivynas.

Džonas nežino, ką reiškia savęs pagailėti, galvojo jis.

Plunksna nebepalietė popieriaus lapo, juk kai mokytojas žavisi mokiniu, retai kada padeda, o ypač karo laivyne.

Kažin, ar prieš išplaukdamas kapitonas skaitys laišką. Pats Džonas būtinai norėjo eiti į karą. Ir kad jis per lėtas, ir kad jam vos keturiolika... Ką jis galėjo parašyti? Nelaimė glūdi jame pačiame, pagalvojo jis. Suglamžęs išmetė laišką į šiukšlių dėžę, parėmė pasmakrę ir ėmė liūdėti.

Naktį Džonas Franklinas neužmigo ir savo ritmu pakartojo per daug greitus dienos įvykius. Jų buvo begalės. Šeši šimtai vyrų tokiame laive! Ir kiekvienas turėjo

vardą ir judėjo. Vėliau klausimai! Kiekvieną akimirką tavęs galėjo paklausti. Paklausti, kuo jis čia tarnauja. Atsakymas – apatinis pabūklų denis ir buriavimo mokslai pono Heilso skyriuje.

Sere. Niekada neužmiršti *sere*! Pavojinga!

Visa įgula laivagalin į egz... eg–ze–ku–ci–ją. Juk šitą reikia ištarti! Egzekucija.

Visiems kelt bures.

Prie ginklų.

Paruošti laivą mūšiui – čia orientacijos dalykas.

Visi pabūklai užtaisyti, sere. Išstumti. Pritvirtinti.

Paruošti apatinę bateriją mūšiui. Ir būtinai viską, kas bus, visada tiksliai numatyti į priekį!

Pone Franklinai, užsirašykite jūreivio pavardę! Klausau, sere – pavardė – užrašyti – greitai!

Vidinėse raudonos spalvos patalpose ištiškę kraujo, yra kraujo – sulaikyti! Ne, užmaskuoti! Pabertas smėlis turi padėti nesuklupti kraujo baloje. Visa tai skirta mūšiui. Liepkite atleisti brasą ir taip toliau. Šitą moku...

Geriausi linkėjimai nuo kapitono, sere, prašom nusileisti į apačią.

Burės: groto bombramselis, kriuisbombramselis, forbombramselis. Vienu aukštu žemyn – ir užstrigo. Mokėjo nustatyti žvaigždžių aukščio kampą – bet to jam visai nereikėjo. Tokių dalykų juk niekas nenorėjo žinoti. Tačiau – kuris lynas kam priklauso? Kur yra bomkliveris, prie kliverštago, ar atvirkščiai? Vantai ir fordūnai, falai ir šotai, visa šita gausybė lynų, painu kaip voratinklyje. Jis rišo ten, kur raišiojo ir tvirtino kiti, o gal taip nederėjo? Jis buvo midšipmenas, ir laikomas karininku. Taigi dar kartą: grotas, groto marselis, groto bramselis...

„Nutilk gi! – sušnypštė kažkas gulte šalia jo. – Ką čia sugalvojai šnabždėti naktį!"

„Rifbantai, – sušnabždėjo Džonas, – bizanstiebio gafelis".

„Dar kartą pakartok", – ramiai tarė kitas.

„Forštevenis, martingikas, giko lynai, giko štagas".

„Ak, šitaip, – burbtelėjo kaimynas, – bet dabar baik!"

Jam pavyko ir sučiaupus lūpas, tik negalėjo sulaikyti judančio liežuvio. Prieš akis jis matė, kaip nusigaus nuo fokstiebio apačios per formarselį, forstengvantų ėzelhoftais ir forbramselio salingais į stiebo viršūnę, bet lips vanputensais ir iš išorės, nes taip lipti laikoma jūreiviškai šaunu.

Ar jis galėjo matyti klaidas? Ar galėjo matyti, kas kaltas, kai nesiseka, jeigu greitis priklauso nuo laivo? O ką jis darys, jeigu dalis judančiojo takelažo bus neparuošta darbui?

Jis įsidėmėjo visus klausimus, į kuriuos dar nerado atsakymų. Būtina juos suformuluoti tiksliai ir tinkamu metu, todėl juos reikia įsikalti. Bizanio gikas turėjo ypatingų savybių, kodėl? Jie plaukė kautis su danais, kodėl ne su prancūzais? Jis nedelsdamas turėjo suprasti tuos klausimus, kuriuos galėjo jam, Džonui Franklinui, užduoti: „kokią tarnybą atliekat?" arba „kaip vadinasi jūsų laivas, midšipmene?", „kokia kapitono pavardė?" Kai užimsime Kopenhagą ir išlipsime į krantą, aplinkui bus pilna admirolų, gal ir pats Nelsonas. Jo Didenybės laivas „Polifemas", sere. Kapitonas Lofordas, sere. Šešiasdešimt keturi pabūklai. Klausau.

Norėdamas apsiginkluoti, mintinai išmoko ištisą laivyną žodžių, baterijas atsakymų. Ir kalbėti, ir veikti,

viskam, kas jo laukė, turėjo būti pasiruošęs iš anksto. Jeigu jam dar reikės galvoti – tai užtruks per ilgai. Jei klausimas bus tartum signalas ir jei atsakymą išpoškins kaip papūga, nesulauks jokių pastabų, ir atsakymas bus priimtas. Su tuo susidoros! Laive, apsuptame jūros, daug ko išmoksi. Tiesa, jis nesugebėjo labai greitai bėgioti. Bet visa diena iš to ir susidėjo: bėginėti, perduoti įsakymus, toliau bėgti, nuo vieno denio į kitą, – ir vien tik siaurais trapais! Tačiau jis įsidėmėjo visus kelius, net buvo nusipiešęs, ir kiekvieną naktį kartodavo, ištisas dvi savaites. Viskas išeidavo savaime, nebent kas nors kreipdavosi netikėtai. Tada, aišku, niekas neišgelbėdavo, negalėjai taip tiksliai laviruoti, tačiau atsiprašymo frazę jau mokėjo. Kiti žinojo, kaip išsisukinėti. Karininkai nemėgo mokytis. „Jūs turėtumėte taip įsivaizduoti, – prieš tris dienas varžydamasis paaiškino penktajam leitenantui, kuris, gavęs jam skirtą romo davinį, net jį išklausė, – kiekvienas laivas turi tik jam skirtą greitį, kurio jis negali viršyti, kiek jūs beiškeltumėte burių ir koks bepūstų vėjas. Taip ir aš". – „Sere. Į mane kreipiasi *sere*!" – pasakė leitenantas atlaidžiai.

Paaiškinimai dažnai baigdavosi įsakymais. Antrą dieną jis kitam leitenantui nupasakojo, kad nuo visų greitų judesių jo akiratyje išlieka brūkšnys. „Pone Franklinai, lipkite į stiebo viršūnę! Ir norėčiau, kad horizonte pamatytumėte brūkšnį!"

Tuokart jam sekėsi geriau. Džonas išsitiesė patenkintas ant gulto. Kelionė jūra buvo pamokanti. Ko nesugebėdavo akys ir ausys, tą per naktį atlikdavo galva. Proto treniruotė atsvėrė lėtumą.

Liko tik mūšis. Jo nesugebėjo įsivaizduoti. Ilgai nesvarstęs užmigo.

Laivynas praplaukė Zundo sąsiaurį. Netrukus jie buvo Kopenhagoje. „Mes jiems parodysime!" – pasakė pailgo veido vidutinio amžiaus vyras. Džonas gerai suprato žodžių prasmę, nes jie nuolat buvo kartojami. Tas pats vyras jam tarė: „Greičiau, raginkite savo žmones!" Kai kas atsitiko su grotstiebio marseliu, nespėta laiku. Pasigirdo svarbiausi žodžiai: „Ką apie tai pagalvos Nelsonas?" Abu sakinius jis įsidėmėjo ir paliko nakčiai, o toliau ir sunkesnius žodžius – Kategatas, Skagerakas. Gavęs romo porciją ir kruopščiai suformulavęs klausimą sužinojo, kad danai jau kelias savaites darbuojasi stiprindami Kopenhagos pakrantės įtvirtinimus ir ginkluodami gynybinius laivus. „O gal tu galvoji, kad jie palauks, kol mes susirinksime posėdžiui karo taryboje?" Iš karto Džonas nesuprato, bet buvo įgudęs į visus teiginius su klausiama intonacija reaguoti automatiškai atsakydamas: „Žinoma, ne!" Ir pašnekovas likdavo patenkintas.

Po vidurdienio jie buvo vietoje. Naktį arba anksti rytą jie pulsią danų baterijas ir laivus. Tikriausiai dar šiandien į laivą atvyks Nelsonas ir viską apžiūrės. Ir ką jis pagalvos! Taip karštligiškai beskubant, diena ėjo vakarop, su šauksmais, nervingu kvėpavimu ir nubrozdintais rankų krumpliais, bet be baimės ir pykčio. Džonas jautė, kad galės spėti su kitais, nes visą laiką žinojo, kas galėjo įvykti. Atsakymas buvo „taip" arba „ne", su įsakymu reikėjo bėgti aukštyn arba žemyn, kuris nors asmuo buvo seras arba ne seras, jo galva vis

atsitrenkdavo į stovintįjį arba judantįjį takelažą. Visa tai jam labai patiko. Reikėjo išmokti naują sunkų žodį – Trekroneris. Tai buvo stipriausias pakrantės įtvirtinimas prie Kopenhagos. Kai tas pradės, tada ir prasidės mūšis.

Nelsonas nepasirodė. Apatinis patrankų denis buvo paruoštas, ugnis žaizdre užgesinta, smėlio paberta, o visi vyrai ten, kur nurodyta pagal užduotį. Vienas prie žiūrono, visą laiką išsišiepusia burna. Kitas, užtaisantis patrankas sviediniais, gniaužė ir skėtė kokį šimtą kartų pirštus ir kiekvienąkart atidžiai apžiūrinėjo nagus. Kažkas laivo viduryje sukėlė visus ant kojų sušukdamas: „Ženklas!" Taip visos galvos ir pasisuko į jį. Jis parodė į laivagalio pusę, bet ten nieko nebuvo. Niekas nepratarė nė žodžio.

O Džonas, kai kiti, patyrusieji, virpėjo nuo įtampos arba buvo sustingę, išgyveno vieną iš tų akimirkų, kurios priklausė jam, nes jis galėjo ignoruoti greitus įvykius bei garsus ir atsidėjęs stebėti pokyčius, kurie dėl jų lėtumo kitiems buvo beveik nepastebimi. Kai kiti artėjant aušrai sėlino Trekronerio patrankų link, jis gėrėjosi mėnulio keliu ir besikeičiančiais debesimis nakties danguje beveik be vėjo. Neatitraukdamas akių žiūrėjo pro šaudymo angą, ir ėmęs giliai kvėpuoti pasijuto jūros dalimi. Praplaukė prisiminimai, vaizdai, kurie judėjo lėčiau už jį. Matė ištisą bendriją stiebų, glaudžiai stovinčių vienas šalia kito, o už jų Londoną. Ten, kur taip arti ir ramiai susitelkę laivai, turėjo stovėti miestas. Šimtai takelažų kabojo virš pakrantės namų kaip ištįsęs, suraizgytas debesis. Namai grūdosi ir ant Londono tilto, tarsi visi iškart norėtų šokti į vandenį ir būti kartu, bet paskutinę aki-

mirką suabejoję. Kartais tikrai kuris nors namas nukrisdavo, tik tada, kai niekas nematydavo. Londono namai turėjo visai kitoniškus veidus negu ten, kaime. Pasipūtę, šiurkštūs, dažnai išdidūs, kartais lyg mirę. Taip pat jis matė gaisrą dokuose, ir ponią, kuri paprašė prie karietos lango prinešti beveik visus parduotuvės drabužius, nes nenorėjo išsipurvinti batelių. Parduotuvės savininkas turėjo ir kitų pirkėjų, bet jis nesijaudindamas stovėjo prie karietos durelių ir tikrai maloniai atsakinėjo į visus klausimus. Jis buvo toks ramus, kad Džonas jį palaikė savo bendrininku, nors aiškiai užuodė – šitas žmogus buvo greitas. Tai buvo savotiška prekybininko kantrybė, ji buvo jam priimtina, bet ne gimininga.

Karietoje dar sėdėjo mergaitė. Baltomis rankomis, liesa, šiek tiek sumišusi. Rusvaplaukės anglų merginos buvo viena iš aštuonių arba dešimties priežasčių, dėl kurių vertėjo žiūrėti išplėtus akis. Tomas jį atitraukė, taip daro visi vyresnieji broliai, kurie turi rūpintis jaunesniais ir kuriuos iš nekantrumo apima neapykanta. Jie nupirko trikampę kepurę, mėlyną švarką, batus su sagtimis, jūreivišką lagaminą, durklą. Pirmo rango praktikantas privalėjo pats apsirengti. Kai jie kopė prie paminklo žuvies turguje, jis suskaičiavo tris šimtus keturiasdešimt penkis laiptelius. Šaltas pavasaris, ore tvyrojo akmens anglies dūmai. Tolumoje matėsi pilys, apsisiautusios žaliais parkais. Jis stebėjo epileptiką, kuris tai daužė galvą, tai išsproginęs akis žiūrėjo į tolį. Pasitaiko ir pakelės plėšikų, išgirdo jis, bet Taiberne stovi kartuvės. „Kai esi midšipmenas, – pasakė vyresnysis brolis, – turi elgtis kaip džentelmenas". Turguje

dar teko stebėti ginčą. Kalta buvo žuvis, kuri galbūt buvo dirbtinai išpūsta, o gal ir ne.

Visur matėsi laivų stiebai, bent jau pradedant bramselio rėja. Tūkstančiai miesto kaminų buvo vienu aukštu žemiau. Nors ir mintinai moki Muro „Navigatoriaus praktiką", tiesiog negali patikėti, kad laivai, padedant vėjui, galėtų plaukti jūra pagal gerai apgalvotą planą. Buriavimas buvo kai kas karališko, ir taip atrodė laivai. Jis juk žinojo, ko reikia, kad sustotų ištisa burių siena. Pirmiausia reikia surėsti laivo korpusą, į visas medines dalis įtaisyti vielokaiščius ir sujungti, po to jas rūpestingai nuglaistyti ir užsandarinti bei dervuoti, dailiai nudažyti, dažnai dar apkalti variu. Pagarba laivui didėja dėl įvairiausių medžiagų ir įtaisų, kurių prireikė jį statant.

Bumbt!

Tai buvo Trekroneris, ir mūšis!

Elgtis džentelmeniškai. Prie pabūklo kaip galima mažiau painiotis po kojomis. Bėgioti ten ir atgal nuo patrankų denio į achterį. Pagal galimybę tuoj pat suprasti įsakymus arba, jei neįmanoma, energingai prašyti, kad pakartotų. Ilgaveidis karininkas sušuko: „Dėmesio, vyrai, nežūkite už tėvynę! – pauzė. – Stenkitės, kad už savo tėvynę žūtų danai!" Griausmingas juokas – va, šitaip reikia uždegti vyrus! Nepaisant to, kova darėsi vis sunkesnė. Trekronerio ir kiti pabūklai visą laiką pataikydavo. Tas, kuris reaguoja pavėluotai, po kojomis netenka pagrindo. Blogiausia buvo laivo šonams. Rodėsi, laivas kiekvieną kartą šokteli į priekį. Griežta tvarka buvo išlaikyta, taip, kaip buvo išmokęs. Tik jos tikslas, sukeliantis chaosą priešo pusėje, ir atsako staigumas

anapus buvo tai, ko Džonas nemėgo. Netrukus ties juoda patranka laivo šone žiojėjo blizgantis gilus krateris, vos ne vaga, tartum būtų aręs neišpasakytai galingas įrankis. Į atmintį įsirėžė bjauriai spindinti žaizda metale. Tą akimirką niekas nebegalėjo stovėti tiesiai. Kas gi galėtų atsistoti? Judesiai ištreniruoti, bet sutriko nuoseklumas, nes neliko pusės žmonių. O dar kraujas. Darėsi neramu matant, kiek daug jo plaukia. Kažkuris jau buvo nukraujavęs, juk tiek jo ištekėjo, kur tik pažiūrėsi.

„Nesidairyt! Prie vamzdžio!" Tai buvo tas, kuris prieš tai sušuko: „Ženklas!" Staiga šaudymo anga tapo daug platesnė. Tą skylę medinėje sienoje laivo viduryje uždengė daugybė kūnų. Kieno jie buvo?

Denyje jis sužinojo, kad trys iš dvylikos laivų užplaukė ant seklumos, bet „Polifemas" – ne. Visai čia pat iš kito laivo šoninio borto veržėsi dūmai. Toks vaizdas ir liko Džono akyse. „Polifemo" deniu pasiutusiu greičiu čiuožė visokios medžio atplaišos, besisukančios ir kertančios kaip dalgis. Sunerimęs Džonas pamatė, kad netgi šiaip jau ramūs karininkai, kuriems niekada nereikėdavo kažko vengti, šoka į šalį praradę orumą. Žinoma, jie elgėsi teisingai, bet tai buvo žeminantis judesys. Jis turėjo perduoti pranešimą.

Dabar trapai atrodė visiškai kitaip. Kliūtys kyšojo iš laivo bortų, viršuje įlūžusios sijos švytavo jo kaktos aukštyje. Negalėdamas nei išsisukti, nei sustoti, nusibrozdino į laivo atplaišas, įsidūrė ir užsidirbo mėlynių, kurios, be abejo, leido jam atrodyti didvyriu. Jis stengėsi bet kuriuo atveju atrodyti džentelmeniškas. Galėjai lengvai prarasti akį, bet Nelsonas irgi turėjo tik

vieną. Ką dabar galvoja Nelsonas? Jis stovi kažkur ant „Dramblio" achterio denio. Nelsonas visada viską žino.

Girdėjosi dirbantys siurbliai, galbūt degė? O gal laive buvo vandens? Denyje žmonės svirduliavo kaip pasigėrę. Kapitonas sėdėjo ant vienos patrankos ir šaukė: „Mirkime visi kartu!" Prieš tai juk ragino visai kitaip. Šalia kapitono staiga dingo jo besiklausančio žmogaus galva, o paskui ir pats klausytojas. Džonas pasijuto nelaimingas. Jis visada sutrikdavo kam ūmiai pasikeitus, ar tai būtų sėdėjimo tvarka, elgesys, ar koordinačių sistema. Sunku ištverti, kai be paliovos krenta žmonės. Be to, jis laikė dideliu galvos pažeminimu, kai ji dėl visai kitų žmonių veiksmų be jokių išankstinių paaiškinimų palieka savo kūną. Tai buvo pralaimėjimas, ne garbė. Kūnas be galvos – liūdnas, bet ir juokingas vaizdas.

Kai jis nusileido į pabūklų denį, staiga akinančiai sušvito ir garsiai sugriaudėjo: netoliese susprogdino laivą. Išgirdo „valio!" ir vis kartojamą laivo pavadinimą. Tarp šūksnių pasigirdo viską nustelbiantis braškėjimas bei girgždėjimas ir smūgis: danų laivas virto ant šono. O pro išplėštą šaudymo angą įšoko žmogus.

Džono akys pagavo akimirką, kai staiga įšokę šviesūs, svetimi auliniai batai atsistojo, greitas, grėsmingas judesys, dėl kurio jis – nes vaizdas jame sustojo – nesuvokė visų kitų įvykių. Jo galvoje automatiškai kilo mintis: „Mes jiems parodysime!" Tai buvo situacija, kurią jis prisiminė, kai pirmą kartą susidūrė su šiuo sakiniu. Ką jis vėliau pamatė, buvo pravira vyro burna, o jo, Džono, nykščiai ant ano kaklo. Kažkoks atsitiktinumas privertė tą kitą pargriūti, dabar jis galėjo aną sučiupti, jis!

Jeigu Džonas kurį nors nutverdavo, tai tas nepasprukdavo. Viename savo žvilgsnio kampe pamatė ištrauktą pistoletą. Tai jį bemat sukaustė. Ton pusėn nežiūrėjo, įsmeigė akis į savo stiprius nykščius, tarsi jais galėtų išplėšti pergalę prieš pistoletą, kuris, šito nepaneigsi, buvo nutaikytas į jo krūtinę. Galvą užvaldė vienas vienintelis rūpestis, kuris vis stiprėjo ir stiprėjo. Jam nebuvo ribų, jis sprogo: anas juk galėjo kaipmat iššauti ir jį nužudyti, tad jis turės mirti arba iš lėto apdegęs nusibaigti. Dabar ta akimirka atėjo, jos neįmanoma išvengti. Džonas staiga aiškiai pajuto, kur jo širdis, kaip ir kiekvienas, kuris žino, kad mirtis – baigtas reikalas. Kodėl jis negalėjo išmušti iš rankų pistoleto arba pulti į šalį? Nesuvokiama, bet negalėjo! Jis buvo anam įsikibęs į gerklę ir tik galvojo, kad tas, kuris dūsta, nešaus iš pistoleto. Kad tas, kuris smaugiamas, dar neužduso, bet nedaug trūksta, dar ims ir iššaus, gal apie tai Džonas ir būtų pagalvojęs, bet nesugebėjo, nes čia jo smegenys apsimetė mirusiomis. Gyvas išliko tik pojūtis, kad pavojaus išvengs tik iš visų jėgų be paliovos stipriai smaugdamas. Kitas vis nešovė.

Tai buvo vyras, kareiviško amžiaus, aiškiai peržengęs keturias dešimtis. Džonas dar niekada nebuvo klūpėjęs ant kito, niekada nežiūrėjęs iš viršaus į tą, kuris galėtų būti jo tėvu. Kaklas šiltas, oda švelni. Džonas dar niekada nebuvo rankose taip ilgai laikęs žmogaus. Dabar tikrai buvo chaosas, mūšis jo kūno viduje. Nervai, priklausę jo pirštams, jam spaudžiant jautė pasibaisėjimą dėl šios šilumos ir švelnumo. Jie jautė, kaip gerklė – murkė! Ji vibravo, švelniai ir gailiai, žemas gailus murkimas. Rankos baisėjosi, bet galva, išsigandusi

būti pažeminta žūstant, šita išdavikiška galva, kuri dar ir neteisingai mąstė, darė tai, lyg nieko nesuprastų.

Pistoletas iškrito, kojos nebesispardė, žmogus nebejudėjo. Šautinė žaizda petyje, šviesus kraujas.

Pistoletas buvo neužtaisytas.

Ar danas dar kažką sakė, ar jis pasidavė? Džonas sėdėjo ten ir žiūrėjo mirusiam į kaklą. Jis bijojo pažeminimo dėl prievartinės mirties. Tačiau sutrypti gyvybę, pavėluotai, nes baimė gana ilgai neišnyko, jam pačiam reiškė daugiau nei prarasti galvą. Tai buvo pažeminimas, bejėgiškumas, triuškinantis smarkiau negu bet kas kitas. Dabar, kai jis liko gyvas ir galvai reikėjo vėl įsileisti visas mintis, jame ir toliau tęsėsi mūšis, rankos, raumenys ir nervai maištavo.

„Aš ji užmušiau", – tarė Džonas drebėdamas. Ilgaveidis vyras žiūrėjo į jį pavargusiomis akimis. Jis liko abejingas. „Negalėjau sustoti smaugęs, – tarė Džonas. – Aš per lėtas, kad sustočiau". – „Viskas! – kimiai atsakė ilgaveidis. – Mūšis baigtas".

Džonas vis smarkiau drebėjo, drebulys virto traukuliais, jo raumenys trūkčiojo įvairiose kūno vietose ir sudarė skausmingas salas, lyg tokiu būdu norėtų vidų padengti šarvais arba išspausti per odą kažką svetimą. „Mūšis baigėsi! – sušuko tas, kuris prieš tai buvo matęs ženklą. – Mes jiems parodėme!"

Jie pritvirtino naujas bujas. Danai buvo pašalinę visus vandens kelio ženklus, kad anglų laivai užplauktų ant seklumos. Seklumos pakraščiu, visai netoli nuo išsprogdinto ir sugriauto Trekronerio, pamažu yrėsi valtis. Džonas abejingai sėdėjo ant vairininko suolo,

įsmeigęs akis į krantą. Lėtumas yra mirtinai pavojingas, galvojo jis. Dar blogiau, kai jis susijęs su kitais. Jis norėjo būti kranto dalimi, pakrantės uola, nes jų veiksmai visada tiksliai atitiko jo tikrą greitį. Šūksnis privertė pažiūrėti žemyn: skaidraus, seklaus vandens dugne gulėjo begalės negyvų, kai kurie mėlynais švarkais, daugelis atviromis akimis žvelgė į viršų. Išgąstis? Ne. Ten jie gulėjo taip natūraliai.

Jis pats jiems priklausė, sustojęs laikrodžio mechanizmas – toks jis buvo. Greičiau priklausė aniems, nei jūreiviams valtyje. Tik gaila įdėto darbo. Tartum išgirdo įsakymą, tačiau jo nesuprato. Po tokio patrankų griausmo nė vienas žmogus nesuprato įsakymų. Norėjo prašyti pakartoti, bet tada pamanė, kad visgi suprato. Jis atsistojo, užsimerkė ir krito, pamažu, lyg per stačiai atremtos kopėčios. Kai atsidūrė vandenyje, iškilo visai nelauktas klausimas: ką pagalvos Nelsonas? Ir čia išdavikė galva buvo per lėta, ji nenorėjo atsikratyti klausimo. Taip kiti jį ir ištraukė, jam nespėjus apgalvoti, kaip skęstama.

Naktį jis žvelgė į dangų ir ieškojo Sagalso. Jo neberado. Dievas buvo tik vaikui, o dabar ir jis paskendęs su kitais. Džonas kaip maldą bėrė burių pavadinimus, nuo foko iki bizanio, apie šimtą kartų pirmyn ir atgal. Jis išvardijo stovintįjį takelažą, pradėjo forbombramselio štagu iki kriuisbombramselio fortūnų, ir judantįjį takelažą nuo bizanstiebio giko šoto iki fokstiebio forbombramselio braso. Šaukėsi maldaudamas visų rėjų nuo kriuistopo iki fortopo. Jis paruošė laivą plaukiojimui su visomis stengomis, visais deniais, gyvenamosiomis patalpomis, tarnybiniais laipsniais – tik

pats liko įsipainiojęs ir išmuštas iš vėžių. Pasitikėjimas dingo.

„Aš galvoju, – tarė mokytojas Ormas, kai jie vėl pasimatė, – kad tau liūdna dėl jo mirties". Jis kalbėjo labai lėtai. Džonui reikėjo laiko, tada jo smakras pradėjo virpėti. Jeigu Džonas Franklinas verkė, tai tikrai neilgai, kol jam pradėjo niežėti nosį ir pirštų galus. „Tu juk myli jūrą, – tęsė mokytojas Ormas. – Tai neturi nieko bendro su karu".

Džonas nustojo verkęs, nes galvojo. Tuo pat metu apžiūrinėjo savo dešinįjį batą. Akys nepaliaujamai klaidžiojo blizgančia keturkampe sagtimi: viršuje į dešinę, pakraščiu į apačią, iš apačios į kairę, pakraščiu į viršų ir daugiau nei dešimt kartų grįždavo į išeities tašką. Tada smigo į paprastus mokytojo Ormo batus, be liežuvio ir sagties, bet laisva keltimi, o priekyje apvestus kaspinu. Pagaliau jis tarė: „Dėl karo aš apsirikau". – „Greitai bus taika, – pasakė mokytojas Ormas. – Nebebus jokių kautynių".

ANTRA DALIS

Džonas Franklinas mokosi profesijos

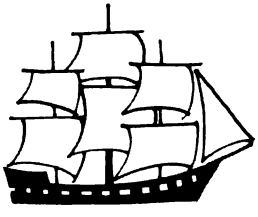

Gerosios Vilties kyšulio link

Šerardas Filipas Laundas, dešimtmetis „Tyrinėtojo" praktikantas, rašė į namus: „Širnesas, 1801 m. liepos 2 diena. Mieli tėvai!" Jis laižė lūpas ir rašė švariai, neužtėkšdamas rašalo – gali būti, kad laišką jiems perskaitys ponas Rait-Kodas, mokytojas.

„Laivui bus ilgiausia kelionė, kokią tik jis kada nors yra surengęs. Aš džiaugiuosi, kad esu čia ir net esu pirmo rango praktikantas. Kapitonas nepriima padėkos ir sako, kad dėl manęs paprašė Džonas Franklinas. Aš taip pat norėčiau būti kapitonu. Su Džonu buvome Londone. Po Kopenhagos jis dar lėtesnis ir susirūpinęs vis mąsto. Naktį jam sapnuojasi numirėliai. Džonas geras žmogus. Jis, pavyzdžiui, nupirko man jūreivišką lagaminą, visai tokį kaip jo. Į viršų siaurėjantis, labai gilus ir turi daug skyrių. Apačioje aplink eina storas apvadas. Rankenos – kilpos iš kanapinės virvės. Dangtis aptrauktas burės audeklu. Ant jo ir rašau, – jis atstūmė lapą, aplaižė lūpas ir panardino plunksną į rašalą. Puslapis buvo prirašytas tik iki pusės. – Man padovanojo skutimosi priemonių, nes Džonas pasakė, jog pakeliui į *Terra australis* man jau prireiks. Be to, jis man papasakojo apie miestą. Žmonės ten nesisveikina, nes jie juk vienas kito nepažįsta. Laive taip pat yra Džono

teta Ana Čapel, ji gi dabar kapitono žmona. Jis ją pasiėmė į kitą pasaulio kraštą. Ji manęs kartais paklausia, ar man ko reikia. Man įdomu ir esu patenkintas. Dabar baigiu rašyti, nes laive visa krūva darbų."

Laivo kapitonas buvo ne kas kitas, o Metju, pagaliau sugrįžęs, kai visi jį laikė dingusiu be žinios. Džonui Franklinui ką tik sukako penkiolika metų.

„Jis ne kažin kaip jaučiasi", – pastebėjo net Metju, tapęs Džono dėde ėmė jį ginti nuo kitų, pavyzdžiui, nuo leitenanto Faulerio.

Džonas pasimetęs stoviniuodavo, dažnai atsidurdavo ten, kur maišėsi po kojomis. „Tai tikrai joks asas", – pareiškė Fauleris. „Jis neblogas žmogus, – atsakė Metju, – tik šiuo metu dar apkurtęs po mūšio". O Fauleris sau galvojo: mūšis buvo jau prieš mėnesį.

Vienu deniu žemiau Šerardas pasakė: „Džonas tikrai baisiai stiprus. Nuogomis rankomis pasmaugė vieną daną. Jis jau anksčiau buvo mano draugas!"

Kai Džonas nugirsdavo, dar smarkiau kentėdavo. Jie kalbėjo nepiktai, o jis nenorėjo jų nuvilti. Tačiau nežinojo, kaip sau pagelbėti, o taip giriamas, tuo labiau. Naktį vėl sapnuodavo, jei ne užmuštuosius jūros dugne, tai keistą figūrą. Ji buvo simetriška ir be briaunų, glotni, tvarkinga plokštuma, ne keturkampis ir ne apskritimas, viduje tolygiai išpiešta. Staiga ji galėdavo pavirsti kažkuo sujauktu ir suaižėjusiu. Ji prasižiodavo kaip nasrai, neturintys geometrinės formos, ir buvo tokia atšiauri ir grėsminga, kad Džonas pabusdavo išpiltas prakaito ir bijodavo vėl užmigti. Jis labiau bijojo pačios nugludintos simetrinės figūros nei to siaubo, kylančio iš jos.

„Tyrinėtojas“, anksčiau „Ksenofontas“, buvo garbingame mūšyje apdaužyta korvetė. Karo įkarštyje prieš Prancūziją admiralitetas tyrinėjimo tikslams negalėjo skirti geresnio laivo. „Kai išgirstu *tyrinėjimas*, – pasakė patrankininkas Kolpitsas, – iškart žinau – būk pasiruošęs prie siurblių triume! Nors pavadinimo nebūtų pakeitę. Tai dar didesnis iššūkis likimui!“ Ponas Kolpitsas buvo tas, kuris atsižvelgdavo į datas. Greivsende jis paprašė trejiems metams į priekį surašyti visas jam nelaimingas dienas. Astrologė pasakė: „Saugokitės, kad nežūtumėte kartu su laivu. Jeigu, sudužus laivui, jūs išsigelbėsite, tai ilgai gyvensite“. Ponui Kolpitsui tai nepridėjo garbės, nes įgula jau Širnese tą išmoko mintinai.

Prieš išvykstant į kelionę, Metju perskaitė komandai taisykles, atkišo apatinį žandikaulį į priekį ir griežtu balsu tarė: „Žvaigždės mums leidžia suprasti, kur yra laivas – daugiau nieko!“

Beveik visa įgula buvo kilusi iš Linkolnšyro. Atrodė, Metju iš šios apylinkės į vieną laivą surinko nedidelį būrį valstiečių sūnų, nebijančių jūros. Broliai dvyniai Kirkebiai atvyko iš Linkolno miesto ir buvo garsūs savo raumenimis. Prikrautą vežimą jie vieni užtempė į stačią kalvą iki bažnyčios, nes jaučiai patrūko. Vienas į kitą buvo labai panašūs, juos galėjai atskirti tik iš jų posakių. Stenlio komentaras paprastai būdavo: „Kaip tik tai, ką pirašė daktaras!“ Olafas tik pasakydavo: „velniškai geras!“ – apie orą, tabaką, atliktą darbą, arba: „velniškai gera“ – apie kapitono žmoną.

Dar buvo Mokridžas, žvairakis vairininkas su moline pypke. Viena jo akis buvo kalbanti, kita – matanti. Kai Džonas pažiūrėdavo į matančią akį, dažnai suprasdavo žodžius, vairininkui jų dar neištarus. Bet patikimiau buvo žiūrėti į kalbančiąją.

Ponas Fauleris ir ponas Samuelis Flindersas buvo leitenantai ir pasipūtę, kaip ir kiti tos padermės. Įgula juos vadino *priešiniais vėjais*, nes jie greitai sukeldavo vėją. Laive buvo apgyvendinti septyniasdešimt keturi vyrai, trys katės ir trisdešimt avių. Po dviejų dienų Džonas visus pažinojo, avis taip pat, ir ypač mokslininkus: astronomą, botaniką ir du dailininkus. Kiekvienas turėjo po tarną. Natanielas Belas irgi buvo midšipmenas ir jam dar nebuvo dvylika. Jau Širneso reide jį labai kankino namų ilgesys, nors su juo buvo trys jo vyresnieji broliai ir jį guodė. Net gerai pažįstamas kvapas, kurį skleidė avys, jam nepadėjo – tik padidino jo kančias.

Avių mėšlas, pono Kolpitso nuomone, galėjo būti labai naudingas. „Geriausia, ką galima panaudoti mažesniems plyšiams užkamšyti, – pranešė paniuręs. – Bet gali būti ir didesnių plyšių".

„Tyrinėtojas" buvo karinis laivas, todėl jame dar buvo dešimt kareivių ir būgnininkas. Jiems komandavo kapralas, o pastarajam seržantas. Jau uoste jie uoliai mokėsi rikiuotės ir žygiavo pirmyn ir atgal, kol ant denio susidūrė su karininku, atsakingu už aprūpinimą. Ponas Hiliris pareiškė, kad jam reikia vietos rimtesniems darbams. Pakrauti atsargas ir sudėti jas į vietas buvo darbas, atitinkantis Džono skonį. Kur padėjo du pagalbinius irklus? Kur bandymams su augalais

penkiasdešimt dėžių su žemėmis? Ar tikrai džiūvėsių ir džiovintos mėsos užteksią pusantriems metams, o romo dvejiems? Džonas perskaičiavo. Kajutėje buvo knygų, o jei priskaičiuosi „Encyclopedia Britannica", tai medžiagos skaitymui turėjai visiems metams. Kur dėti dovanas čiabuviams: 500 ilgakočių ir lenktakočių kirvių, 100 plaktukų, 10 statinių su vinimis, 500 kišeninių peiliukų, 300 žirklių, daugybė spalvotų stikliukų, auskarų ir žiedų, stiklinių karolių, margų kaspinų, adatų su siūlais ir 90 medalių su karaliaus atvaizdu – viskas buvo tiksliai išvardyta sąraše, sąrašas dviem egzemplioriais, o ponas Hiliris ir miegodamas žinojo, kur ko ieškoti. Dalį patrankų Metju pakeitė lengvomis karonadomis, ir net liepė jas pastatyti ten, kur jos mažiausiai kliūva. Kai ponas Kolpitsas nutaisė tokį veidą, lyg norėtų pasakyti pastabą, Metju užbėgo jam už akių: „Mes tyrinėtojai! Gausime pasą iš Prancūzijos vyriausybės".

Pirmasis apmaudas! Dėl rimtos priežasties prie Metju kurį laiką negalėjai prieiti, ir visi suko jam iš kelio, mokslininkai, midšipmenai ir katės, net virėjas.

Širnese laivą apžiūrėjo du karininkai iš admiraliteto. Didžioji dalis Metju norų buvo jau ir taip patenkinta: tik ką pasiūtos burės kaip milžiniškos dešros pakilo į takelažą, kur senieji lynai buvo sutrūkę, įtempti nauji, suvyti iš tvirtų baltiškų linų. Pirmagalys nuo vario blizgėjo iki pat kliuzų – buvo tikimasi ledo laukų. Bet čia aukšti ponai pamatė ant virvės kabančius moteriškus drabužius. Moteris laive? Tokioje ilgoje kelionėje? „Neįmanoma!" – pasakė jie. Ir Anai reikėjo palikti laivą, nors visa įgula nieko neturėjo prieš ją. Paprastai lai-

vuose, kurie neplaukė į mūšį, į moteris buvo žiūrima palankiai. Et, jūs, administravimo didvyriai! Neleidote Metju pasiimti draugiškos, sveikos, paguodą teikiančios Anos! Kapitonas buvo išbalęs nuo pykčio. „Niekada, – sušvokštė jis neįprastai tyliai, – niekada nesilaikysiu kažkokių niekam tikusių instrukcijų iš viršaus! Aš tokių net neskaitysiu!"

Jie išplaukė. Jų jau laukė kitas nemalonumas. Prieš Doverį Metju iš laivo išprašė locmaną, nes pasitikėjo jūrlapiais. Po kelių mylių netoli Dandženeso laivas užplaukė ant seklumos. Jie pasuko bures brasais ir į vandenį nuleido valtis. Dar pagelbėjo srovė. Neilgai trukę jie išjudėjo. Tačiau dabar prieš didžiąją kelionę „Tyrinėtoją" turėjo nuplukdyti į Portsmuto doką. Reikėjo apžiūrėti, ar nenukentėjo povandeninė laivo dalis. Metju ramiai, bet gerai girdint visose laivo gyvenamosiose patalpose, išsakė pastabą apie admiralitetą ir jo jūrlapius.

Ponas Kolpitsas buvo patenkintas. Šitą seklumą jis palaikė už jam pranašautą ir pareiškė, kad jis jau nežūsiąs. Mokridžas galvojo apie kitus dalykus. „Portsmutas, – tarė jis susimąstęs, – ten aš pažįstu daugybę merginų". Jo toli matanti akis jau buvo nukreipta į jas. Stenlis Kirkebis pritarė ir pranešė, kad tai prirašęs daktaras. Jo brolis Olafas tylėjo. Jis visada spręsdavo po to. Prieš kiekvieną „velniškai gerai" eidavo kruopštus patikrinimas. Be to, dar nebuvo aišku, ar komandą išleis į miestą.

Džonas Franklinas norėjo būti kaip ir kiekvienas kitas vyras. Todėl įdėmiai klausydavosi kalbų apie

moteris. „Man jos patinka šiek tiek platesniais klubais", – pasakė patrankininkas. Bocmanas Duglasas palingavo galvą: „Nelygu aplinkybės, nelygu aplinkybės". Sodininkas buvo vėl kitos nuomonės. Akivaizdu, kiekvienas stengėsi prieš savo akis smulkiai atkurti tiek, kiek siekė jų prisiminimai. Džonas visų pirma domėjosi, kaip tai vyksta praktikoje. Jis nuėjo pas Mokridžą ir pateikė jam gerai apgalvotus klausimus apie kada ir kaip. Ir čia dažniausiai buvo atsakoma: „pagal aplinkybes", bet Džonas buvo atkaklus. „Ar vyras prieš tai išrengia moterį", – paklausė jis. Mokridžas neįprastai ilgai galvojo. „Man šitaip patinka, – tarė. – Bet tu kavalierius, ir daroma taip, kaip tu nori!" Taip, kaip tai darė Mokridžas, be abejo, buvo įprasta. Džonui kilo abejonių dėl daug sagų. „Kur kas užsegta, užrišta ir užveržta, tu jau pats turėsi pamatyti. Tik nepamiršk: riebesnius komplimentus sakyk tik vyresnėms moterims! Ar bijai?" Bijot jis bijojo, todėl visiškai prieš savo valią pradėjo kalbėti, kad jis netoli Kopenhagos kareivį nuogomis rankomis... Ir tuojau susigėdo. Mokridžas švelniai pažiūrėjo į jį toli matančia akimi, o aštriąją, kalbančiąją, nukreipė į savo pypkę. „Kai tu pergulėsi su moterim, galėsi užmiršti Kopenhagą!"

Krante Džonas ketino apžiūrėti moteris, mintinai išmokti jų drabužius. Tačiau atsirado tiek daug ką pamatyti, kad jis beveik būtų išleidęs savo tikslą iš akių. Miestas buvo tiesiog pertekęs jūreivių, niekur kitur pasaulyje nebuvo tiek daug jaunų vyrų vienu metu, ir jis jiems priklausė. Jis irgi buvo su uniforma, ir šiaip stovėdamas buvo vienas iš jų. Žinoma, jis nemokėjo šokti, o šoko čia daug.

Rotušės jis negalėjo gerai apžiūrėti, tai buvo siauras pastatas pagrindinės gatvės viduryje, apsuptas karietų. Uoste dar buvo bokštas su semaforu, kuris mojavo daugybe rankų ir priimdavo bei patvirtindavo Londono admiraliteto įsakymus. Džonas pirmą kartą sėdėjo jūreivių užeigoje. Šeimininkas paklausė, ko jis pageidaująs, o jis perskaitė vardą, kabantį virš prekystalio – Lidija. Visi juokėsi, nes tai buvo vieno laivo Portsmute pavadinimas. Jie čia, kaip ir gėrimai, buvo garbingai įtraukti į sąrašą.

Pasistiprinęs vienu „Liuteriu ir Kalvinu", jis vėl ėmėsi moterų. Drabužiai buvo labai skirtingi. Jiems visiems būdinga viena – įspūdingas, grėsmingai iškilęs kaip laivo nosis korsetas. Buvo sunku susigaudyti, koks stovintysis ir judantysis takelažai juose slėpėsi. Viskas priklausė nuo įgūdžių. Mokridžas nuvedė jį prie vieno namo Kepel Rou gatvėje ir tarė: „Merė Rouz visai nieko. Tau patiks. Ji miela storulė, visada linksma. Kai juokiasi, suraukia nosį". Džonas laukė gatvėje prie žemo pastato, tuo tarpu Mokridžas viduje dėl kažko derėjosi. Namo langai buvo arba netikri, arba uždangstyti. Kas norėjo kažką pamatyti, tikriausiai turėjo įeiti. Pasirodęs Mokridžas įsivedė jį į vidų.

Džonui pasirodė, kad Merė Rouz nei stora, nei suraukia nosį. Jos veidas buvo kaulėtas, kakta aukšta, kur pažvelgsi – viskas sudėta iš lenktų linijų. Kai kas joje priminė laivą. Tai buvo moteriškos giminės karo vyras. Pirmiausia ji pakėlė apatinę lango dalį, kad įleistų daugiau šviesos, ir tiriančiai apžiūrėjo Džoną.

„Buvai įkritęs į krūmus?" – paklausė rodydama į jo galvą ir rankas. „Tai jokie krūmai. Buvau Kopenhagos

mūšyje", – atsakė Džonas sumišęs ir užsikirto. „O ar turi keturis šilingus?" Džonas linktelėjo. Ji tylėjo, todėl prieš save aiškiai pamatė jos akis. „Aš dabar tave išrengsiu", – tarė jis su mirtina panieka. Pralinksmėjusi ji žvelgė į jį iš po skliautais išlenktų vokų, antakių, kaktos ir plaukų įlankos kaktoje. „Tai štai koks tu!" – tarė šypsodamasi. Jos minkštos lūpos galėjo pašaipius žodžius tarti visai maloniai. Kaip ten bebūtų, bet kol kas nereikėjo sprukti.

Praėjus pusei valandos Džonas dar buvo ten. „Mane domina visa tai, kas man nežinoma", – tarė jis. „Tada paliesk va čia – ar tau patinka?" – „Taip, bet man ne viskas gerai veikia", – paniuręs nusprendė Džonas. „Ne taip svarbu! Asų čia pakanka".

Tą pačią akimirka atsidarė durys, tarpdury stovėjo storas, aukštas vyras klausiančia veido išraiška, jis, aišku, norėjo įeiti. „Lauk!" – sušuko Merė Rouz. Storasis išėjo. „Tai buvo Džekas. Pavyzdžiui, jis yra asas – ir kai valgo, ir kai geria! – Merė Rouz buvo gerai nusiteikusi. – Kai kartą jo laivas įstrigo, jį išmetė už borto. Iškart – laisvas kilis!" Ji atsilošė ir užsimerkusi juokėsi iš visos širdies. Tokiu būdu Džonas galėjo žiūrėti į jos kelius bei šlaunis ir galvoti, kaip toliau elgtis. Bet jeigu kas jau kartą atsisakė veikti, to negalėjai priversti. Jis pasiėmė nuo kėdės kelnes ir patikrino, kur viršus ir kur apačia. Tada iškrapštė keturis šilingus. „Taip, tau teks sumokėti, – tarė Merė, – o tai dar pagalvosi, kad neturėjai jokio malonumo!" Ji apglėbė jo galvą. Džono lūpos pajuto jos antakius, užčiuopė mažus plaukelius. Širdyje jis jautė ramybę ir švelnumą. Nereikėjo nei stengtis, nei galvoti, nes tai buvo jos rankos, sukiojan-

čios jo galvą tai į vieną, tai į kitą pusę. „Esi rimtas vaikinas, – tarė, – o tai gerai. Kai būsi vyresnis, tapsi džentelmenu. Apsilankyk dar – kitą kartą tau išeis, aš žinau". Džonas vėl pasirausė kišenėje. „Čia turiu, – pradėjo, – tokią prisukamą kabę iš žalvario". Tą jai ir padovanojo. Ją paėmusi nieko nepasakė. Atsisveikindama šiurkščiu balsu tarė: „ Kai išeisi, storajam Džekui pakišk koją. Jeigu jis nusilauš sprandą, turėsiu laisvą vakarą!"

Kai Džonas grįžo į laivą, pirmą kartą abi Mokridžo akys buvo nukreiptos į jį tuo pačiu kampu. „Na, kaip sekėsi?" Džonas pagalvojo, pasiryžo ir neatsitraukė atgal. „Aš įsimylėjęs, – pasakė. – Tik pačioje pradžioje išsigandau dėl sagų". Ir jis nemelavo. Jis dar ilgai galvojo apie malonų jos odos kvapą. Beliko tik tikėtis, kad moterų ir jo lėtumas šiek tiek sutapsiąs.

Povandeninėje laivo dalyje jokių sužalojimų. Metju gavo „Tyrinėtojui" pasą ir Jūrų inspekcijos palaiminimą, nežiūrint nesėkmės prie Dandženeso. Denyje pasirodė dar vienas tyrinėtojas, daktaras Braunas, ir ilgai lauktas burių meistras Tistlis. Dabar komanda buvo visos sudėties. Metju įsakė pakelti inkarą.

Po keturių dienų sąsiauryje sutiko Lamanšo pakrančių laivyną – vaizdas nebuvo malonus. Tai vėl tie gremėzdai, tykoję prancūzų, aukštais bortais, pilni parako ir geležies, labiau tiko šaudymui negu plaukiojimui.

„Niekada!" – tarė su palengvėjimu Džonas. Jie įplaukė į vandenis, esančius už Europos ribų, kur prireiks tik stebėjimų ir gerų žemėlapių. Gražus, nežinomas pasaulis – jį jam būtinai reikia pamatyti, antraip jis juo

netikės. Pati jūra turėjo prikelti jį iš melancholijos. Jis jau ne vaikas. Kartą Šerardas pasakęs: „Aš žiūriu kaip erelis!" Dėl ko Džoną apėmė keistas jausmas, tarsi jam reikėtų apverkti tai, kas prarasta.

Tačiau dabar jis buvo kelyje.

Kas išplaukia į jūrą, negali ilgai likti nusiminęs. Čia darbų per akis. Metju taip smarkiai gainiojo savo valstiečių komandą, jog šie stovėdami užmigdavo. Džonas išmoko ne tik visų mūšio manevrų ir parengties, bet ir pažino kiekvieną bloką, kiekvieną apkaustą, kiekvieną siūlę. Žinojo, kur susipainioja lynai su grandinėmis, kaip supinti lyno kilpos galus, kaip sujungti lynus, sutvirtinti stengas. Mintinai mokėjo visas komandas, reikalingas manevruojant burėmis, o jų buvo daug. Rūpesčių kėlė tik katinas Trimas, pilkas rainas gražuolis, neturintis jokio gailesčio. Gyvūnėlis tupėdavo kajutkompanijoje su visais prie stalo. Jis greitai suprato, jog nuo lėčiausio midšipmeno šakutės galima letena numušti gabalą kepsnio ir paskui saugioje vietoje jį suėsti. Triukas per daug dažnai pavykdavo. Stalo kaimynai tik ir laukdavo ir beveik springdavo iš juoko. Džonas nenorom pastebėjo, kad Trimas dėl to jam tapo mielesnis. Tai buvo vienas iš tų rūpesčių, dėl kurių galėjai pamiršti didesnius.

Naktį baisi figūra pasirodydavo vis rečiau. Dabar sapne Džonas dažniausiai keldavo bures. Jis girdėjo, kaip skamba jo balsas: „Atleist šotą. Prie marselio falų. Sutvirtint lynus. Pakelt marselį. Įtempt marso falą..." Ir tai, ką laivas turėjo daryti, darė patikimai.

Pradėdamas navigacijos pamokas Metju pasakė nemanąs, jog kas nors pasaulyje gali padaryti kažką gero, nežinodamas žvaigždžių vardų ir jų vietos. Tada jis paaiškino apie dangų ir sekstantą. Džonas apie tai jau žinojo, bet brangų instrumentą rankose laikė pirmą kartą. Veidrodžiai ir padalos segmentų skalėje rodė vienos šešiasdešimtosios colio tikslumu. Viduryje sukosi alidadė – liniuotė, pavadinta rytietišku moters vardu. Pirma Džonas sužinojo, kad sekstanto negalima numesti ant žemės, o tik paskui, kaip su juo elgtis. „Arba tikslūs skaičiai, arba – melskis, trečio atvejo nėra!" – įspėjo Metju. Kai pro sekstanto žiūroną žiūrėdavo Metju, jis atrodydavo lyg pats būtų tikslus instrumentas: kairė akis užmerkta ir apsupta smulkių vienos šešiasdešimtosios colio raukšlelių, nosis suraukta, viršutinė lūpa papūsta, tartum rodytų didžiausią panieką viskam, kas yra tik apytiksliai. Smakras atgal atitrauktas tiek, kiek tik įmanoma. Čia stovėjo tas, kuris prieš pradėdamas veikti žinojo, ką reiškia atidžiai žiūrėti. Džonas ir Šerardas buvo vienos nuomonės: Metju jiems labiausiai patinka, kai jis pelenguoja.

Paskui chronometras, maloniai Metju vadinamas laiko sargu. Tik tiksliai žinant Grinvičo laiką, galima apskaičiuoti, kiek nuplaukta į rytus arba į vakarus. Laiko sargai buvo originalūs rankų darbo instrumentai ir turėjo skambius vardus: Earnshaw Nr. 520, Kendall Nr. 55 ir Arnold Nr. 176. Kiekvienas turėjo savo veidą – juodus ornamentus akinančiai baltame dugne, ir kiekvienas savaip truputį vėlavo arba skubėjo. Tik visi kartu jie garantavo tikslumą. Nuolat lyginant išryškėdavo kiekvieno atkaklumas. Laikrodžiai buvo būtybės.

Didžiausias stebuklas buvo jų stipri spyruoklė, kuri veikė tolygiai, nors šankeris ją stabdė. Jeigu toks laiko sargas vėluodavo tik vieną minutę, apskaičiuodamas vietą apsirikdavai net penkiolika mylių. Kompasas Walker Nr. 1 irgi buvo respektabili figūra. Jis turėjo polinkį per jautriai reaguoti, ypač jei netoliese patrankos.

Džonas su malonumu nagrinėjo sausumos ir jūros žemėlapius. Jis ilgai į juos stebeilijo, kol pagaliau dėjosi supratęs kiekvieną brūkšnį ir priežastį dėl šios ar kitos žemės dalies formos. Apie pakrančių ruožus spręsdavo lygindamas, kiek kartų ten tilptų kelias nuo Ingoldmelso iki Skegneso – tai buvo parankus matas. „Žemėlapis iš esmės yra kai kas neįtikėtina, – tarė Metju, – iškilumus jis paverčia plokštuma".

Labiausiai Džonui patiko stebėti, kaip matuojamas greitis. Pagaliau pasijuto be galo patenkintas, kai jam pirmą kartą leido matuoti ir jis įsijautęs leido suktis logo ritei. Po aštuoniasdešimties pėdų plūduro lentelė buvo tinkamoje padėtyje, tuomet pirmasis mazgas nuslydo į vandenį, o Šerardas apvertė smėlio laikrodį. Dvidešimt aštuonias sekundes bėgo smėlis ir virvė, tada Džonas sustabdė ir patikrino. „Trys su puse mazgo, gana vidutiniškai". Jis dar kartą pamatavo.

Logo virvę ir smėlio laikrodį Džonas būtų pasiėmęs į savo gultą ir nakčiai, jeigu būtų galėjęs išmatuoti, kaip greitai žmogus užmiega arba kokiu greičiu juda jo sapnai.

Metju apniko keistenybės. Kiekvieną dieną jis liepdavo vėdinti hamakus, plauti sienas actu, o denius šveisti „šventu akmenėliu". Šios šveitimo priemonės bildesys rytais prikeldavo paskutinius miegalius.

Jis nurodė dažniau duoti valgyti raugintų kopūstų ir gerti alaus, buvo paruošta ir daug citrinos sulčių atsargų. Taip Metju ketino nugalėti skorbutą. „Pas mane niekas nemirs, – sakydavo jis bardamasis, – nebent Natanielas Belas iš ilgesio".

„Arba mes visi, bet ne nuo ligos", – sušnypštė Kolpitsas puskarininkių būryje. Jis vėl buvo įsitikinęs, kad jų dar laukia pranašauta sekluma. Tačiau buvo ir trečia galimybė. Į laivą kas valandą prisisunkdavo vandens per du colius. Dailidė ištisas valandas šliaužiojo po laivo triumą. Ant denio išlindo išbalęs ir paprašė pasikalbėti su Metju akis į akį. Tuoj pat pasklido gandai.

„Dedu galvą, vienas apvadas yra iš šermukšnio, – ėmė kažkas spėlioti, – jis ir nugabens mus pas žuvis!" – „Netaukšk nesąmonių! – sušuko Mokridžas. – Ar nematot, denis apkaltas kadagiu, jis panaikins visus piktus kerus!"

Pumpuojant vandenį kilo daug kalbų, o prieš senas istorijas, jeigu jos pasitvirtina, neatsilaiko joks protas. Po trijų dienų veidai dar labiau ištįso. „Dabar jau visai sužūlėjo – keturi coliai per valandą, – paskelbė pirmasis leitenantas. – Nebereikės kačių, žiurkės pačios paskęs".

Madeira! Džonas vėl krante. Žemė buvo tokia tvirta, jog linko kojos. Vėl artinosi karas: ką tik į krantą nugabenti 85-ojo pulko kareiviai. Nepaliaujamai kasdami įtvirtinimus Funšalio miesto apylinkėse jie išbaidė visus triušius ir driežus. Funšalis turėjo būti ginamas nuo prancūzų antpuolių. O antpuoliai grėsė tik todėl, kad anie buvo ten įsitvirtinę. Anglija užėmė portugalų

Madeirą, užtikrindama jiems visišką draugystę. Kaip visada, kai Džonas kokiu nors klausimu turėjo savo nuomonę, jis jautė kylantį susirūpinimą. Bet jis pagalvojo: aš per mažai žinau.

Funšalyje visos „Tyrinėtojo" siūlės nuo viršaus iki apačios buvo užkamšytos dervuotomis pakulomis. Naktį jie miegojo krante, karininkai ir puskarininkiai viešbutyje. Džonas pamatė, kiek blusų ir blakių gali susirinkti vienoje vienintelėje vietoje tuo pačiu metu – būtų ką patyrinėti gamtininkams!

Vandens statinės buvo vėl pripildytos, o Metju pirko mėsą. Jis aiškino savo midšipmenui, kaip atskirti pamėlusią senos karvės mėsą nuo jaunos. Madeiros vynas jam buvo per brangus. Dvidešimt keturi svarai už statinę, tai plėšikavimas jūroje, tik kitomis priemonėmis. Tegu tiek moka plaučiais sergantys anglų aristokratai, važinėjantys jaučių traukiamais vežimais ir skaitantys romanus.

Mokslininkai bandė pakilti į Ruivą, aukštą kalną palei išsidriekusį užgesusio ugnikalnio kraterį. Dėl didelių pūslių pėdose jie nepasiekė viršūnės. Grįždami atgal dar jie prisėmė į valtį vandens ir neteko savo vabalų kolekcijos. „Gaila! Tokių įdomių vabalų, kaip Madeiroje, niekur pasaulyje nerasi", – dūsavo daktaras Braunas.

Kai laivas, pučiant švelniam pietų vėjui, paliko salą, tik Franklinas ir Teiloras buvo achteryje, kiti valgė. Teiloras virš vandens pamatė raudoną dulkių debesį, kylantį iš šiaurės rytų. Iš pradžių abu nieko neįtarė. Džonas pagalvojo: dykuma. Jis įsivaizdavo, kaip vėjas

pakelia raudoną Sacharos smėlį, kaip jį neša nuo kranto per tamsią jūrą, galbūt iki Pietų Amerikos. „Palauk! – pasakė, o po minutės: – juk debesis...“ O dar vėliau vėjas visas bures bloškė atgal, staigus gūsis iš šiaurės rytų, įsirėžęs į silpną pietų vėją, ėmė plakti „Tyrinėtojo“ takelažą. Vienas gafelis su trenksmu nukrito, o didelis skriemulys, ištekintas iš guobos, užmušė katę – bet ne katiną Trimą. Reikalas baigėsi gana sėkmingai. Visi valgė sužvejotą milžinišką vėžlį ir į mirusios katės sveikatą gėrė „Malvazję“ vyną.

Džonas susimąstė. Jis juk matė ir bejėgiškai stovėjo. Žinoma, norint pažinti nelaimę, pirmiau į ją reikia įsižiūrėti. Bet veikti reikia įgudusiai, aklai. Užuot pasakęs: palauk, debesis, jis turėjo šaukti: pasisuko vėjas. Pakeisti kursui ir tuo pat metu įtempti brasui būtų likusios kokios šešios minutės, būtų išsaugoję gafelį. Buvo galima išsaugoti ir bramselį. Džonas priėjo prie išvados, kad jis privalo išsitreniruoti nenumatytiems atvejams. Greitai ir tinkamai veikdamas jis kada nors išgelbės laivą.

Šerardas jį klausinėjo: „Audra, ir pavėjui nepakanka vietos halsui“. Arba: „Žmogus už borto, o kursas – tiesiai prieš vėją!“ Kiekvieną kartą Džonas galvodavo lygiai penkias sekundes, kad prieš savo akis galėtų viską gerai įsivaizduoti. Tada išgirsdavai atsakymą: „Sušukti „Žmogus už borto!“ Žmogui mesti gelbėjimosi bują, bet ne į žmogų. Jei bują meti naktį, nesvarbu, nes ir taip tamsu. Laivą pasukti į vėją, nuleisti gelbėjimo valtį. Kas nors turi neišleisti žmogaus iš akių“. – „Gerai, – tarė Šerardas, – o dabar liepsna pirmagalyje!“ Penkios sekundės, įkvėpimas ir: „Tuoj pasukti laivą pavėjui,

uždaryti liukus, išimti pabūklų užtaisus, užtaisus per bortą, uždaryti parako saugyklą, užstumti skląsčius, uždaryti angas laivo šonuose, valtis per rėjas nuleisti į vandenį..." Už jų jau seniai stovėjo Metju. „Neblogai, – pratarė. – Gal tik per vėlai pradedi gesinti". Pagaliau Džonas suprato ir paraudo. Nedrąsiai sumurmėjo: „Prie kibirų..."

Ištisas savaites nematyti kranto. Buvo šilta, net naktį visi bėgiojo be švarkų. Džonui buvo gera nuo jūros ramybės, kuri visai nepriklausė nuo vėjo stiprumo. Komanda dirbo vis geriau. Net patrankininkas Kolpitsas tapo draugiškesnis, nors su savo amunicija galėjo tarnauti tik taikiems tikslams. Kai Stenlis Kirkebis susižeidė ranką ir ėmė karščiuoti, turėjo nuryti mišinį iš parako ir acto. Greitai jis vėl atsistojo ant kojų.

Dabar Džonas sapnuodavo kitą figūrą. Kūnas pavirsdavo mėnulio apšviesta nakties jūra, stojančia piestu ir tampančia lengvais vandens purslais, kurie spirale sukosi aplink save, platyn į viršų kaip suvešėjęs augalas, kaip blykčiojantis ir degantis vandens krūmas arba verpetas, varomas ne vėjo ar srovės, o savos jėgos. Jūra įgijo kūną, ji galėjo pasilenkti, sustingti tam tikra poza, rodyti kryptį. Sapne ši milžiniška figūra lengvai pakildavo iš tariamai amžinos horizonto linijos, ji buvo kaip tiesa, kuri turėjo viską keisti. Danguje prasivėrė krateris, burna arba nasrai. Turbūt ši visuma buvo Leviatanas[1], o gal begalės mažų būtybių šokis. Pabudęs kartais jis ilgai galvodavo. Prisiminė Portsmutą

[1] jūros pabaisa (vert.)

ir Merę Rouz, ir kad moterims svarbus ne išorinis, bet paslėptas vidinis laikas. Kitą kartą susimąstė apie Izraelio tautos kelią per Raudonąją jūrą ir manė, kad ne Dievas, bet pati jūra pasistengė pagelbėti.

Rytais, kai pažadintas „šventojo akmenėlio" brūžinimo gulėdavo hamake ir galvodavo, ateidavo svaiginančio aiškumo akimirkos. Jis žinojo, prasidėjo šis tas nauja, labai iš lėto. Kartu nugara jautė, kaip atrodo jūra šiandien. Jau visai greitai – ir jis bus tikras jūreivis.

SEPTINTAS SKYRIUS

Terra australis

Nors „Tyrinėtojas" ir buvo sutaisytas, netrukus vėl ėmė leisti vandenį, ir dar gausiau nei anksčiau. „Jis sunkiasi čiurkšdamas, net penki coliai per valandą, leidžia kaip girtuoklis per gerklę, – pasakė bocmanas. – Jeigu Gerosios Vilties kyšulyje vėl neužkamšysime, galėsime kraustytis į valtis. Dar viena audra, ir mums nereikės jokio gydytojo!" Bet tai buvo vienas iš nedaugelio pasakytų pesimistiškų sakinių. Ponas Kolpitsas pagaliau ėmė reikšmingai tylėti, ir likusi komanda pagalvojo: iki iškyšulio kaip nors ištempsime.

Vasara tęsėsi ir darėsi vis karščiau. Atrodė, jog nusistovėjo trumpų kelnių sezonas. Atėjo spalis, o čia buvo tik vasaros pradžia. Ilgai tvyranti šiluma pakeitė žmones. Laive nieko nebuvo nesvarbaus, kiekvienas buvo išklausomas. Džoną apėmė jausmas, tartum viskas juda ne taip lėtai, kaip prieš kelis mėnesius. O ir dėl Trimo jis jau nebeapsijuokdavo. Džonas atiduodavo katinui kąsnį, jam jo dar nepagriebus.

Metju pyko, nes negalėjo rasti Saksenbergo salos. Prieš gerą šimtmetį tarėsi ją išvydęs toks Lindemanas – jis tiksliai nurodė koordinates. Nors trys vyrai dieną ir naktį žvalgėsi, Saksenbergo nesimatė. Gal Lindemanui buvo pasimaišęs protas, o gal chronometrą buvo apsė-

dęs velnias? Gal sala buvo per plokščia ir liko už horizonto? Visai įmanoma, kad jie galėjo ją praplaukti vos penkiolikos jūrmylių atstumu. „Jeigu jos niekas neras, tai ji priklauso man, – tarė Šerardas. – Joje pastatysiu namą, kurio niekas negalės atimti".

Prie Gerosios Vilties kyšulio buvo visa anglų karinių laivų eskadra, ji paskolino dailidžių ir parėmė medžiagomis. Į sutriušusias „Tyrinėtojo" siūles buvo prigrūsta pakulų. Natanielis Belas, dar smarkiau susirgęs namų ilgesiu, buvo išsiųstas namo su viena iš fregatų. Vietoj jo atėjo kitas midšipmenas, Denis Leisis, vaikinas, kuris daug kalbėjo apie save, nes manė, kad kiti turi žinoti, su kuo turį reikalą.

Dėl aštrių podagros skausmų astronomas buvo nugabentas į Keiptauną, todėl leitenantui Fauleriui ir Džonui teko įrengti observatoriją. Naršydami žiūronais po dangų jie šalia savo stoties pastebėjo kelią, vedantį iš Simonstauno. Kas bekeliautų pro šalį – rytais jodinėjantys džentelmenai, vergai su malkomis, jūreiviai iš laivų Folso įlankoje – visi sustodavo ir klausinėdavo, gal jau matosi kas nors įdomaus. Gerai, kad čia buvo Šerardas. Jis pastatė tvorą iš kuolų ir virvių, viliojo visus smalsuolius ir išpūtęs akis pasakojo tokius nebūtus dalykus apie atrastus dangaus kūnus, kad džentelmenai tęsdavo pasijodinėjimą, o vergai vėl užsikeldavo nešulius.

Po trijų savaičių jie tęsė kelionę. Paskutiniai europietiški karo laivai dingo iš akiračio. „Aš manau, norėčiau būti ten, kur nereikia rizikuoti savo kūnu, o jeigu taip būtų, tai garbingai", – kreipėsi Džonas į Metju.

Šis žinojo, ką jis turi galvoje. „Ten, kur mes nuvyksime, galėsime sustabdyti karą, kol jis dar visai nedidelis".

„Tyrinėtojas" plaukė į rytus šešių mazgų greičiu. Maždaug po trisdešimties dienų jie pasieksią jau žinomą *Terra australis* vietą, Leuvino kyšulį. Džonas jau įsivaizdavo čiabuvius. „Ar jie visai nuogi?" – paklausė Šerardas. Džonas linktelėjo užsisvajojęs. Jis galvojo apie tai, kad laukiniams baltasis turėtų būti keistas žmogus, nes jis atvykęs iš taip toli. Jie ilgai klausysis baltojo, nors ir nesupras nė žodžio. Paskui Džonui pasidarė labai įdomu, ar ten tikrai yra žuvų ir vėžių, kurie ropščiasi į medžius pasižvalgyti, kur dar yra vandens. Apie tai pasakojo Mokridžas, o juo labiausiai galima pasitikėti. Žinoma, jis dar nepažinojo *Terra australis*.

Šitas Leisis tapo nauja Džoną persekiojančia dvasia. Vien tik pažiūrėjęs į Džoną, Denis Leisis darėsi nekantrus. „Negaliu į tai žiūrėti!" – sakydavo ir šypsodavosi lyg atsiprašinėdamas. Jis buvo pats greičiausias, ir tai rodė visiems, ne tik Džonui. Teisę iš kitų rankų paimti tai, ką jie ką tik laikė, jis grindė savo vikrumu. „Leisk, aš padarysiu!" Kiekvieną ilgesnį veiksmą jam reikėjo kaip nors pertraukti ir padalyti į trumpesnes atkarpas. Kuo ilgiau kuris nors kalbėdavo, tuo dažniau Denis jį pertraukdavo, kad patvirtintų, jog jį supratęs. Tuo pat metu jis bruzdėdavo, nes turėjo kažką veikti: pastatyti taurę, nubaidyti Trimą, kuris gal būtų galėjęs pasigaląsti nagus į numestą uniformos švarką, arba pažiūrėti pro langą, gal netyčia pasirodė žemė. Atrodė,

jis įsimylėjęs savo kojas, nes stypčiodavo šen bei ten arba bėgiodavo trapu taip, lyg trankytų būgnais. Jis bėgiojo iki pat rėjų galo, pertų kilpose neieškodamas kojoms atramos. Dar to betrūko, kad vieną gražią dieną jis imtų šokinėti nuo vienos stiebo viršūnės ant kitos. Jeigu kartais tikrai nurimęs atsišliedavo, tai paslapčiomis apžiūrinėdavo savo raumeningas kojas. Lėtųjų jis nelaikė savo priešais. Kartą net pažadėjo pasitaisyti. „Vis tiek, – tarė uolienų tyrinėtojas, niekada nieko nesakydavęs, – jis kaip įkyri musė!" Prie Denio Leisio visi kiti jausdavosi lyg vėžliai.

„Žemė!"

Visa komanda būgnu buvo sukviesta ant denio. Metju dėjosi įpykęs, bet jo akyse suspindėjo pasitenkinimas. Po trisdešimties dienų jis mylios tikslumu pataikė į Leuvino kyšulį. „Dabar tirsime nežinomas pakrantes. Mūsų gyvybė priklauso nuo žmogaus stebėjimo poste, nes visur gali būti rifų! – Metju nuleido balsą. – Susitiksime su čiabuviais. Kas su jais pradės ginčą, prižadu, tas neišsisuks nuo trisdešimt šešių rimbo kirčių čia, prie stiebo. Mes tyrinėtojai, ne užkariautojai. Be to, ir patrankos ne ant denio".

Patrankininkas pažiūrėjo į dangų ir pakraipė galvą į šalis, tarsi jam kažkas graužtų sprandą. Metju tęsė: „Ginčas gali kilti ir dėl to, jei prasidėsite su jų moterimis. Kad nė vieno nenutverčiau! Beje, ponas Belas tuoj visus patikrins dėl venerinių ligų – nurodymas iš aukščiau. Bet tai dar nereiškia, kad jūs galite daryti tai, ką jums uždraudžiau! Kas vogs vinis ar kitokias atsiskaitymo priemones, turės budėti tol, kol nuvirs! Niekas

nešaudo be įsakymo! Bus kokių klausimų?" Jokių klausimų. Belas galėjo pradėti tikrinti.

Apie australus Metju pasakojo nelabai palankiai, bet jis per ilgai plaukiojo su kapitonu Blajumi, kad elgtųsi lengvabūdiškai, ir buvo girdėjęs apie liūdną Kuko ir de Marionso likimą.

Iš juos apžiūrėjusio gydytojo veido išraiškos Džonas ir Šerardas nusprendė, kad jie neserga meilės raupais. Jie dėl to labai džiaugėsi.

Pirmasis pasivaikščiojimas po Leuvino kyšulį. Leitenantai, pasilikę laive, paruošė lengvąsias patrankas, kad pridengtų, jei valtims tektų netikėtai atsitraukti. Pirmiausia Metju paliepė ieškoti butelio, kurį kapitonas Vankūveris maždaug prieš dešimt metų čia turėjęs palikti. „Ar jame kas nors buvo?" – paklausė Šerardas. Jie rado apleistą lūšnelę ir sulaukėjusį sodą, apleistą stovyklavietę. Medžio tarpušakyje kabojo varinė lentelė: „1800 rugpjūtis. Kristoferis Diksonas. Laivas „Eligudas". Jie iki soties mėgavosi austrėmis, tūkstančiai jų veisėsi tarp uolų. Metju pareiškė: „Atrodo, ši vietovė per dažnai lankoma. Per dešimt metų esame jau trečias laivas. Niekada nesu girdėjęs apie poną Diksoną".

Lengvai raibuliuojančiame įlankos vandenyje visa savo didybe stovėjo „Tyrinėtojas", lyg visai svetimas laivas. Iš tolo jo apkala atrodė sandari. Jaunasis dailininkas Viljamas Vestalis buvo pradėjęs piešti laivą ir įlanką, o kapitonas kramtydamas žiūrėjo jam per petį. „Bet nesimato, kad jis nuleidęs du inkarus. Norėčiau, kad matytųsi abi grandinės!" Toks buvo Metju. Jis norėjo, kad pastangos, kurių tiek įdėjo, kažkaip atsispindėtų.

Vos pradėję žygį staiga išgirdo garsų plojimą. Bet tai buvo tik dvi juodosios gulbės, pakilusios iš tvenkinio. O besikarstančių vėžių nebuvo nė pėdsako.

Tada jie pamatė pirmąjį čiabuvį, seną vyrą. Jis artinosi neryžtingais žingsniais ir, rodos, visiškai nekreipė dėmesio į baltuosius, bet garsiai kalbėjosi su nematomais draugais miške. Kai ponas Tistlis šovė į paukštį, senis nė kiek neišsigando. Jis šiek tiek nustebo ir vėl tęsė pokalbį. Kiek vėliau prisiartino dešimt rudaodžių vyrų, rankose ilgi pagaliai, nuogi kaip ir senis. Metju liepė saviesiems sustoti ir australams padėjo dovanų baltą nosinę ir sumedžiotą paukštį. Veikiausiai kaip tik tokie paukščiai reiškė kažką ne itin gero. Vyrai nepriėmė dovanų ir mosikuodami rankomis ėmė juos varyti laivo link. Nosinės jie irgi nepaėmė. Pamatę stovintį „Tyrinėtoją" vis rodė į jį ir kalbėjo įsakmiais balsais. To negalėjai nesuprasti. „Tai reiškia: eikit namo!" – samprotavo ponas Tistlis. Metju pamanė, kad jie, ko gero, tik norėję apžiūrėti laivą ir kvietė juos gestais. Rudaodžiai jiems parodė, esą tegu jie atplukdo laivą. Taigi, kaip pasirodė, su laukiniais darėsi nelengva. Jeigu koks misionierius būtų išsitraukęs kryžių ir ėmęs kalbėti maldas, būtų buvę daug geriau, nei nosinė ir netikęs paukštis. Moterų nesimatė. Jas, žinoma, laikė paslėpę. Džonas galvojo apie poną Diksoną iš „Eligudo". Niekas negalėjo žinoti, kaip jis čia elgėsi. Australų vyrų žvilgsniai iš po išsišovusių antakių gūbrių buvo rimti kaip šeimininkų, kuriems pristatomas nepasitikėjimą keliantis lankytojas. Jų barzdos ir plaukai buvo pasišiaušę, gal tai irgi abejonę rodantis ženklas, visai kaip katino Trimo.

„Jie velniškai panašūs!" – įdėmiai patyrinėjęs pasakė Olafas Kirkebis savo broliui.

Iš pradžių australiečiai vienas su kitu kalbėjosi mažai, paskui vis daugiau, kol pagaliau keli pradėjo juoktis. Greitai visi iki vieno taip darė, jie kalbėjo ir juokėsi. Metju pagalvojo, kad jie ėmė jais pasitikėti. Ponas Tistlis priėjo prie išvados, esą dabar tai jų įprastas elgesys, kuris, pasirodžius baltiesiems, buvo užleidęs vietą baugščiai nuostabai. Šerardas tarė: „Jie juokiasi, nes mes apsirengę". Prieš ką sakydamas Džonas ilgai į juos žiūrėjo. Kai visi galvojo, kad klausimas išsemtas, jis prabilo, ir kaip paprastai taip iš lėto, kad jo klausėsi tik Metju ir Šerardas. „Jie dabar žino, kad mes nesuprantame jų kalbos. Todėl tyčia kalba nesąmones ir juokiasi iš to". Metju nusistebėjo ir suplojo sau per šlaunį. „Tikrai!" – sušuko ir viską, tik šiek tiek greičiau, pakartojo kitiems. Šį kartą visi atidžiau pažiūrėjo – tikrai! Tada pažiūrėjo į Džoną. Visiems nutilus Šerardas tarė: „Džonas protingas. Aš jį pažįstu jau dešimt metų!"

Per tą laiką ponas Vestalis užbaigė piešti įlankos vaizdą. Kiekviena kalva, kiekvienas medis buvo savo vietoje, taip pat ir laivas su abiem inkarų grandinėmis, ir atviras kelias į jūrą. Tačiau priekyje buvo milžiniškas senas medis, kurio čia niekur nesimatė. Jo šakos viską įrėmino, o jo pavėsyje ilsėjosi gražaus kūno sudėjimo čiabuvių porelė, su nuostaba žiūrinti į laivą. „Merginą nupiešiu tiksliau, kai pirmą kartą pamatysime moteris", – pasakė ponas Vestalis. Džonas pajuto kylančią abejonę, bet dar nežinojo, kaip ją pavadinti.

Visoje situacijoje buvo kai kas keista. Džonas jautė, kad tuojau pat privalo sušukti „Stokit!“, tik nežinojo, ką jam stabdyti. Kažkokie kitokie buvo savi žmonės. Ką čiabuvių pasirodymas juose pakeitė? Dabar Džonas anglus stebėjo taip pat įdėmiai, kaip prieš tai stebėjo australiečius.

Broliai Kirkebiai liko ramūs. Jie be paliovos žiūrėjo į laukinius ir tylėjo. Kiti gi, priėję prie jų per arti, mosikavo rankomis ir, tiesą sakant, pernelyg greitai. Galbūt jie norėjo visus nuraminti, gal tik parodyti, kad šioje situacijoje jiems kilo kažkokių ketinimų. Bet tai nesumažino jų įkyrumo. Laukinius jie norėjo priblokšti taip, kaip jie visi norėdavo priblokšti Džoną, kol jo pakankamai nepažindavo. Ypač nemalonūs buvo keli, jie sukišę galvas juokėsi.

„Mano ponai, daugiau pagarbos! – gero nežadančiu ramiu tonu pasakė Metju. – Daugiau jokių pokštų, net ir gerų, pone Teilorai!“

Staiga Džonui šovė į galvą: visi mano, kad laukiniai dar nežino, su kuo jie susidūrė. Baltieji jautėsi nepakankamai gerbiami. Jie laukė, kad ši klaida būtų ištaisyta.

Kai anglai vėl susėdo į valtis, Džonas buvo per daug užsiėmęs savimi, kad galėtų toliau stebėti. Tada užgirdo griežtą Metju balsą: „Pone Leisi! Aš daugiau nelauksiu!“ Tai buvo kalbama apie šautuvą, iš kurio Denis grynai iš padykimo norėjo iššauti.

Džonui krito į akis, kad Metju judėjo ramiau nei įprastai, šiek tiek vilkdamas kojas, kaip niekas kitas pakrantėje. Ir tarp australų buvo vienas, kuris elgėsi panašiai. Jis ramiai sėdėjo, mažai juokėsi ir viską stebėjo – jo akių obuoliai taip ir bėgiojo.

Čia nuaidėjo šūvis. Rudaodžiai nutilo. Į nieką nepataikė. Vienas iš kareivių netyčia paspaudė šautuvo gaiduką.

Bet kodėl tai atsitiko kaip tik atsisveikinant, ir kodėl žmogui, puikiai išmokytam elgtis su ginklu?

Po kelių dienų kitame pakrantės ruože jie sutiko visą gentį, taigi ir moteris su vaikais, kurie tuojau pat buvo nuvesti į saugią vietą. Džonas jau galėjo atskirti australiečius vieną nuo kito. Net daktaras Braunas taip nesugebėjo, nors jis buvo mokslininkas ir matavo laukinius nuo galvos iki kojų pirštų. Į sąsiuvinį jis užrašė: „Karaliaus Jurgio sąsiauris ir apylinkės. Vyrai: 20-ies egzempliorių vidurkis. Aukštis: 5 pėdos 7 coliai. Šlaunis: 1 pėda 5 coliai. Blauzda: 1 pėda 4 coliai."

„Ką mes su tuo darysime, ar jie gaus drabužius?" – paklausė Šerardas. Džonas turėjo užrašyti, kaip vadinamos išmatuotos kūno dalys: *kaat* – galva, *kobul* – pilvas, *maat* – koja, *valeka* – sėdmenys, *bbeb* – krūtų speneliai. Tai buvo mainai: vinys ir žiedai už matmenis, svorį ir žodžius.

Kai Metju sužinojo, kaip vadinti ugnį ir ranką ir kartu sudėjęs manė australietiškai pavadinęs šautuvą, įsakė pakrantėje mušti būgną. Baltieji ir čiabuviai smalsaudami susirinko. Jis pakėlė aukštyn šautuvą ir keletą kartų australietiškai sušuko: „Ugnis-ranka". Tada šovė į statinę, kurią buvo liepęs padėti ant akmens, ir pataikė taip tiksliai, kad nušlavė ją į vandenį. Jis vėl liepė užtaisyti šautuvą ir padėti statinę į seną vietą. Dabar reikėjo šauti Džonui. Džonas ne iškart suprato – tai galėjai paaiškinti tuo, kad jis buvo kitos nuomonės ir

nenorėjo. Pirmą kartą tai darė dar lėčiau negu reikėjo, bet niekas nepadėjo, Metju jis negalėjo prieštarauti.

Tai buvo skardinė statinė, kuri kėlė daug triukšmo, o Džonas buvo pats lėčiausias. Metju norėjo parodyti laukiniams, kad net lėtas anglas su *ugnis-ranka* gali kai ką staigiai pakeisti. Džono ranka buvo rami ir jis mokėjo taikyti. Jis pataikė į skardą. Jam niekas neplojo, nes Metju uždraudė. Tai turėjo atrodyti lyg kasdieninis dalykas. Rezultatas buvo netikėtas. Australiečiai juokėsi, gal iš nuostabos. Jie niekada nevartojo žodžio *ugnis-ranka*, šautuvui jie turėjo kitą žodį. Krenta paukščiai ir statinės, jeigu į juos pataikai – štai ką jie pamatė. Tikriausiai jie dar nežinojo, jog žmonės taip pat. Vis dėlto baltieji buvo tos nuomonės, kad laukiniai pripažino jų pranašumą, o ir savo kapitonui jie vėl pajuto didesnę pagarbą.

Džonas turėjo laiko, todėl ilgai sėdėjo medžio viršūnėje ir stebėjo anglus ir čiabuvius. Jis priėjo prie išvados, kad ir australiečiai užsiima etnografija. Kiekvieną kartą, kai atplaukdavo „Tyrinėtojo" valtis, jie apžiūrinėdavo ir apčiupinėdavo švariai nusiskutusius baltuosius, norėdami įsitikintų, jog ir naujai atvykę nėra moterys.

Per visą kelionę palei pakrantę Džonas sėdėjo aukščiausioje stiebo vietoje. Jis galėjo laiku pastebėti ir užgirsti rifus, nes jis veikė ir galvojo ne vienu metu. Mažumą užtrukdavo, kol dainingu balsu pranešdavo apie pamatytą bangų mūšą, bet sekundės čia nieko nereiškė. Svarbu buvo tai, kad kuris nors iš nuobodulio nenuklystų į dausas arba neužsnūstų. „Po velnių, čia kvepia sekluma, – tarė Metju, – liepkite išmatuoti gylį,

pone Faulerį, o į fortopą pasiųskite Frankliną, ne ką kitą!"

Džonas pats pastebėjo, koks jis šaunus stebėjimo poste. Patenkintas užėmė savo vietą. O sau galvojo: aš būsiu toks kapitonas, kuris niekada nežus. Su manimi visa įgula liks viršuje, ar septyniasdešimt, ar septyni šimtai žmonių. Vandens atspalviai, pakrantės linijos užkulisiai, amžinoji horizonto tiesė, į visa tai jis negalėjo atsižiūrėti. Prieš akis įsivaizdavo jūrų žemėlapį, kur *Terra australis* teritorijoje linijos buvo pažymėtos punktyrais arba plotai visai neįvardyti, o geriausiu atveju užrašyta „tariama pakrantės linija". Džono fantazija dar pridėjo: įsivaizduojamas būsimas miestas, įsivaizduojamas uostas. Kiekvienas kalnas, kurį jis matė, turės vardą, o aplink jį eis gatvės. Džonas nesiliovė akimis ieškoti to, ką Metju pavadino lemiama įlanka – tai buvo tokia įlanka, kuri galbūt atsivertų kaip platus sąsiauris, einantis per visą *Terra australis*. Jis, Džonas Franklinas, norėjo pirmasis pamatyti sąsiaurį, nors jam tektų stiebe budėti du ar tris kartus iš eilės. Tai jis pasakė ir Metju.

Kapitonas turėjo teisę viskam suteikti vardus. Kiekviena sala, kiekvienas kyšulys ir kiekviena sąsmauka gaus bet kurį seną vardą iš Linkolnšyro: Spilsbio sala, Doningtono ragas, o vieną dieną Spenserio įlankoje bus Franklino uostas. Džonas ir Šerardas bemat įsivaizdavo miestą, kuris ten išaugs. Šerardas apmetė pagrindinį Franklino miesto vaizdą ir jau žinojo, kas jį praturtins: gyvulininkystė bei avininkystė, skerdyklos ir vilnų verpyklos. Šerardo specialusis laivas plauks kas pusmetį į pietų ašigalį ir gabens Laundo šaldymo sandėliams ledus. „Aš užšaldysiu mėsą, o kai prasidės ba-

das, ją vėl atšildysiu". Šerardas mėgdavo pasakoti, kaip jis pamaitins penkis tūkstančius žmonių, ir dar paaiškindavo, kaip tai vyks techniškai. Džonas jam pritardavo. Jis irgi galvojo apie šaltieną ir kiaulės galvą. Visas pasaulis bus gražus kaip gyvenimas laive, jeigu tik kiekvienas darys tai, dėl ko kiti ką nors išloš.

„Bet reikia būti turtingam, – patikino Šerardas. – Kas neturtingas, tas negali padėti. Aš atsivešiu čionai savo tėvus. Jie išmoks skaityti ir ištisą dieną vaikštinės!"

Džonas sėdėjo fortope ir glostė katiną Trimą, kuris akrobatiška poza buvo išsitiesęs priešais jo ranką ir nepriminė plėšrūno, nagais kimbančio į mėsos gabalą. Abu gimę navigatoriais buvo neperskiriami. Džonas, kaip ir likusi komanda, buvo tvirtai įsitikinęs, kad Trimas turi jūreiviškos nuovokos. Džonas paskleidė gandą, neva katinas gali suvynioti lyną ir net sutraukti topo bures. Be to, jis matąs pusę mylios už horizonto. Atidžiai jį stebėdamas kaipmat galėjai tuo patikėti. Savo smigiais vyzdžių plyšiais jis veikiausiai matė daug toliau nei Metju savo dogo akimis ar Džonas paukščio, ar Mokridžas savo rafinuotu regėjimo organu, nukreiptu kampu. Jeigu Trimas susidomėjęs į ką žiūrėjo, tai ten turėjo kas nors būti. Kaip ir dabar.

Trimas žiūrėjo toli į priekį, lyg būtų atsivėrusi jūra ir horizonte pasirodęs didžiulis verpetas. Džonas sekė jo žvilgsnį, bet nieko nepastebėjo. Tai, ką jis matė, ramino ir atrodė įprastai. Vaizdas buvo per daug simetriškas: po juo laivo nosis, pakrantė kairiojo borto pusėje, o dešinėje plytėjo rami jūra su švelnia debesų juosta tolumoje. Bet juk ten kažkas yra! Baltas pakilimas viduryje

jūros, nutolęs gal per kokias dvylika mylių – smaigalį buvo galima pamatyti per žiūroną, turbūt kokia uola. Džonas pranešė apie tai dainuojančiu balsu. „Gali būti ir ledkalnis", – sušuko į apačią. Beveik ketvirtį valandos žiūrėjo nejudėdamas. Kodėl plaukiant vos trijų mazgų greičiu, ta figūra taip greitai didėjo? „Laivas!" – sušuko Džonas ir pravėręs burną sekė jį per žiūroną. Akimirksniu denyje po juo suknibždėjo žmonės. Laivas? Čia? Metju takelažu pakilo į viršų ir pats įsitikino. Taip, tai buvo laivas, burinis laivas. Jau matėsi bombramselis ir bramselis, tikrai ne vietinių gyventojų laivas. „Paruošti laivą mūšiui!"– sušuko Metju ir sustūmė žiūronus. Denyje prasidėjo išgąstingas ir karštligiškas puldinėjimas į visas puses, plūkimasis su prakeiktomis patrankomis, kurias reikėjo iškelti ir dildėmis nuvalyti rūdis. Iš viršaus žiūrint atrodė, tarsi glotnus, apvalainas laivas vien tik nuo tokio judėjimo išsyk susprogs į tūkstančius šipulių. Gervės girgždėjo, metalas žvangėjo, lafetai bildėjo. Bemat sulauksim ir tikrų nuolaužų. Tikriausiai taip ir bus, kaip Džonas susapnavo prasidėjus kelionei. Dabar ateina mirtis ir sapnas virs tikrove. Atbukusiu žvilgsniu Džonas stebėjo tašką horizonte: dėl vieno taško prasidės tikra nelaimė. Trimas jau seniai buvo apačioje ir pasislėpė Metju kajutėje, kurią katės laikė saugia vieta.

Pradėjo tratėti būgnas. Ponas Kolpitsas, apimtas atsakomybės jausmo, išraudo ir riaumojo, kiek įmanydamas. Jis turėjo kaip tik dvi valandas, jeigu vėjas nepasisuks. Džonas užgirdo dusliai skambančią žinomą melodiją: užgesinti ugnį židinyje, paberti smėlio, paruošti amuniciją. Štai ir sulaukėme.

Po valandos jis jau žinojo daugiau. Svetimas laivas ant bugšprito turėjo dvi bures, apie kurias žinojo iš pasakojimų, jas vadino blinda bei slankiojančia blinda, ir jos buvo tik prancūzų kariniuose laivuose. Greitai pamatė ir kylančią Prancūzijos vėliavą. Ant „Tyrinėtojo" stiebo Teiloras iškėlė *Union Jack*. Didžiosios burės buvo susuktos į išsipūtusius audeklo ritinius, kad nebūtų sušaudytos į skutus – jie žinojo, prancūzai taiko į takelažą. Dagčiai degė. Šalia vairininko jau stovėjo kitas, jį pakeisiantis. Bet mes juk turime pasą, pagalvojo Džonas. Jis bandė įsivaizduoti Metju mintis. Jie nepaprašys paso, galvojo jis, jie mūsų atradimus sunaikins mus paskandindami. Jie duos kraštui savo revoliucijos vardus, ir nebus Franklino uosto! Į viršų pakilo pamaina, Džonas užleido jūreiviui vietą ir nulipo. Metju kėlė komandos dvasią: „Neleisime mums nurodinėti! Tegu tik pabando, mes juos pamokysime!" Žinoma, buvo gana aiškiai matyti, kad priešo laivas geriau ginkluotas. Be to, į „Tyrinėtoją" ir nereikėjo daug šaudyti – jis ir taip vandens praleido po aštuonis colius per valandą.

Džonas gerai žinojo, ką jis patyrė Kopenhagoje: baimę ir paniką! Šįkart jis ketino visai nebijoti, nors baimei negalėjo atsispirti. Po įdėmaus stebėjimo ir logiškų apmąstymų jam norėjosi padaryti tai, kas protingiausia. Daugių daugiausia dar pusvalandis. Dabar išdalino romą. Katastrofai viskas buvo paruošta. Ar ją jie išgyvens, kitas klausimas.

Staiga Džonas sukluso. Visai aiškiai jis išgirdo įsakymą. Iš kur jis atėjo – neaišku, bet atrodo, tai geras įsakymas. Džonas veikė, kiek galėdamas greičiau.

Šerardas Laundas stovėjo prie vieno kairiojo borto pabūklų ir stebėjosi besiartinančiais prancūzais. Tas bestija turėjo mažiausiai trisdešimt patrankų. Jis pasisuko į Džoną, bet šis buvo dingęs. Visai ne, jis atžingsniavo nuo laivagalio pusės ir dešinėje laikė sulankstytą baltą vėliavą. Šerardas sutriko. Signalininkas buvo leitenantas Teiloras. Kažkuris sušuko: „Ei, pone Franklinai, ką po velnių...“ Bet Džonas neatsigręžė. Jis, matyt, negirdėjo. Iš lėto pririšo vėliavą ir, tempdamas sukryžiuotomis rankomis, iškėlė ją į stiebo viršūnę. Tą pačią akimirką driokstelėjo šūvis. Sviedinys nukrito priešais „Tyrinėtojo“ pirmagalį. Ten, kitame laive, pabūklai jau seniai buvo išridenti, ir tai atrodė slegiančiai. Per triukšmą Šerardas išgirdo, kaip antrasis leitenantas šalta veido išraiška kažką sakė Džonui Franklinui. Teiloras buvo jau čia ir skubėjo nuleisti baltą vėliavą. Aišku, jis turėjo sunkumų. Mazgus, kuriuos surišo Džonas Franklinas, ne kokiam Teilorui atrišti. Nuo viršutinio denio pasigirdo Metju balsas: „Palikite skudurą viršuje, pone Teilorai. Kam gi aš duodu įsakymus?“

Tada kažkas iš priekinės denio dalies sušuko: „Tik pažiūrėkite!“ Ant prancūzų karinio laivo stiebo kilo Anglijos vėliava ir prisijungė prie trispalvės.

Kelias sekundes įsivyravo visiška tyla. Kai kas Šerardui dar buvo neaišku. Kodėl Džonas, o ne Teiloras, ir kodėl tada Teiloras... Tačiau jis negalėjo toliau galvoti. Prasiveržė visuotinis palengvėjimo šūksnis.

„Geografas“ buvo tyrinėtojų laivas, apsirūpinęs Anglijos pasu. Abu laivai buvo pasukti į vėją, dėl jų taikių tikslų nekilo jokių abejonių.

„Fraternité!"[1] – šaukė prancūzai. „Malonu jus matyti!" – paleido gerklę Mokridžas. Kažkas visiškai ne į toną užvedė dainą, kurią stebėtinai taisyklingai intonuodami tęsė griaudėjantys balsai. Dainų neliko skolingi ir prancūzai. Abiejų laivų karininkams tapo sunku susikalbėti ir net su šalia stovinčiu. Ant achterio denio pasirodė Trimas, mirksėdamas apžiūrėjo vaizdą, pakėlė į viršų užpakalinę leteną ir ėmė ją prausti. Metju įsakė paruošti valtį. „Džentelmenai, kapitonas palieka laivą!" Midšipmenai nuskubėjo prie grotstiebio ir nusiėmė kepures. Bocmanas švilpuku sukomandavo išsirikiuoti palei bortą. Ritualas vyko taip, kaip namuose Spithede ir tai, reikia manyti, derėjo tokioje situacijoje, kai tiksliai nežinai, kiek ilgai išsilaikys taika. „Tyrinėtojas" vis dar buvo visiškai pasiruošęs kovai ir kitam laivui buvo atgręžęs bortą su pabūklais. Tikriausiai šitaip pasielgė tik todėl, kad nuramintų patrankininką.

„O kas buvo prieš tai? – paklausė Šerardas savo draugo, bet, matyt, ir pats Džonas to nežinojo. Tik Mokridžas pareiškė savo nuomonę: „Ponas Franklinas turi geras akis. Kai kuriuos įsakymus mato jų negirdėdamas, tiesiog per storas sienas".

Laivai visą naktį ir pusę kitos dienos buvo vienas šalia kito, kapitonai išsamiai pasikalbėjo, komanda viena kitai mojavo. Karas Europoje, taika į pietus nuo *Terra australis*! Pirmą kartą, pradedant visa istorija, šioje vietoje susitiko du skirtingų Europos tautų laivai, ir – jie vienas kitam nieko blogo nepadarė. Ponas Vestalis pasakė: „Žmonijai tai teikia garbės". Džonas tylėjo, bet

[1] pranc. *brolybė* (red.)

Šerardui pasirodė, kad anas kaip niekada pasitiki savimi ir yra giedrios nuotaikos. Jis net greičiau supranta, ką jam sako. Džoną, žinoma, remia didelė ir gera jėga, pirmiausia – Metju. Jis dar ir mano draugas, pagalvojo Šerardas.

Trimas tuo metu miegojo denyje, o ponas Kolpitsas niurzgėjo: „Iš pradžių tiek juodo darbo, paskui visą laiką dagtis rankoje, ir pagaliau viskas šuniui ant uodegos!“

AŠTUNTAS SKYRIUS

Ilga kelionė namo

Rytų Indijos laivo „Grafas Kamdenas" kapitono kajutėje stovėjo Karališkojo laivyno leitenantas Fauleris ir kapitonas Dansas iš Rytų Indijos bendrovės.

„Pone Fauleri, turėsite man dar daug ką papasakoti, – tarė Dansas. – Pirmiausia jums dabar reikia sugrįžti į Angliją. Ką jūs dar turite iš senojo „Tyrinėtojo?" – „Į „Grafą Kamdeną" ateis dar dailininkas Viljamas Vestalis..." – „Aš pažįstu jo vyresnįjį brolį. Jis pagal Bibliją piešia gerus paveikslus, vieną aš mačiau: Ezavas prašo Izaoko palaiminimo. Taip, gerai, o toliau?" – „Džonas Franklinas, midšipmenas, aštuoniolikos metų, virš trejų metų jūroje". – „Ar tinkamas žmogus?" – „Jokių pastabų, sere. Tiesa, pirmas įspūdis, kurį jis daro, yra..." – „Na!" – „Jis toks lėtas". – „Gal koks lėtapėdis, sraigė?" – „Gal. Bet ypatingos rūšies. Jokių pastabų. Be jo mes tikriausiai būtume neišgyvenę". – „Paaiškinkite". – „Kai netinkamas „Tyrinėtojas" buvo galutinai nurašytas, iš Sidnėjaus toliau plaukėme „Delfinu" ir „Kato", bet po dviejų savaičių užplaukėme ant rifų. Išsigelbėjome ant siauros smėlio seklumos, likę su vienintele valtimi ir nedideliu kiekiu atsargų. Nuo kranto buvome nutolę per du šimtus jūrmylių". – „Labai gaila!" – „Kai kapitonas su valtimi išplaukė į Sidnėjų pagalbos, dalis jau

buvo praradę viltį. Smėlio sekluma virš vandens kyšojo vos kelias pėdas. Atsargos buvo menkos. Niekas netikėjo, kad kapitonas nusigaus. Mes laukėme penkiasdešimt tris dienas!" – „O Franklinas?" – „Jis neprarado vilties. Matyt, jis kitaip net negali. Rodos, ruošėsi įsitaisyti ilgiems metams. Mes jį išrinkome į seklumos tarybą". – „Ką tai reiškia?" – „Netrukus galėjo kilti maištas. Franklinas visus nusivylusius įtikino, kad neva dar yra laiko ir kad lėtas maištas daug geriau negu greitas. Seklumos taryba buvo visų vyriausybė". – „Tai skamba prancūziškai. Bet gal tinka seklumoms. Ką gi tas Franklinas ypatingo nuveikė?" – „Jau per pirmąsias minutes jis pradėjo statyti aukštus pastolius atsargoms išsaugoti. Kai po trijų dienų juos baigėme, kilo audra ir apsėmė seklumą, bet ne pastolius. Kadangi Franklinas toks lėtas, tai niekada negaišta". – „Gerai! Aš į jį atkreipsiu dėmesį. O jūs, pone Fauleri? Ar galėtumėte pagal aplinkybes pasirūpinti artilerijos komandos apmokymu? Taika vėl baigėsi. Galima tikėtis pirataujančių prancūzų laivų". – „Sere, ir jūs velsitės į kovą?" – „Visai įmanoma. Mano eskadrą sudarys šešiolika laivų ir nė vienas iš jų nėra beginklis. Na, kaip?"

Formaliai Fauleris buvo tik keleivis. Tačiau jis pasinaudojo proga Napoleonui Bonapartui padaryti nuostolių. Jis sutiko.

„Grafas Kamdenas" išplauks tik po kelių dienų, todėl Džonas Franklinas sėdėjo be darbo šalia dailininko Viljamo Vestalio ant Vampoa uosto krantinės ir stebėjo, kas pakraunama. Laivai, kurių grimzlė buvo daugiau negu aštuonios pėdos, neturėjo teisės plaukti prieš

upės srovę į kantono gilumą. Čia, Vampoa uoste, laivai laukė savo krovinio: vario, arbatos, muskato, cinamono, medvilnės ir kitko. Uosto karininkas ką tik pareikalavo mėginio iš prieskonių maišo. Džonas buvo girdėjęs, kad čia atgabena ir opiumo, tūkstančius dėžių per metus. Kas rūkė opiumą, matė spalvingus vaizdus ir negalvojo apie geresnį gyvenimą. Bet šiame maiše buvo agaro – į strypus supresuotų jūros dumblių, kurių reikia, kad angliškų kiaulių galvų sultinys sustingtų į drebučius.

Kas yra namų ilgesys, Džonas jau irgi žinojo.

Mūras, ant kurio jie sėdėjo, pavasario kaitroj kvepėjo taip, kaip antkapiai prie Šv. Jokūbo bažnyčios Spilsbyje.

„Nupiešiau visai netikusius paveikslus. Taip daugiau nebus! Piešti reikia kitaip! – tarė Vestalis smarkiai raukdamas kaktą. – Aš viską tik aprašiau, pavaizduodamas visas smulkmenas – žemės paviršiaus formas, augalų vystymąsi, žmonių figūras, tiksliai kaip gamtoje, kad būtų galima atpažinti". – „Juk tai gerai", – pasakė Džonas. „Ne, tai apgaulė. Pasaulį mes matome ne kaip botanikas, kuris tuo pat metu yra architektas, gydytojas, geologas ir kapitonas. Matymas – tai ne žinojimas, jie vienas su kitu netgi nelabai sugyvena, o pastarasis dažnai yra blogas metodas norint konstatuoti tai, kas egzistuoja. Dailininkui nereikia žinoti, jis turi matyti". – „Bet ką jis tada piešia? – išsamiai apgalvojęs paklausė Džonas. – Jis juk daug žino". Vestalis atsakė: „Įspūdį! Tai, kas nepatirta, arba net kas nauja žinomoje aplinkoje".

Džonas Franklinas, kuris visada žiūrėdavo draugiškai ir šiek tiek nustebęs, buvo idealus užkietėjusių

mąstytojų klausytojas. Todėl prisiklausydavo tokių minčių, kurių niekas nenorėdavo girdėti. Jeigu ir nesuprasdavo, jis ir toliau smalsaudavo. Svetimos mintys jam keldavo pagarbą. Žinoma, jis tapo atsargus. Mintys galėjo per toli nukeliauti. Bocmanas Duglasas prieš pat savo mirtį paskelbė, kad visos lygiagretės begalybėje susikerta stačiu kampu. Jis šitą tvirtino visai neturėdamas dantų ir greitai po to mirė – skorbutas. Džonas taip pat prisiminė mokytoją Barnabį, šis kalbėdavo apie lygybę šypsodamasis, išplėtęs akis ir kartu taip padrikai. Atsargumas nepakenks.

„Nuo šiol kelsiu sau bet kokius įmanomus klausimus, – pareiškė Vestalis. – Kas vengs klausinėti, tas vieną gražią dieną viską darys neteisingai, jau nekalbant apie tapybą!" Nedelsdamas taip ir padarė: „Mes, pavyzdžiui, galvojame, kad žinome, kas pasaulyje pastovu, o kas kinta. Nieko mes nežinome! Prašviesėjus sąmonei, mes tai nujaučiame. O geruose paveiksluose šita nuojauta yra".

Džonas linktelėjo ir pažvelgė į milžinišką miestą ant vandens iš džonkų ir platformų. Jis paklausė savęs, ar tikrai suprato mintį. Prieš jo akis judėjo tūkstančiai žmonių, išalkę bei turtingi, ir prekiavo.Viskas, ką Džonas matė, tarnavo verslui: plaušinės burės, skėčiai nuo saulės, išraityti mūrinės sienos dantys, plačios plaustus primenančios valtys ir ilgos kartys, jomis nusiirdavo iki didesnių laivų. Ištisas dienas jis stebėjo prekybinį gyvenimą – dembliai už varines monetas, šilkas, lakuoti dirbiniai arba gražūs daiktai iš stiklo už auksą. Svarbiausio čia nesimatė. Čia buvo kai kas, kas visada egzistavo, bet to negalėjai nujausti žiūrėdamas dailinin-

ko akimis. Logiškai mąstydamas žinojai: prekyba be kantrybės nebus prekyba. Be kantrybės prekybininkai bus tik plėšikai. Kantrybė kaip ankeris laikrodžio mechanizme.

„Šiaip ar taip, norėčiau pažinti viską, kas pastovu", – tarė Džonas Vestaliui, kuris nelaukė atsakymo ir toliau šnekėjo. Džonas jautė giminystę tam, kas pastovu, bet tai suvokti buvo sunku.

Dabar jis pažinojo daug įvairių vietų, bet šioje daugybėje pasigedo dar didesnio tikrumo. Ypač kai kildavo abejonių, ar pastovumas išlieka. Kodėl strutis turi plunksnas ir neskrenda? Kodėl jūros vėžlys turi tokį sunkų kiautą, o nė viena žuvis tokio neturi? Kodėl stirninams ragai auga, o eržilams ne? „Todėl. Nieko nėra patikimo!" – tvirtino Vestalis.

Dar didesnę sumaištį kėlė žmonių rasių skirtumai, nes visų pirma ir kiekvienoje iš jų susidurdavo priešingybės. Australiečiai lėtai pasiramsčiuodavo lazda ir ilgai žiūrėdavo. Tačiau jie žaibišku greičiu upelyje galėjo rankomis sugauti žuvį. Kinai be jokio vargo vaikščiojo pasitempę, todėl atrodė labai išdidūs. Bet kai juos užkalbindavai, jie daug kartų nusilenkdavo. Prancūzai buvo orūs bei kupini entuziazmo ir viską norėjo pakeisti. Jie be galo daug laiko skirdavo valgiui gaminti ir savo patiekalams valgyti. Anglų virtuvės jie nekentė, nors ir tektų badauti, tą Džonas matė Sidnėjuje. Na, o portugalai: jie vis laukdavo kito žemės drebėjimo ir atitinkamai statė namus. Bet savo bažnyčias atstatydavo labai prabangias ir vis toje pačioje vietoje, kur jos jau buvo sugriautos. O anglai! Jie apimti meilės savo kraštui, bet mielai važiuodavo kuo toliau nuo jo. Vestalis linktelėjo

galvą: „Nieko negali numatyti. Niekas negali paaiškinti, kodėl viskas vyksta taip, o ne kitaip. Stipresni už visas prognozes yra Atsitiktinumas ir Prieštaravimas".

Džonas žavėjosi dailininku. Jis buvo tik penkeriais metais vyresnis už jį ir turėjo tiek jėgų susirungti su reiškiniais ir paklausti, ar jie tikrai esą tokie. Džonui net nekilo tokia mintis. Kas daug klausinėja, turi greitai veikti. Kiekvienas bando kuo greičiau atsikratyti klausinėtojo. Be to, Džonas labai gerai žinojo, kad ne visada galima sutikti su atsakymu. Dėl neįprastų atsakymų paskui kyla tik nesutarimų.

Apie atsitiktinumą jis labai norėjo daugiau sužinoti, ypač apie atsitiktinę mirtį.

Prieš akis matė gulintį Denį Leisį, nukritusį nuo grotbramselio, iš daugiau nei penkiasdešimties pėdų aukščio, tiesiai į denio vidurį. Kodėl nukrito pats greičiausias, o ne pats lėčiausias? Kodėl tada, kai jie viską ištvėrė, o likusi komanda buvo pakeliui į kantoną? Vėl aiškiai matė baisų vaizdą. To vaizdo net įvairialypis miestas ant vandens negalėjo ištrinti. Jis matė kraujo klaną, kuriame Denis gulėjo sutrupinta galva. Iš marškinių kyšojo kaulų atplaišos kaip ilgi spygliai, dar kilnojosi krūtinė, putos veržėsi iš burnos ir nosies, tada sustojo plakusi širdis. Kad pabėgtų nuo šio vaizdo, Džonas ėmė galvoti apie Stenlį Kirkebį, jam Kengūrų saloje į sėdmenis įkando ruonis, be galo skaudžiai. Bet ir vėl: kodėl taip įvyko, galėjo to ir nebūti. Arba šturmanas, iškritęs iš valties ir skaudžiai nudilgintas raudonosios medūzos. Išbėrimas matėsi dar kelias savaites. Ir tai buvo vienintelė medūza šioje vietoje. O burių meistras Tistlis

ir midšipmenas Teiloras, sudraskyti ryklių, nes jų valtis apvirto bangų mūšoje – kodėl jie, kodėl ne ponas Kolpitsas, kuriam tai nebūtų buvęs joks netikėtumas. Bet jis nežuvo – priešingai! Dabar jis sėdėjo Sidnėjuje, gubernatoriaus įsakymu prižiūrėjo prekių sandėlį ir daug bei nuolat valgė.

„Reikėtų sudaryti lenteles, kaip žmonės gyvena ir miršta, – tarė Džonas, – tokią geometriją". Jis jau žinojo kokią: su pastoviais dydžiais visiems įmanomiems greičiams. Prisiminė laiko sargus ir Metju. Dabar jis pakeliui į Angliją su vertingais žemėlapiais, su laiškais ir katinu Trimu. Metju jis pamatysiąs Spilsbyje. O Šerardas, priešingai, jis pasiliko *Terra australis* žemėje, kad įsikurtų ir galbūt pastatytų uostą. Niekas jo negalėjo sulaikyti.

Mokridžas mirė. Paskendo trys vyrai, kai „Kato" sudužo į uolą, tik trys, ir vienas iš jų turėjo būti Mokridžas! Kad žmonės skirtingi ir kad vienus mėgsti, o kitų ne, su tuo galėjai susitaikyti. Bet kad atsitiktinumas darė tai, ką norėjo, buvo graudu. Džonas susivaldė ir grįžo prie pokalbio su Vestaliu. „Apie tikslumą ir nuojautą man dar reikia pagalvoti, – prabilo jis. – Aš negaliu piešti paveikslų, aš turiu būti kapitonas. Todėl norėčiau kiek galima daugiau sužinoti".

„O dabar, pone Franklinai, apie tai, kas įvyko, – pasakė kapitonas Dansas. – Pateikite trumpą pranešimą!" Džonas to laukė. Dansas norėjo apie jį susidaryti vaizdą. Apie kelionę, be abejo, jis jau viską sužinojo iš leitenanto Faulerio. Džonas buvo pasiruošęs. Buvo apgalvojęs, kas trumpame pranešime svarbu.

Kiekvienas pranešimas turi išorinę formą, kuri logiškai susijusi ir lengvai suprantama, ir vidinę, kuri kyla kalbėtojo galvoje. Šitos, vidinės, negalėjai nuslėpti, priešingu atveju, tai sukeltų tik įkyrų mikčiojimą ir reikšdamas mintis pridarytumei visokių klaidų. Tai, vidinei, Džonas turėjo skirti laiko, kad ji neiškiltų į paviršių. Dar vos prieš kelis mėnesius jis buvo įpratęs dėl jos tiek ilgai kartoti paskutinį žodį, kol pagaliau galėdavo pasakoti toliau. Dabar jis įsigudrino daryti pauzes. Šaltakraujiškai rizikavo būti pertrauktas ir įžeistas, jeigu nesileis sustabdomas.

Pradėjo pirmu gerai išmoktu sakiniu. Jame buvo laivo pavadinimas ir kapitono pavardė, įgulos narių ir patrankų skaičius, išplaukimo iš Širneso laikas. Nuo šios vietos: datos, buvimo vieta, viskas kiek įmanoma vienoda seka. Kas šitaip pateikta, buvo laikoma pranešimu pagal įprastą tvarką. Dansas kantriai ištvėrė Džono pauzes iki „Tyrinėtojo" susitikimo su „Geografu" – trisdešimt šešios patrankos, kapitonas Nikolia Bodenas. Bet po to pasakė: „Greičiau, pone Franklinai! Ko čia galvoti? Jūs gi ten buvote!" Ir tam Džonas buvo pasiruošęs: „Kai aš pasakoju, man reikia savo ritmo". Dansas sukruto ir nustebęs pažiūrėjo į jį. „Iki šiol kažką panašaus girdėjau tik kartą. Iš vieno bažnyčios seniūno. Toliau!" – paliepė.

Džonas kalbėjo apie du metus trukusią kelionę aplink *Terra australis* arba Australiją, kaip ją paprastumo dėlei vadindavo Metju. Jis pasakojo apie Port Džeksoną, viešėjimą Kupange Timoro saloje, apie įsisiautėjusią ligą, norėjusią įveikti Metju. Prarasti žmonės. Laivas tikrai jau skendo, bet vis dar laikėsi virš vandens,

iš paskutiniųjų pumpuojant saujelei sveikųjų. Kaip viskas buvo – mirtys, pumpavimas, ligos baimė – apie tai Džonas tylėjo per pauzes. Dansas girdėjo tik skaičius, geografines sąvokas ir pauzes. Antrą kartą Port Džeksonas. Gubernatorius laivą paskelbia netinkamu plaukioti, nurašytu laivu. Įgula paskirstoma į „Delfiną", „Kato" ir „Bridžvaterį". Kas nori pasilikti kolonijoje ir įsikurti, gauna leidimą. Ilga pauzė, skirta Šerardui Laundui. Jis nebuvo įsivėlęs į jokį ginčą – tiesiog Šerardas turėjo tokių svajonių. „Pauzė per ilga", – įspėjo Dansas. Jis baiminosi, kad jaunuolis dar labiau pradėsiąs kliūti, kai tik ateis eilė pasakoti apie laivų sudužimą: „Delfinas" ir „Kato", tuo pačiu metu, nakties viduryje. Iš visai netoliese plaukusio „Bridžvaterio" jokios pagalbos. Kapitonas Palmeris! Kapitonas iš Rytų Indijos bendrovės, kaip ir Dansas. Jį Dansas pažinojo iš anksčiau. Apgailėtinas visto lošėjas, ir dar pareigos neįvykdęs jūreivis, tfu, kad jį kur velniai! Sutrikęs pastebėjo, kad jis Džono pranešimui užbėgo už akių ir todėl nebegali jo sekti. Kol piktinosi Palmeriu, jį tiesiog aplenkė midšipmenas ir, nepaisydamas ilgos pauzės, menančios laivo sudužimą, lūžtančio medžio garsus, bejėgių klyksmus, rėžtines žaizdas nuo koralų ir mirusį Mokridžą, Franklinas jau atsidūrė su išgelbėtom atsargom ant smėlio seklumos. Alkis ir laukimas. Vienas karininkas buvo priverstas gintis ir nušauti du žmones. Apie tai Fauleris visai nepasakojo! Franklinas nė žodžio nepasakė apie maištą, jis jį pavaizdavo kitaip: „Pasiūlymas, iš medinių laivo liekanų surėsti plaustus ir irtis į vakarus, buvo atmestas". Jis smulkiau papasakojo apie Flindersą, kapitoną: taigi kapitonas atvira valtimi

nuplaukė apie 900 jūrmylių atgal iki Port Džeksono, kad iš ten sugrįžtų su trimis laivais ir išgelbėtų įgulą. Metju Flindersas, įstabusis navigatorius! Midšipmenas užbaigė sklandžiu sakiniu: „Žmonės nuo seklumos išplaukė su „Rola" į kantoną, tik kapitonas su škuna „Kamberlendas", – čia trumpa pauzė, skirta Trimui, – tiesiai į Angliją".

„Tikėkimės, kad jis nuplauks, – tarė Dansas. – Mes vėl kariaujame". Džonas išsigando. „Jis juk turi pasą!" – pasakė. „Tik „Tyrinėtojui". Kapitono pirštas ant kajutės stalo vieną po kito braukė brūkšnius lyg raukšles kaktoje. Po to – prie reikalo: „Pone Franklinai, jūs pas mus keleivis, bet, kaip girdėjau, esate geras signalininkas... Ar jūs mane girdite, pone Franklinai?"

Džonas buvo susirūpinęs. Jis galvojo apie Metju. Vangiai pasisuko į Dansą. „Taip, sere!" – „Grafas Kamdenas" yra Rytų Indijos eskadros flagmanas, aš esu eskadros vadas. Jūs nuo šiol – jaunesnysis leitenantas signalininkas".

Eskadros vadas buvo šešiasdešimties metų vyras, aukštas, liesas, didele nosimi ir žilais susitaršiusiais plaukais. Jo žodžiai, jeigu jis aiškino ne Biblijos vietas arba kalbėjo ne apie dvasinius dalykus, buvo apgalvoti ir suprantami. Vienas judesys plaukė iš kito be jokių fizinių pastangų. Jo akys galėjo degti iš pykčio, kaip dažnai pasitaiko geraširdžiam žmogui. Jis dėdavosi nekantrus, bet išklausydavo. Retkarčiais pasakydavo kokią šiurkščią frazę: „Ačiū, man darosi nuobodu!"

Jie ginčydavosi su dailininku Vestaliu net ir valgydami. Eskadros vadas buvo tos nuomonės, kad menas

turi būti gražus. Menas galįs to pasiekti tik tiksliai pavaizduodamas visas smulkmenas. Sutvertas pasaulis yra gražesnis už tą, kurį išsigalvoja žmogus. Vestalis gudriai prieštaraudavo: žmogus esąs kūrybos viršūnė, o aukščiausia jame yra dvasia. Ne fizinės daiktų savybės yra gražios, bet ką iš jų padaro žmogaus akys ir smegenys. Tam reikia nuojautos, baimės ir vilties. Pavalgęs Vestalis pykdavo: „Jo dėdė Natanielis Dansas, tapytojas. Todėl šita dervuota mėlyna kojinė galvoja, kad apie meną išmano daugiau".

Kitą dieną ginčas tęsdavosi. Atrodė, kad eskadros vadui nieko nėra malonesnio, kaip gluminti menininką. „Piešti baimę, regėjimo savivalę? Kodėl tiesiog ne aklumą? Aš išgyvenau šešiasdešimt baimės ir savivalės metų. Ne, pone Vestali, žmogus, padedant Dievui, turi pakilti aukščiau savo silpnybių. Jūsų brolis tai žino. Pagalvokite apie „Ezavas prašo Izaoko palaiminimo" – tai paveikslas. Menas turi kelti dvasią!"

„Grafas Kamdenas" paliko Vampoa, paskui save vesdamas eskadrą, penkiolika sunkiai pakrautų Rytų Indijos laivų. Tie laivai buvo menkai ginkluoti ir ne taip tvirtai surėsti kaip kariniai, o svarbiausia – su mažesne įgula. Kareivių iš viso nebuvo. Lynai buvo iš nedervuotų Manilos kanapių ir, kaip pasirodė, lengvai valdomi. Po kelių dienų Džonas pastebėjo, kad priežastis buvo ne tik kanapės, bet ir pati komanda. Tamsiaodžiai indų jūreiviai buvo puikiai įgudę, greitai suprasdavo ir stengdavosi. Jų laive buvo ir kelių jūreivių žmonos, tamsiaodės ir baltosios. Niekam tai nekliuvo. Laivas nebuvo plaukiojanti tvirtovė mūšiams. Tik jo

korpusas buvo nudažytas juodomis ir geltonomis juostomis, kad apgautų piratų gaujas. Iš tikro jis buvo taikus laivas. Dirbdamas dieną ir naktį Džonas netruko įsidėmėti visą eskadrą. Jis žinojo ne tik indų jūreivių, bet ir karininkų vardus. Vis galvojo apie tai, kuo pasižymi geras kapitonas, ir ar toks yra Dansas.

Kas pasaulyje turėtų visus valdyti?

Tokie kaip Metju. Tai galima pagrįsti. Pavyzdžiui, sudužus laivui, jis pasiliko ant seklumos tol, kol giedrame danguje surado žvaigždę ir nustatė jų buvimo vietą. Jis turėjo pasilikti ir ištisas tris dienas laukti, kol pasibaigs audra. Džonas pažinojo nemažai žmonių, kurie būtų išplaukę jau prieš ją. Jie nebūtų pasiekę Port Džeksono, jau nekalbant apie grįžimą atgal. Galbūt iš prigimties Metju buvo lėtas žmogus, pakilęs iki kapitono? Jeigu Mokridžas teisus, Metju tik todėl tapo midšipmenu, kad juo pasirūpino karinio laivo komandoro ekonomė. Ir jeigu Metju nebūtų turėjęs draugų admiralitete, visų pirma tokio Benkso, jis nebūtų galėjęs komanduoti jau po to, kai ant „Tyrinėtojo" denio buvo pastebėta jo žmona, arba vėliau, Lamanše, jiems užplaukus ant seklumos.

Kad jis sutrešusiu laivu ir su mirtinai sergančia įgula sugebėjo apiplaukti kontinentą ir nubraižyti patikimus žemėlapius, nulėmė ne admirolai krante. Kas buvo lėtas, tas daug ką mokėjo, bet tokiam reikėjo gerų draugų.

Ką vadas turėjo pranešti eskadrai, ėjo per Džono rankas, o kas sugrįždavo, pirmiausia perskaitydavo jo akys. Tuo metu jis ilgai negalvodamas atpažindavo vė-

liavas ir visas jų kombinacijas. Reikėjo tik pažiūrėti – ir viskas ėjo savaime. Retkarčiais jį stebėdavo senasis Dansas. Jo žvilgsnis reiškė pripažinimą. Jis nieko nesakydavo.

Džonas sau sudarė tikslų sąrašą: pasinaudoti jūreiviškais sugebėjimais, kad pasiektum kiekvieną uostą; užkirsti kelią nelaimėms, pavyzdžiui, per audrą nesileisti nešamam į krantą; neprisidaryti gėdos, kaip „Bridžvaterio" kapitonas; nesukelti nelaimingų atsitikimų, nebūti kaltam dėl kitų mirties. Sąrašas buvo ne toks jau ilgas.

Eskadra plaukė Pietų Kinijos jūra ir artinosi prie Anambų. „Tikėkimės, kad nieko neatsitiks", – vieną vakarą netikėtai tarė Vestalis ir nesivargino paaiškinti.

„Matau bures!"

Būgštavimai pasitvirtino: prancūzų karo laivai. „Jie mūsų tykojo, – sušvokštė Fauleris. – Jeigu aš čia komanduočiau, tai daryčiau ką įmanydamas, kad išblaškyčiau jų pulką į tris dalis!" – „Būtų vienintelis šansas, – pasakė kitas, – tai, be abejo, septyniasdešimt ketvirto kalibro, jie užkurs mums pirtį. Jau seniai reikėjo pasisukti į vėją". O už juos jaunesnis pasakė: „Senis per lėtas".

Kas turėtų valdyti pasaulyje? Kas tas trečiasis iš trijų žmonių turėtų abiem pasakyti, ką reikia daryti? Kas daugiausia mato, kas geras kapitonas?

Ką tik Natanielis Dansas įlipo į grotstiebį, kad į reikalą pažvelgtų iš tinkamo aukščio. Tačiau kaip patikrinti, ar senstelėjusio vado regėjimas dar patikimas, ar jo nėra praradęs? Pagaliau jis buvo stiebo viršuje,

rūpestingai sukiojo žiūrono žiedą ryškumui nustatyti, iššvalgė pozicijas ir nusišnypštė nosį. Tada nulipo žemyn – nė kiek ne greičiau nei aukštyn. Jam nereikėjo sakyti, kad sukviestų karininkus, jie ir įgula čia stovėjo jau seniai.

„Džentelmenai, – tarė senis ir nesivaržydamas pakratė stebėjimo aikštelėje nutirpusią kairę koją, – ten penki prancūzai ir jie kažką sumanę. Bet jie neteisingai apskaičiavo. Pone Štarmanai, būkite toks geras ir liepkite paruošti laivą mūšiui. Pone Franklinai?"

„Sere?" Tai tapo mechanišku įpročiu. Kai Džonas užgirsdavo savo pavardę, prie jos negalvodamas tuoj pridėdavo *sere*, todėl atsakydavo ne lėčiau už kitus.

„Signalizuokite: eskadrai pasiruošti mūšiui, išsirikiuoti į vieną liniją, pasisukti prieš vėją!"

Nuvilnijo nedrąsus džiūgavimas. Tiesą sakant, visi buvo labai išsigandę. Dėl vėliavų, kurias iškėlė Džonas, buvo dar kartą atsiklausta. Visa eskadra nepaprastai stebėjosi. Pagaliau susidarė šiokia tokia kovinė linija. Tačiau dabar nutiko tai, kas visus apstulbino: ir prancūzų kariniai laivai atsisuko prieš vėją. Jų korpusų iš stiebo viršaus dar nesimatė. „Bet ir mūsų taip pat! – patrankų denyje kikeno Fauleris. – Be aušros jie nedrįs".

Už Pulau Aur salos, kurios galas ką tik pasimatė, leidosi saulė. Pilvoti prekybiniai laivai plūduriavo rodydami savo grėsmingą juodai geltoną apdarą, tarsi gerai ginkluoti linijiniai laivai. Avelės vilko kailyje, prancūzai nesileis ilgai vedžiojami už nosies! Naktį visi laukė komandos pakelti bures, bet jos nesulaukė. Dansas tikrai norėjo likti ten, kur yra. Visi nemiegojo. Kai

kurie kimiais balsais klausinėjo: „Kodėl nesikaunam? Mes jiems parodysim!" Prabudo rizikos instinktas, o tas, kurio ši būsena neapėmė, dar vylėsi, jog prancūzai patys pasitrauks, kad išvengtų tariamos anglų persvaros.

Tamsoje Džonui nereikėjo kelti signalinių vėliavų, jis turėjo laiko įsigilinti į savo abejones. Šiandien jam darėsi nelengva ryžtis ir pasitikėti savimi. Jis nebuvo tikras, kad visą laiką elgiasi teisingai. Tada „Tyrinėtojo" stiebe buvo balta vėliava! Jis aiškiai girdėjo įsakymą, kurio tikriausiai niekas nedavė. Jei būtų buvęs kitas kapitonas, jo būtų laukęs tribunolas.

Visai kitaip Nelsonas! Jis prieš Kopenhagos mūšį paprasčiausiai nekreipė dėmesio į aukščiausio admirolo įsakymą atsitraukti – ir jokio tribunolo! Bet ir Nelsonas buvo apsaugotas, tik vėliau ir dėl jo sėkmių. Užtikrintas galėjo būti tik tas, kuris pats buvo patvarus, kaip žvaigždės, kalnai ar jūra. O šie, beje, neturėjo žodžių, kad papasakotų, ką jie per ilgą gyvenimą sužinojo. Šiuo atžvilgiu, nusprendė Džonas, egzistuoja daugiau laisvės, negu gali norėti. Galėjai daryti, kas teisinga, bet visai įmanoma, kad kiti tai palaikys netinkamu dalyku.

Aušo rytas. Burės horizonte matėsi ir nejudėjo. Prancūzai vis dar buvo pasisukę prieš vėją. Vadas laivams liepė plaukti ta pačia kryptimi, kad priverstų priešą apsispręsti. Netrukus anoje pusėje iškėlė daugiau burių. Dabar Džonas turėjo ką veikti. Dansas pakeitė kursą ir pasiuntė savo eskadrą tiesiai į priešo pusę.

Savo apmaudui Džonas pastebėjo, kad dreba. Kai tai pastebėjo, baimė sustiprėjo. Kad Kopenhagos mūšis

vėl pasikartosiąs, laikė neįmanomu dalyku, bet tai jam mažai ką padėjo. Todėl bandė įsivaizduoti, kad visa tai kažkada praeis. Vakaruose buvo Pulau Aur sala. Galvojo apie tai, kaip po kovos likę gyvi pasitrauks į šitą salą, anglai ir prancūzai. Ar jie ten dalinsis maistu ir bendrai kažką nuspręs? O gal jie vienas kitą iššudys? Ir šiose mintyse tūnojo baimė. Taigi jis nutarė galvoti visai apie kitus dalykus, naudingus ir malonius. Jis skaičiavo: „Maistas, vanduo, kuras, įrankiai, tvarsliava, šautuvai su amunicija..." Tai buvo sąrašas daiktų, kuriuos, sudužus laivui, reikėjo pakrauti į valtis. Tą jis mokėjo mintinai. Jei jis negalėjo nugalėti baimės, tai nors apgailėtinai drebėjo.

Kodėl Dansas naktį nepaspruko? Būtų mažiau rizikavę. Neįmanoma, kad jis nebijotų užpuolimo!

Džonas jautė silpnumą, bet jis stebėjo, teisingai šifravo, pranešinėjo, patvirtindavo. Atėję signalai judino jo smegenis iš išorės. Kai signalų nebūdavo, jis tęsdavo sąrašą: „Žiūronai, sekstantas, kompasas, chronometras, popierius, gylmatis, meškerės, katilai, adatos..." Žiūrint jo akimis, šis sąrašas buvo gana ilgas. Prie daiktų, kurių iš skęstančių laivų paprastai negelbėdavo, buvo „šventasis akmenėlis".

Drebulys sustiprėjo.

„Kartys, burės, stiprūs siūlai, vėliavos..."

Karo laivai greitai artėjo.

„Signalai, – murmėjo Džonas, – Dieve, jeigu įmanoma, tai šį kartą tegu tik signalai!"

Į „Grafo Kamdeno" vairininką pataikė vienas iš pirmųjų prancūzų sviedinių. Dansas pažvelgė į laukiantį jį

pakeisti žmogų ir kilstelėjo smakrą jo pusėn. Tai darydamas jis pakreipė galvą taip, kad kakta rodė į vairą, o smakras į vyrą. Jis galėjo pasakyti: perimkite vairą, bet prie vairo telkšojo bala kraujo, todėl jis kalbėjo smakru ir kakta. Tada jis išsitraukė laikrodį ir įdėmiai į jį pažiūrėjo, tarsi Džeimso Medlikoto mirties valanda būtų svarbiausia.

Džono drebulys dar labiau sustiprėjo. Jis galvojo, kaip jį nuslėpti. Savo veido, savo kūno niekas negali sulaikyti. Jis pasilenkė ir pakėlė mirusįjį, pakišęs rankas po jo nugara ir keliais, kaip tai daroma moterims ir vaikams. Mokridžas buvo pasakojęs apie nelaimingą atsitikimą su berniuku Niukaslyje, devynmečiu vaiku, kuris iš nuovargio vakare užkliuvęs įvirto į veikiančią mašiną. Istorija Džoną labai išgąsdino. Jis dažnai vaizdavosi, kaip sužeistą vaiką būtų išnešęs, jeigu būtų ten buvęs.

„Juk vyras negyvas!" – suriko vienas indas. Džonas neatsakė. Jis atsargiai nešė kūną, niekur neužkliūdamas. Ką jis darė, aišku, buvo nesąmonė. Bet dabar tai padarė iki galo, tuo labiau, kad taip galėjo nuslėpti drebulį. Patrankos riaumojo, laivas smigo nosim žemyn ir stojosi piestu. Džonas paguldė negyvėlį prie sužeistųjų ir kaip galėdamas greičiau nuėjo. Gydytojas nuspręs, ar daugiau nieko negalima padaryti. Džonas vėl užlipo ant denio. Jis tvirtai tikėjo, kad šitą beprasmišką darbą atliko ne dėl apėmusios baimės. Tai buvo tam tikras nepritarimas, taip, būtent – šitaip. Ir tai nebuvo negarbinga. Džono kvėpavimas tapo ramesnis, baimė pasitraukė. Viršuje prancūzai tuoj pradės abordažą. Viduje Džonas jam priešinosi, kaip ir viskam šioje situacijoje.

Jame nebuvo nieko kito, tik prieštaravimas. Jis tarė: „Aš tam nepritariu, aš nekovosiu!"

Jis ketino žiūrėti, laukti kaip kalnas, miręs ar gyvas. Karui visi buvo per lėti, ne tik jis.

Apimtas gilaus ramybės jausmo Džonas pakilo ant paskutinio laiptelio į denį. Dabar laive nebuvo ryžtingesnio žmogaus už jį, ir tai buvo tiesa.

Tačiau ketinimas nepavyko.

Viskas vyko kitaip.

Po ketvirčio valandos Džonui reikėjo iškelti naują signalą: maždaug dviejų valandų visuotinis priešo persekiojimas. Prancūzai atsikando ir traukėsi. Juos vijo šešiolika anglų prekybinių laivų, su japoniško vario, salietros, agaro ir arbatos kroviniu prikimštais pilvais. Penki kariniai laivai, prigrūsti patrankų bei amunicijos ir su kovai pasiruošusiu batalionu kareivių, ginkluotų šautuvais ir ant vamzdžių užmautais durklais, spruko kiek įmanydami.

Kažkurią akimirką Džonas pastebėjo, kad aplink jį visi lyg pasiutę nesustodami juokiasi. Šiuo metu gyvenimas pasirodė toks beprotiškas bei šviesus, ir kažkas ant priekinio denio sušuko: „Man atrodo, kad jiems labai nesinorėjo pas mus!" Džonas taip pat pastebėjo, kad jis seniai su kitais juokiasi, ir kad jo prieštaravimas nesibaigė, atvirkščiai, jis prasiveržė su šiuo juoku.

Eskadros vadas nuo achterio sušuko: „Pone Vestali, tikiuosi, jūs padarėte kelis eskizus!" Dailininkas atsakė: „Deja, ne, sere, mane šių pratybų eiga šiek tiek nustebino". Dabar iš lūpų į lūpas ėjo žodis „pratybos" ir juokas tęsėsi.

Dėl pergalės Natanielis Dansas ant kortos buvo pastatęs viską. Dabar jis buvo didvyris. Visi jie buvo didvyriai.

Vadas pakvietė visus kapitonus ir karininkus į flagmaną atšvęsti „Pulau Aur pergalės". Jis pakėlė taurę: „Pavyko, nes Dievas mums buvo gailestingas ir mes neskubinom įvykių. Reikia tris kartus pažiūrėti ir vieną kartą veikti. Jauni žmonės tai ne visada supranta. Lėtai ir be klaidų yra geriau, negu greitai ir paskutinį kartą. Ar ne tiesa, pone Franklinai?"

Visi sužiuro į Džoną, galbūt laukdami, kad jis, kaip ir dera, džiaugsmingai pasakys: taip, sere, bet jis tik žiūrėjo į vadą ir truputį drebėjo. O tai juk buvo neįprasta! Visi stebėjosi. Tačiau jis kaip tik stengėsi suformuluoti sakinį, kuriuo norėjo atsakyti. Įžanga, kad per daug nebandytų jų kantrybės, buvo tokia: „Sere, aš nepritariu..." Visi staiga nuščiuvo. Tada jis griebėsi svarbiausio sakinio: „Karas, sere, mums visiems per lėtas!"

Kilus stipriam juokui, jis karštligiškai lygino tai, ką pasakė, su tuo, ką norėjo pasakyti. Bet tai jau nepadėjo, o čia dar Fauleris trinktelėjo jam per petį ir viską sujaukė.

Tik vadas, matyt, suprato arba norėjo suprasti. „Nei per lėtas, nei per greitas, – pasakė rimtai. – Mano laikas Tavo rankose. Išgelbėk mane nuo mano priešų rankos, o Viešpatie, ir nuo tų, kurie mane persekioja!" Po to jis pridūrė: „Na, pagaliau ir ponas Franklinas vietoj pauzių sako sakinius. Mes dar daug ko iš jo sulauksime. Šiandien gera diena!"

Nors niekas iš dalyvavusių ne kažin ką suprato, tačiau visi juokėsi, kaip iš pavykusio pokšto, nes taip priderėjo pergale apvainikuoto senyvo pono akivaizdoje.

Greitai „Grafe Kamdene" visi žinojo, kad Džonas visai ką kitą turėjo galvoje. Jis nuėjo pas Dansą, pas kitus ir teisingai išaiškino savo sakinį. Vestaliui jis pasakė: „Aš labai norėčiau visada elgtis drąsiai, bet tai, ką aš darau, turi būti ir teisinga. Viskam pasiekti man reikia pastangų, drąsai taip pat". Vestalis primerkė vieną akį: „Bet apie jus susidaro gera nuomonė".

Už jų jau tolo Ceilonas, Komarino kyšulys. Džonas žiūrėjo į jūrą, o dailininkas tuo metu piešė jo eskizą. Vestalio liežuvis nesustodamas laižė apatinę lūpą, kitaip jam neišėjo dirbti. Džonas vėl užvedė kalbą.

„Pone Vestali, turėčiau jums kai ką pasakyti: vis vien manau, tikslumas yra geriau negu nuojauta".

Vestalis pakeltu nykščiu pamatavo atstumą tarp Džono akių, o paskui kairės plaštakos šonu vietą, kur prasideda ausys. „Šitas paveikslas bus tikslus", – pasakė jis.

Džonas buvo labai patenkintas. Jis tylėjo nurimęs ir sėdėjo nejudėdamas. Jeigu ponas Vestalis jį pieš sena įprasta maniera, tai jam, norinčiam nesugadinti paveikslo, jokiu būdu negalima judėti.

Bombėjaus reide jie pamatė besiartinantį musoną. Viljamas Vestalis paliko laivą. Jis tarė: „Norėčiau pasilikti ir tapyti Indiją. Pradėsiu musonu. Mano brolio gražiausias paveikslas „Kasandra pranašauja Trojos žlugimą". Mano paveikslas bus: „Musonas artinasi", ir jis reikš tą patį – tik geriau!" Džonas nesuprato nė žodžio ir nusiminė, nes šitas malonus pamišėlis taip pat iškeliavo.

Portsmutas! Įtvirtinimai ir dokai atrodė kaip visada, miestas buvo toks, lyg vakar jį būtum matęs. Kad

kažkoks Džonas Franklinas po trejų metų sugrįžo iš Pietų jūros, niekas nebuvo priverstas atitraukti stiklą nuo lūpų. Portsmutas virte virė nuo jaunų vyrų bei moterų, nuo triukšmo, darbo ir sumanymų, miestas buvo užsiėmęs savimi. Jeigu čia ir gyveno seni žmonės, tai ne nepaisydami to, bet dėl to. Niekas čia neaugino rožių, niekas nepamokslavo ir nesiklausė pamokslų. Visi gyveno greitai, nes viskas gali greitai ir baigtis. Dokuose jie sunkiai plušėjo, net naktį, šviečiant žuvų taukų lempoms. Jis buvo alkanas, greitas miestas, ir toks jis liks visada.

Džonas sužinojo, kad nieko blogo nenujaučiantis Metju Mauritanijos saloje buvo suimtas ir įkištas į areštinę, nes įtariamas šnipinėjimu. Jis manęs, kad dar vis tęsiasi taika ir todėl išmetė inkarą prancūziškoje salos dalyje, nors jį lydinti viza galiojo tik į amžiną poilsį išėjusiam „Tyrinėtojui". Reikia tikėtis, kad jie paliko jam jūros žemėlapius, kurie kainavo tiek pastangų, ir jį greit pasiųs namo.

Merė Rouz vis dar buvo čia.

Ji vis dar gyveno Kepel Rou gatvėje, tik dviem namais toliau. Virš ugnies tvirtai sukonstruotame rėme kabėjo didelis vandens katilas – taip ji galėjo užplikyti arbatą, nenukėlusi vandens nuo ugnies. Atrodė, kad jai visai gerai sekasi.

Ji tarė: „Kalbi greičiau nei prieš trejus metus". – „Dabar turiu savo ritmą, – atsakė Džonas, – bet dar labiau nei anksčiau man nepatinka, kai esu verčiamas pagreitinti".

Merės veidas aplink išlenktas linijas labiau susiraukšlėjo. Džonas žiūrėjo į jos kvėpuojantį kūną. Po

pažastimis prieš šviesą blizgėjo ploni, švelnūs plaukeliai. Šis pūkas buvo stipriausia jėga, ji su juo padarė daug ką. Ėmė dėtis dideli dalykai. „Jaučiuosi kaip sinuso kreivė, viskas eina nuolat kylančia linija!" Netrukus jis užmiršo geometriją ir vietoj jos sužinojo, kad daug kas pasaulyje vėl gali būti gerai ir kad užtenka dviejų žmonių, kad tai įvykdytų. Jis matė dangų užliejančią saulę. Paradoksas, bet kartu ji buvo ir jūra, ir šildė veikiau iš apačios nei iš viršaus. Gal tai ir yra tikrovė, nes ji niekur nebėga, galvojo Džonas.

Jis girdėjo Merės balsą. „Tu dabar kitoks, – pasakė ji. – Daugelis labai jau greiti. Kai ateina tinkamas laikas, jiems jau viskas praėję".

„Kaip tik tai, apie ką aš irgi jau kurį laiką galvoju", – atsakė Džonas ir džiaugėsi, nes jautė, kad Merė jį labai gerai suprato. Jis stebėjo jos mentę, virš kaulo vingio įsitempusią odą. Jis viską atidžiai apžiūrinėjo. Prie raktikaulių buvo švelniausia oda – ji ir vėl sukėlė jausmus, ji žadėjo naują tikrovę ir saulę po juo.

Merė parodė Džonui, kad lytėjimas ir pojūtis yra kalba. Ja galėjai klausti ir atsakyti. Reikėjo vengti bet kokio nenuoseklumo. Šį vakarą jis daug ko išmoko. Pagaliau jis įsinorėjo visai pasilikti pas Merę. „Tu pasiutai!" – pasakė ji.

Jie prakalbėjo iki išnaktų. Buvo sunku ką nors išmušti Džonui iš galvos. Jeigu už durų ir laukė kiti kavalieriai, tai jie niūrus patraukė šalin.

„Džiaugiuosi, kad dabar mano kūnas viską moką", – sušnabždėjo Džonas. Merė buvo sujaudinta. „Nuo šiandien tau tokiems dalykams nereikės trejus metus plaukti aplink pasaulį!"

Prie užeigos „Baltasis elnias" stovėjo senis Aizkofas, aštuoniasdešimties metų amžiaus, šešiasdešimt penkerius metus atitarnavęs kareiviu Europoje ir Amerikoje. Kai tik atvažiuoja pašto karieta, jis jau ir čia. Atidžiai apžiūri, kas išlipa ir iš kur jis atvykęs.

Jaunąjį Frankliną atpažino iš judesių. Midšipmeno ranką jis laikė nepaleisdamas savo gniaužtuose, nes viską norėjo sužinoti pirmas.

„Na! – pagaliau tarė. – Taigi vėl turi laivą, ir dar didelį! Tuoj vėl kariausite ir ginsite Angliją".

Tada Džonas nuėjo savo tėvų namų link. Vaismedžiais aukštyn kopė saulė. Kiek tik prisiminė, jis visada troško iš čia pabėgti. Bet tuo metu, kai jo viltys buvo nukreiptos į tolį, jis žiūrėjo į šiuos kaminus, į kryžių turguje ir medį priešais rotušę. Turbūt namų ilgesys buvo tik noras pajusti ankstesnę viltį. Norėjosi apie tai pagalvoti. Jis padėjo savo ryšulį prie turgaus kryžiaus.

Jis ir dabar turėjo viltį, visai naują. Ir ji buvo labiau pagrįsta negu ankstesnioji. Kaip gi atsiranda namų ilgesys?

Reikia manyti, kad jis visa tai mylėjo tuo laiku, kurio dabar negalėjo prisiminti. Dabar tai buvo veikiau svetima. Jam pasirodė, kad Vampoa pavasario kupina mūro siena skleidė labiau pažįstamą kvapą nei šie turgaus kryžiaus link vedantys laiptai. Ir vis dėlto liko meilės dvelksmas.

„Taip, toks sugrįžimas namo! – balsas senio Aizkofo, einančio jam iš paskos. – Čia gali tik prisėsti". Midšipmenas Džonas Franklinas atsistojo ir nupurtė nuo kelnių dulkes. Jis pagalvojo: ar meilė Tėvynei yra pareiga,

ar įgimtas dalykas. Žinoma, seno kareivio šito paklausti negalėjai.

Namas siaurame pasaže dabar priklausė nepažįstamam storam vyrui, vis kartojančiam „aha – hm", ir kai sveikinosi, ir kai aiškino, ir kai atsisveikino.

Tėvai gyveno mažesniame name. Motinos akys degė iš džiaugsmo ir ji ištarė Džono vardą. Buvo tylu, nes tėvas mažai ką pasakė. Atrodė liūdnas, ir Džonui pasidarė jo gaila. Ar neliko pinigų – juk tėvas turėjo turto? Džonas neklausė. Jis girdėjo, kad gerieji laikai praėjo. Apie Tomą tėvas papasakojo trumpai, jis dabar vadovaująs savanorių pulkui. Jis nubausiąs Napoleoną, tegu tik pasirodo šiame krašte.

Per tą laiką senelis visai apkurto. Į kiekvieną kalbantį jis ilgai žiūrėdavo ir pagaliau sakydavo: „Nereikia taip šaukti. Vis tiek aš nieko nesuprantu. Viską, kas svarbiausia, pats matau, nieko man nesakykit!"

Eidamas į Anos namus Džonas pabandė prisiminti Merės veidą. Jam nepavyko visko sujungti į vieną, ir tai jį nustebino. Nejaugi pamiršti, kaip žmogus atrodo, kai jį myli? Tikriausiai, būtent – dėl to.

Ana Flinders, mergautine pavarde Čapel, tapo apkūnesnė. Ji džiaugėsi matydama Džoną. Apie Metju nelaimę ji jau seniai girdėjo. „Pirma admirolai, po to prancūzai – o juk jis niekam nieko nepadarė". Ji buvo nuliūdusi, bet neverkė. Ji norėjo išgirsti apie kelionę. Galiausiai pasakė: „To dar prancūzai pasigailės!"

Tada jis aplankė Laundo tėvus.

Nuo paskutinio Šerardo laiško jie apie jį daugiau nieko negirdėjo. Aišku, tas laiškas, kurį pasiėmė su savi-

mi Metju, buvo konfiskuotas. O iš Port Džeksono jis neparašė nė eilutės. Džonas prisiminė sritį, kur jo draugas ketino įsikurti – už mėlynų kalnų, kur visos upės teka į vakarus ir kur nuteistieji prasimušdavo į gyvenimą, jeigu jiems pavykdavo pabėgti.

„Jis yra tokioje žalioje šalyje, kur daug gryno oro, – pasakė Džonas, – bet ten labai prastai veikia paštas".

Ing Minge buvo dar blogiau. Daug žmonių ir mažai maisto. Laundai dar turėjo savo karvę. Bet bendruomenės ganyklos pasidarė per mažos vargšų gyvuliams: „Didieji tiesiog perkelia tvoras. O pieva taip nuganoma, kad joks stiebelis nedrįsta prasikalti!" Tėvas Laundas buvo kūlėjas. Pusantro šilingo už dieną nuimant derlių. Jo žmona galėtų verpti linus, jeigu ratelis kartu su virduliu nebūtų iškeliavęs į lombardą. Jo savininkas buvo tas žmogus, kuris į viską atsakinėjo: aha – hm.

„Mūsų mažesnieji dar visi namuose, – pasakė tėvas Laundas. – Užliejamose žemėse uždarbis daug didesnis. Gal mes eisime į verpyklą, ten ir vaikai galės prisidėti prie uždarbio, ir žiemą".

Džonui jie parodė paskutinį Šerardo laišką. Apie save jis perskaitė: „Naktį jam sapnuojasi numirėliai."

Kaimas atrodė lyg negyvenamas. Tomas Barkeris mokėsi pas vieną vaistininką Londone, kiti tarnavo armijoje, daug buvo išvažiavusių. Bažnyčioje stovėjo Peregrinas Bertis, Vilogbio lordas, ir žvelgė į tuščius suolus.

Dar buvo likęs kerdžius, miegalius ir maištautojas.

Jis stovėjo „Baltojo elnio" smuklėje prie bufeto ir niekam nepritarė. „Bastytis po pasaulį? Tam nereikia jokio laivo, – pareiškė jis, – juk pati žemė sukasi". Džonas

kantriai išklausė. „Bet tu sukiesi kartu, – atsakė, – taigi tu lieki ten, kur esi“. Kerdžius sukikeno: „Tada reikia kojas kilnoti!“

Po to jie kalbėjosi apie bendruomenės ganyklą. „Žinai, kas yra stebuklas? Tai pieva, kuri vis siaurėja, kai kuo daugiau snukių ten ėda žolę!“ – „Netikiu stebuklais, – pasakė Džonas, – tai vaikams“.

Kerdžius išgėrė ir vėl ėmė maištauti: „Klysti! Ekonomika pradedi stebėtis, kai imi galvoti. Bet gi tu tapai didvyriu! Ar atsiunti nors kiek pinigų į namus?“

DEVINTAS SKYRIUS

Trafalgaras

Mokytojas Ormas nustebęs pažiūrėjo į Džoną ir nepratarė nė žodžio. Po to atsistojo ir nudžiugęs sušuko: „Džonai! – ir sumirksėjo, lyg blakstienomis vėsintų smegenis. – Laukiau tavęs. Bet beveik neturėjau vilties".

Džonas stebėjosi savo blaivumu, kurio apimtas dabar žiūrėjo į seną mokytoją. Mokytojui aš kažką reiškiu, pagalvojo, tai malonu, atrodo, ir man jis vis dar patinka.

Jie atsisėdo prie stalo sode Nusukto sprando gatvėje. Abu tylėjo, nes nežinojo, nuo ko pradėti. Mokytojas Ormas papasakojo „trumpą istoriją atsipalaidavimui". Jis, žinoma, buvo tikras mokytojas.

„Achilas, greičiausias bėgikas pasaulyje, buvo toks lėtas, kad negalėjo pralenkti vėžlio, – jis palaukė, kol Džonas supras šitos istorijos paradoksą. – Achilas pirmiau leido vėžliui nuropoti gabalą kelio. Jie išbėgo. Kai Achilas nubėgo pirmyn ir vėl sugrįžo prie jų išeities taško, vėžlys jau buvo kitame. Jis vėl nubėgo pirmyn, bet kai sugrįžo, vėžlys vėl buvo nuropojęs toliau. Ir taip kartojosi daugybę kartų. Atstumas mažėjo, o Achilas niekada nepavijo vėžlio". Džonas prisimerkė ir ėmė galvoti. Vėžlys? Pagalvojo ir pažiūrėjo į žemę. Apžiūrėjo mokytojo Ormo batus. Achilas? Čia kai kas išgalvota.

Mokytojui teko nusijuokti. Priekyje trūko vieno iš jo mažų kreivų dantų.

„Pirma eime į vidų, – pasakė jis, – aš šiek tiek pasistūmėjau į priekį tyrinėdamas gamtą". Viduje jis atidarė mažo kambarėlio duris. Džonas sulaikė mokytoją už rankos: „Tą istoriją apie lenktynes galėjo papasakoti tik vėžlys!"

Kambarėlyje stovėjo rūpestingai sukonstruotas mažas aparatas, diskas, besisukantis apie skersinę ašį, kai suki rankenėlę. Ant priekinio ir galinio paviršių buvo nupiešti veidai: priekinio kairėje – vyro, galinio dešinėje – moters. Diskui sukantis, jie pasirodydavo pakaitomis. „Tokį mačiau mugėje, – tarė Džonas, – prieš šešerius metus, prieš Velykas". – „Rankeną su dantračiu man padarė kalvis, gaminantis svarstykles, – paaiškino mokytojas Ormas, – o skaitliuką – laikrodininkas. Greitai sukant, Arlekinas ir Kolombina susijungia į porą". Jis atvertė mažą knygelę ir perskaitė: „Mano paties akis galima apgauti esant 710 apsisukimų. Bažnyčios tarnautojui reikia 780, šerifui Jozefui – 630, mano tingiausiam mokiniui, kuriam dėstau lotynų kalbą, tereikia 550, o mano vikriajai ekonomei – 830!" Džonas pastebėjo nedidelį smėlio laikrodį, pritvirtintą prie skaitliuko sverto. „Per kiek laiko?" – „Per šešiasdešimt sekundžių. Prašom sėstis. Aš suksiu diską vis greičiau, kol aiškiai pamatysi porelę. Tada laikysiuos šito greičio ir apversiu smėlio laikrodį. Taip vienu metu įjungsiu ir skaitliuką".

Mokytojas pradėjo lėtai sukti atidžiai stebėdamas Džoną, o mechanizmas dūzgė vis ploniau. „Jau!" – ištarė Džonas. Skaitliuko dantračiai sukosi. Dantratis,

skaičiuojantis vienetus, po kiekvieno apsisukimo pavarydavo ratelį dešimtukui, o šitas tokiu pat būdu – šimtui apsisukimų. Kai išbyrėjo paskutinės smiltelės, mokytojas Ormas vėl apvertęs smėlio laikrodį sustabdė skaitliuką. Iškilmingai tarė: „330! Tu pats lėčiausias". Džonas apsidžiaugė. Jo ypatingumas buvo įrodytas.

„Tai labai svarbus skirtumas tarp žmonių, – pasakė mokytojas Ormas. – Šis atradimas atneš daug naudos".

Popiet mokytojas Ormas išėjo į mokyklą. Džonas kartu nėjo. Jis bijojo, kad jam teksią mokiniams pasakoti apie savo nuotykius. Kas jį jaudino, jie nesupras, o pasakoti kiekvienam, ką šis norėtų išgirsti, jis nenorėjo, tai jam buvo svetima. Geriau jis nueis prie savo mėgstamo medžio. Tačiau jam nereikėjo ir medžio, dabar jis turėjo laivų stiebus. Stovėdamas apačioje dar kartą pažiūrėjo į viršų ir nuėjo. Ėjo per miestą ir mąstė apie žmonių greitumą. Jei tiesa, jog kai kurie žmonės iš prigimties lėti, tai tegu taip ir būna. Jiems, matyt, neskirta tapti tokiais kaip kiti.

Pralinksmėjęs atsisėdo prie mokytojo Ormo stalo vakarienei. Pasaulis turi būti toks, koks yra! Dabar dar reikėtų šaltienos! Bet iš kur ta vikrioji ekonomė galėjo žinoti?

Džonas norėjo mokytojo Ormo paklausti, ar tikrai ateityje nekils jokių karų. Iki šiol taip neatrodė. Bet gal po pergalės prieš Napoleoną įsivyraus amžina taika? Džonas delsė klausti, o kodėl, nei pats nežinojo.

Mokytojas Ormas kalbėjo apie kitus aparatus, kuriuos užsakys pagaminti. „Konkrečiau nieko negaliu pasakyti. Čia reikia dar gerokai pagalvoti". Prie viso kito jis papasakojo apie vieną airių vyskupą, Kloino vyskupą,

kuris sukūrė pojūčių teoriją: visą pasaulį su visais žmonėmis, daiktais ir judėjimu jis įsivaizdavo kaip kažką tariamą. Tokiu būdu pasaulis buvo istorija, kurią Dievas netikrų jutimo įspūdžių pagalba papasakojo smegenims, tikriausiai tik jo vieno, Kloino vyskupo, smegenims. Taigi buvo tik jo vieno smegenys, jo akys bei jo nervai ir vaizdai, kuriuos jam siuntė Dievas.

„O kam jam reikėjo taip daryti?" – „Pasaulio sukūrimo prasmė žmonėms nežinoma, – atsakė mokytojas. – Be to, gerai istorijai tikslas nebūtinas". – „Jeigu jis gali sukelti visokius vaizdinius, – pagalvojęs tarė Džonas, – tai kodėl jis taip gaili stebuklų?"

Mokytojui Ormui klausimas buvo per sunkus. Jis pasamprotavo, kas jį šiuo reikalu domina: aparatas, kuriuo Dievas, jeigu vyskupas neklystąs, pasiunčia žmogaus smegenims tokius vaizdus. „Žinoma, tai tik šiaip mintis, – pasakė jis. – Dievo metodai tikrai neištiriami".

Neaiškus rūpestis Džoną sulaikydavo nuo klausimo apie taiką. Mokytoją Ormą jis vertino kaip žmogų, kuris nedaug kalbėdavo apie Dievą, kai reikėdavo ką nors paaiškinti. Džonas norėjo, kad taip ir liktų.

Apie tai prakalbo pats mokytojas Ormas. Žmonija išmoks, pareiškė jis. Ji mokosi šiek tiek lėčiau, nei jis galvojo. „Tai galima paaiškinti tuo, kad veiklieji nuolat bando pakeisti tik mažą pasaulio dalį, kurią pažįsta. Vieną dieną jie atras pasaulį, užuot jį tobulinę. Ir nepamirš, ką yra atradę".

Džonas nemėgo ilgų sakinių apie pasaulį, bet jam būdavo įdomu, kai tokie protingi žmonės, kaip mokytojas Ormas arba Vestalis, būdami su juo formuluodavo tokias mintis.

Reikia tikėtis, kad mokytojas Ormas jas ir užrašo.

„Kad neužmiršČiau, dabar prisiminiau, – prakalbo Džonas. – Aš įsimylėjau vieną moterį ir miegojau su ja, bet dabar jau visiškai užmiršau jos veidą!"

Pokalbis trumpam nutrūko, nes mokytojas Ormas neapsižiūrėjęs padėjo puodelį ant lėkštelės krašto.

Merei Rouz neliko laiko. Džonas privalėjo prisistatyti į „Belerofontą", kuris laukė išmetęs inkarą priešais Temzės žiotis, toli nuo Portsmuto. Valtyje į Širnesą jis šnekučiavosi su vienu leitenantu, turinčiu trečio rango kapitono ženklelį. Liesokas vyras tamsiomis akimis ir ilga, smailia nosimi. Ji atrodė taip, lyg įprasta nosis būtų prailginta pridėjus antrą nosį. Leitenanto pavardė buvo Lapenotjeras, ir jis kalbėjo nepaprastai greitai. Jis komandavo škunai „Piklis", vienam iš pačių mažiausių jūrų laivyno laivų, skirtų žvalgybai prie Prancūzijos krantų. „Piklio" įgula žvalgė įtvirtinimus ir gaudė pakrantės sargybos laivus. Leitenantas pasižymėjo sugebėjimu iškvosti suimtuosius. „Būdamas prancūzas jūs turite tokių gabumų", – pasakė kitas karininkas. „Aš esu anglas! – atsakė Lapenotjeras užsirūstinęs. – Aš kovoju už gerąsias žmonijos aistras ir prieš blogąsias". – „O kokios tos gerosios?" – paklausė karininkas. „Tikėjimas ir meilė". – „O blogosios?" – paklausė Džonas. „Vienoda laisvė visiems, proto didybės manija ir – Bonapartas!" – „Tai tiesa, po velnių, telaimina jus Dievas!" – sušuko kitas karininkas, pašoko ir atsitrenkė galva į denio siją.

Džonui pasirodė, kad visai be reikalo. Jis tam nepritarė. Prancūzams nereikėtų kišti nagų prie Anglijos, ir viskas.

Pagal įgulos sudėtį „Belerofontas" buvo ne anglų, bet veikiau škotų laivas. Įžymus laivas, septyniasdešimt keturiomis patrankomis kėlęs triukšmą ir sėjęs mirtį daugelyje mūšių. Kodėl tiek daug komandos sudarė airiai, niekas nežinojo. Jūreiviai vadino laivą „mušeika" arba „storžieviu".

1786 metais laivas buvo pernelyg aktualus ir tiesiog prašėsi anksčiau laiko nuleidžiamas į vandenį bei paskubomis pakrikštijamas puse butelio portveino. „Belerofontui" buvo tiek pat metų kaip ir Džonui. Ir Metju jame buvo tarnavęs midšipmenu. Galiono figūra buvo išsišiepęs velnias, žinoma, vėl kažkoks graikas, kaip ir vienakis „Polifemo" pirmagalyje, ir be rankų, kaip anas.

Jis tikrai buvo kitoks laivas nei „Tyrinėtojas"! Visur storas medis, sunkūs lynai, platūs takai, begalė žmonių, raudonšvarkiai kareiviai ir net keletas mėlynai aprengtų, kurie turėjo reikalų su lauko patrankomis. Mėlynieji, kaip ir raudonieji, kiekvieną dieną dalyvavo pratybose ant denio, vargšai vaikinai. Su gailesčiu ir panieka įgula žiūrėjo, kaip jie juda pagal būgno ritmą. „Šautuvus užtaisyt ir nuleist saugiklį", „dešinėn", „marš". Tik Australijos čiabuviai galėjo džiaugtis būgno tratėjimu ir žygiavimu. Pagaliau jie su lazdomis įsijungė į pratybas ir daugybę posūkių bei staigių judesių pavertė šokiu. Džonas užsibrėžė tikslą stebėti žmoniją. Jeigu ji mokėsi, vadinasi, kai ką reikia įsidėmėti.

Tarp įgulos ir paprastų kareivių nebuvo nė vieno, kuris tarnauti nebūtų privertas alkoholiu ar bizūnu. Buvo ir keletas moterų, atėjusių savo noru, o gal jas privertė jų vyrai. Jos gyveno apatiniame denyje, nešiojo kelnes ir atrodė kaip ir bet kuris jūreivis. Niekas apie

tai nekalbėjo, o to, apie ką niekas nekalbėjo, čia nebuvo. Airių laive, kuris tik persirengęs angliškai, niekas tuo nesistebėjo.

Kur jie plaukė? Į Brestą, taip buvo sakoma. Vieno uosto blokada – reikalas be pabaigos. Visi buvo blogos nuotaikos, jau nekalbant apie atvestuosius prievarta.

Kajutkompanija buvo žemiau vaterlinijos. Oras ten – nors kirvį kabink. Ant stalo cigarai, grogas, pyragas, sūris, pypkės, peiliai bei šakutės, fleita, giesmynai, arbatos puodeliai, kiaulienos likučiai ir šiferinė lentelė. Ir kur tik pažvelgsi: nuobodulys ir muštynės iš nuobodulio, ir išmintingi visažinį vaizduojančio devyniolikmečio Banto postringavimai. „Bobos maždaug trisdešimties pačios geriausios!" Jis mėgo aiškinti tokius dalykus. Kilęs iš kaimo netoli Devonporto, kur, be abejo, visi džiaugėsi, kai jis pasirinko laivyną. „Kokių trisdešimties nusimano. Jos turi viską, ką turi ir dvidešimtmetės, bet neleidžia laiko veltui! Tos maždaug keturiasdešimties dažnai net geresnės!" Volfordas, vyriausias kajutkompanijoje, pūtė dūmus aukštyn. „Užsičiaupk!" O po kiek laiko: „Čia tau kažkas papasakojo. Tikriausiai koks septyniasdešimtmetis". Bantas įsiuto, bet nespėjęs nieko atsakyti ar padaryti gavo fleita per nagus taip, kad iš skausmo sėdėjo kaip sukaustytas. Volfordas buvo greitas. Be to, vyriausias visada teisus – tai principas, galiojęs ginantis nuo Napoleono.

Kartu su kitų nuoboduliu Džonui prasidėjo tikras vargas. Kas nebuvo išmokęs žiaurumo, tas turėjo būti nors įžūlus. Pirmomis savaitėmis beveik visi Džoną ignoravo. Tačiau jis neprarado pasitikėjimo savimi. Žinojo, kad

jo padėtis pasikeis. Kai kurie jo klausdavo patarimo: Simondsas, jauniausias, ką tik atvykęs iš namų.

Kartais Džonas pagalvodavo apie ateitį. Ką darys tokie kaip jis, kai karas pasibaigs? Midšipmenas be laivo negaudavo netgi pusės atlyginimo. Su Šerardu įsikurti Australijoje? Bet kur jo ieškoti? Džonas dabar priklausė vyresniesiems. Simondsui buvo keturiolika, Henriui Volkeriui – šešiolika.

Visą rudenį ir žiemą tik plaukioti priešais Brestą! Toks kaip Džonas šitą ištvėrė. Jis mokėsi naujo signalų kodo ir skaitė knygas, kokios tik papuolė jam į rankas.

Karas baigsis. Jis bandys nuvykti į Rytų Indijos bendrovę.

Jam buvo gaila Simondso. Kai vakare Volfordas iškilmingai įsmeigdavo šakutę į stalą, kaip to reikalavo paprotys, jaunesnieji turėdavo išeiti iš kajutkompanijos ir eiti gulti. Neva jie dar auga ir jiems reikia daugiau miego, bet tai buvo tik dingstis, tikrasis tikslas buvo juos pažeminti. Jeigu Simondsas pramiegodavo budėjimą – tai buvo nesunku, nes jis gyveno apatiniame denyje pas patrankininką – Bantas eidavo jo aplankyti ir palindęs po hamaku keldavo, kol jis iškrisdavo. Jis ir šiaip susilaukdavo pašaipų. Jam reikėjo išmokti paprasčiausių dalykų. Jis netgi nežinojo, kaip prie troso pritaisyti handšpugą. Pats irgi buvo kaltas, jam trūko rimtumo. Užuot mokęsis, jis pasakodavo apie savo šunį Berkšyre. Buvo draugiškas, paviršutiniškas vaikinas, visada malonus ir kupinas pasitikėjimo, bet vindų grotrėjos brasams ieškojo prie fokstiebio. Džonas jį sulaikė: „Tau paprasčiausiai reikia pagalvoti! Vindas gali būti tik prie bizanstiebio!" Džonas aiškindavo jam ir

sudėtingesnius dalykus. Po kiek laiko pastebėjo, kad net vyresnieji žino mažiau už jį. Jis nieko nepamiršo, galva buvo kaip gerai prikimšta daržinė. Iš pradžių jie dėl to pyko. Bet niekas negalėjo jo sulaikyti, jis buvo tikras, kad jo pareiga pasidalinti žiniomis, kai kiti jų pristinga. Po pusmečio visi jį gana gerai pažinojo. Jis buvo gerbiamas, kaip ir tikėjosi. Esant rimtesniems įvykiams, klausdavo jo, ir palikdavo jam laiko pagalvoti. Ko nors daugiau aš niekada ir nepasieksiu, galvojo jis. Buvo tik vienas trūkumas – karas.

Praėjo žiema. Pagaliau jie pasitraukė nuo Bresto! Atėjo naujas kapitonas, Džeimsas Kukas, nuplikęs, lieknas vyras, skeltu smakru. Jis atrodė toks orus, beveik kaip Barnabis, ir daug šypsojosi. Kukas buvo kiaurai Nelsono žmogus ir suprato, ką reiškia įkvėpti žmones. Nelsonas buvo toli, jis persekiojo dalį prancūzų laivyno. Tačiau Kukas taip pakeitė laivą, lyg šalia jo ant kapitono tiltelio stovėtų pats admirolas. Kalboms apie mirtį, šlovę bei pareigą jis suteikė labai draugišką toną. Kiekvieną išklausydavo, bet reaguodavo ne vienareikšmiškai. Gal jis tik dėjosi, kad klausosi, bet visi jautė – į juos kreipiama daug daugiau dėmesio. Atrodė, prasidėjo laisvės ir gėrio era: Bantas nebepriešgyniavo, Voldorfas padėjo ir drąsino, visi stengėsi būti geresni. Ką galėjo padaryti kapitono žodžiai! Veltui Džonas bandė įsiklausyti į save. „Kol kas aš nieko nepastebiu!" Dėl žodžio *šlovė* jam kilo daug abejonių. Šlovė: mes norime būti geresnioji pusė. Bet nesi užtikrintas, kas mūšyje yra geresnioji pusė. Mirtis apskritai negali nieko įtikinamai įrodyti. Mintyse Džonas sakė kalbą. Sučiaupęs

lūpas judino liežuvį. Dėl *šlovės* jam netrukus buvo viskas aišku. O ties *garbe* liežuvis sustojo, tad jis ėmė ir taip, ir šiaip galvoti. Garbė yra. Dar reikėjo patyrinėti, ką ji reiškia.

„Belerofontas" plaukė Kartagenos Ispanijoje link. Galiono figūra buvo naujai perdažyta. Atvyko ir pats Nelsonas. Švelnus, ryžtingas ponas, bet ir jis mokėjo šypsotis. Stovėdamas priešais „Belerofonto" įgulą kalbėjo šnabždančiu balsu ir beveik prašydamas. Sudarė įspūdį žmogaus, kupino meilės – meilės šlovei ir tokiems kaip jis. Ir veikiai neliko nei vieno, kuris nenorėtų prilygti Nelsonui.

„Manęs tai neuždega", – pasakė Džonas. Šitas Nelsonas berods buvo tikras, kad visi darysią tai, už ką jis juos myli, ir jie tai darė. Jis mylėjo pamišėlius, ir todėl būti pamišusiu dėl Anglijos atrodė viliojančiai. Priverstiniai jūreiviai ir nuvaryti nuo kojų kareiviai kaipmat buvo pasiryžę žygdarbiams. Dabar jie tikėjo priklausą patiems aukščiausiems, kuriuos pagimdė žemė. Jiems tik reikėjo įrodyti. Garbė kiekvieną įpareigojo daryti tai, už ką jis jau buvo pagirtas. Garbė buvo tam tikras įrodymas, kurį dar reikėjo pateikti.

„Kaip atsparus kardui yra žmogaus kūnas ir šonkauliai? Kaip tvirta yra širdies sienelė?" Apie tai norėjo sužinoti keturiolikmetis Simondsas. „Tau tik reikia panorėti, tada viskas tik žaidimas!" – užtikrino jį šešiolikmetis Volkeris. Visi pajuto turį daug jėgos ir troško įtemptos situacijos – su mirtimi ir siaubu, kad pamatytų, ar jie ištvers parodę drąsą ir narsumą. Kiekvienas šito nepatyręs norėjo sužinoti. Ateidavo vis nauji, Džonas pasijuto senas. Jis įdėmiai stebėjo mažąjį Simondsą,

nes labai norėjo sužinoti, kaip greitai auga jo patriotinis nusiteikimas, ar vakarais jis stipresnis nei rytais ir ar jis eina iš vidaus, ar daugiau veikiamas išorės.

Prancūzų ir ispanų laivai dar saugojo Kadiso įtvirtinimus. „Belerofontas" nuplaukė ten, kur susirinko visas laivynas. Kartą vakare kajutkompanijoje Džonas tarė: „Su trimis šimtais trisdešimt apsisukimų per minutę esu netinkamas mūšiui!" Jiems tai nepatiko.

„Nemanau, kad tu kinkadrebys, Franklinai! – pasakė Volfordas. – Tau trūksta užsidegimo!" Džonas labai gerai žinojo, ką reiškia kinkadrebys – laive jis patiria viską: kinkadrebys buvo butaforija, kurią iškišdavo per ambrazūrą, kai taisydavo patrankas arba kai jos būdavo išgabentos į krantą. Jis nenorėjo būti butaforija. Dirbdamas dvigubai daugiau stengėsi. Jis vėl buvo leitenantas signalininkas. Buvo įvaldęs visas taisykles, žinojo visas klaidas ir kaip jas ištaisyti. Norėjo būti toks geras, kad niekas nepasigestų jo užsidegimo.

Vieną leitenantą išgirdo kalbant: „Kilniausia žmonijos mintis yra aukotis. Mes einame į mūšį ne žudyti, bet rizikuoti savo gyvybėmis dėl Anglijos!" Tai būtų vertingi sakiniai posakių sąsiuviniui, jeigu dabar jis tokį turėtų. Kalbėdamas leitenantas žvelgė kiaurai klausytojus. Jo veide atsispindėjo keistai baugšti ramybė: dar viskas čia, dar viskas aišku, dar nepadariau klaidos.

Apie drąsą buvo kalbama daug. Jeigu žodžiai turėtų galios, tai ši drąsa išliktų ir vyrams kovojant. Daugelis norėjo būti paaukštinti tarnyboje, nes manė, jog po to, kai įvykdys žygdarbį, jų niekas nebevargins. Ir jie galvojo: iš tūkstančio įgulos žmonių paprastai žūsta

ne daugiau kaip du arba trys šimtai ir iš degančių ir skęstančių laivų visada išlieka gyvų.

Anglų laivynas dabar stovėjo į pietvakarius nuo Kadiso, aušo rytas. Pusryčiai, romo porcija, laivo ruošimas mūšiui. Bantas padėjo puodelį: „Šlovingas metas! Ir mums leista būti su Nelsonu!" Taigi ir jis jau šitaip kalbėjo. Nors ir žiūrėjo užsidegęs kaip šuo prieš medžioklę, tačiau jo žodžiai skambėjo lyg atkartoti. Jis juk buvo iš Devonporto. Simondsui buvo kitaip. Jis tikrai jautė kažką didingo, jis manė pajutęs *tiesą*. „Noriu sužinoti dabar!" – tarė jis. Džonas juo tikėjo.

Džeimsas Kukas pasakė paskutinę kalbą. „Mes pakeliui į nemirtingumą! – šypsojosi jis. – Pasirodykite geriau nei įprastai, dar truputis ir jūs būsite tris kartus geresni už prancūzus".

Kaip jis tai apskaičiavo?

Kajutkompanijoje buvo įrengtas tvarstymo postas. Simondsas iš uolumo negalėjo normaliai vaikščioti, jis vis bėgiojo, lyg būtų gyvybės ar mirties klausimas. Ko gero, meilė gyvenimo malonumams virto jėga ir drąsa. Kituose jis pastebėjo tą patį. Atrodė, tik kai kur heroizmas ėmė truputį girgždėti, tartum trūktų alyvos. Denyje Džonas užgirdo žodžius: „Mirusieji kitaip mato".

Jis išmoko juos greitai ištarti ir nutaikė į Volfordą. Džonas dar tikėjosi, kad nekils jokių kautynių.

Tačiau čia stebėtojas iš viršaus sušuko: „Priešo laivai!" Netrukus, kiek tik aprėpė akys, jūra buvo balta nuo burių. Džonas išliko ramus, bet vieną akimirką jam pasirodė, jog užuodžia sniegą. Jo nosis atšalo. Netaisyklinga į šiaurę traukiančių plaukiojančių tvirtovių vora

rytuose uždengė trečdalį horizonto. Taigi jie išplaukė iš uosto, apsisuko ir dabar bandė sugrįžti į Kadisą.

Šaltis turėjo kilti iš vidaus. Džonas stovėjo šalia trečiojo leitenanto, denio priekyje. Čia buvo jo vieta. Bet jam darėsi negera. „Signalas iš flagmano, sere!" – „Koks čia įsakymas?" Džonas pastebėjo, kad jis vėl dreba. Tai nebuvo kažkuris iš jo išmoktų signalų. Jis prasidėjo „253", tai reiškė „Anglija". Aišku, čia kažkokia painiava. Džonas jo nesuprato, jis buvo priverstas galvoti apie savo skrandį. Ir kai įsmeigė žvilgsnį, kaip paprastai darydavo, nepavyko jo išsiaiškinti. Džonas vos kvėpavo, jam reikėjo išsilaikyti. Niekada nebusiąs toks kaip Nelsonas. Niekada nepriklausysiąs sąjungai tokių vyrų, kurie pasiruošę vienas kitu tikėti, patikėti net kitų drąsa, iki pat pergalės. Kad tik neapsivemčiau denyje, galvojo jis, nes tai reikštų apspjauti Karūną. To jis jokiu būdu nenorėjo.

Pūtė šykštokas šiaurės vakarų vėjas. „Greičiau į mūšį, – kartojo visi, – tik greičiau!" Jie neturėjo laiko, jiems nedelsiant reikėjo šlovės, ir kad tuo viskas pasibaigtų. Didvyriška nuotaika negali išlikti amžinai. Blogiausia, kas dabar galėjo atsitikti – mūšis neįvykti. Dvidešimt septyni anglų laivai, pučiant nepatikimam brizui ir banguojant be vėjo, siūbuodami nuplaukė į priešo pusę, daug tūkstančių vyrų, žiūrinčių į priekį, skeletai, raumenys, riebalai bei nervai, oda, kraujagyslės bei prakaitas, ir smegenys, kurios buvo pasiryžusios aklam pykčiui – savo kraują jie jau atidavė kaip užstatą. Iš tolo tai atrodė įsakmiai ir grėsmingai. Žiūrint iš arti, savanoris norėjo tapti midšipmenu, puskarininkis karininku, atsakingu už aprūpinimą, penktasis leitenantas –

ketvirtuoju. Džonas ir vėl stebėjosi, kaip žmonės gali atrodyti tokie svetimi. Bet ar kova nebuvo būtina? Nieko čia beprotiško! „Ginti Angliją!" – tarė jis garsiai, bet nuo to jam geriau nepasidarė. Ar Spilsbio kalvoms labai rūpės, kad jo šalyje bus prancūzai? Jį kaustė ne baimė, bet gilus neryžtingumas. Ką jam daryti? Grįžti prie pasipriešinimo, apėmusio jį „Grafe Kamdene", jis nenorėjo. Nešioti žuvusius ir stebėti kaip kalnas? Bet tada taip darė, nes nenorėjo drebėti. Kita galimybė – žiūrėti į reikalą kaip Kloino vyskupas: jis, Džonas Franklinas, buvo žmogiškasis protas, kai kas jam siuntė tik atspindžius, kad pamatytų, ar jis susigūžia, kai vyksta nemalonūs dalykai. Tą jis ir išbandysiąs – nieko nėra tikro, aišku tik tiek, kad viskas yra vizija.

Vis dėlto jis jautėsi nereikalingas ir vienišas. Ir laivai jam dabar atrodė svetimi. Bet jis jūreivis kariniame laive ir negali mūšio įkarštyje pakeisti profesijos. Sukandęs dantis iškėlė neaiškios prasmės signalą. Jis kvėpavo, kiek galėjo giliau, ir darė tai, kas numatyta. Įsmeigęs žvilgsnį sekė vidurinę laivo liniją ir į judėjimą žiūrėjo lyg iš šalies. Tai šiek tiek padėjo ir ramybė sugrįžo. Bet kaip tik dabar aštriu, įdėmiu žvilgsniu jį nužvelgė Roterhemas, pirmasis leitenantas. „Franklinai, jūs drebate!" – „Sere?" – „Jūs drebate!" – „Klausau, sere!"

Taigi turbūt jis palaikė jį kinkadrebiu. Kodėl, kai jie visi čia tiki vienas kito drąsa, jis yra išimtis?

Kapitonas nusileido į apatinį denį ir paskelbė Nelsono įsakymą. Vyrai prakaitavo, šiepėsi ir džiūgavo. Dabar jie norėjo išgirsti iškilmingus žodžius, jiems jų buvo negana. Paėmę kreidos iš navigacijos pratybų patalpos, ant patrankų vamzdžių užrašė: BELEROFON-

TAS – MIRTIS ARBA ŠLOVĖ. Prie jų artinosi prancūzų laivas su dviem patrankų deniais. Iš ten driokstelėjo pirmas šūvis.

Kažkas ėmė skanduoti, kiti prisijungė. Visas laivas šaukė lyg milžinas gargiančiu balsu: „NE-PA-GĄS-DIN-SIT!", ir vėl grėsmingai ir nepermaldaujamai: „NE-PA-GĄS-DIN-SIT!" Džonas jautėsi taip, lyg šis grasinimas būtų skirtas jam.

Apatinės burės buvo pakeltos, jos kilo tartum užuolaidos. Pirmagalio patrankos ėmė šaudyti. Džonas žinojo, kas dabar bus – dūmai, skeveldros ir dvejopi riksmai: visuotiniai ir pavieniai. Ir tas prakeiktas drebulys. Džonas stovėjo ant achterio, tik per keturis žingsnius nuo Džeimso Kuko, ant kurio pečių buvo epoletai. Viešpatie Dieve, juos juk reikėjo nusegti! Dabar jis pats geriausias taikinys!

Ant grindų gulėjo mirštantis jūreivis ir šnabždėjo: „Nepagąsdinsit!" Tai buvo Overtonas, burių meistras. Džonas kartu su vienu airių bocmanu nunešė jį žemyn ir paguldė ant to stalo, į kurį Volfordas ištisus metus kiekvieną vakarą įsmeigdavo šakutę. Ką rankose laikė gydytojas, buvo nė kiek ne geriau.

„Grįžtu pas kitus, pone Overtonai, negaliu jų vienų palikti". Nieko neatsakė, atrodė, lyg labiau norėtų mirti, nei būti operuotas.

Ramiai kvėpuoti! Achterio denis. Vidurinė laivo linija. Įsmeigti žvilgsnį į viską ir į nieką – tyčia nieko nematyti. Iš burių liko tik skutai. Prancūzų laivo kairysis bortas atsidūrė tiesiai priešais „Belerofonto" dešinįjį ir šaudė iš paskutiniųjų. Dabar prasidės abordažas. Du šimtai prancūzų nuo priekinio denio riaumodami

pradėjo šturmą, saulėje blykčiojo kardų ašmenys. Čia banga išskyrė abu laivus, ir užpuolikai įkrito į tarpą. Praradę pagrindą po kojomis, su nuostaba veiduose, jie krito susikibę it kekės ir pradingo vandenyje. Koks dvidešimt pasiekė „Belerofonto" denį ir buvo bemat užmušti. Džonas žiūrėjo į kitą pusę. Laivą dabar apšaudė iš trijų pusių.

Džeimsas Kukas pargriuvo. „Sere, mes jus nunešime į apačią". – „Ne, leiskite man kelias minutes atsikvėpti!" – ištarė kapitonas. „Ten! – sušuko Simondsas. – Ten, marse!"

Susipainiojusio takelažo raizgalynėje, stebėjimo aikštelėje Džonas pamatė šautuvo vamzdį. Pamatė triragę kepurę, o po siaura, paraudusia kakta akį prie taikiklio. Nusprendė nekreipti dėmesio ir pakėlė tamsiaodį jūreivį, į kurį ką tik pataikė. Kiti žemyn nunešė kapitoną. Kai Džonas ir Simondsas su tamsiaodžiu leidosi į apačią, tas antrą kartą susigūžė. „Čia vėl nuo marso, pažįstu garsą!" – sušuko Simondsas. Dabar tikrai galėjai atskirti paskirus šūvius, šaudymas retėjo. „Jeigu mes jo nenudėsime, jis visus pribaigs!" Taigi ten buvo vienintelis žmogus, keliantis visiems grėsmę, su šautuvu ir viena aštria plačiai atmerkta akimi. Kas bandys jį nušauti, pats bus kita auka.

Tamsiaodis nebekvėpavo, jo širdis sustojo. Jie paliko jį gulintį ir pasisuko. „Leisk, aš bėgsiu pirmas, aš greitesnis!" – pasakė Simondsas. Jis užlėkė laiptais į viršų, bet staiga pašokęs puolė tai į vieną, tai į kitą pusę lyg išgąsdintas žvėris, paslydo ant viršutinės pakopos ir nuvirto ant Džono.

Simondso kaklo viduryje žiojėjo skylė.

Prancūzas, ko gero, buvo visą laiką nusitaikęs į trapą. Turbūt ten viršuje jų būta dviejų: vienas užtaisydavo, kitas šaudavo. Džonas paėmė Simondsą ant rankų. „Per daug garbės!" – sušnabždėjo mažylis. Staiga jis sako tokius dalykus! Simondsas dar per jaunas, kad pokštautų, bet galgi dabar toks nebuvo? Džonas akimirką pagalvojo apie airių vyskupą ir jo teoriją. Ši teorija visiškai atsisakė jam tarnauti.

Tuo tarpu sužeistasis ėmė gargti, pratisas, gailus garsas veržėsi iš jo gerklės. Kulka perskėlė turėklus priešais jį. Džonui su Simondso kūnu teko pastumti nuolaužas kaip suveriamas duris. Juk negaliu visą laiką visus nešioti žemyn, pagalvojo jis. Daugiau nė vieno nenešiu į apačią, pasiliksiu viršuje. Kukas jau buvo miręs. Džoną apėmė tvinksintis ir maudžiantis įniršis. Vėl pabandė nusiraminti, mintyse grįždamas prie keturių paskutinių signalų: „Keturi, dvidešimt vienas, devyniolika, dvidešimt penki". Gerai, kai naudodamasis proga pakartoji paprasčiausius dalykus.

Mokytojas Ormas siūlė klausytis ne kitų, o savo vidinio balso. O ką daryti su baime? Kurį laiką Džonas stovėjo nuleidęs rankas. Atrodau kvailas, pagalvojo, atrodau netgi bailus. Teisinga, kai visi iš manęs juokiasi! Nebegalėjo tverti, nebegalėjo toliau žiūrėti. Simondsas sudejavo ir numirė. Džonas pabandė nukreipti nuo jo savo sustingusį žvilgsnį. Bet nepavyko.

Jis turėjo tai padaryti, turėjo pasikelti į viršų! Žiūrėti iš šalies buvo tik svajonė! Galvoje neliko dvejonių. Bet dabar priešinosi kūnas. Kojos linko, liežuvis prilipo prie gomurio, smakras ir rankos drebėjo dar labiau nei anksčiau. Džonas susitvardė, ketino pažiūrėti, kiek

pajėgs padaryti pasitelkdamas galvą. Pirmą šautuvą užtaisė apačioje po deniu. Apsivėmė ir apteršė ginklą. Reikėjo jį nuvalyti, po to jis pakilo į vidurinįjį denį. Ten rado antrą, jau užtaisytą šautuvą. Trečią jam užtaisė dejuojantis kareivis, visai šalia aukščiausios laiptų pakopos, ir ištiesė jam iš paskos. Dabar Džonas turėjo tris šautuvus. Žinojo, negalės šaudyti, kol drebės iš įniršio ir baimės. Neturėjo teisės suabejoti, privalėjo užgniaužti pyktį, leisti išgaruoti baimei, nuslopinti šleikštulį ir nepalikti visko per anksti. Kas iš to, jeigu prisiėmęs atsakomybę prašaus pro šalį! Pasislėpęs už priedangos iškėlė šautuvą virš galvos taip, kad kuo mažiau matytųsi ranka, ir pabandė jį nukreipti į prancūzų laivo marsą. Mintyse turėjo apskaičiuoti visus kampus ir nuotolį. Ūmai šalia jo dešinės rankos laiptuose atsirado šviesus įdubimas. Jis girdėjo šūvį ir rikošeto zvimbimą. Pagal tai galėjo nustatyti tikslų kampą. Jis nusitaikė.

„Nagi, šauk!" – sušuko kažkas už jo. Bet Džonas Franklinas, galėjęs ištisas valandas laikyti virvę, taikėsi neskubėdamas. Ketino šauti tik tada, kai bus tikras, jog pataikys. Jis laukė. Dar kartą viską sujungė į rišlų, aiškų vaizdą: kampas, apskaičiuotas aukštis, sutramdytos abejonės, geresnė ateitis. Tada šovė. Numetė ginklą, pagriebė antrą, nusitaikė ir vėl šovė, paėmė trečią ir nuslinko laiptais į viršų. Ar šaulys dar ten? Takelažas dar tankiau susiraizgęs, tą vietą slėpė suplėšytas prancūzų bramselis. Džonas neprisidengęs dar kartą šovė į stebėjimo aikštelę. Ten niekas nesujudėjo.

Achterio denyje stovėjo tik leitenantas Roterhemas. Volfordas su abordažo komanda buvo priešo denyje.

Ir čia Džonas pamatė, kaip vėjas, pakėlęs bramselio skutus, nubloškė į jūrą triragę kepurę. Nuo marso staiga nukaro pėda. Truputį sujudėjusi pašliaužė kelis colius žemyn, ji neieškojo atramos. „Ten, žiūrėkite!" – sušuko kažkuris iš airių bocmanų.

Priešo šaulys krito žemyn galva. Atrodė, tarsi tik jo galva nori kristi, o kūnas priešindamasis seka iš paskos, mėgindamas nusitverti už rėjų ir skersinių, kol visgi buvo priverstas nukristi į jūrą.

„Jam kliuvo!" – sušuko bocmanas.

„Ne, man", – pasakė Džonas.

„Belerofonto" achterio ir apatiniame deniuose gulėjo net aštuoniasdešimt žuvusių vyrų, arba taip sunkiai sužeistų, kad jie buvo beveik jau mirę. Likę gyvi buvo per daug išsekę, kad džiūgautų. Abiejuose laivuose įsivyravo tyla. Dvokė.

Simondsas buvo miręs. Šis dabar jau sužinojo.

„Šiuo atžvilgiu tikriausiai tu teisus, – gergždžiančiu balsu tarė Volfordas, – mirusieji mato kitaip". Dabar atsirado daug darbo, reikėjo iššifruoti signalus. Admirolas Nelsonas buvo nušautas. Vyriausiasis vadas buvo Kolingvudas. Volfordas nuplaukė su penktuoju leitenantu ir su karo grobį rekvizuojančia komanda į prancūzų laivą „Leglį", o Henris Vokeris į ispanų „Monarką", jame daugiausia tarnavo airių.

Priartėjusi audra siautėjo dar nuožmiau negu ta, kurią keturiolikmetis Džonas buvo patyręs Biskajos įlankoje. Ji paskandino daugiau laivų nei patrankos. Visų pirma žuvo rekvizuotas grobis. Jūra tarė savo žodį. Reikėjo kamšyti plyšius, taisyti sulaužytus stiebus ir

pumpuoti vandenį, kol pažaliuos akyse. Kad nuplauktų nuo grėsmingo kranto, jie kovojo visą naktį.

Anksti ryte audra nuslopo. Džonas nusileido į apatinį denį ir abejingas atsisėdo tarp sužeistųjų. Jis buvo per daug pavargęs, kad galvotų ar verktų, ar net miegotų. Jis nesipriešino išnyrantiems ir dingstantiems vaizdams, žmonių veidams, prie kurių jis be reikalo buvo pripratęs. Mokridžas, Simondsas, Kukas, Overtonas, tamsiaodis jūreivis – tarp jų ir taiklusis prancūzų šaulys, o po to netikėtai – Nelsonas. Šitaip netaupyti žmonių! „Nieko žmonijos garbei". O ką jis pats yra padaręs, apie tai dar turėjo pagalvoti. Viena moteris pamatė jį sėdintį. Ji turbūt pagalvojo, kad jis tuoj pravirks, ir tarė: „Op, op!" Džonas atitraukė kumštį nuo kaktos ir pasakė: „Negaliu visų įsidėmėti. Visą laiką visi per greitai išnyksta". – „Prie to pripranti, – pasakė moteris, – ir dar prie daug blogesnių dalykų, kurių tu dar nežinai. Va, išgerk". Moterys su savo nepalaužiamu rūpestingumu karui suteikė kasdienybės bruožų, to jis nenusipelnė. Ji buvo viena iš tų blyškiaodžių strazdanotųjų. Ji priklausė iždininkui, dabar jau žuvusiam. Praėjus kelioms valandoms Džonas nežinojo, ar ją bučiavo, ar su ja miegojo, o gal tai buvo tik fantazija, vizija, anot vyskupo.

Jis vis dar dirbo neklysdamas. „Galiu trisdešimt šešias valandas nemiegoti ir dirbti", – pasakė. Reikėjo į ką nors įsikibti, nes jam pergalė prieš prancūzus nebuvo svarbi. Tačiau jis pastebėjo, jog valandų kiekis mažai ką pasako apie praėjusį laiko tarpą. Be to, nežinojo, ar tai darbas, kai ką nors nušauni. Tolumoje jis pamatė signalus iš „Eurialo", naujo flagmano. Škunai „Piklis" buvo nurodyta grįžti į Londoną ir pranešti žinią apie

pergalę. Minutėlę Džonas įsivaizdavo vadą Lapenotjerą, ilganosį vyrą, kaip jis pasirodys Londone ir kaip jam, tokiam gražbyliui, reikės pasakyti tik tris žodžius, priversiančius visus pašokti: „Pergalė prie Trafalgaro".

„Belerofontas" išmetė inkarą Spithede, netoli Portsmuto. Krante švytėjo Pietų jūros rūmai su savo vėliavomis, dešinėje gerais žiūronais galėjai įžiūrėti prancūzų belaisviams skirtus tristiebius, sutrešusius, atitarnavusius karinius laivus. Milžiniški seni laivų korpusai pilkai nudažyti ir be stiebų, kiekvienas uždengtas smailiu stogu su daugybe kaminų. Jie buvo tarsi gremėzdiški namai, plūduriuojantys vandenyje. Ką reiškė laivas be stiebo?

Portsmuto gatvėse vis dar vyravo apsvaigęs nuo pergalės bruzdesys – o gal tik taip atrodė? Greičiausiai tai buvo alkoholis, pagaliau ir vasara, dokų darbininkams nereikėjo eiti į darbą. Bokšte su semaforais Džonas matė spėriai judančias rodykles. Čia ir vėl buvo siunčiama žinia į admiralitetą, kad paskui ji semaforais keliautų toliau, nuo vienos iki kitos kalvos, ir taip iki Londono. Aišku, tai buvo dar vienas pergalės patvirtinimas, admirolai tą visad labai mėgo.

Džonas trumpiausiu keliu pasuko į Kepel Rou gatvę ir tarp daugelio žemų namų surado reikiamą.

Merės tarpduryje pasirodė sena moteris, kurios jis nepažinojo.

„Kokia Merė, nėra čia jokios Merės!"

Džonas paaiškino: „Merė Rouz, ji čia gyveno!" Jau kuris laikas jis aiškiai prisiminė jos veidą. Ir namas buvo tas pats. „Merė Ruoz? Ji gi nuskendo". Durys

užsitrenkė. Viduje Džonas išgirdo juoką. Beldė tol, kol jam vėl atidarė. „Taigi čia niekas nesivadina Mere, – pasakė senė. – O gal jūs turite galvoje seną moterį gretimame name – kaip gi jos vardas..." – „Ne, ji jauna, – pasakė Džonas, – aukštai išlenktais antakiais!" – „Ji gi mirė, ar ne, Sara?" – „Nesąmonė, motin, ji iš čia išsikraustė. Buvo pamišusi". – „Na, kad ir taip. Tai vis nuo tokių dalykų!" – „Kur ji dabar?" – paklausė Džonas. „Niekas nežino". – „Tik ji viena turi taip išlenktus antakius", – pasakė Džonas. „Tada ją surasite. Dabar mums nėra kada". Senė vėl įėjo į vidų. Jaunesnioji šiek tiek delsė. Tada ji pasakė: „Geriau jau meskite tai. Manau, kad ta, kurios jūs ieškote, išsikraustė, ji, man rodos, beprotnamyje ar dar kur. Ko gero, ji negalėjo išsimokėti".

Beprotnamiu vadino vargšų prieglaudą. Tokia turėtų būti Vablingtono gatvėje. Džonas nuėjo ten ir paprašė pasikalbėti su Mere Rouz. Durininkas apgailestaudamas pasakė, kad tokios čia nėra. Namo viduje senas vyras visą laiką šaukė: „Žiurkės, žiurkės, gelbėkit!" Durininkas dar pridūrė: „Pabandykite uosto rajone, Elmo gatvėje".

Po pusvalandžio Džonas buvo ten. Kita vargšų prieglauda, aplink aukšta tvora. Joje nebuvo langų, tik skylės, pro kurias žiūrėjo nelaimėliai ir prašė išmaldos. Kyšojo vien senos rankos ligų išsukinėtais pirštais, tarp jų ir dvi vaiko rankelės. Viršininkė buvo labai maloni: „Merė Rouz? Tai ta, kuri nužudė savo kūdikį. Jos čia nebėra. Ji bus „Laukimo namuose" Aukštojoje gatvėje. Kas jums, pone karininke?"

Džonas grįžo į miestą. Jeigu čia vargšų prieglauda, tai kaip tada atrodo kalėjimas?

Sargybinis „Laukimo namuose" trūktelėjo pečiais: „Kaip ten bebūtų, bet ji ne čia. Gal ji jau laive, gabenama į Australiją. Arba paieškokite naujame kalėjime Penso gatvėje".

Džonas nužygiavo ten. Jau temo. Penso gatvėje jis išgirdo, kad iki ryt ryto nieko negalės padaryti.

Nusprendęs miegoti lovoje, apsistojo brangiame viešbutyje „Mėlynasis paštas" – kitur neliko laisvų kambarių. Nesinorėjo dabar vėl matyti „Belerofontą" ir draugus. Pirmiausia jis turi susirasti Merę Rouz, nors ją tektų iš laivo kalėjimo ištraukti.

Išaušo kita diena. Džonas, nieko nelaukdamas, įsiveržė į kalėjimo tarnybines patalpas. Vienas prižiūrėtojas jį palydėjo. Jis pamatė keletą bedvasių, apiplyšusių žmonių, kurie iš senų dervuotų lynų krapštė pakulas, net jų pirštai buvo kruvini. Atėjo kitas prižiūrėtojas. Taip, čia yra Merė Rouz, bet ji pavojinga ir nepaklusni, ji rėkia ištisas valandas. Kodėl ją nori pamatyti? „Perduoti linkėjimus nuo šeimos", – atsakė Džonas. „Šeimos? – abejodamas pakartojo prižiūrėtojas. – Na, gerai, gal tas ją apramins". Jis ją atvedė.

Atėjo moteris, surakinta grandinėmis, rankos už nugaros. Tai nebuvo Merė Rouz, kaip bežiūrėsi, ir ne tokia, kokios ieškojo Džonas. Tai buvo apvalaina jauna moteris nesveikos veido spalvos ir visiškai buku žvilgsniu. Džonas paklausė, kurgi kita Merė Rouz iš Kepel Rou. Staiga ji ėmė juoktis. Besijuokianti atrodė visai miela, nes suraukė nosį. „Kita Merė Rouz, tai juk buvau aš", – pasakė. Tada ji pradėjo šaukti ir buvo išvesta.

Džonas klaidžiojo po miestą ir galvojo. Vidurdienį ilgai stovėjo prie labdaros virtuvės nuskurdusiems ir

klausinėjo apie Merę išlenktais antakiais. Kai kurie pakartojo: „Ji paskendo". Taip vadinosi laivas.

Šiaip jie arba iš viso jos nepažinojo, arba tokiu vardu pažinojo per daug moterų. Kažkokių ypatingų akių jie neįsidėmėję, ir nebuvo pratę į jas žiūrėti. Kaip jie galėjo taip elgtis: į jas nežiūrėti? Žiūrėdami savo bukais žvilgsniais jie be atodairos eikvojo viską, kas gera. Gal ir save jie laikė išeikvotais. Jis pajuto, kad šlykštisi skurdu.

Mieste Džonas išbuvo tris dienas. Aplankė pačias bjauriausias užeigas, dauguma iš jų buvo pavadintos skambiais vardais, tokiais kaip „Herojus", netgi pabuvojo prastos reputacijos „Laivo tigre", Kapsteno skvere. Ten klausinėjo trijų bedarbių iš doko, bet jie turėjo savų rūpesčių. Vienas nenaudėlis, vardu Brunelis, pastatęs naują mašiną, dabar per dieną neapmokyti darbininkai galėjo pagaminti tiek skrysčių blokams, kiek prieš tai pagamindavo šimtas apmokytų. Jie norėjo gauti parako, kad ta mašina išlėktų į orą. Džonas jiems nepatarė to daryti ir nuėjo toliau. Jis apklausė arti šimto jūreivių, apie trisdešimt gatvės merginų, du gydytojus ir vieną rotušės raštininką, jis klausinėjo net metodistų sekmadieninėje mokykloje. Smuklėje „Karo sėkmė" senas vyras jam vietoj atsakymo parodė suvytusį rankos žastą: ten matėsi ištatuiruota graži nuoga moteris, kažkada pilna krūtine ir tankiais plaukais, dabar dėl daugybės odos raukšlių smarkiai nunešiota. Virš jos Džonas perskaitė: „Merė Rouz, – o po ja: – Meilė".

Pagaliau jis rado gatvės merginą, kuri pasakė: „Aš pažinojau tokią, kuri šitaip atrodė, bet ji vadinosi ne Merė Rouz. Ji prieš kurį laiką ištekėjo už prekybininko

ar skrybėlių meistro iš Sasekso. Kokia dabar jos pavardė, nežinau".

Džono batų padai nudilo. Jis jautė kiekvieną akmenį. Vienu metu atsisėdo ant karučio gatvių sankryžoje ir nežinojo, ką toliau daryti. Įsmeigė akis priešais save ir pasakė: „Taigi ir šitaip pasitaiko".

„Belerofontas" netrukus išplaukė. Jame liko jo jūreiviškas lagaminas. Nebūtina grįžti ten, kur tavo lagaminas. Toks Rumas, žmogus, iškėlęs „Viktorijoje" neaiškų signalą, pripažintas tinkamu karo tarnybai, dezertyravo pasitaikius pirmai progai po mūšio. Džonas jokiu būdu neketino taip pasielgti. Jam net į galvą neateitų – ką jis vėliau darytų? Išleisti į Rytų Indijos bendrovę jo nenorėjo, kas gi jam beliko? Prisidėjo ir tai, kad dabar jis turėjo tik kovos draugus. Bent juos pažinojo. Jautė, dabar jam dar sunkiau nei anksčiau kam nors prisipažinti, kad nežino, ką toliau daryti. Atsistojo eiti pirso link.

„Ginti Angliją", – ištarė ir nusišypsojo ta ironiška šypsena, kurios kituose žmonėse nemėgo.

Paskutinysis, kurio paklausė apie Merę Rouz, buvo mažas berniukas. Jis nepaleido Džono ir norėjo sužinoti apie gyvūnus kitoje žemės pusėje. Džonas atsisėdo ir papasakojo apie milžinišką varaną, driežą, vardu Salvatoras.

Timore jis matė varaną. Dabar stebėjosi, kai pasakojant prieš jo valią iškilo tokie kartūs prisiminimai apie nepažįstamą gyvūną.

„Salvatoras nesprunka. Bet ir kovoja nenoriai, tai prieštarauja jo prigimčiai. Jis protingas kaip žmogus ir mėgsta draugus. Bet jis vos juda – dažniausiai jis tyliai sėdi, todėl ir mažai jų suranda. Jis sensta kaip ir visi gyvūnai, jo draugai miršta anksčiau už jį".

„O ką jis gali?" – paklausė berniukas nekantriai. „Jis kantrus ir sugyvenamas. Tik jį erzina vištos, jis jas suėda, jei gali. Kartais nelabai gerai mato, kas prieš jį guli..." – „Geriau papasakok, kaip jis atrodo!" – „Virš jo akių tokie lenkti skydai ir kiaušinio formos šnervės, o ant juodos odos geltoni taškai. Jo uodega ilga ir dantyta, o liežuvis plonas. Juo viską labai atidžiai apčiupinėja". Berniukas pasakė: „Man atrodo, kad man jis nelabai patinka. Jis, žinoma, nuodingas". – „Jis ne toks, – atsakė Džonas liūdnai. – Bet žmonės taip galvoja. Todėl jam tenka daug ištverti. Ceiloniečiai jį kankina ugnimi ir mėto į jį akmenis". – „Jeigu jis toks lėtas, tai pats ir kaltas", – nusprendė berniukas.

Džonas atsistojo. „Lėtas? Taip tik atrodo. Pats greičiausias pasaulio bėgikas negali jo pavyti, o į tolį jis mato kelias mylias už horizonto!" Tai pasakęs nuėjo, ir tai buvo jo atsisveikinimas su Portsmutu.

Jis buvo be galo pavargęs. Nemanė esąs žlugęs, bet jam atrodė, kad viskas lyg ir pasibaigę kažkokiu dar nenusakomu būdu, nors tai dar tęsėsi. Negalėjo kaip vaikas verkti, nes netikėjo, jog verksmas pakeis pasaulį. Užtat giliai į jo vidų įsisuko nuolatinis rūpestis, viską apimantis ir bijantis aiškumo. Čia jis puikavosi, čia vėl gūžėsi, savyje nešiojo Merės Rouz vardą, bet siekė sugauti ir visa kita. Džonas nenorėjo žlugti, jis nusprendė derintis prie kitų. Nuoširdžiai vengė skatinti savyje polinkį nepritarti. Dėl to jis pelnė pripažinimą ir tapo leitenantu. Tai buvo nemažai.

Ištisus dešimt metų jis leido kitiems spręsti, ką daryti su jo gyvenimu, su jo jūreivio lagaminu. Tai buvo tiesiog per ilgas laiko tarpas.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Karo pabaiga

Jis nubudo pelkėje šalia supleišėjusio lafeto. Pakėlė galvą, pajudino pirštus, po to plaštakas per riešus, tada rankas iš pečių. Ėmė čiupinėti savo kūną. Per kaktos vidurį ėjo kraujuojanti kiaurymė, kitą tokią rado pakaušyje. Šonkaulius ir vieną petį taip pat skaudėjo. Kojų pajudinti negalėjo.

Kurį laiką sėdėjo vienoje vietoje ir įsižiūrėjęs į savo batus pamatė, kad jie nejuda. Tada įsikibęs į patrankos pastovo nuolaužas šiek tiek pasikėlė į viršų ir pabandė apsidairyti.

Netoliese ištryptoje klampynėje gulėjo negyvas anglas, už kelių žingsnių amerikietis, paskui vėl anglas – visi pastangų arba įtūžio iškreiptais veidais, amerikietis sugniaužęs kardą rankoje, kurią buvo atmetęs virš galvos.

Suluošintas žmogus ketino užšliaužti ant nedidelės kalvelės, kad jį kas nors pamatytų. Tačiau ploni žolių stiebai lengvai trūkdavo, jie nelaikė. Jis sustojo atgauti kvapo ir pažvelgė į dangų. Virš apvalių, tikriausiai nuo parako, debesėlių išryškėjo pilki dūmų debesys ryškiais kontūrais. Jie užstojo saulę.

Šalia girdėjo dar gyvų žmonių dejones. Jam pašaukus, niekas neatsiliepė. Lengva kalvos viršūnės žemė

buvo ištrypta besiginančių anglų, kurie dabar čia gulėjo, ir puolančių amerikiečių.

Už kelių mylių dar girdėjosi kovos triukšmas. Luošys rankomis ėmė kasti duobutes, kad nusigautų į viršų. Netrukus suprato, jog beprasmiška kabintis į lavonus. Jam įsikibus, jie imdavo slysti ir riedėdavo žemyn, o kartu su jais ir besiropščiantis į viršų. Šalta, atrodė, bus dar šalčiau. Sausio vidurys, ir dar tiek kraujo prarasta. Netoliese kažin kas degė, retkarčiais gerklę užsmaugdavo riebus, suodžių pritvinkęs debesis.

Tolumoje ėjo vyras, didelis ir šiek tiek sulinkęs. Vieną akimirką pasirodė, tartum jis apsirengęs baltai. Jo judesiai buvo nerangūs ir ieškantys, jis vis kliuvo už griuvėsių ir kūnų, netgi užlipo vienam sužeistajam ant krūtinės.

Dabar galėjai išgirsti jo balsą. „Aklas! – šaukė jis. – Aš aklas. Ar kas nors mane girdi?" – „Čionai!" – sušuko luošys.

Neilgai truko, kol anas priėjo. Jo lūpos šypsojo, bet virš jų pusė veido atrodė it raudonai nudažyta. Jis tarė: „Ar gali mane iš čia išvesti?" – „Vos galiu judėti. Kojos. Bet užtat matau". – „Tada aš tave nešiu. Tik nurodyk kryptį!" – „Per daug garbės", – pasakė luošys. Neregys užsivertė jį ant nugaros. „Dvi padalos kairiu bortu! Daugiau! Dabar pirmyn! Laikykis kurso! Gerai!"

Ne taip paprasta išmokti judėti nauju būdu. Pirmiausia jie abu kartu nuriedėjo nuo skardžio, kuriam įveikti luošiui būtų prireikę valandos. Taigi jie ant žemės.

„Nepamačiau kuolo". Aklasis šypsojosi pasisukęs ne ton pusėn: „Neregys neša luošį, ko dar norėti!"

Taip atrodė karas sausumoje: sekinantis gulėjimas ir šliaužimas drėgna žeme, nepaliaujamas gulimasis ir kėlimasis iš įvairių padėčių, bet nė viena jų nesuteikė rišlaus vaizdo. Tai buvo darbas be jokios laisvės. Jūreiviai sausumos kare – šis tas apgailėtino! Čia neregio ir luošio nuomonės sutapo. Jiems tai įkyrėjo. Sprogimas amunicijos vežime. Arba tai, kaip amerikiečių škuna Misisipėje prislinko prie anglų stovyklos ir ją apšaudė. Arba, kaip pati „Karolina" išlėkė į orą. „Mačiau skrendant degančią pirštinę. Bijau, kad tai buvo ranka". Buvo kasamas kanalas nuo Kalatano vagos iki Misisipės, į kovą stojo atviros valtys, jomis bandyta atmušti amerikiečių puolimą. Naktį trisdešimt šešias mylias jie yrėsi prieš srovę, bet tikslą pasiekė tik prašvitus – geras taikinys snaiperiams priešo pusėje. Kuriam galui ištvėrė tai ir dar nesužeistas, ir už ką? Šiandien jie ėjo prieš patį Naująjį Orleaną. Mūšis pralaimėtas. Kas dar gyvas, tas ilgai negyvens.

Nesvarbu, kuris iš jų dviejų patyrė blogesnių dalykų. Dabar svarbiausia buvo surasti kelią į atvirą erdvę, nors tai būtų ir dykuma. Ten daugiau gyvybės nei čia. Reikėjo rasti ramybę, kažkur ją rasti, ir jokiu būdu negrįžti. Nei pačiam padėti, nei leisti kitam padėti – tik greičiau iš čia, kiek įmanoma.

Luošys pažvelgė į siūbuojantį ir strykčiojantį vaizdą virš neregio galvos ir pradėjo pasakoti apie save: „Dabar man dvidešimt devyneri. Dešimt iš jų – karinė tarnyba. Nyderlandai, Brazilija, Vest Indija. Viską dariau blogai. Bet žinojau, kaip reikia. Tačiau dabar bus kitaip. Dar turiu laiko".

Jie buvo ant išvažinėto kelio. Neregys žirgliojo ir tylėjo, jis netgi vardo nepasisakė. Atrodė, lyg norėtų tik klausytis.

„Trafalgare išleidau iš akių save patį, o po to dar daugiau. Norėjau tik atsikratyti drebulio. Nenorėjau atrodyti bailus ir kvailas, niekada daugiau. Viskas išėjo atvirkščiai".

Jokio atsako.

„Galva gali suklaidinti jai priklausantį žmogų. Tai gali būti išdavikiška galva ir ilgainiui gali viską sugadinti. Bet aš manau, kad galima iškęsti ir ilgai besitęsiančias klaidas. Daugiau dešiniu bortu! Laikyk tiesiai, nes kitaip eisime ratu!"

Aklasis tylėjo, patikslino kryptį ir žirgliojo toliau.

„Dabar aš pakalbėsiu apie matymą, atleisk man. Su tuo viskas susiję. Jis yra dviejų rūšių: žvilgsnis, skirtas smulkmenoms, atrandantis naują, ir sustingęs žvilgsnis, kuris seka užsibrėžtam tikslui iš paskos ir tuo momentu jį pagreitina. Jeigu manęs nesupranti, paaiškinti tau negaliu. Jau ir su šiais sakiniais turėjau daug vargo".

Neregys nepasakė nė žodžio, bet, rodės, galvojo.

„Kautynėse yra tik sustingęs žvilgsnis, nieko kito. Jis puola ir yra kaip paspęsti spąstai trims arba keturioms galimybėms. Jis tada naudingas, kai tu gali pakenkti kitiems, kad išsigelbėtum. Jeigu jis virsta įpročiu, prarandi judėjimo būdą, sava eigastis dingsta".

Luošys jau ilgokai buvo atsirėmęs į medžio šaknį, o aklasis ilsėjosi.

„Tapau apsėstas, karo apsėstas! Kažką pasakei, neregy? Sakei *vergas*?" Neregys tupėjo ir nieko nesakė.

Luošys tęsė: „Manyje viskas susijaukė. Matau koloną, kuri kyla iš jūros, bokštą iš vandens. Man akyse tamsu. Nelsoną mes mylėjome. Jis iš mūsų paėmė mūsų pačių eigastį ir padidino šūvių greitį. Mes nebūtume laimėję..."

„Kur mes?" – išgirdo klausiant akląjį. „Namuose ant kranto, – išgirdo atsakant, – už Skegneso prie vokiečių jūros, Gibraltaro kyšulys".

Jis užmerkė akis ir nuslydo ant žemės.

Jis girdėjo akląjį kažką sakant, bet nesuprato.

„Dabar jau geriau, – tarė „Bedfordo" gydytojas. – Keistesnio dalyko nesu matęs! Priekyje skylė ir užpakalyje skylė, o kulka ėjo ne per galvą, bet po oda, gražiai aplink kiaušą! Tai atvejis mokslui. Mes jus laikėme mirusiu, pone Franklinai!"

Sužeistasis išsižiojo. Ar jis suprato, sunku spręsti. Pagaliau gydytojui buvo nesvarbu.

„Jus jau norėjo palaidoti. Tikra mįslė – kaip jūs nusigavote iki pakrantės. Ir dar taip toli nuo stovyklos..." Džonas Franklinas sušnabždėjo: „Aklojo..." – „Kaip?" – „Aklojo neradot?" – „Nesuprantu jūsų, sere?" – „Baltai apsirengusio žmogaus, kuris buvo aklas?" Gydytojas nusistebėjo ir atrodė susirūpinęs. „Prie jūsų nieko nebuvo, net ir mirusio. Jau praėjo kelios dienos – gal jūs tik ..." – „Tai aš neparalyžiuotas?" – „Paralyžiuotas? Karščiuodamas jūs judinote kojas, lyg norėtumėte pereiti visą kontinentą. Mes jus turėjome surišti". – „Koks čia laivas?" – „Jūsų!" Franklinas tylėjo. „Tai „Bedfordas", pone Franklinai! Jūs čia antrasis leitenantas! Jūs ponas Franklinas!" Ligonis pažiūrėjo į jį

nustebęs: „Aš žinau, kas esu. Tik pavardė man pasirodė negirdėta".

Tada jis užmigo. Gydytojas pakilo į viršų raportuoti kapitonui.

Taika. Tik medalis už drąsa dar priminė apie sužlugusį Naujojo Orleano puolimą. Ir kasdieninis darbas, nes dabar jis tapo labiau varginantis. Tiek daug žmonių trūko.

Mūšis, kaip kalbama, buvęs visai nereikalingas. Gaila, kad žinia apie seniai sudarytą taiką juos pasiekusi pavėluotai. Bet ką reiškia pavėluotai? Ar jie ne per ilgai jos laukė! Štai ką tai reiškia.

Laivas buvo pakeliui į Angliją. Pirmomis dienomis dar kalbėjo apie pralaimėjimą. Pusšešto tūkstančio britų prieš keturis tūkstančius amerikiečių, bet britai, aklai veržtamiesi į priekį, prarado du tūkstančius vyrų, o amerikiečiai dėl jų patikimų įtvirtinimų – tik trylika, ir vien dėl to, kad šie, prasibrovę į priekį, norėjo būti didvyriai.

Ką apie tai būtų pasakęs Franklinas, pakankamai aiškiai bylojo jo tylėjimas. Kalbėti apie mūšio beprasmybę reiškė suteikti karui prasmę. Pasitarnavo ir tai, kad jis buvo dar labai išsekęs.

„Dėl kelių pasislėpusių dezertyrų ir kontrabandininkų, – prasitarė kažkuris, – neapsimokėjo pradėti karo su amerikiečiais!" Jis, be abejo, galėjo įsivaizduoti tikslus, kurie būtų buvę karo verti.

„Mums nereikėjo padegti Vašingtono ir Baltimorės. Juk galų gale amerikiečiai yra giminaičiai!" Karas – geras dalykas, tik ne prieš gimines.

„Jeigu ne tas Pakenhamas, šitas karštakošis generolas!"

„Jeigu amerikiečiai nebūtų taip gerai šaudę! Tikrai, iš kur jie taip moka?"

„Nereikėjo jiems pripažinti nepriklausomybės!"

Franklinas atsiduso ir nusigręžė į sieną.

„Jis dar silpnas", – išgirdo sakant.

Po trijų savaičių jis vėl tarnyboje. Beveik toks pat, kaip ir prieš tai. Tik dabar buvo tuo, kuo buvo, ir dar aiškiau. Kvėpavo kitaip, kūnas nurimęs, o galva nebuvo linkusi nuslėpti, išduoti ar priversti.

„Jis pasikeitęs", – sakė jie ir atidžiai jį stebėjo. O Džonas galvojo: „Aš nebijau. Kas dar gali mane nustebinti?" Čia jau vėl nauja baimė.

Kapitonas, škotas pavarde Volkeris, buvo tikras karys: liesas, nervingas, ir visą laiką perdėtai geros nuotaikos, ypač kai reikalai užgriūdavo vienas kitą. Jis ir Paslis, pirmasis karininkas, buvo glaustos kalbos ir tikslumo meistrai. Jie mito greičiu, kaip kiti minta arbata, romu, tabaku arba gerais žodžiais. Anksčiau jie su Džonu elgėsi korektiškai, bet be pasigailėjimo. Veltui jis stengėsi kaip įmanydamas. Vis dėlto, mokėdamas tokią kainą, labai daug ko išmoko. Ką jie sakė, visada buvo pranešimai arba įsakymai. Nė kruopelės komentarų. Kartodami vartojo jau kartą parinktus žodžius, tai užkirto kelią painiavai. Nors glaustais žodžiais išlošdavo laiko, dar taupė greitai maldami liežuviais. Džonas buvo jų mėgstama auka. Greitai kalbėdami ir neišsamiai pranešdami kiekvieną dieną spendė jam pinkles, mažas ir dideles. Geriausiu atveju jis atlikdavo

darbus, kurie jau seniai būdavo baigti. „Bet aš juk sakiau, pone Franklinai!" Ir kamuodavo jį savo nekantrumu, jeigu dar kartą paklausdavo arba prašydavo pakartoti.

Tam buvo galas. Džonas tapo tvirtas, kad pakęstų kitų nekantrumą, ir tuo jų žaidimas baigėsi. Jis judėjo sava eigastimi. Įsakinėjo taip, kaip dailidė kala vinis, kiekvieną tiesiai ir giliai, kad laikytų. Pauzes darydavo tada, kai jam reikėdavo, o ne tada, kai kiti jį pertraukdavo. Atsisakė sustingusio žvilgsnio ir gerklinio balso, net jei kvepėdavo nemalonumais.

Kelionė nebuvo patogi. Daug kartų brizas peraugo į audrą, o netoli Azorų pasigirdo: „Gaisras achteryje!" Kiekvieną kartą Džonas buvo budintis karininkas.

Kad yra geresnių už jį, seniai žinojo, nes išmanė savo darbą. Jam stigo greitos reakcijos, ir be nuovokių draugų jam galėjo kilti sunkumų. Bet nelauktai tokie draugai atsirado.

„Pone Vorenai, patikrinkite, ar visi budi. Jums tai išeina greičiau!" Midšipmenas Vorenas padaro tai, kas jam išeina greičiau, ir abi pusės patenkintos. Kitiems užduotis Džonas patikėdavo rūpestingai apgalvodamas, kuriam ir kuriuo atveju.

„Jam nė kiek ne lengviau nei anksčiau, – iškošė pro dantis kapitonas Volkeris, – bet jis kažkaip iškart susitvarko. Žino, ką gali ir ko ne. Čia jau pusė darbo". – „Jį lydi laimė!" – pastebėjo Paslis. Po to jie keletą savaičių vengė bet kokių komentarų. Ir ieškojo sau kitos aukos.

Jeigu jų laukė taika, tai ji reiškė vargą. Bedarbiai karininkai gaus tik pusę algos, ką jau kalbėti apie din-

gusius pinigus už karo trofėjus. Puskarininkiai ir įgula negaus nė penso. Angliją buvo apėmęs skurdas.

„Neturime jokių šansų!" – keikėsi iždininkas. Pauzė, tyla begalvojant. „Tada mes turime jais pasinaudoti!" – pajuokavo kitas.

„Mes patys esame šansas". Kas klausėsi, pasuko galvas: Franklinas. Ne todėl, kad jį suprato. Jeigu kas nors apgalvodavo, ką kuris pasakęs, tai Franklinas. Vis dėlto jie dar minutėlę pagalvojo. Jis turėjo drąsos ilgai atrodyti kvailas, kol tapdavo protingas, todėl galėjai ramiai daryti kaip jis. Ir šiaip jo galva buvo kieta! Nė viena kulka jos neįveikė. Žinoma, Dievas kažką jam numatęs. Jie padėdavo jam, kur tik galėdavo.

Džonas pajuto, kad po pokalbio su neregiu, kuris tikriausiai neegzistavo, turėjo daugiau jėgų nei prieš tai. Be to, randas kaktoje prisidėjo prie naujos, sunkiai paaiškinamos pagarbos, kuri darė jį dar stipresnį.

Jis sau sakė: „paskutinieji taps pirmaisiais", šiek tiek galvodamas apie Volkerį ir Paslį – jis juk irgi ne šventasis. Tikrai atėjo laikas savai komandai.

Taika! Ir net antroji! Po pirmosios Napoleonas buvo įkalintas Elbės saloje, iš ten pabėgo ir vėl tapo Prancūzijos valdovu. Dar kartą karas, po to pralaimėjimas. Ši taika atrodė galutinė – visas Londonas švietė vėliavomis.

Karininkams buvo rengiami baliai ir priėmimai. Šlovinančios kalbos, šūksniai, šampanas ir alus.

Džonas abejingai stovėjo nuošalėje. Jis nebuvo nusistatęs prieš džiūgavimą dėl taikos. Bet jam atrodė, kad jis nepritampa prie visuotino entuziazmo, dabar dar

labiau nei anksčiau. Dėl to jis nesidžiaugė. Aš turiu šitą pajusti, nors iš šiokios tokios pareigos, pagalvojo jis, kad visai nenutolčiau nuo tautos.

Su vienu karininku Džonas kalbėjosi apie „Tyrinėtoją" ir Šerardą. „Kaip? Šerardas Laundas? Ar jūs tikras, kad jis ne Žeraras?" Apie tokį Žerarą Laundą jis girdėjęs. Džonas paprašė papasakoti smulkiau.

Šitas Žeraras, sako, buvęs antrasis leitenantas, kai „Lidija" išplaukė į kelionę Vidurio Amerikos krantų link. Jis buvęs abejotinos reputacijos. Tarp jo ir ledi Barbaros Velesli, apiplaukiant Horno kyšulį, šis tas buvę. Taip, taip! Pats kapitonas įsikišo, be to – čia pasakotojas apsidairė – dideliam ledi nepasitenkinimui. Laundas po vieno mūšio 1812 metais staiga dingęs be pėdsako, ir sklinda gandas, pats kapitonas..."

Džonas nesidomėjo pavydo istorijomis ir buvo tvirtai įsitikinęs, kad tas sumaišė vardus.

Šerardas Filipas Laundas dirbo Australijos žemę ir gyveno turtingai bei laimingai. Tuo Džonas nebuvo linkęs abejoti.

Hju Vilogbis, akmeninio lordo Peregrino Berčio giminaitis, prieš šimtus metų atrado salas, kur saulė nerodė dienų ir valandų. To Džonas niekada nepamiršo. Dabar tai turėjo naują reikšmę. Džonas Franklinas, Karališkojo laivyno leitenantas, šiuo metu be darbo ir su puse algos, kaip ir tūkstančiai kitų leitenantų, vienintelis tiksliai žinojo, ko nori. Būdamas žmonių draugijoje savo svajonę laikė savyje. Bet sau pačiam kartais kartodavo: „Šiaurės ašigalyje dar niekas nebuvo!"

Buvo tikras, kad ten, kur vasarą niekad nenusileidžia saulė, buvo du dalykai: atvira vandens erdvė ir laikas be valandų.

Londone Džonas gyveno „Norfolko" viešbutyje, kuriame paskutinį kartą matė Metju. Jam pavyko išsinuomoti net tą patį kambarį, jam tai buvo labai svarbu.

Ten ant lovos prieš penkerius metus sėdėjo kapitonas, išbalęs ir paraudusiomis akimis nuo nelaisvėje praleisto laiko ir rūpesčių. Prancūzai, nieko nelaukdami, pakeitė Australijos žemėlapį, Spenserio ir Šv. Vincento įlankas jie pavadino Bonaparto ir Žozefinos Boarne vardais, o vienintelis, kuris to niekada nebūtų leidęs, kapitonas Nikolia Bodenas, žuvo per audrą. Be to, su Metju elgėsi kaip su šnipu: areštas kelerius metus drėgnoje patalpoje, liga – vargšas Metju!

Katinas Trimas, jo vienintelis draugas, Maurikijos saloje pateko į alkanų vietinių gyventojų puodą. Kailį jie atidavė Metju. Per tą laiką žemėlapiai buvo atitaisyti, net galėjai rasti Franklino uostą. Tik niekur nebuvo pažymėta Trimo įlanka, buvusi pačioje šiaurinėje Port Filipo įlankos dalyje. Jeigu kada nors ten atsiras gyvenvietė, ją turės pavadinti Trimo vardu, dėl to Džonas ketino pakovoti, kai turės šiek tiek įtakos.

Jeigu Metju dabar būtų gyvas, galvojo Džonas, jis irgi norėtų plaukti į Šiaurės ašigalį. Paprasčiausiai pažiūrėti, kas ten yra.

Daktaras Braunas – Robertas Braunas iš „Tyrinėtojo" – dabar buvo žymus gamtos tyrinėtojas. Džonui

įgyvendinant Šiaurės ašigalio planus reikėjo jo pagalbos, ir jis jo ieškojo.

Tai buvo maždaug per pietus. Atrodė, Karališkoje draugijoje nieko nėra, kieno jis galėtų paklausti. Visi sėdėjo salėje ir klausėsi tokio Bebidžo[1] paskaitos apie astronomiją. Džonas susirado kėdę ir susikaupė. Apie žvaigždes jis tiek daug žinojo, jog suprato ir greitai kalbantį.

Dar į salę įėjo dvi moterys ir atsisėdo už jo. Šalia Džono sėdintis žmogus atsigręžė ir pusbalsiu tarė: „Nuo kada moterys pradėjo domėtis mokslu? Tegu sėdi namuose ir verda pudingą!" Moterys išgirdo. Jaunesnioji pasilenkė ir pasakė: „Bet pudingas jau gatavas. Kitaip mes nebūtume čia atėjusios". Tada jos abi ėmė juoktis ir užkrėtė kitus, tai girdėjusius. Daktaras Bebidžas susierzinęs paklausė auditorijos, kas gali būti juokinga kalbant apie Galilėjaus atradimus, ir jis norėtų pasijuokti. Tačiau kiekvienas matė, kad jis tikrai neketino juoktis, žvaigždės jam buvo per daug svarbios.

Po paskaitos Džonas priėjo prie jaunesniosios ir paklausė, kas ją astronomijoje ypač domina. Kreivai į jį pasižiūrėjusi atsakė, kad žavisi Čarlzu Bebidžu. Tą ji pasakiusi juokais. Džonas tai suprato uždavęs kelis tikslius klausimus, ir ji prisipažino.

Jos balse girdėjai dūzgimą ir ji džiaugėsi tais klausimais, į kuriuos galėjo atsakyti nerimtai. Kartkartėmis juokėsi ir šokinėjo ant vienos kojos. Ji buvo pasiutusi jauna moteris.

[1] Čarlzas Bebidžas (Babidžas), Kembridžo universiteto profesorius, sudaręs labai tikslias logaritmų lenteles ir suprojektavęs mechaninius skaičiavimo aparatus (red.)

„Mūsiškis iš seklumos tarybos! – sušuko daktaras Braunas. – Ar prisimenate Didįjį rifą? Kokiu milžinu jūs tapote! Žmogus, kurio niekas nesulaikys, ar netiesa?" Džonas labai ilgai galvojo, ką jam į tai atsakyti. Tokios kalbos jam nepatiko, bet jam reikėjo daktaro Brauno.

„Mane galima sulaikyti, – pasakė, – mano galva prieinama argumentams". Daktaras Braunas nusijuokė ir sušuko: „Gerai pasakyta!" Per visus šiuos metus jie vienas kitam tapo svetimi.

Tačiau pakalbėję apie Metju Flindersą pasijuto artimesni. Daktaras Braunas nepamiršo narsiojo kapitono ir rado jam žodžių, kupinų meilės ir pagarbos.

„Tik vieno gaila: jis sukūrė metodą, kaip metaliniu strypu išlyginti kompaso paklaidas, bet jo neužrašė". – „Aš jį žinau", – tarė Džonas. „Ką? Parašykite pranešimą, pone Franklinai, su visais apskaičiavimais ir brėžiniais! Aš jį pateiksiu Karališkajai draugijai ir admiralitetui. Išradimui reikia duoti Flinderso vardą". – „Šitą padarysiu", – atsakė Džonas. Tada jis pradėjo kalbą apie Šiaurės ašigalį. Daktaras Braunas pakėlė antakius, bet įdėmiai klausėsi. Galiausiai jis pažadėjo pakalbėti dėl Džono. Kelionė į Šiaurės ašigalį arba kokia kita kelionė dėl geografinių atradimų, gerai! Jis pakalbėsiąs su seru Džozefu ir su Barou. Šiuo metu pinigų nėra, bet gal... „Bet kuriuo atveju aš jums parašysiu ko pasiekiau, pone Franklinai, taip arba kitaip!"

Pranešimas raštu – tai dar sunkiau nei žodžiu. Džonas plušėjo ištisas dienas. Dabar panoro pasidairyti po Londoną. Aplankė Eleonorą Porden, damą su pudingu,

ir jos paprašė šiek tiek pavažinėti jį karieta. Ji nusijuokė ir tuoj sutiko.

Jos tėvas buvo įžymus turtingas architektas, karaliui pastatęs rūmus ir rotondas. Ji buvo jo vienintelė duktė.

„Nueikime pažiūrėti į Vaterlo panoramą, – pasiūlė ji, – sako, viskas labai tiksliai atvaizduota". Džonas prisiminė, jog ji minėjo rašanti eilėraščius. Geriau nepradėti kalbos, pagalvojo jis. Bet karietoje apie tai užėjo kalba. „Palaukite, aš jums padeklamuosiu vieną eilėraštį!" Džonui ilgai laukti nereikėjo, ir ji padeklamavo iškart tris. Jam pasirodė, kad gerai surimuota. Bet šiek tiek per dažnai kartojami žodžiai: „pirmyn!" ir „o, varge!"

„Aš sunkiai suvokiu meilės eilėraščius, – pasakė Džonas sausai. – Gal po tiek metų tarnybos kariuomenėje aš ne toks jautrus meilei". Poetė sutrikusi nutilo, o po kelių sekundžių tarė: „Pirmyn..." Ji vėl nutilo, todėl Džonas nusprendė padeklamuoti vienintelį eilėraštį, kurį mokėjo:

Iš anksto niekas nežino kainos tos,
kurią jis moka, kol ką nors sužinos.

Tai iš „Naujoko Džonio", bet jam jis esąs apie geografinius atradimus. Ji vis dar tylėjo. Jam patinka trumpi eilėraščiai, pratarė jis nedrąsiai. Ji susilaikė. Jie buvo visai netoli panoramos.

Kupolo formos palapinėje Džonas išsiblaškęs žiūrėjo į daugybę alavinių kareivėlių ir į jų arkliukus. Visi kritę kareiviai, ypač turintys žemesnį tarnybinį laipsnį, buvo truputį mažesni už gyvus. Ir blyškesnių spalvų, lyg būtų jau prisitaikę prie žemės. Pasinaudodamas pa-

noramos landšaftu Džonas Eleonorai paaiškino sustingusio žvilgsnio privalumus ir trūkumus. Po to jie šiek tiek pasivaikščiojo po miestą.

„Keista! – pastebėjo Eleonora. – Kai jūs einate per spūstį, niekam nesitraukiate iš kelio. Jūs tik atsiprašote. Tai vienintelis bruožas, kuris jus skiria nuo meškos!" Jos balsas dūzgė. Džonas pamąstė. Ji mane stebi, nusprendė jis. Ko gero, ji vertina mane kaip asmenį. Ėmė rinkti žodžius, kuriais galės jai atsakyti.

Miestas Džonui pasirodė ganėtinai svetimas. O, kad žmonės ramiai ir suvokiamai eitų savo keliu ir laikytųsi savos krypties! Bet visą laiką atsirasdavo netikėtų posūkių ir susidūrimų tyčia. Kiekvienas, kuriam buvo mažiau nei dvidešimt ir priklausė vyriškai giminei, stumdėsi su kitais į juos panašiais. Arba atakavęs, arba nukentėjęs atsidurdavo tiesiai po Džono kojomis. O dar tie vežikai! Džonas įbedęs akis žiūrėjo į šiuos azartiškus žmones su apvaliomis skrybėlėmis, kaip jie vienas kitą aplenkia sunkiai apžvelgiamose vietose, stebulė prie stebulės, ir dumia, kiek įmanydami. Tartum visas Londonas būtų įsimylėjęs greitį. Bent jau buvo šaligatviai – paaukštintas akmeninis takas šalia važiuojamosios dalies. Bet jeigu čia sutikdavai keturis išgėrusius kareivius, atsidurdavai ant pakraščio, ir pavojus būdavo dvigubai didesnis. Jeigu sustodavai apsižvalgyti, gaudavai niuksą į nugarą ir tau lipdavo ant kulnų.

Per visą šitą trintį Eleonora nerūpestingai tęsė pokalbį: „Pone Franklinai, gal jūs norite susipažinti su mano tėvu?" – „Aš negaliu išlaikyti žmonos, – atsakė Džonas. Jis užkliuvo už tvorelės ir buvo priverstas „nuskinti" savo rankovę nuo smaigalio iš kalios geležies. –

Aš gaunu tik pusę algos, o svetimų pinigų aš nenoriu, nebent ekspedicijai. Mums reikėtų susirašinėti. Aš jus taip pat vertinu".

Panelė Poden mokėjo taip nužvelgti įkypu žvilgsniu, jog iš jos visko galėjai tikėtis. „Pone Franklinai, – prabilo ji, – čia jau man per greitai!"

Džonas veltui ieškojo darbo. Uostuose dyki sėdėjo badaujantys jūreiviai ir paniurę karininkai. Dauguma laivų buvo nurašyti arba dar keleriems metams lynais tvirtai pririšti ir tapo kalėjimais belaisviams, kaip senasis „Belerofontas".

Pareigūnas Jūrų valdyboje nutaisė kankinio miną, kai Džonas pasakė, jog nori plaukti dėl naujų geografinių atradimų, arba iš viso neplaukti.

„Juk viskas jau atrasta, – pasakė vyriškis, – mums tik reikia tai išsaugoti". – „Aš galiu palaukti", – tarė Džonas žvaliai.

Jis tikėjo ateitimi. Ar prieš metus jis negulėjęs mūšio lauke pakirstomis kojomis? Tuomet išsisuko – kaip, niekas negali pasakyti – ir nemirė, neišprotėjo, netgi ne invalidas. Nežinojo, kaip tai įvyko, bet kaip tik tai jam suteikė drąsos. Ir dabar jo galimybės nedidelės – bet ar neįvyks vėl šis tas nepaaiškinamo?

Jis įteikė kompaso korekcijos aprašymą ir nusprendė nuvažiuoti į Linkolnšyrą. Daktarui Braunui ir kitiems pasakė, kur jį galima surasti. Po to atsisveikino.

Prie „Saracėnų vado" užeigos Snouhilyje jau stovėjo pašto karieta. Buvo penkta valanda popiet.

„Spilsbis? – paklausė vežėjas. – Tikriausiai kokia nejudri vieta!"

Džono nuomonė apie vežėjų įžūlumą pasitvirtino. Bet vėliau jis sužinojo, kad ne jį turėjo galvoje. Kiekviena vieta buvo vadinama nejudria, jeigu į ją retai užsukdavo pašto karieta.

Kad sutaupytų pinigų, Džonas važiavo „lauke". Su pasitenkinimu pastebėjo, kad nejaučia baimės nukristi. Taigi penkiolika metų kelionių jūromis nenuėjo veltui.

Nuo karietos stogo Džonas žiūrėjo į naktį mėnulio šviesoje. Žiūrėjo į daugybę tvirtų bažnyčios bokštų su dantytais mūro vainikais, jie mažėjo toldami nuo vienos kalvos iki kitos, ir į baugščiai susispietusias valstiečių sodybas.

Kaimų skurdą galėjai matyti jau iš tolo, net per dvi mylias, pirmiausia sulopyti stogai, paskui suskilę langai. Nederlius paskutiniais metais – trūko pinigų.

Staiga pamatė, kodėl naktį taip neįprastai šviesu: gaisras! Kažkur rytuose, Elio kryptimi, degė mažiausiai trijose vietose. Kas įvyko šiame krašte? Džonas buvo jūreivis ir nesitikėjo visko iš karto suprasti. Tačiau sausumoje žmogui po tiek metų gali pasidaryti nejauku.

Kas jo laukia namuose, žinojo iš laiškų: nauji veidai, pinigų trūkumas ir susirūpinimo kupinos žinios. 1807 metais Tomas, pats vyriausias, nusižudė, nes spekuliuodamas paleido vėjais visą šeimos turtą. Prieš šešerius metus mirė senelis, po metų motina. Tėvas dabar gyveno kaime, toli nuo buvusių namų. Viena iš dukterų juo rūpinosi.

Horizontas vėl buvo niūrus. Džonas prisipažino sau, kad jam šalta.

Bostoną jie pasiekė dar prieš vidurdienį. Džonas išgirdo naujienas. Čia dabar yra „luditų“. Jie bedarbiai, juodai nusidažę veidus naktimis į šipulius daužo audimo stakles. O Hornkasle, kaip girdėjo, neseniai iškastas kanalas į Slifordą ir net įsteigta biblioteka.

Nuo Stikfordo kelias prastėjo. Paskutinę atkarpą Džonas važiavo karietos viduje. Jo širdis daužėsi.

Kylyje jis išlipo ir su lagaminu nuėjo Old Bolingbruko link, kur gyveno jo tėvas. Jeigu jis dar gyvas.

Kiek toliau kelio pakraštyje pamatė stovintį žmogų, kuris pasirėmęs lazda siūbavo. Vyras berods bandė patogiau atsistoti. Tai jam labiau rūpėjo, nei kas vyksta aplink. Taigi šitaip dabar atrodė jo tėvas.

Džoną jis atpažino tik iš balso, nes beveik nieko nematė. „Aš pavargau“, – pasiskundė. Laikas, jėgos, savaime tirpstančios, ką jau kalbėti apie pinigus. Džonas paklausė, ar jam prilaikyti jį, ar vesti. Jis ištiesė ranką lyg damai. Tėvas uoliai atsiprašinėjo dėl savo lėtumo. Džonas įsižiūrėjo į jo ranką, ant jos tiek daug gumbų, dėmių ir gyslų, jis perbraukė ją pirštu. Senukas truputį nustebo.

Džonas kalbėjo apie vėsų orą ir papasakojo apie kelionę. Paminėjo Hantingdoną, paminėjo Piterborą. Tėvas džiaugėsi jam žinomais pavadinimais ir buvo dėkingas, kai žodžiai ėjo aiškiai, vienas po kito. Prie durų jis sustojo, pasisuko į Džoną ir įsižiūrėjo į jo veidą. „Dabar tu namuose, – pasakė. – O kaip bus toliau?“

TREČIA DALIS

Franklino sritis

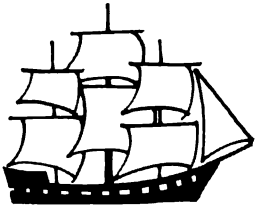

Sava galva ir svetimos idėjos

Prie „Baltojo elnio" smuklės privažiavo karieta, ir Džonas pasiteiravo laiškų.

Jokio laiško iš daktaro Brauno, jokio darbo! Tik Eleonora Poden parašė ilgą laišką, nes ji mėgo rašyti. Džonas atidėjo jį, perskaitys tinkamesnę dieną.

Spilsbyje daug kas pasikeitė. Ir senasis Aizkofas nebelaukė karietų ir keliautojų. Džonas rado jo paminklinį akmenį šalia Šv. Jokūbo bažnyčios bokšto.

Kerdžius prieš kelis mėnesius buvo nuteistas už padegimą ir deportuotas į Botanikos įlanką[1]. Jis padegė tris dideles dvaro daržines. Bet kodėl jis taip padarė? Gaila jo.

O Tomas Barkeris, einantį mišku jį užpuolė pakelės plėšikai ir nužudė. Jis, reikia manyti, gynėsi. Kas šiaip žudytų vaistininką?

Laundų šeima jau nebegyveno Ing Minge. Kalbama, naktį jie perėjo bendruomenės sieną. Jų tikslas buvęs Šefildas, akmens anglies miestas, kur lingavo garo siurbliai. Ten dabar neva yra darbo.

Apie Šerardą niekas nieko negirdėjęs.

Džonas vėl sugrįžo į Bolingbruką ir įpykęs galvojo: aš galiu palaukti!

[1] tremties vieta Australijoje (vert.)

Už dešimties svarų, dešimties šilingų ir šešių pensų įnašą jis įstojo į Hornkaslo skaitytojų draugiją. Tai buvo visa krūva pinigų, bet ten galėjai gauti paskaityti beveik aštuonis šimtus knygų, o laukdamas Džonas norėjo išnaudoti laiką. Su Kuko kelionių aprašymu įlipo į karietą, važiuojančią į Lautą. Su mokytoju Ormu norėjo išsamiai pasikalbėti apie Šiaurės ašigalį.

Bet mokytojas Ormas buvo miręs. Praeitais metais, būdamas geros sveikatos, staiga susmuko. Bažnyčioje rado atminimo lentą, kurioje surašyti visi jo akademiniai ir bažnytiniai vardai. Jų buvo daug, todėl galėjo įrėžti tik pirmąsias jų raides.

Nusukto sprando gatvėje jau seniai gyveno jį pakeitęs mokytojas. Šis perdavė Džonui ploną, į odą įvyniotą, daug kartų perrištą ir užantspauduotą paketą su užrašu: „Įteikti Džonui Franklinui, Karališkojo laivyno leitenantui." Mokytojas pasakė: „Tikriausiai Biblija". Pasiūlė Džonui prisėsti ir pažiūrėti, bet šis atsisakė. Jau geriau nueis į kapines, skaitydamas mokytojo Ormo eilutes norėjo pabūti vienas.

Pakete buvo du rankraščiai. Vienas iš jų: *Individo atsiradimas greičio pagalba, arba Paskirų laiko matų, kuriuos DIEVAS įdiegė kiekvienam žmogui, stebėjimai, iliustruoti puikiu pavyzdžiu.*

Kito rankraščio pavadinimas: *Traktatas apie reikiamas priemones, skirtas nejudrioms akims judesiui atspindėti, tinkamas VIEŠPATIES garbinimui ir pamokymams bei jo išpažinimui.*

Pridėtame laiške tik tiek: „Mielas Džonai, prašau, perskaityk abu sąsiuvinius ir po to atsiųsk man atgal. Labai norėčiau išgirsti Tavo nuomonę". Linkėjimai, parašas – ir viskas.

Nebuvo dėl ko verkti. Tai skambėjo taip žvaliai ir trumpai – šio laiško autorius nelaukė mirties. Džonas vėl žvilgtelėjo į rankraščius, lyg mokytojas Ormas tikrai lauktų greito atsakymo.

Pirmajame rankraštyje aprašė jį, Džoną, neminėdamas jo vardo. Ten buvo rašoma apie mokinį F. Jam pasidarė šiek tiek nejauku, bet nežinojo kodėl. Įsigilino į antrąjį rankraštį, nes jame buvo spalvotų brėžinių. Taip pat jam pasirodė, kad „Traktate apie reikiamas priemones" sakiniai daug trumpesni nei „Individo atsiradime".

Džonas paslėpė raštus nuo savo sesers ir kitų, kurie gyveno namuose. Nenorėjo, kad mokytojo Ormo mintis studijuotų kas nors kitas, jam pačiam su jomis nesusipažinus.

Norėdamas perskaityti nuėjo prie upės. Bolingbruke buvo pilies, kurioje kadaise gimė karalius, griuvėsiai. Džonas visą dieną sėdėjo ant sugriuvusios vartų sarginės pamatų. Prie upės ganėsi karvės ir viena ožka. Kartkartėmis atskrisdavo sparvos. Džonas leido joms gelti ir toliau skaitė.

Pati svarbiausia iš reikiamų priemonių, apie kurias rašė mokytojas Ormas, buvo paveikslų suktuvas. Tai buvo aparatas su įstatyta knyga. Kiekviename jos puslapyje buvo nupieštas paveikslas, kuris nuo ankstesnio

skyrėsi labai nedaug. Stipraus mechanizmo pagalba puslapiai buvo verčiami žaibišku greičiu. Tokiu būdu per kelias sekundes peržiūrint visus knygos lapus atsirasdavo vienintelio, judančio, paveikslo iliuzija. Mokytojas Ormas tvirtino, kad jutimų apgaulę patiria ne tik lėti, bet ir visi kiti žmonės. Aišku, jis tą žinojo, buvo išbandęs su vikria ekonome. Džonas nusprendė su ja pasikalbėti. Kur dabar tie prietaisai? Parduoti, išardyti ar Nusukto sprando gatvės namo palėpėje? Džonas pajuto, kaip jį užvaldė nauja idėja. Rytoj jis važiuos į Lautą. Mokytojas Ormas parašė, kaip ketino panaudoti savo išradimą. Paveikslą, atsiradusį suktuvo dėka, norėjo perkelti ant sienos tamsiame kambaryje *laterna magica* pagalba. Šitaip judant paveikslams, grupė patogiai įsitaisiusių žmonių galėtų pamatyti ištisą istoriją. Ir be žodžių suprastų, kaip iš vieno veiksmo išplaukia kitas. Jie dalyvautų įvykiuose, bet nepatirtų pavojų ir nepadarytų klaidų.

Džono galva užsikrėtė mokytojo Ormo išradimo dvasia, juoba kad liko dar neišspręstos kelios problemos.

Ilgesnėms istorijoms reikėjo tikrai milžiniško knygos puslapių kiekio. Tokią besisukančią knygą ištisus mėnesius turėtų piešti daugybė menininkų. Vėliau dėl didelio puslapių skaičiaus kiltų techninių sunkumų. Reikės sugalvoti, kaip suderinti kelis suktuvus, kad be pertraukos įsijungtų vis kitas, kai ankstesnis sustoja. Trečia kliūtis bus vaizdo perdavimas. Mokytojas Ormas abejojo, ar yra šviesos šaltinis, kuris pakankamai apšviestų.

Džonui tai neatrodė problema. Naujieji švyturiai įgaubtais sidabriniais veidrodžiais galėjo siųsti spindulius

ištisas mylias – kažką panašaus galima pritaikyti ir salėje. Tikroji kliūtis jam pasirodė besą menininkai. Jis negalėjo įsivaizduoti, kad toks Viljamas Vestalis įstengtų tūkstantį kartų piešti tą patį gamtovaizdį, tik kaskart šiek tiek pakeistą. Kiekvieną paveikslą jis pieštų apimtas kitos nuojautos ir nuotaikos. Akivaizdu, menininkai čia bus silpniausia grandis!

Mokytojas Ormas siūlė pavaizduoti iškilius Anglijos istorijos momentus, pagal galimybes, be jokių karų, ir pirmiausia vaizdus, susijusius su taikiu, tvarkingu gyvenimu, „kaip kokioje judančioje panoramoje". Galvoje jis turėjo paveikslus apie susitaikymą ir bendrą maldą, apie laimingą laivo sugrįžimą, apie kilniaširdišką ir švelnų elgesį, kuris paskatintų elgtis panašiai. Dievo stebuklų – priešingai, jis iškart atsisakė. Negali būti nė kalbos apie penkių tūkstančių pamaitinimą arba raupsuotųjų išgydymą, nes tai būtų bandymas pamėgdžioti Dievą.

Sutemo. Džonas galvojo apie penkių tūkstančių pamaitinimą, suvyniojo sąsiuvinius ir iškeliavo atgal. Taip buvo įsigilinęs į tai, ką perskaitė, kad vos nepasiklydo. Dabar jis labai mielai pasikalbėtų su Šerardu Laundu.

Prieš užmigdamas staiga pašoko. „Spausdinimo mašinos! – sumurmėjo jis. – Ypatingos spausdinimo mašinos, kurios tūkstančius kartų atspaudžia tą patį ir net gali daryti pakeitimus!" Tačiau iš kur gauti pinigų?

Su ta mintimi ir užmigo.

Laute nei ekonomė, nei mokytojas nieko nežinojo apie mokytojo Ormo eksperimentus. Neliko jokių prietaisų. Metalo, medžio detalės, suktuvai ir varžtai, ku-

riuos rado, buvo parduoti daugeliui amatininkų. O ir perskaitytuose raštuose daugiau nieko nebuvo minima apie paveikslų suktuvus. Džonas išvažiavo susimąstęs. Idėja, kurios nebuvo galima įgyvendinti dėl pinigų trūkumo, buvo netinkamas laiko praleidimas. Be to, visa tai, susiklosčius palankioms aplinkybėms, galėjo jį sulaikyti nuo Šiaurės ašigalio, o šitaip neturėjo atsitikti.

Tačiau laukdamas neketino sėdėti be darbo. Turėjo atsirasti garbingas užsiėmimas, kai kas tokio, kas atneštų ir pinigų.

Kaimo gyventojai ir dvarininkai dabar su juo elgėsi daug mandagiau – tam pasitarnavo jo figūra ir randas kaktoje. Jeigu jis kieno nors paprašydavo pakartoti, ką tas pasakęs, tai iš jo nesišaipydavo, bet pirmiausia atsiprašydavo ir paaiškindavo.

Suaugusiam žmogui buvo tiesiog malonu būti krante.

Džonas vis tiek norėjo pabandyti. Vienas iš galimų paveikslų suktuvo rėmėjų buvo skaitytojų draugijos narys vaistininkas Byslis, smulkaus sudėjimo vaistažolių rinkėjas, pasiturintis ir aistringos prigimties žmogus. Jo meilė buvo Anglijos istorija. Jis atidžiai klausėsi Džono pasakojimo apie išradimą.

„Gera mintis! Man labai smalsu, ar jis veiks". Tačiau jam šis tas kliuvo. „Pasakykite, pone Franklinai, kaip mokytojui Ormui kilo mintis dėl istorinių paveikslų? Laiko dvasios negalima išreikšti paveikslais". Džonas būgštavo, kad ponas Byslis teisus: rimtai studijuojama istorija priklauso nekonkretiems dalykams, o paveikslas konkretus dalykas.

Tvirtinimai, iškeliantys prieštaravimą, iš pradžių visada skamba teisingai, o Džono ausims ypač. Bet jis nenorėjo nusileisti. Todėl įtaigiai kalbėjo apie žmogaus tobulinimą, rodant gerus pavyzdžius.

„Patobulinti žmogų! Tą gali tik trys dalykai: praeities studijos, sveikas gyvenimo būdas gamtoje, o sergant – vaistai. Visa kita netobulina, tai politika arba laiko praleidimas".

Džonui tapo aišku, kad jis šitam vaistininkui negalės imponuoti. O gal jam papasakoti apie Šiaurės ašigalį? Tačiau numatė, koks bus atsakymas. Todėl truputį pakalbėjo apie save. Byslis apsidžiaugė ir elgėsi tėviškai.

„Turint reikalų su istorija, lėtumas yra teigiamas bruožas. Tyrinėtojas sulėtina pašėlusiai lekiančius įvykius praeityje, kol jo protas juos suvokia. Tada jis pačiam greičiausiam karaliui parodo, kaip jam reikėjo veikti mūšyje".

Džonas apstulbo. Reikia tikėtis, kad vaistininkas nejuokauja. Ir apskritai jame kažin kas neperregimo ir antgamtiško.

Bet tai greitai pasikeitė. Staiga jis tapo toks aistringas, kad Džonas vėl galėjo jį laikyti garbingu žmogumi.

„Vos trys mylios nuo čia! Anglai prieš anglus! Ir dar šiandien ariant Vinsbio laukuose pasirodo jų kaulai. Ten auga kitos gėlės. Tą aš turiu galvoje, pone Franklinai, šitą jausmą! Kai žinai, kas žemės lopinėlyje įvyko prieš šimtmečius. Tai praturtina akiratį ir visą žmogų".

Dabar Džonas žinojo, kas tikrai jaudina vaistininką, ir pajuto jam pagarbą.

„Horizonto platybė, – paaiškino Byslis, – yra aukščiausia, ką gali pasiekti žmogus".

Džonas pabandė tai įsivaizduoti pagal sferinę trigonometriją, bet Byslis jau buvo nuėjęs toliau. „Aš nagrinėju Linkolnšyro istoriją atsižvelgdamas į kilmingas šeimas, – tęsė jis. – Reikia peržiūrėti genealogiją, skaityti kronikas, patikrinti turto sąrašus ir įsijausti į didžiąsias galvas. Padėkite man!"

Byslio smakras šokinėjo aukštyn ir žemyn lyg pagauta pelė, tai trukdė klausytis. Džonas delsė.

„Istorija yra bendravimas su didybe ir laiko tąsa. Ji mums leidžia pakilti virš laiko". – „Bet aš jūreivis", – nesutiko Džonas. „O kur jūsų laivas?" Džonas pagalvojo. Tiek mažai dalykų, kur lėtumas yra dorybė. Pakilti virš laiko – tai viliojo. Bet taip jis negalės užsidirbti.

Laikui bėgant Džonas pastebėjo, kad yra bedarbis, ir jautėsi nereikalingas. Niekada negalvojo, kad gali nuobodžiauti. Bet dabar šis laukimas buvo kitoks nei anksčiau: jis turėjo specialybę, turėjo tikslą – bet šitaip negalima toliau gyventi! Jis vis rašė į Londoną, bet, išskyrus nieko nesakančius pažadus, neatėjo joks atsakymas.

Gabumai, kurie nepritaikomi, neegzistuoja. Gal jų niekada nebegalėsi išvilioti?

Skaitymas, užuot nukreipęs dėmesį, sustiprino troškimą veikti. Laive jis išmoko suderinti galvą su kūnu, todėl buvo geras karininkas ir toks stiprus, kaip niekada anksčiau ir niekada po to. Argi nieko daugiau nebus? Pusė atlyginimo, tai buvo ne tik šis tas pusėtino, tai buvo kažin kokia palaida beprasmybė, be to, ir

grėsminga, ypač naktį, kai guli nesumerkdamas akių lyg koks gyvas, nuliūdęs paveikslų suktuvas.

Apie Florą Ryd, pastoriaus našlę, buvo kalbama, neva ji radikali. Ji turėjo Roberto Oveno veikalą „Naujas požiūris į visuomenę"[1] ir diskutuodama su vaistininku jį cituodavo.

Džonas su ponia Ryd visą popietę sėdėjo „Kovojančių gaidžių" užeigoje Hornkasle. Ji buvo maloni ir ori. Bet dėl to, ką ji sakė, jis turėjo vargo.

Jos negalėjai sudominti judančiais paveikslais, ji manė: „Badą ir skurdą galima suprasti ir be pagalbinių priemonių. Užtenka paprastos tiesos visiems, kurie moka klausytis ir skaityti. Kas to nesugeba, pone Franklinai, ir su jūsų aparatu nebus protingesnis". Kai kas nepakluso logikai.

Po to ji paprašė atnešti nestipraus alaus ir pyragaičių. Džonas buvo patenkintas pertrauka, nes klausytis buvo sunku. Tylus ponios Ryd balsas, jai karščiuojantis, ne stiprėdavo, bet pereidavo į šnabždesį. Jos plaukai buvo lygūs ir juodi, veido bruožai švelnūs. Akys suspindėdavo, kai pamatydavo pavojų.

„Platus horizontas? Taip pasakė Byslis? Manau, jis nuo vaistažolių rinkimo perėjęs prie istorijos. Pone Franklinai, horizontas prieš mus, o ne už mūsų! Jis visada ten, kur einama į priekį, ar ne tiesa?"

Kaip navigatorius, Džonas galėjo paprieštarauti, bet nenorėjo įžeisti ponios Ryd. Ji ir taip buvo visai kitur.

[1] R. Ovenas. *Naujas požiūris į visuomenę, arba Charakterio formavimo principų apybraiža.* 1812–1813 m. (red.)

„Pagalvokite apie muitus javams! Prancūzija savo svirnuose sukaupė gausų derlių, turėdama perteklių, ji galėtų padėti. Nei vienas žmogus neturėtų badauti!"

Ji pažiūrėjo draugiškai, bet labai jau tiesmukai. Džonas pagalvojo: gal ji žiūri jam į akis, o gal tai buvo žvilgsnis, kuriuo ji patikrino savo argumentų nuoseklumą. Jeigu tik kiek garsiau kalbėtų!

„...o kodėl uždarytos sienos? Nes dvarininkai užsidirba iš nepritekliaus, o parlamentą sudaro tik dvarininkai!" – „Ponia Ryd, nuo Trafalgaro aš sunkiai prigirdžiu. Patrankos". – „Tada pasislinkite arčiau, – tarė ji, nepakeldama balso. – Dabar apie vargšus: jie padega svirnus ir taip dar padidina nepriteklių. Vienoj pusėj aklumas, kitoj gobšumas, tai ir yra horizontas. Norėjote kažką pasakyti?" – „Ne, kalbėkite toliau". Džonas suprato, kad jis apie tai geriau kur nors pasiskaitys, jam buvo per greitai. Bet Flora Ryd jam patiko. Įdomu, ar seniai mirė pastorius?

„...mokesčiai druskai, duonai, laikraščiams, langams. Tačiau šitie pinigai netiesiogiai plaukia vėl..." – „Minutėlę, ponia Ryd, aš..." – „Žinoma, pone Franklinai! Kadangi įsiviešpatavo visiškas skurdas. Apsidairykite! Brakonieriai, vagys, kontrabandininkai visur, o kodėl? Nes jiems nieko kito..." – „Manau, aš geriau kur nors kitur..." – „Jeigu dvarininkams prabiltų sąžinė! Tik tada, ir nė minutės anksčiau!" – „Taip, aš irgi taip galvoju, – linktelėjo Džonas, – bet aš per ilgai buvau jūroje, daug ko tiksliai nežinau..."

Kol jis kalbėjo, ponia Ryd į burną įsidėjo gabalą pyragaičio. Ji kramtė ir maloniai žiūrėjo į Džoną, kol galėjo tęsti. Šypsodamasi tarė: „Jokio aparato su paveikslais,

pone Franklinai, jokios istorijos! Laikraštį, kuriame parašyta teisybė, lygą prieš skurdą ir už beturčių balsavimo teisę – štai ką mes turime organizuoti!"

Toks ryžtas Džoną nuteikė maloniai. Kai Flora sugriebė jo ranką, jis nebeabejojo jos žodžiais. Joje kai kas priminė liūtą, o atrodė trapi, kai tylėjo. Bet tada pažiūrėjo į jį savo šviesiomis akimis taip tvirtai, kad jam teko nukreipti žvilgsnį į šalį.

„Ar žinote, kas man jumyse patinka? Daugelis ilgai netrunka, kol supranta, bet kai tik suvokia, viskas jau būna praėję. Jūs kitoks. Kovokite kartu, tai žmogaus pareiga!"

Teisybė, pagalvojo jis. Tai bus lemiama. Laikraščiui, mylinčiam tiesą, nesvarbu, ar jo redaktorius lėtokas. Iš to, deja, taip pat nieko negalėjai užsidirbti. „Gerai", – pasakė jis.

Kare kentėjo, nes staiga užgriuvus nelaimei, nebuvo greitai reaguojantis pagalbininkas. Kaip dažnai atbėgdavo per vėlai! Stodavo prieš kulkų krušą vien tam, kad įrodytų, jog jis, nors ir lėtas, bet ne bailys. Dabar Floros Ryd dėka jis suprato: žmogišką pareigą gali atlikti ir būdamas greitas, ir būdamas lėtas, kai darbuojiesi teisybės pusėje. Tas jam labai patiko. Su Flora matėsi vis dažniau. Pasiskolinęs Oveno knygą sužinojo, kad skurdas sukelia visas bėdas, tarp jų ir karą, ir kad nė vienas žmogus negali būti geras, kai badas neleidžia jam pasirinkti. Kiekvienas nori kažką turėti: bet kai mažuma gauna labai daug, o dauguma – nieko, kyla neapykanta. Taigi turi būti lygybė, vėliau – lygybės ugdymas. Tai bendras dėsnis, nes apie jį kalbėjo Flora,

Robertas Ovenas ir visi, kurie apie tai galvojo. Floros galvoje pasaulio skurdas buvo suregztas kaip tvirtas tinklas, ir dėl tų sąsajų galėjai būti tikras. Čia niekas neegzistavo be pagrindo. Kiekviena atskira dalis buvo pagrįsta visumos, ir tik per visumą ji kažką reiškė. Čia glūdėjo ir patvarumas.

Jeigu kas norėjo keistis arba išnykti, tam irgi galiojo taisyklė, kuri galėjo viską pagrįsti. Dabar Džonas turėjo kai ką, kas jo laukimui galėjo suteikti kilnių bruožų. Argi ne tiesa, juk kiekvienam žmogui gyvenimas duotas tam, kad jis kažką nuveiktų savo giminės labui? Jeigu tai tiesa, logika vertė tuoj pat pradėti nuo neatidėliotinų gelbėjimo darbų. Visa kita galima palikti tiems, kurių supratimas dar nėra brandus. Jei jis priverstas laukti, gelbės žmoniją, ir tai jam atrodė visai suprantama. Per ilgai žvelgė į kitų nelaimes sustingusiu žvilgsniu, kad nuo jų save apsaugotų. Ne, nors dabar, kai reikia laukti, jis tikrai bus geresnis.

Dabar Džonas vėl pradėjo galvoti apie paveikslų suktuvą. Jeigu skurdas, kai tik iškils prieš akis, bus iškart suvoktas, prietaisas, kuriuo be žodžių galima jį parodyti, tikrai bus naudingas!

Kaip tik tada, kai Džonas bandė įsivaizduoti visuotinės rinkimų teisės privalumus, jam šovė mintis, kad paveikslus ant ašies galima pakeisti didele šūsnimi vienodų vaizdo plokštelių. Plokštelės žaibo greičiu viena po kitos kristų į metalinį rėmelį, kiekviena būtų matoma tik sekundės dalį. Viskas susikauptų ant transportuojančio mechanizmo, kuris vienodu greičiu toliau trauktų šūsnį. Džonas nubraižė brėžinį. Aparatas turėjo

svertus ir štapelinį bloką, jis labai priminė „Belerofonto“ ankeršpilį.

Džonas užrašė, ką buvo sugalvojęs, taip pat nukopijavo mokytojo Ormo paaiškinimus bei brėžinius ir pasiuntė viską daktarui Braunui į Londoną. Jis norėjo, kad išradimas neliktų nepastebėtas.

Jau pusantrų metų, o jis dar neperskaitė mokytojo Ormo raštų apie mokinį F. Kažkoks neklystantis instinktas sulaikydavo. Mokytojas Ormas buvo tas, kuris jam patarė klausyti vidinio balso.

Jis perskaitė beveik visus kelionių aprašymus, po to Spenso, Ožilvi, Holo, Tompsono raštus. „Kovojančių gaidžių“ užeigoje išmoko kontroliuoti prasminį argumentų ryšį.

Su vaistininku Bysliu perėjo mūšio lauką, gausų vaistažolių. Apie kilmingas šeimas dabar turėjo savą nuomonę: „Aristokratas yra kilnus. Tai džiugu. Bet dažnai jis ir kvailas, o tai nuvilia“.

Namuose jis pasodino ir nuėmė derlių, net stogą uždengė, išvesdavo tėvą pasivaikščioti, atnaujino pažintis.

Su Flora Ryd praleido vieną naktį, o po to daugelį kitų. Jis vėl prisiminė švelnų kalbėjimą, kurį pažino tą vakarą Portsmute ir apie kurį žinojo, kad taip galės kalbėtis su kiekviena moterimi, net jeigu jos nemylės. Pastorius taip nekalbėjo, jam atrodė, kad užtenka Biblijos. Gal dėl to jis ir mirė: neužtenka vien žmoniškosios pareigos, kad darytumei gera kitiems, jau nekalbant apie save patį.

Pusantrų metų! Jis rūpinosi Floros žemės ūkio darbininkų susirinkimais, pilstė sriubą, tikrino atsišau-

kimų projektus, sėdėjo naktimis ir spausdino. Matė, kaip pažintys, kurias ką tik atnaujino, virto priešiškumu, klausėsi piktų kalbų ir turėjo užgniaužti pyktį. Jis bandė pragyventi iš pusės algos, retkarčiais prižiūrėdavo vištas. Pirmiau išmoko tik suprasti neturtingųjų pyktį, kuris buvo visa apimantis ir asmeninis, o paskui ir jo bijoti. Buvo padegtas namas, turtingo ūkininko Hardžio gyvenamasis namas. Ant akmenų raudonomis raidėmis buvo užrašyta: DUONA ARBA KRAUJAS! ir ŠALIN KŪLIMO MAŠINĄ! Tai bent laikai!

Abejonės, nieko kito, vien abejonės. Taip jūroje nebūdavo.

Florą jis mylėjo tik puse širdies, tai žinojo. To pakako suartėti intymiai. Jos idėjos buvo tvirtos, o tai suteikė ramybės. Bet tuo metu Flora ėmė keistis. Ar idėjos ištvers? Ko verta žmogaus pareiga, jeigu ji buvo tik būdas įsikibti? O gal tai buvo jis, Džonas, kuris keitėsi? Čia krante viskas buvo „pusiau", jis pats taip pat.

Džonas išsipainiojo iš žmogiškų taisyklių tinklo. Jos buvo stichija, kurioje jis galėjo judėti tik sulaikęs kvėpavimą. Jam reikia iš čia bėgti, kad įkvėptų oro, nors jis galėdavo ilgam sulaikyti kvėpavimą.

Jis ėmė erzinti Florą, pavyzdžiui, sakydamas: „Žmogus turi pakilti aukščiau savo laikmečio". – „O kaip ten su ta saule ir realybe?" – šaipėsi ji. Dabar ji parodė tokią šypsenėlę, kokios Džonas net savyje nemėgo. Jis ir Flora išeities ieškojo meilėje, patys apie tai nežinodami. Dabar jie tai žinojo, ir neliko jokios išeities.

Džonas darėsi vis didesniu eretiku. „Ar įrodyta, kad skurdą galima suprasti tik tiesiogine prasme?" – klausė jis. Arba: „Nejaugi yra tik vienos rūšies skurdas? Aš tvirtai įsitikinęs, kad yra daug rūšių, ir viena su kita nesusijusios". Kartais jis taip nuliūdindavo Florą, kad ji nė žodžio negalėdavo ištarti. Tada ir jis taip jausdavosi.

Griežta nuostata tarnauti svarbiausiems žmonijos tikslams užvaldė vis daugiau minčių ir veiksmų. Džonas nujautė, kad jis, tik iš pareigos lygybei, vieną dieną pasijus pakeičiamas. Jis tiksliai žinojo, kaip yra kariniame laivyne, kai tavo savybės tampa nesvarbios. Likdavo viena išeitis – greitis. Geresnis tapdavo tas, kas tą patį atlikdavo greičiau. O šios galimybės jis neturėjo.

Jau seniai jis bandė apie tai pakalbėti su Flora. Bet ji nepažinojo karinio laivyno.

Kai kas turėjo įvykti.

Anksti rytą jis išėjo iš namų. Pasirinko kelią į Enderbį, tada pasuko į rytus, pasiekė Handlebį bei Spilsbį ir pasuko jūros link, šį kartą nešliaužė per gyvatvorių aptvarus. Ašbyje liesas berniukas dažė tvorą. Skrembyje jį pasveikino senis ir nepastebėjo, kai užgeso jo pypkė: tiek toli per apylinkes pėsčiomis eidavo tik skurdžiai ir storuliai.

Ganbi Holo pusėje per miškus aidėjo medžiotojų šūviai. Kaimo aristokratai medžiojo lapes, šaudė fazanus, ir prisigalvojo griežtų įstatymų prieš brakonieriavimą. Džonas dabar kitaip žiūrėjo į kaimą ir daug kam nepritarė. Pavyzdžiui, dvylikamečių vaikų, jeigu jie pavogdavo mažą gabalėlį mėsos, išsiuntimui į Van Dimeno

Žemė[1], kur jų niekas nepažinojo. Jis pernakvojo Ingoldmelse. Visą dieną sėdėjo ant pylimo, stebėjo jūrą ir jos smėlio darbus, lyg pirmą kartą matytų. Pasirodė, kad per bangų mūšą girdi padrikus balsus, taip būna laivams esant jūroje. Komandos, dainos, pokštai, keiksmai. Braškėjo gikai ir rėjos, o lynų skriemuliai švilpavo. Girdėjosi: „ištraukt pabūklus", „užtaisyt", „prie marselio falų", „laikyt tvirtai", „pakelt marselį..."

Jam reikėjo jūros judėjimo, ir plaukimas jam buvo svarbiau už alsavimą.

Taip jis svajojo ir galvojo. Matė vaizdus: upės vingius, valtis, laukinius žvėris, pavojingas akimirkas. Čia pasirodė ledkalniai, ledo lytys traškėjo po kiliu, o platus, žėrintis takas tapo atviras. Ledo varžtai dingo, ir jam atsivėrė žemė, kur laikas neskubina. Tai buvo jo Tėvynė, ne Linkolnšyras, ne Anglija. Visas likęs pasaulis galėjo būti tik pirma atkarpa – kai kas, ką reikia pereiti.

Jis sugrįžo atgal į Ingoldmelsą ir sėdo į pašto karietą Bolingbruko link. Per langą matė, kaip pro šalį strykčiodamos lekia gyvatvorės ir raitosi lauko keliukai, ir galvojo: šis judėjimas apgaulingas. Tai jie čia plyti nelaisvėje, kai tik aš ir tolimi kalnai tikrai keliaujame.

Tada prisiminė leitenantą Paslį. Dabar jis turi nuosavą laivą. Ir Volkeris komanduoja laivui su septyniasdešimt keturiomis patrankomis. Ne patrankų jis pavydi, bet plaukiojimo.

Jis turi tapti kapitonu! Turi surasti ašigalį! Po to jis vėl rūpinsis krantu, po to!

[1] tremties vieta, sala Australijos p. r. pakrantėje (vert.)

Anglijos istorija buvo Byslio sritis, skurdas pasaulyje – Floros, o prietaisų išradimas priklausė mokytojui Ormui ir jo pasekėjams, bet ne Džonui. Ką apie mokinį F. rašė mokytojas Ormas, jis ketino perskaityti, kai bus pasiekęs aštuoniasdešimt antrąjį šiaurės platumos laipsnį.

Jis tvirtai apsisprendė: bandys su banginių medžiotojais. Sėdėjo priešais Florą, bejėgiškai glostė jos kelius ir pradėjo apgalvotą kalbą apie žmogaus pareigą: „Jeigu kaimyno židiniui norėsiu atnešti ugnies, kokia nauda iš to, kad žinau kelią ir sparčiai žingsniuoju. Mano fakelas dar turi ir gerai degti. Kokia nauda iš to, jei judesys tikslus, bet jis atliekamas per anksti?" – „Baik, – pasakė Flora, – netinkamas pavyzdys. Aš nesu tas kaimynas".

Ji įdėmiai, kaip ir pirmą kartą, žiūrėjo į jį, bet žvilgsnis buvo tamsus. Džonas pajuto, kad šią akimirką jis buvo toks kvailas kaip ir jo pirmtakas, pastorius. Gal tai priklausė nuo Floros? „Gali būti, kad ta jūra ledynuose yra nesąmonė ir aš netrukus sugrįšiu..." Džonas pats pastebėjo, kad meluoja.

Ji tylėjo. Šitas tylėjimas. Ji tapo tirone.

„Galbūt tu vėl mane pamatysi. Aš sugrįšiu ir būsiu redaktorius". Melas jį vis labiau slėgė. „O fakelas tada degs?" – „Visai įmanoma. Ak, ne, nesąmonė. Pats to nežinau". Flora nusišluostė nosį. „Tu nesi redaktorius. Dieve, palaimink jį!" Ji pabučiavo Džoną. Po to jis išėjo. Dangau, kaip džiaugėsi, kad jos atsikratė! Iš džiaugsmo netgi nejautė gailesčio.

Kai sugrįžo namo atsisveikinti su tėvu ir seserimi, priešais duris sustojo nematyta karieta. Iš jos išlipo džentelmenas pavarde Rožė, Piteris Markas Rožė. Jis perdavė linkėjimus nuo daktaro Brauno iš Londono.

„Skaičiau tą aprašymą apie paveikslų suktuvą. Gaila, kad autorius jau miręs. Labai domiuosi optiniais reiškiniais, jums reikėtų tik pažiūrėti į mano kaleidoskopą. Tikiuosi, čia galime pasikalbėti?" – „Ne, – atsakė Džonas. – Aš jau apsisprendžiau. Yra daug svarbesnių idėjų. Gyvenu savo galva". Pono Rožė mina tapo tartum sėlinančio. „Jūs pasiliksite Anglijoje?" – „Ne. Vėl plauksiu į jūrą. Kada nors ketinu pasiekti Šiaurės ašigalį. To nepavyks padaryti, jeigu pasiliksiu Anglijoje". – „Tada, žinoma, tikiuosi, mes greitu laiku pasikalbėsime".

Aiškiai matėsi, jog ponui Rožė linksma. „Mane pas jus atsiuntė Karališkosios draugijos prezidentas seras Džozefas Benksas – jis šiuo metu savo dvare Revesbyje. Gal jūs mane palydėsite pas jį?"

Džonas sumišęs tylėjo, jis kažką nujautė.

„Jis jus pažįsta, perskaitė, ką esate parašęs apie Flinderso kompasą. Jis ir seras Džonas Barou, pirmasis admiraliteto sekretorius..." – „Kokiu reikalu?" – kimiu balsu paklausė Džonas. Ponas Rožė delsė.

„Tiesą sakant, seras Džozefas pats norėjo jums tą pasakyti. Deptforde jūs perimsite laivą ir plauksite į Šiaurės ašigalį!"

Kelionė į ledynus

Ekspedicija. Kiekvienas Deptforde žinojo, ką tai reiškia. Jai priklausė variu apkaustyti brigai „Dorotėja" ir „Trentas", į juos tuo metu buvo kraunama viskas, ko prireiks Šiaurės ašigalyje.

„Pirmiausia striukių ir apsiaustų iš kailio", – tikėjosi kailiadirbiai.

„Įdomių knygų", – pasakė prekiautojas knygomis, – nes ten labai nuobodu".

„Narsių vyrų", – manė Londono aukštuomenės damos ir liepė ten nuvežti, kad į juos pasižiūrėtų.

Kiekvienas tvirtino žinąs apie nurodymus ekspedicijai. Vienas neva pats sužinojęs admiralitete, antras – iš kapitono Bakino, ekspedicijos vadovo. Keli rėmėsi leitenantu Franklinu, „Trento" komandoru. Kiti abejojo: „Franklinas? Tas juk niekada nieko nepasako!"

„Toks jau lėtas kapitonas, kad iš to nieko neišeis, – pasakė midšipmenas Georgas Bekas. – Kas bus, kai plauksime jūra?" Endriu Reidas susižavėjęs pažiūrėjo į draugą. Jis paprieštaravo tik norėdamas pratęsti pokalbį: „Bet, Georgai, vištas jis tuojau pat pašalino iš laivo". – „Vėliau paaiškės, kad tai buvo klaida. Vištos yra

šviežia mėsa! Tai smulkmena. Svarbiausia, kalbėdamas daro pauzes. Kaip toks įsakinės?"

Jie buvo ką tik baigę jūreivystės mokyklą ir gerai žinojo, kas svarbu. Bekas Franklinui sugalvojo pravardę – kapitonas Kvėša.

Pirmoji naktis laive. Džonas Franklinas karščiavo, jį krėtė šaltis. Per miegus girdėjo daugybę balsų, kurie kažką pranešinėjo, reikalavo sprendimų arba jam prikaišiojo dėl tarsi blogų jo nurodymų. Jis blaškėsi, griežė dantimis, prakaitas permerkė apklotą. Rytą jam skaudėjo sprandą, iš kajutės išpėdino persuktu kaklu.

Tai buvo baimė, ne kas kita kaip baimė, ir sunkiai įveikiama. Tylėdamas perėjo laivą, atsakė į pasveikinimus, priėmė raportus ir bandė iš Hornkaslo skaitytojų draugijos nario tapti komandoru. Jam tai pažįstama iš anksčiau: baimė, jog nieko nesupranti, nieko daugiau nepajėgi ir nesugebi pasipriešinti, kai esi ignoruojamas. Baimė, kad niekas nesitaikys prie tavo tempo ir bandymas prisitaikyti prie kitų greičio apgailėtinai žlugs.

„Trento" talpa tik 250 tonų, bet šiuo momentu jis atrodė didesnis ir labiau nesuvokiamas nei jo pirmasis prekybinis laivas kelyje į Lisaboną prieš aštuoniolika metų. Ši baimės rūšis jam nebuvo svetima. Ją nuvydavo įpročiu kiekvieną darbą atlikti iki galo, daugiau ar mažiau sėkmingai. Tačiau prisidėjo dar viena baimė: jei jis dabar mirtinai susirgs, paskęs arba bus pakeistas, tai negi veltui dešimt metų laukė ir kovojo.

Jėga, ramybė ir pasitikėjimas, patirtas „Bedforde" po Naujojo Orleano mūšio, tarsi tūnojo pasislėpę – bet kada pagal komandą neprisikviesi. Trūko aureolės: randas, kurio istorijos niekas nežinojo, jam nebepadėjo.

Gera priemonė prieš baimę buvo mokymasis. Pirmiausia Džonas išmoko admiraliteto instrukciją.

Šiaurės ašigalis nebuvo kelionės tikslas, bet viena iš stotelių. Karūnai ašigalis buvo įdomus tik todėl, kad jis ribojosi su atvira jūra, per kurią būtų galima nuplaukti iki Ramiojo vandenyno.

Vienas banginių medžiotojas pranešė, kad ledo laukai tolimoje šiaurėje tirpsta. Sekretoriui Barou šis pranešimas suteikė vilčių. Nedelsdamas paskelbė, kad jis ir toks Franklinas jau seniai tikėjo atviru Arkties vandenynu. Ekspedicija, iš kurios pradžioje tik šaipėsi, dabar kiekvienam tapo neišpasakytai svarbi.

„Dorotėja" ir „Trentas" turėjo plaukti tarp Špicbergeno ir Grenlandijos, tada per ašigalį iki Beringo sąsiaurio, o prie Kamčiatkos pusiasalio įplaukti į Petropavlovsko uostą, kur kažkada buvo užsukęs Kukas. Iš ten laivo žurnalo dublikatai, kelionių užrašai ir žemėlapiai sausumos keliu turės būti pasiųsti į Angliją, o laivai tuo metu plauks į Havajų salas, ten peržiemos ir kitą pavasarį grįš į Angliją, geriausia vėl per Šiaurės ašigalį.

Buvo ir antra ekspedicija, kuri plaukdama palei Šiaurės Amerikos pakrantę turėjo pamėginti rasti kelią į Ramųjį vandenyną. Bet šitas kelias buvo laikomas sunkesniu.

Štai kas domino šiuos politikus ir prekybininkus! Džonas padėjo nurodymus ant kajutės stalo ir pirštu ėmė sukti ratus. Jo kakle pulsavo jaudulys. Nuo Šiaurės ašigalio viskas prasidės iš naujo, reikia tik ten nuvykti.

Viską, kas buvo laive, išmoko mintinai, įsikalė skaičius, kuriuos galėjo rasti. Apskaičiavo, ką buvo galima apskaičiuoti: krovinio svorio santykį su bendru svoriu, krovinių išdėstymą, burių plotą, lateralinį planą, grimzlę. Jam užkliuvo pirmosios smulkmenos: grimzlė – laivas grimzdo giliau, nei tam galėjo turėti įtakos kiekvieną dieną sunkėjantis krovinys. Dar kartą tiksliai apskaičiavo, tada pasikvietė leitenantą Byčį, pirmo rango karininką. Jis tučtuojau turi sužinoti iš kiekvienos pamainos budinčiųjų, kaip giliai nugrimzdęs laivas ir kiek vandens triume.

Ar leitenantas pastebėjo jo sumišimą ir nerimą? Byčis buvo taktiškas. Kai jų žvilgsniai susitiko, jis žaibiškai nusuko veidą. Klausydamasis tarsi tikrino denio apkalą, o kalbėdamas, per siaurus akių plyšius su baltomis blakstienomis tartum sekė horizontą. Jo mina rodė ne daugiau kaip prastą ūpą, sumišusį su budrumu, ir jis nepratarė nė vieno nereikalingo žodžio.

Apskaičiavimai buvo teisingi – „Trente" kiauruma! Ji nebuvo didelė, bet visa bėda, kad jos negalėjai rasti. Vanduo sunkėsi į apatinę laivo dalį – iš kur jis, negalėjai nustatyti. Jie ieškojo toliau. Todėl uoste buvo girdėti toks siurblių garsas! Keista, bet Džonui palengvėjo: kiauruma, tai realus rūpestis.

Matyt, vyriausias vadas Džoną laikė admiraliteto sekretoriaus globotiniu. Deividas Bakinas buvo nekantrus žmogus raudonu veidu. Jis nemėgo ilgai klausytis, ir dėl kokios nors kiaurumos nenorėjo atidėti kelionės.

„Jūs rimtai? Leidžia vandenį, ir jūs nerandate? O mes turime laukti, kol pasibaigs poliarinė vasara? Tegu

jūsų žmonės porą savaičių papumpuoja, ir jūs pamatysite, pro kur sunkiasi vanduo".

Bakino šiurkštumas nuramino Džoną. Dabar jis turėjo konkretų priešą, tai padėjo ir guodė.

„Žinoma, sere, aš ir su kiauruma nuplauksiu iki Arkties vandenyno!" Nuskambėjo taip užtikrintai ir su ironija, jog Bakinas šiek tiek sutriko: „Jeigu reikalai iki Šetlando salų nepasitaisys, iškelkite „Trentą" iš vandens ir apžiūrėkite iš išorės".

1818 metų balandžio 25-oji buvo išvykimo diena. Nuo veidų pašviesėjo pirsas. Pasirodė Eleonora Porden, palinkėjo nustebusiam Džonui daug laimės ir padavė ilgoką poemą, kurios pabaigoje Šiaurės ašigalis prakalbo ir pasiskelbė nugalėtas. Dabar Džonas žinojo: jis vertinamas. Ji net parodė savo nuostabą dėl ilgų ledo pjūklų ir prietaiso, kuris iš jūros vandens turėjo pašalinti druską. Ji žavėjosi tyrinėjimu, mesmerismu[1] bei elektros reiškiniais ir prisakė Džonui poliarinėje zonoje atkreipti dėmesį į tai, kaip ypač didelis magnetizmas veikia žmones. Atsisveikindama puolė jam ant kaklo, jos balsas dūzgė. Džonui neliko nieko kito, kaip tik apglėbti ją per liemenį. Jeigu būtų galėjęs ilgiau laikyti! Jis jautė, kad kyla pavojus kristi jai ir kitiems į akis, ir skubiai pasitraukė prie svarbių laivo kurso apskaičiavimų. Tada jie išplaukė. Žydėjo narcizai. Pakrantė buvo su geltonais ruožais.

[1] Franz Mesmer (1734–1815) vokiečių teologas ir medikas, paskelbęs teoriją apie gydomąjį gyvūnų magnetizmo poveikį žmonėms (vert.)

Kiekvieną dieną vanduo veržėsi vis smarkiau, o žmonių buvo mažai. „Trente" trūko gero šeštadalio komandos. Kiekvienas žmogus pusę savo budėjimo praleisdavo pumpuodamas.

Lervike, nors Džonas ir labai stengėsi, nerado nei kiaurumos, nei savanorių komandai papildyti. Šetlando salų gyventojai pragyveno iš jūros kelionių ir banginių medžioklės, jie žinojo, ką reiškia, kai laivas seklumoje guldomas ant šono ir colis po colio apžiūrimas. Kai jiems buvo sakoma, kad stipriau pritvirtinamos vario plokštės, jie nedrąsiai šypsojosi. Į laivą, kuris praleidžia vandenį, niekas nenorėjo parsisamdyti. Džonas rimtai išsigando, kad šita nematoma skylė užkirs jam kelią į ašigalį.

Bakinas tikėjosi jūreivių trūkumą pašalinti priverstinai imdamas į karinę tarnybą. Bet dabar tai buvo draudžiama. Džonui jis pasakė: „Palieku jūsų nuožiūrai, pone Franklinai!"

Kai Džonas su pirmuoju karininku buvo vieni, Byčis pilkomis akimis apžvelgė horizontą ir pasakė: „Komanda ištvers. Ji gera. Trys arba keturi atvesti prievarta, blogiau negu visai nieko". – „Ačiū!" – sumurmėjo Džonas nustebęs.

Tas Byčio bruožas buvo geras, savo nuomonę jis pareikšdavo tik tada, kai jos reikėdavo.

Jūreivis Spinkas iš Grimsbio galėjo papasakoti daugiau istorijų nei trys seni kaimo ąžuolai kartu paėmus, jis net juos lenkė. Dvylikos metų jis per prievartą pateko į karinę tarnybą, po to plaukiojo „Pikliu", vadovaujant Lapenotjerui, buvo patekęs į prancūzų nelaisvę,

paspruko ir su tokiu Hjusonu bėgo skersai per visą Europą iki Triesto. Jis papasakojo apie vieną elzasietį batsiuvį, kurio auliniai batai taip prailginę žingsnius, jog jie žygiavę kone du kartus greičiau nei prancūzas gali bėgti. Apie alemanų moteris Švarcvalde jis pasakojo, esą jos po savo šventadieniniais palapinės dydžio sijonais nuo Bonaparto galėjusios paslėpti du ar tris bėglius, o pačiame Bavarijos viduryje jie yrėsi per audringą Gemzės ežerą tik vienu irklu, po to viename žvejų kaimelyje, rytiniame krante, suvalgė tokį minkštą kepsnį su tokiu nuostabiu kukuliu, jog po to ištisas dvi savaites galėję keliauti be pertraukos, nepaėmę į burną nė mažiausio kąsnelio. Tai tokia pat tiesa, kaip ir jo vardas Spinkas.

Visi subėgo ant denio: pastebėtas vienragis banginis, aiškiai kyšojo jo ragas. Tai blogą lemiantis ženklas. Buvo dar kitas, dar blogesnis – kai laivo varpas savaime ima skambinti. Tačiau niekada nepasitaikydavo, kad apie tai kas nors kalbėtų, nes greitai po to nuskęsdavo laivas su visais iki vieno žmonėmis.

Niekas nepratarė nė žodžio. Savaime suprantama, atvirame Arkties vandenyne šiapus ledų užtvaros jie dar susitiks su kitais milžiniško dydžio gyvūnais. Net admiralitetas tikėjo, kad šie, pradėjus tirpti ledų sangrūdoms, patrauks į pietus prekybinių kelių link ir praris vieną ar kitą laivą.

„Trento" komanda nebuvo prietaringa, bet nė vienas neišvengė baimės jausmo.

Nebuvo nė vieno nepaklusnaus arba tinginčio. Džonas buvo nusiteikęs, kad turėsiąs kada nors paskirti

pirmąją bausmę, bet dar nebuvo už ką. Nuo seno kiekvienas komandoras privalėjo pildyti bausmių žurnalą. Kiekvieną vakarą Džonas jį atversdavo ir įrašydavo: „Šiandien jokių tvarkos pažeidimų".

Negalėjo suprasti, kas per vienas tas Georgas Bekas. Dar daugiau: pats savęs nesuprato dėl Beko. Kažkoks baikštumas, kažkoks sutrikimas, kažkoks atsargumas. Priežastis tikrai ne tarnyba.

Šį atvejį Džonas nustūmė į šalį. Geriau jo nesuprasti, nei netinkamai įvertinti. Šitas Bekas vieną dieną, ko gero, išgelbės jam gyvybę! Instinktas geras dalykas, bet tik tada, kai pasireiškia aiškiai.

Šiek tiek atsargumo dar liko.

Dabar visų labui jam užteko drąsos reikalauti, kad pakartotų, uždrausti nekantrauti, kitiems diktuoti savo greitį: „Aš esu lėtas. Prašom prie to prisitaikyti!" Tai išgirdo Bekas, visai draugiškai, ir jo raportai tapo tinkami. Gal žmogus už borto, ar gaisras laive? Taigi nėra reikalo praryti ištisus skiemenis. Svarbiausia, kad kapitonas suprastų: kur, kas ir kada. Sutrikimas pavojingiau už bet kokią ypatingą padėtį, o sutrikęs kapitonas buvo pavojingiausia, tą jie išmoko.

Ištvermė. Jam nereikėjo miego, kaip junga jis kaldavo frazes ir žodžius. Maždaug taip prasidedančius įsakymus: „pone Byči, būkite toks geras ir liepkite...", „pone Bekai, gal būsite toks malonus...", „Kirbi, tuojau pat pažiūrėkite, ar..."

Jis vėl galvojo apie sustingusį žvilgsnį. Šis buvo ir liko pavojingas. Jei šis žvilgsnis nebuvo karinė tarnyba ir jei naudojamas retai, tai jis nėra vergiškai greitas,

bet būtinas, gero vado, apskritai linkusio į paskirų daiktų studijas ir svajones, sekundes trunkanti jėga. Lėtumas tarnavo garbei, greitis – tarnybai. Viską apimantis žvilgsnis nebuvo geras žvilgsnis, jis per daug praleisdavo. Greiti veiksmai realybėje, tapę įpročiu, nesukuria jokios realybės ir jokio požiūrio. Džonas pasitikėjo ramiais apmąstymais ir dėl to buvo tikras. Jis galvojo sudaryti sistemą, pagal kurią būtų galima gyventi ir vesti laivą.

Gal su juo, Džonu Franklinu, prasidės nauja epocha? 74 laipsniai ir 25 minutės. Jie buvo Lokių salos lygyje.

Už 75-o laipsnio šiaurės platumos pradėjo snigti. Džonas tai užuodė prie kajutės durų ir pamatė baltai nupudruotą užpakalinį denį. Kvepėjo lygiai taip, kai pirmą kartą savo gyvenime pamatė sniegą. Jis greitai apsidairė ir pradėjo nerangų meškos šokį, kad pamatytų, kokius pėdsakus palieka jo kojos. Jis jautėsi toks jaunas, kad apie tai tiesiog turėjo pagalvoti: jis tikriausiai toks ir buvo! Iš kurgi man žinoti, galvojo, kad aš sulaukiau virš trisdešimties taip, kaip ir kiti? Jeigu aš atsilieku kaip laikrodis, tada užtruks ilgiau, kol sueis mano laikas. Taigi gal man tik dvidešimt. Staiga jis baigė savo meškos šokį, nes pastebėjo midšipmeną Beką, rimtai ir su šiokia tokia nuostaba spoksantį į jį nuo groto rėjos. Ketino jį ignoruoti, bet, žiūrint Beko akimis, negalėjo nepamatyti savo pėdsakų ir savo judesių. Jis buvo priverstas nusijuokti ir vėl pažiūrėti į Beką. Tas baltais dantimis atsakė juoku. Dailus vaikinas.

„Nuostabus sniegas, sere!"

Ne, nesigirdėjo jokios ironijos. Bet vis dėlto! Jis nutaisė kapitonui derančią miną, staigiai nusisuko ir šiek tiek sutrikęs sugrįžo į kajutę.

Jis prisiminė ašigalio magnetizmą. Bet kaip jį išmatuoti?

Dabar visai rimtai pasidarė šalta. Takelažas apledėjo, judantieji lynai taip sušalo į ragą, kad nesiskyrė nuo stovinčiųjų. Budinti pamaina turėjo ne tik pumpuoti, bet ir lazdomis daužyti lynus, kad juos būtų galima tampyti. Visi manevrai su burėmis panešėjo į nuotykius, o šaltis vis didėjo. Visi taip kosėjo, rodės širdis plyš. O Džonui darėsi vis linksmiau.

Jis tyrinėjo sniegą ir, nesant tvarkos pažeidimų, į bausmių žurnalą įrašė apie snaigių formas. „Sniegas iš tiesų yra šešiakampis." Pagaliau tyrinėjimas ir buvo kelionės tikslas. Patenkintas galvojo apie admirolų veidus, kai juos po ilgų aplinkinių kelionių per šventąją Rusiją pagaliau pasieks „Trento" bausmių žurnalas.

Pirmą kartą laivai atsidūrė tarp plaukiojančių ledo kalnų. Ledo lytys skambčiojo ir čiuožė išilgai borto.

Nė vienas nenorėjo miego. Nė vienas nebuvo įpratęs naktimis laikyti laiką, kai taip šviesu. Žema saulė švietė į baltas bures, ledas blizgėjo deimantinėse viršūnėse ir smaragdinėse grotose, išaugęs suledėjęs miestas pavirto įmantriomis figūromis. Navigacijos kalba tapo nereikalinga: jie plaukė nuo „bažnyčios" iki „tvirtovės", tada taikėsi praplaukti pro „urvą", „tilto" link. Po vandeniu irgi buvo ledas ir atspindėjo šviesą. Jūrą

dengė kreminė balta spalva ir ruoniai plaukiojo lyg švytinčiame piene.

Įgula laikėsi įsikibusi į vantus ir įsmeigusi akis žiūrėjo į žėrinčius ledus, kurie grūdosi kilvateryje paskui laivą, tarsi norėdami juos pavyti. Apie vidurnaktį nusileido saulė, raudona ir keistos formos, didžiausias bananas pasaulyje. Iš tiesų ji netgi nenusileido – ji tik trumpam pasislėpė, nusimaudė ir vėl išniro apdžiūti.

Bičis tarė: „Viskas labai gražu ir gerai, bet kaip suguldyti laisvus nuo budėjimo žmones?"

Tai buvo amžino vakaro dangus, šešėliai be galo ilgi, o pakilusios miglos driekanos tapo rausvais debesimis ir kaitaliojo spalvas iki pat horizonto.

Džonas žiūrėjo į ledą, nagrinėjo jo formas ir stengėsi suprasti, ką jos reiškia. Jūra savo jėgomis galėjo peraugti save, tai ir buvo įrodymas. Čia suvokė savo sapnų reikšmę.

Ištisomis valandomis į bausmių žurnalą piešė ledkalnių formas. Užrašė ir jų spalvas: „Žalia kairėje, raudona dešinėje, o po dešimties minučių atvirkščiai." Jis bandė įvardyti ką mato, bet sunkiai sekėsi. Veikiau čia buvo muzika, kurią reikėjo užrašyti natomis. Raibuliuojanti jūra tarsi taktas žaismingai šokčiojo apie ledo figūras ir jas nešė, o šios lyg sąskambiai turėjo savąją harmoniją. Nors suskeldėjusios ir sueižėjusios, jos atrodė ramios ir be amžiaus, tai negalėjo būti bjauru. Čia buvo taika. Toli nuo čia, kažkur pietuose, žmonės susirūpinę dėl žmonijos skurdo. Londone griežtos tvarkos laikotarpis, kiekvienas privalėjo jos prisilaikyti.

Už 81-ojo laipsnio šiaurės platumos lytys tapo platformomis ir salomis. Po kiek laiko, pučiant palankiam šoniniam vėjui, „Trentas" sustojo ir nejudėjo iš vietos. „Kodėl sustojome?" – šūktelėjo į viršų Reidas, o po kelių minučių denyje pasirodė puskarininkis Kirbis: „Kodėl neplaukiame?"

Laukimas komandoje sukėlė nerimą. Tačiau niekas, visiškai niekas netrukdė palaukti. Gal laivai kartu su ledo laukais dreifuoja reikiama kryptimi? Bet čia atėjo signalas iš „Dorotėjos". Bakinas įsakė kirsti ledą, tempti laivą!

Dešimt vyrų su kirviais ir kastuvais mėgino prakirsti ledą prieš laivo pirmagalį, kiti dešimt įsispyrę tempė lyną, nutolę per du laivo ilgius. Po kelių valandų visi buvo taip pavargę, jog baigiantis pamainai be priežasties kikeno, kad nereikėtų verkti. Ir visų pastangų reikėjo tik tam, kad sušvelnintų jų pačių ir Bakino nekantrumą. Jie darytų ir pačius beprasmiškiausius darbus, jeigu žinotų, kad pajudės.

O jeigu ledo laukas dreifuoja į pietus, ne į šiaurę? Tada kyla klausimas, ar Bakinas tai pastebės. Jis mėgo plaukti „pagal nuojautą".

Džonas įsakė tempiančios komandos nuotaiką pakelti muzika. Jūreivis Žilberas ėjo priekyje ir smuikavo. Stygomis jis galėjo išgauti tik tam tikrą skaičių skirtingų tonų, bet tikrai ne tokių, kad norėtumei sustoti ir klausytis.

Keista, bet kuo arčiau tikslo buvo Džonas, tuo stipriau jautė, kad jam jo visai nereikia. Visiška tyla, absoliutus laiko nebuvimas, ką su tuo daryti? Jis buvo

kapitonas ir turėjo laivą, nenorėjo būti nei kranto dalis, nei pakrantės uola, kuri žvelgia į tūkstantmečius ir už nieką neatsako. Reikėjo laiko it mato ir svorio, nes pasaulyje turėjo būti teisingai padalytos gėrybės ir darbai. Reikia apversti smėlio laikrodį, laivo varpas turi mušti kas pusvalandį, kad Kirbis pumpuotų neilgiau nei Spinkas ar Bekas ir šaltų kaip Reidas. Ašigalyje nebus kitaip, ir Džonas buvo tuo patenkintas, ir šiaip buvo viskuo patenkintas, gal tik išskyrus Bakinu, vyriausiuoju vadu.

Jį nesulaikomai traukė ašigalis, bet ne dėl to, kad ten viską pradėtų iš naujo. Jau dabar tai prasidėjo! Tikslas tapo svarbus, kad pasiektų kelią. Tą kelią jis dabar turėjo, jo link jis ėjo, ir ašigalis vėl tapo geografine sąvoka. Jis troško būti kelyje, kaip dabar, kelionėje dėl geografinių atradimų, kol prabėgs gyvenimas. Franklino sistema gyvenimui ir plaukiojimui.

Bakinas nusitaikė sekstantu į žvaigždes ir apskaičiavo. Franklinas taip pat. Bakinas gavo 81 laipsnį ir 31 minutę, Franklinas 80 laipsnių ir 37 minutes. Bakinas šiek tiek patamsėjusiu veidu dar kartą paskaičiavo ir nusileido Džonui keliomis minutėmis, kurios tarnavo tik jo autoritetui. Ledai akivaizdžiai dreifavo į pietus daug greičiau nei galėjai prasilaužti į šiaurę.

Ir tada du milžiniški ledo laukai prislinko vienas prie kito, apsupo „Dorotėją" ir taip suspaudė, kad net špantai subraškėjo. Net kilstelėjo laivą. Kiek vėliau taip atsitiko ir „Trentui", jeigu ne blogiau. Dabar jie įstrigo lyg įkalti. Tarsi šaipydamasis nuo laivagalio pusės artėjo ledkalnis.

„Norėčiau sužinoti, kaip jis tai padaro, – pasakė Spinkas, – tikriausiai jį apačioje kažin kas traukia". Jis parodė į jūrą, nors kalbėjo juokais, bet visi vėl pagalvojo apie banginį ir tylėjo.

Jau ir taip buvo tylu kaip niekad, nes nepajudėjo nė per colį. Staiga iš savo kajutės atlėkė Gilfilanas, laivo gydytojas, ir sušuko: „Man atrodo, kad po mano lova teka!"

Franklinas su dailide nusileido į apačią ir liepė parodyti tą vietą. Po Gilfilano gultu buvo patalpa su spiritiniais gėrimais. „Ten niekas negali tekėti", – nusprendė komandoras. Patalpoje su romu jie įsiklausė: tikrai, ten kažkas tekėjo. Taip jie surado kiaurumą.

Laivų statyklos darbininkas išėmė supuvusį įvarą ir, užuot įdėjęs naują ir sutvirtinęs, užtepė skylę derva. Ši ne tik nesulaikė vandens, bet ir trukdė matyti skylę.

Kai „Trentas" buvo užlopytas, truputis nutekėjo ir per gerkles. Po kelių valandų visi vėl buvo ant kojų ir pamatė, kad laivas plaukia atvira jūra.

Ledai darė, ką norėjo.

Jie matė albatrosus, kurie gaudydami žuvis taip žemai skrido išilgai bangų slėnio, kad atrodė kaip vamzdžiu lekiantys šoviniai. Menkės, žėrinčios kaip gelsvi kristalai, kaip iškeltas lobis prietemoje gulėjo paskleistos ant denio lentų. Jie matė meškas, balto kailio kalnus, jos artėdamos ritosi per sniego kalvas ir vandens klanus, nesuvaldomai viliojamos deginamo varvelio, ir niekas negalėjo jų sulaikyti.

Kartą jiems iriantis valtimi, jūros vėplių banda mėgino iltimis ir apvaliomis galvomis juos apversti, pasiutęs

vieningas puolimas. Kai šiek tiek vėliau jie stovėjo ant ledo lyties, gyvūnai savo svoriu bandė nusverti kitą lyties galą, kviesdami juos nučiuožti, ir kelionė būtų pasibaigusi ant jų ilčių. Jūreiviai šaudė iš muškietų, bet tik nudobus stambų bandos patiną, vėpliai galų gale pasitraukė.

Kitas pasivaikščiojimas buvo dar pavojingesnis, nes pakilo tirštas rūkas, kiekvienas turėjo laikytis įsikibęs į kito skverną. Jie norėjo sugrįžti į laivą pagal savo pėdsakus, Džonas Franklinas kontroliavo kryptį kompasu. Bet iš pėdsakų pastebėjo, kad jie neįprastai švieži, be to, jų vis daugėja. Pagal kompasą ir laiką jie jau seniai turėjo būti laive.

Jie pasiklydo ir sukosi ratu.

Džonas įsakė iš ledo luitų statyti prieglobstį. Reidas neslėpė, kad geriau būtų toliau ėjęs, tiesiog įstriža linija nuo buvusios krypties.

„Eidami nesušaltume, ir kažkur nueitume!" – „Prieš darydamas klaidą aš neskubėčiau", – tarė Franklinas draugiškai.

Jis įsakė kaip galima šilčiau įsisiausti ir atsisėsti prie varvelio lempos. Muškietos, jeigu į juos dairytųsi kokia meška, buvo užtaisytos.

Džonas tupėjo ir galvojo. Ką kiti jam sakė, patarinėjo, kėlė teorijas, klausė – jis tik linktelėdavo ir toliau galvojo.

Net kai Reidas Bekui sušvokštė: tu buvai teisus dėl to Kvėšos, ir tada Džonas stūmė šalin visus klausimus, kurie galėjo iškilti. Jam reikėjo tik laiko.

Kiek vėliau Reidas paklausė: „Ar mes čia tiesiog lauksime, sere?" Bet Džonas vis dar nebuvo pasiruošęs. Te-

gu jų laukia net mirtis, bet ji ne priežastis nutraukti apmąstymus prieš laiką. Pagaliau jis atsistojo: „Pone Bekai, jūs kas tris minutes šaudysite iš muškietos, iš viso trisdešimt kartų. Po to šaudysite kas dešimt minučių tris valandas iš eilės, dar po to kas valandą vieną kartą, dvi dienas iš eilės. Pakartokite!" – „Ar mes tada nebūsime jau mirę, sere?" – „Gali būti. Bet iki tol mes šaudysime. Prašom pakartoti, ar supratote!"

Bekas kartojo kliūdamas. Kai jau niekas nesitikėjo paaiškinimo, Džonas tarė: „Ledo lytis sukasi. Tai vienintelis paaiškinimas. Todėl mes einame ratu, nors pagal kompasą mes žingsniuojame ta pačia kryptimi. Esant vėjui, mes tą būtume pastebėję".

Po keturių valandų per rūką jie išgirdo silpną šūvio garsą, o paskui ir atsaką į jų šaudymą. Po valandos išgirdo šūkčiojančius balsus, pagaliau pasimatė vyrai su lynu, o už jų, vos per šimtą pėdų nutolusį, kyšantį „Trento" pirmagalį.

„Jus lydi sėkmė, sere!" – pasakė Bekas su palengvėjimu ir įžūliai, bet be pašaipos, priešingai. Reidas susiraukė. Bekas jam pasakė: „Jeigu būtume klausę tavęs, dabar būtume neaišku kur, ir sušalę į varveklius!" Reidas tylėjo. Staiga jis sukruto ir koja sugurino sniego gniužulą. Džonas nustebo. Kaip galima trypti sniego gniužulą? O gal ten buvo kas kita?

Kitą dieną ryškioje šviesoje iš grotstiebio topo galėjai apžvelgti visus klystkelius. Iš ten, kur jie buvo, eidami „teisinga" kryptimi, būtų toli nuklydę nuo laivo. Jie būtų nuėję į priešingą pusę, kur jų niekas nebūtų ieškojęs. Tai buvo pirmo laipsnio mirtini spąstai, ir Džonas tenai nėjo.

Dabar man lengviau, pagalvojo jis, ir su Beku daugiau jokių problemų. Mokyklos kiemo karaliukai išmoks manęs klausytis. Vos apie tai pagalvojęs, suvokė: Bekas jam priminė Tomą Barkerį, jo bendramokslį prieš dvidešimt metų.

Jie net nepasiekė 82-ojo laipsnio šiaurės platumos, o Bakinas jau norėjo sukti atgal. „Mes turėtume rasti saugų uostą ir viską sutaisyti".

Mes turėtume – tokius neįprastus žodžius Džonas įsidėmėjo. Jautė, kad jis tiesiog skatinamas prieštarauti. „Kol mes su tuo susitvarkysime, baigsis poliarinė vasara. Juk ne tokie jau dideli sužalojimai. Pabandykime paskutinį kartą". – „Gal norite pasirodyti nutrūktgalvis?" – „Sere, mes dar nieko neatradome ir nieko neįrodėme". – „Štai ką aš jums pasakysiu! – atkirto Bakinas. – Manau, kad tai, ką jūs norite įrodyti, yra kai kas asmeniška. Aš jus stebėjau. Jūs norite įrodyti, kad nesate bailys. Gal bailumas jūsų problema?"

Džonas priėjo prie išvados, kad šitokių pastebėjimų neverta svarstyti. „Vienas vienintelis bandymas, sere. Mes neturime daug laiko, atviras Arkties vandenynas gali būti visai netoli". – „Ak, kad jus kur velniai! O jeigu prasidės audra?" – „Tada tikrai būsime saugūs kuriame nors farvateryje. Mums reikia pabandyti labiau į vakarus".

Bakinas svyravo. Vasara ėjo į pabaigą, ir tai faktas. „Aš nuspręsiu".

Po penkių dienų jie plaukė palei ledų sangrūdas į šiaurės vakarus, priekyje „Trentas", paskui jį ketvirčiu

mylios nutolusi „Dorotėja“. Džonas žiūrėjo pro žiūronus: „Jie per daug priartėjo prie ledynų. Jei vėjas liausis, bangos juos užneš ant ledo“. Bičis linktelėjo: „Jiems nuobodu! Nori pažiūrėti į ruonius. Pavėjinėje pusėje nelabai kaip atrodo“. Džonas įsakė sumažinti burių plotą iki minimumo. Tik dėl atsargumo.

„Žinote, kas geriausia? – sušuko Žilberas. – Po šešių savaičių atplauksime į Havajų salas, jau laukia korespondentai!“

„Ir merginos“, – pridūrė Kirbis. Dievai žino kodėl, bet jis visą laiką kalbėjo apie merginas, o negailestinga audra išplėšė iš jo burnos žodžius.

Audra taip greitai prišoko, lyg būtų tūnojusi pasaloje. Virš lekiančių audros debesų ir toliau šypsojosi ramus, sidabrinis dangus. Todėl šis audros gūsis buvo dar panašesnis į piktą puolimą.

Sąmyšis. Keičiamas kursas: „Plaukti prieš vėją, tolyn nuo ledų!“ Ar išsisuksime? Greitai beriami poteriai. Čia keli sušuko: „Žmogus už borto!“ Gilfilanas, gydytojas, vėjo staiga nuneštas į jūrą. Kas dabar? Dvi taisyklės viena kitai skelbia matą: per audrą niekada nesukti į krantą ir neišleisti iš akių už borto iškritusio žmogaus. Džonas apsisprendė, dabar jis gali veikti tik aklai, tokį atvejį irgi buvo apgalvojęs. Jis neišleido žmogaus iš akių. Gelbėjimo valtį į vandenį, laivą prieš vėją! Baisus laiko ir aukščio praradimas. Kažkas rodė į ledinę pakrantę: „Dorotėja“ bejėgiškai stovėjo prispausta prie ledo sienos, vartydamasi ir šokčiodama tarp luitų. Ji negalėjo išsilaisvinti, ji buvo traiškoma. Po kelių valandų liks tik supleišėjusios medinės dalys, amen. Nuo audros ji nepabėgs.

Gilfilano kūnas išgelbėtas, bet ar jis dar gyvas? Spinkas, prisirišęs linu, puolė prie jo ir jį ištraukė, nepaliaujamai juokdamasis. Kiekvienam kitkas suteikia jėgų. Spinkas, kai jis rizikuodavo savo gyvybe, juokdavosi. Gilfilanas vėl kvėpavo. Taip, kas toliau?

Valtimi „Dorotėjos" link? Gryna savižudybė. Ne, kuo toliau nuo čia, kol dar nevėlu, taip jie šaukė. Bet Džonas Franklinas turėjo savas geležines taisykles: kad niekada netektų taip gėdytis, kaip kapitonui Palmeriui. Praėjo penkiolika metų. Tada „Bridžvateris" bemat dingo, nepalikęs pėdsakų, nė vieno likusio gyvo. Jūros teismas žiaurus, ir tokio reikėjo tikėtis.

Kilo klausimų, vis daugiau, vis atkaklesnių. Franklinas galvojo ir į juos neatsakinėjo. Atūžiančios bangos buvo ne šiaip sau bangos: jos nešėsi ledo nuolaužas, dideles kaip barkasai, jos daužė laivą įstrižai vėjo kryptimi. Netrukus paaiškėjo: „Trentas" iš čia išplauks tik per stebuklą. O stebuklais Džonas netikėjo, tai buvo vaikams.

Štai tokie reikalai, net Byčis pradėjo nervintis: su lėtu kapitonu žus visas laivas. Bet kodėl Franklinas toks ramus? Apie ką jis galvoja? Kodėl jis įtemptai žiūri į krantą, ko jis ieško?

„Ten! – sušuko Džonas. – Ten reikia įplaukti, pone Byči!"

Ką jis turėjo galvoje? Į ledų sangrūdą? Savo noru?

„Būtent – taip!" Džonas sugriebė Byčio petį ir tvirtai jį laikė. „Logika! – šaukė jis į audrą. – Logika! Tvirtame lede mes saugūs. Vienintelis sprendimas!"

Dabar tikrai prasivėrė plyšys, fiordas, vos platesnis už laivą. Jį pamatė komandoras, bet ir toliau išliko ramus. Tačiau reikėjo įplaukti. Apie tai negalėjo būti nė

kalbos. Per du laivo ilgius prieš fiordą milžiniškas ledo luitas suskaldė vairą, ir visai prie tikslo smarkiai lūžtanti banga pasuko „Trentą" šonu. Greitai po to laivagalis trenkėsi į didžiulę ledų sangrūdą. Visi vyrai kūlverščiais nuriedėjo, nei vienas negalėjo išsilaikyti, lyg jiems iš po kojų būtų patraukę kilimą. Ir dar pasigirdo baisus garsas, mirties signalas: suskambo laivo varpas. Džonas įsikibo ir pakilo, parodė į fokstiebį ir sušuko: „Atleisti rifus!"

Visi sužiuro į jį, lyg būtų pamatę pirmuosius psichinės ligos požymius. Vėl su griausmu atriedėjo kita banga ir trenkė laivą į sieną kaip kiaušinį į keptuvę. Stiebai lingavo tartum nendrės. Nejaugi reikės į juos lipti ir – ką jis pasakė? *Atleisti rifus*? Laivo varpas skambino it pašėlęs. Aišku kodėl jis taip darė! Juk viskam atėjo galas! Jis nenutils, kol jie nežus. Vyrai laikėsi mėšlungiškai įsikibę, niekas nejudėjo. Kita banga, toks pats vyksmas. Šis laivas buvo žuvęs.

Džonas Franklinas darėsi vis keistesnis. Dabar jis dešine ranka sugriebė kairį petį, sugniaužė ir iš visų jėgų ėmė jį plėšti. Gal jis ketino pažeminti save tarnybiniu laipsniu arba persiplėšti į dvi dalis? Bet kuriuo atveju jis pamišo, ir tai buvo įrodymas! Žilberas keikėsi, Kirbis meldėsi, visi meldėsi. Ar Kirbiui dar teks kalbėti apie merginas?

Franklinas nusiplėšė rankovę, nušliaužė prie laivo varpo ir tarp dviejų audros smūgių tarė pirmajam karininkui: „Pone Byči, būkite toks geras ir liepkite atleisti fokstiebio rifus". Tada storu uniformos audeklu apvyniojo varpo svambalą, užrišo mazgą ir taip stipriai jį užveržė, tarsi norėtų pasmaugti dramblį.

„Dabar ramu!“ – tarė patenkintas, lyg kartu ir audrai būtų užkišęs gerklę. Ir visi pasijuto saugesni. Patys drąsiausi surizikavo lipti į fokstiebį ir atleisti rifus. Iš viršaus jie pamatė tai, ką Džonas jau žinojo: „Trento“ priekis buvo įlindęs į plyšį, o su visomis fokstiebio burėmis galėjo pavykti jį tenai įsprausti, kai jie tarp dviejų lūžtančių bangų atsitrauks nuo ledo sienos. Kiti nukabino nuo grotstiebio burių likučius, nei vienas nenukrito. Ir kai banga atsitraukė, kad su baisia jėga vėl įsibėgėtų, „Trentas“ ir be vairo paklusniai palinko į šoną, įslinko ir paspruko nuo audros. Ji įstūmė laivą į ledo kalną, dar numetė ant aižėjančio pirmagalio keletą luitų ir į skutus suplėšė bures. Garsiai braškėdamas pirmagalys įsikirto į stiklo sienas ir toliau graužėsi į priekį. Galiausiai laivas sustojo. Bangavimas vos jautėsi, vėjas net nedvelkė. Kurgi jis dingo?

Dabar buvo pritvirtinti fenderiai, kietai prikimšti plūdurai iš jūrų vėplių odos, saugojantys laivą nuo trinties ir smūgių.

Laivo kokas, žmogus medine koja, šlubčiodamas išėjo iš kambuzo ir išbalęs pakilo į denį: „Ar mes krante? Ar reikia išlipti?“

Kaip padėti „Dorotėjai“? Visų pirma pakilti stiklo sienomis! Pirmasis, žinoma Spinkas, garsiai besijuokdamas, nuo bramselio rėjos nušoko ant ledo briaunos. Jis pritvirtino lyną, su kuriuo būtų galima užkelti žmones, įrankius, virves, o svarbiausia visus „Trento“ inkaro lynus. Džonas Franklinas vėl turėjo planą, negalėjai tuo suabejoti. Visiems atrodė visai nebūtina kažko klausinėti. Tik Byčis, kuris turėjo likti laive, pasakė ke-

lis žodžius: „Sėkmės, sere! Lažinuosi, kad jūs iš laivo lūženų išgelbėsite visus". – „Netiktai, – atsakė Džonas, – mes nuvilksime laivą į saugią vietą. Šimtas žingsnių nuo jo pirmagalio yra plyšys, toks kaip šitas".

Bekas klausėsi: „Iš kur jūs žinote?" – „Sere. Į mane kreipiamasi *sere*, – pabrėžtinai lėtai pasakė Džonas. – Plyšį aš mačiau".

Pusę valandos jie kovėsi su raižytu ledo kalno paviršiumi, kol atsidūrė ant uolos virš „Dorotėjos". Toli apačioje po jais ji vartydamasi trynėsi į ledo sieną, jau seniai apsupta rėjų bei gafelių ir vienos iš jų valties lūženų – o kiek galėjo būti jau paskendusių?

Paskubomis į „Dorotėją" buvo nuleistas inkaro lynas, o po kiek laiko už galingos apvalios viršūnės anapus fiordo į ledą buvo įkalta atspara. Gerai, kad Bakinas greitai suprato. Inkaro lynai buvo supinti į vieną, pritvirtinti prie stiebo pėdos, o viršuje ledyne tempiami atsparos link. Audra šiek tiek nurimo, bet bangavimas vis dar buvo toks pat baisus.

Dvidešimt penki vyrai tvirtai įsispyrę į lede iškirstus laiptelius įsirėžę tempė lyną. Laivas beveik nepajudėjo iš vietos. Daugių daugiausia tik per colį. Džonas padalijo juos į dvi pamainas ir iš kišenės išsitraukė laikrodį. Kiekviena grupė plušo dešimt minučių, tada kitos eilė. Tas, kuris paleisdavo virvę, susmukdavo beveik praradęs sąmonę, keletas net apsivėmė. Tikriausiai laivas dėl į jį besiveržiančio vandens darėsi vis sunkesnis. Džonas liepė paruošti viską, kad iš apdaužyto laivo būtų galima paimti likusius gyvus, o išsekusi komanda buvo tos nuomonės, kad tą daryti geriau jau dabar.

„Jau dvi valandos! – sunkiai alsuodamas ir išblyškęs pasakė Kirbis. – Turime pasiduoti".

„Jis nejaučia laiko!" – sušvokštė Reidas. Jeigu jam būtų užtekę oro, būtų daugiau pasakęs. Po valandos sakiniais jis galėjo tik galvoti, kalbėti nė vienas nepajėgė. Džonas visą laiką virvę tempė kartu, nors karininkui taip elgtis lyg ir nederėjo. Bet jam šalo nuoga ranka.

Laivas staiga pajudėjo! Per vieną laivo ilgį, kitą, ir jis jau stūmėsi po uola į priekį. Bakinas liepė paruošti bures ir jas išskleisti, kai tik „Dorotėja" atsidurs priešais plyšį tarp ledų. Į koridorių sunkiai įslinko beveik sutraiškytas brigas, labiau primenantis prisisunkusią kempinę negu Jo Didenybės laivą.

Išgelbėti! Prarasta tik viena vienintelė valtis, bet du laivai išgelbėti ir visi žmonės gyvi.

Bekas priėjo prie Franklino ir pasakė: „Sere, prašau man atleisti. Mes jums dėkingi už gyvybę".

Džonas pažiūrėjo į jį, griežta kapitono mina po tiek pastangų ne taip greitai dingo iš jo veido. Už ką Bekas prašė atleisti? Už Tomą Barkerį, pagalvojo jis. Keista mintis.

Būdamas komandoras, jeigu ko nors nesuprasdavo, ne visada paklausdavo dar kartą. Jis galėjo pasirinkti, ką norėtų sužinoti, o Beko motyvai nesiskaitė. Bekas sumišo ir norėjo apsisukti. Tačiau Džonas, užuot ką sakęs, paprasčiausiai suėmė jį už pečių ir apkabino.

Per tą laiką Byčis, likęs „Trente" tik su penkiais vyrais, užkamšė pirmąsias kiaurumas. Džonas jį taip pat apkabino.

Burių meistras norėjo nurišti Džono švarko rankovę nuo laivo varpo ir ją prisiūti. Jis tikėjosi lengvai įveikti mazgą. Bet jam prireikė ketvirčio valandos.

Kaip tokia audra gali pakeisti žmones! Reidas staiga ėmė nesikalbėti su Beku, o jeigu prireikdavo, tai šaltai ir ironiškai. Kartais jis pasišalindavo, o grįžęs atrodydavo taip, lyg būtų verkęs. Spinkas berods jį suprato. Jis jaunuoliui papasakojo ilgą istoriją, tik jam vienam. Tai buvo istorija apie jo išgyvenimus pas patagoniečius, tuos milžiniškus žmones Pietų Amerikoje, kurie vienu kartu už ragų galėdavo pagriebti kelis bulius ir pas kuriuos meilėje viešpatavo lygybė. Ten neva niekam neteikiama pirmenybė pasirinkti, meilė, kaip oras, priklauso visiems. Beje, tai ir buvo ta skaudi vieta, kėlusi Reidui rūpestį, ir tada jo akyse tikrai pasirodė ašaros! Gyvybė išgelbėta, laivai, draugai – o jis verkė, nes buvo visiškai tikras, kad kai kas žavisi kitu.

„Tarp midšipmenų vienas visiškai pasimetęs!" – pasakė Byčis. „Duokite jam daugiau darbo, – atsakė Franklinas – tegu neverkia, o mokosi amato".

Nustačius buvimo vietą paaiškėjo, kad jie peržengė 82-ą laipsnį šiaurės platumos. Džonas išsitraukė mokytojo Ormo traktatą apie mokinį F. Jis jau ne mokinys, dabar gali jį perskaityti.

Jam net labai knietėjo. „Individo atsiradimas greičio pagalba" – anksčiau bijojo, kad čia gali būti parašyta, kas jam nutiks vėliau. Dabar jis tikėjo – jam nieko blogo negali nutikti.

Mokytojas Ormas vartojo sudėtingus posakius: „Žmonių įvairovė, remiantis bet kokiu jutimais suvokiamų

pavienių reiškinių kiekiu, skiriasi išsamaus matymo laipsniu." Įvairovę mokytojas Ormas grindė ne kuriomis nors mechaninėmis akies ar ausies savybėmis, bet smegenų nuostata: „Mokinys F. lėtas, nes į viską, ką jis pastebėjo, reikėjo ilgai žiūrėti. Akimis užfiksuotas vaizdas lieka tolesniam nagrinėjimui, o po to einantys praslenka nepastebėti. Mokinys F. išsamumą aukoja smulkmenų labui. Pastarosioms reikia visos galvos, ir užtrunka, kol atsiranda vietos kitai. Todėl lėtas žmogus negali pastebėti greito vyksmo („man būdingas aklumas ir sustingęs žvilgsnis, – pagalvojo Džonas, – kodėl jis šito nepaminėjo?"), bet gali geriau suvokti visus ypatumus ir nuoseklų vyksmą."

Po to mokytojas Ormas rašė apie „fatališką laikmečio pagreitinimą". Jis pasiūlė visų individų greitį išmatuoti instrumentais ir tada spręsti, kam kiekvienas ypač tinkamas. Pasak jo, yra „profesijos apžvalgai" ir „profesijos smulkmenoms". Laiku išmatavus greitį, nereikėtų beprasmių pastangų ir kančių. Jau mokykloje būtų galima įsteigti skyrius greitiems ir lėtiems mokiniams.

„Tegu greitieji būna greiti, o lėtieji – lėti, kiekvienas pagal savą laiko matą. Greitieji gali būti nukreipti į apžvalgos profesijas, kurios patiria laiko pagreitinimą: jie lengvai tai pakels ir pasitarnaus dirbdami vežėjais arba parlamento deputatais. Ir priešingai – tegu lėtieji mokosi profesijų smulkmenoms, tokių kaip amatininko, gydytojo arba dailininko. Jie iš savo nuošalės galės sekti bendrą vyksmą ir vertinti greitųjų ir valdančiųjų darbo rezultatus."

Flora Ryd iš pykčio visai nutiltų, pagalvojo Džonas. Nė pėdsako lygybės! Bet per anksti šitaip pagalvojo,

po kelių eilučių mokytojas Ormas nuo šios teorijos perėjo prie visuotinės rinkimų teisės. Kas ketverius metus visi Anglijos gyventojai, galbūt ir patys lėčiausi – taip pat ir moterys! – iš patikimų greituolių turėtų pasirinkti geriausius ir taip išrinkti naują vyriausybę.

„Lėčiausias, – argumentavo mokytojas Ormas, – po ketverių metų gali tiksliai nuspręsti, kas pasikeitė ir ar jam nepakenkė."

Džonas labai ilgai galvojo, tada nustūmė rankraštį. „Ne! – tarė jis staiga ir kartu liūdnai. – Čia jis kažką išsigalvojo!"

Jeigu mokytojas būtų žinojęs, ką dabar Džonas sugeba ir daro, būtų kitaip parašęs. Jeigu lėtasis, nepaisant prognozių, sugeba gyventi įvaldęs greitą profesiją, jis yra geresnis už kitus.

Džonas sugrįžo prie Franklino sistemos. Bausmių žurnale įrašyti pirmieji jo samprotavimo punktai:

„Aš esu komandoras ir niekada niekam neleisiu tuo suabejoti, visų pirma neleisiu sau pačiam. Prie mano greičio privalo prisitaikyti visi kiti, nes aš pats lėčiausias. Tik tada, kai bus rodoma pagarba, gali atsirasti tikrumas ir dėmesys. Aš pats sau draugas. Aš rimtai žiūriu į tai, ką galvoju ir jaučiu. Laikas, kurį tam skiriu, nėra praleistas veltui. Tą patį pripažįstu ir kitų atžvilgiu. Nekantrumas ir baimė pagal galimybes ignoruojami, panika griežtai draudžiama. Sudužus laivui, pirmiausia turi būti išgelbėti: ŽEMĖLAPIAI, STEBĖJIMŲ MEDŽIAGA BEI PRANEŠIMAI, PAVEIKSLAI."

Beveik kasdien jis pirašydavo naujų sakinių. Paskutinysis toks: „Lėtas darbas yra svarbesnis. Visus normalius, greitus sprendimus daro pirmasis karininkas."

Jie plaukė atgal į Angliją per vargus sutaisytais laivais ir džiaugėsi, kad plaukia. Darbas prie siurblių buvo dar sunkesnis nei plaukiant į ten.

Atvira jūra ašigalyje gal buvo tik pasaka. Bet Džonas tai laikė dar neįrodytu dalyku.

Londonas juos sutiko džiūgaudamas. Visi galvojo, kad jie atplaukė iš Haiti salų.

Bakinas ir Franklinas serui Barou admiralitete pateikė pirmąją ataskaitą. Bakinas labai gyrė Franklіną, o šis nežinojo, kur akių dėti.

„Na, o dabar, pone Bakinai, – paklausė Barou, – jūs, aišku, norite kaip galima greičiau vėl į ledynus?"

„Nebūtinai, – atsakė Bakinas. – Norint visą amžinybę skersai ir išilgai plaukioti šiame rajone, reikia labiau mėgti vyrišką kompaniją".

„O jūs, pone Franklinai?"

Džonas pagalvojo apie Bakino atsakymą ir truputį išsigando, nes dabar prie Barou klausimo prisidėjo papildoma reikšmė. Sutrikęs jis ištarė: „O, žinoma. Aš noriu!"

„Gerai, – tarė Barou pratįsai ir pralinksmėjęs, – manau, turiu jums naują komandą".

Dar tą pačią popietę Džonas Franklinas aplankė Eleonorą Porden ir, gerai apgalvojęs žodžius, jai pasipiršo. Ji jautėsi įstumta į nepatogią padėtį ir pamaloninta, bet pirmiausia pakeitė temą ir paklausė apie poliarinį magnetizmą: „Iš tiesų aš laukiau naujienų tik apie tai".

Džonui atrodė, kad to, ką jis galėjo pasakyti šiuo klausimu, nepakako. Todėl sugrįžo prie piršlybų. Stai-

ga Eleonora pažvelgė į jį subrendusio žmogaus žvilgsniu. Ji tarė: „Man atrodo, kad jūs norite kažką įrodyti“.

Ji kol kas atmetė pasiūlymą „lėtumo dėlei“, kaip ji pasakė. Džonas apgalvojo ir nusprendė, kad taip jam patinka. Vakare jis aplankė vieną iš nelabai pigių uosto prostitučių, kuri, užuot leidusi jam įrodyti svarbiausią, ką jis moka, iš Džono norėjo sužinoti apie Kamčiatkos koleges.

„Aišku, kad ten buvai! – vis ragino jį. – Aišku ten buvai, tik nenori pasakoti! Užsispyręs kaip visi karininkai!“

TRYLIKTAS SKYRIUS

Upėmis Arkties krantų link

Šį kartą Džonas buvo ne laivo kapitonas, bet vienintelis vyriausiasis ekspedicijos vadas, nes jie turėjo keliauti sausuma. Su juo vyko gydytojas dr. Ričardsonas, midšipmenai Bekas ir Hudas, taip pat jūreivis Hepbernas. Nešikus, vedlius, medžiotojus ir maisto atsargas jie turėjo gauti Kanadoje iš Karališkųjų kailių prekybos bendrovių.

1819 metais, likus savaitei iki Sekminių, jie išplaukė iš Greivsendo reido „Velso princu", nedideliu Hadsono įlankos bendrovės laivu. Džonas pasiruošė viskam, ką tik jo vaizduotė galėjo sugalvoti. Jis net mokėsi žygiuoti ir išmatavo savo vidutinį žingsnio ilgį tarp dviejų Londono mylias žyminčių akmenų, po to įsigijo kompasui atlenkiamą žiedą nykščiui, kad ištiesta ranka su kompasu galėtų nusitaikyti į kranto ženklus. Kiekvienas turėjo peilių, grąžtų, ylų, švilpukų pavojaus signalui, taip pat vielos sniegžiangiams pritvirtinti ir, patarus pašto raiteliui, kojines, apatinius marškinius ir labai griaužiančias avies vilnos apatines kelnes iki kulkšnių.

Džonas džiaugėsi, kad su jais yra žmogus, kurį pažįsta: Georgas Bekas. Jis atėjo savo noru ir pareiškė, kad už Frankliną eis per ugnį ir vandenį. Tokios kal-

bos glumino Džoną, bet buvo gera, kad gali pasitikėti greitu žmogumi. Jis buvo pasiryžęs Beką paskirti neoficialiu pirmuoju karininku, kuris „normaliai", greitai spręstų. Žinoma, turės paaiškėti, kam jis tikęs. Dar liko kiti. Džonas įdėmiai juos stebėjo, nes naujiems keliautojams norėjo pritaikyti savo teoriją, iškeltą „Trente".

„Kapitonas būtų galėjęs ir likti laimingu žmogumi, o „Blosomas" laimingu laivu, jeigu jo nebūtų paskyrę laivo kapitonu – nes jis nebuvo kapitonas!" Ričardsonas liovėsi šnekėjęs ir patraukė iš vos rusenančios per kietai prikimštos pypkės, rausva šviesa apšvietė jo liesą veidą ir dūmų debesys tartum pritemdė vakaro prieblandą, kuri skverbėsi per kajutkompanijos langą. Taip, „Blosomas"! Toje bjaurioje kelionėje daktaras Ričardsonas buvo gydytoju ir viską papasakojo labai smulkiai. Franklinas savęs klausė, kodėl.

„Silpnas kapitonas gali būti veikiamas kiekvieno, kuris jį vadina stipriu. Jis klauso visokių pataikavimų ir pašnibždėtų gandų, nes šiaip jau tiesa jo priešas". Buvo ten toks klastingas karininkas, toks Ketlvėjus, kuris mėgo šnipinėti ir skleisti šitaip gautas žinias. Jeigu nieko neužgirsdavo, pats primeluodavo. Bet kapitonas juo tikėjo. Jis įsakė surakinti grandinėmis du leitenantus dėl tariamo nelojalumo jam. Kai jis vėliau atidavė juos kariniam tribunolui, buvo nuteisti ne karininkai, bet jis pats, o šmeižikas už bausmę buvo išsiųstas į Van Dimeno Žemę. Džonas galvojo apie salą pietų Australijoje, kurią Metju kadaise apiplaukė ir ištyrė. Visai nebloga bausmė triūsti po atviru dangumi ir padėti įdirbti žemę, taip jis įsivaizdavo, ką veikia kaliniai.

„Kodėl šis kapitonas buvo silpnas? – paklausė Ričardsonas, ir pats atsakė: – Jam trūko tikėjimo. Kas Viešpačiui neleidžia vadovauti, tas negali vesti laivo“. Jis vėl pridegė pypkę, gal dėl to, kad ieškojo priežasties nežiūrėti į Džoną, kol pasakojimas daro jam poveikį, o poveikis buvo. Jis nori, kad aš kažką pasakyčiau, pagalvojo Džonas, bet buvo atsargus. Jeigu šitas Ričardsonas toks pamaldus, nebus paprasta turėti su juo reikalų. Autoritetą jis kildina iš Dievo – Franklino sistemai tai pavojinga. Per daug interpretacijų, ko nori Dievas. Religiją Džonas apskritai laikė naudinga, kai reikia atvesti į protą arba palaikyti tvarką. Ugningi aiškiaregiai ir išpažinėjai – priešingai, jam kėlė šiokią tokią baimę. Todėl jis pasakė: „Vesti laivą – tai navigacija. Daugiau aš neišmanau“.

Ekspedicija turėjo pasiekti šiaurinį kontinento pakraštį ir po to skverbtis į rytus palei nežinomą pakrantę iki Atgrasiosios įlankos uosto, kur jų laukė kapitonas Paris su savo laivu. Jeigu planą pavyks įgyvendinti, bus atrastas Šiaurės vakarų jūrų kelias, kurio Europa ieškojo daugiau nei du šimtus metų. Už tai jų laukė didžiulė piniginė premija, dvidešimt tūkstančių svarų! Taigi „lemtingoji įlanka“, kuri atsivers į sąsiaurį: šitos svajonės Džonas neatsisakė nuo pat kelionės po Australiją. Dar admiralitetas laukė papildomo išsamaus visų jų aptiktų indėnų ir eskimų genčių aprašymo. Pageidautina elgtis draugiškai, galimi kailių mainai į alkoholį, bet ne į ginklus. Svarbu, kad laukiniai įprastų padėti sąsiauriu nuolat plaukiojantiems laivams – jie iš to tik išloš.

„Bet kuriuo atveju jie praloš, – pasakė Bekas tarp kitko, – tikėkimės, kad jie nepastebės, kaip mes nuo jų priklausomi!"

Trumpiausiais sakiniais kalbėjo Hepbernas, škotas iš Edinburgo krašto. Jis sakydavo: „Bus gerai!" Hepbernas plaukiojo nuo vaikystės. Sudužus jo laivui, iš vandens jį ištraukė karinis laivas, ir privertė tarnauti. Jis keturis kartus bandė dezertyruoti. Bet į šią ekspediciją užsirašė savo noru.

Stromneso reide Orknio apylinkėje jie rado brigą „Harmonija", kuris priklausė hernhutiečių[1] brolijai. Franklinas, Bekas ir Ričardsonas liepė juos nugabenti valtimi į laivą. Jie sutiko kelias ką tik susižadėjusias eskimų poras – žinoma, krikščionis – ir vieną liuteronų misionierių, kuris kaip tik juos mokė dar geriau melstis. Jis suprato tik vokiečių ir inuitų kalbas. Be vertėjo nieko neišėjo.

Inuitai – taip save vadino patys eskimai. Tai reiškė *žmonės*. Šiaip jie atrodė kuklūs, taip pat švarūs ir paslaugūs. Ričardsonas buvo tos nuomonės, kad tikėjimo palaimą jau galima atpažinti, tai matosi iš jų akių.

Bekas šypsojosi. Bet taip jis gana dažnai darė. Jis šypsojosi, nes patiko pats sau ir norėjo patikti kitiems, visų pirma Franklinui. Džonas tai nujautė. Bet jei Bekas ką nors mokėjo ir tuo kėlė pasitikėjimą, buvo sveikintina. Nuotaika buvo gera.

[1] vok. *Herrnhut – Viešpaties globa*, iš Moravijos kilusi evangelikų denominacija, kitaip dar *Moravijos broliai* (vert.)

Prieš tai susidūręs su ledkalniu, kuris sulaužė vairą, „Velso princas" pagaliau nuleido inkarą Jorko faktorijoje, vakarinėje Hadsono įlankos pakrantėje.

Krante teko įsidėmėti daug naujų vardų ir veidų, prancūzų, indėnų, kailių prekybos valdininkų, taip pat Karališkosios inžinierių sąjungos majoro pavardę Bajus, kuris tyrė galimybę nuo šios vietos iki Didžiųjų ežerų iškasti kanalų sistemą. Jis pasakojo apie „Frontenaką", garinę valtį, kuri plaukiojo po Aukštutinį ežerą ir pūtė juodus dūmų debesis. Visur įsigalėjo technika, o jis buvo jos žmogus!

„Jeigu jūs, džentelmenai, nerasite Šiaurės vakarų sąsiaurio, aš tokį sąsiaurį padarysiu su parako iš šimto krovininių laivų pagalba". Štai koks vaikinas buvo Bajus! Džonui jis nelabai patiko. Jis tik atsakė: „Tokiems laivams bus sunku rasti kapitonus ir surinkti komandas".

Netrukus iškeliavo, nes buvo rugsėjis, o Franklinas, prieš prasidedant žiemai, ketino nusigauti kaip galima toliau. Su keliais indėnais ir Kanados prancūzų traperiais jie ėjo pasroviui iki Vinipego ežero, tada Saskačevano upe iki Kamberlandhauso prekybos bazės. Su jais buvo ir moterų.

Traperiai save vadino vojažieriais ir kalbėjo tik prancūziškai. Jie buvo nedraugiški visiems, gal išskyrus tik savo šunims. Fransua Samandrė turėjo dvi moteris, kurias ilgesniam laikui skolindavo kolegoms už pinigus. Kiti du vojažieriai turėjo tik vieną. Ji, be abejo, buvo dvigubai dažniau mušama nei kitos. Apsvaigę nuo degtinės šitie buki vyrai išliedavo savo nesuvokiamą įniršį ant visko: ant savęs, ant moterų, valčių ir net ant šunų.

Vieną rytą Džonas surinko visą komandą ir pareiškė išvarysiąs kiekvieną triukšmadarį ir mušeiką. Kai jis vieną kartą taip pasielgė, tapo ramiau.

Jų maistas buvo pemikanas, riebalų ir sutrintos džiovintos mėsos mišinys, į kurį pridėta cukraus ir uogų, savotiškas glaistas, bet teikė jėgų. Jis buvo jaučio odos pakuotėse, po aštuoniasdešimt svarų kiekvienoje.

Vien tik kroviniai ir jų tampymas! Dažnai tekdavo valtis vilkti į viršų palei vandens krioklius, kur nebuvo nei kelio, nei kur įsitverti. Jau vien nuo kovos su srove jiems imdavo skaudėti pečius, o dar drėgmė ir šaltis. Daktaras dievobaimingomis kalbomis čia nieko negalėjo pagelbėti. Tačiau jis turėjo tinkamo tepalo.

Bekas buvo uolus, bet nekantrus. Žinoma, sunkiai sekėsi eiti į priekį, bet reikėjo prie to prisitaikyti. Vojažieriai ilsėdavosi po kiekvienos valandos ir surūkydavo po pypkę. Jeigu jiems to reikėjo – tegu. Visus upių ilgius jie matavo pypkėmis. Bet kai taip matuoji, tai reikia ir parūkyti, kitaip neišeitų suskaičiuoti.

Kai kartą nuplaukė Echiamamio upe pasroviui ir taip tikėjosi gerokai pasistūmėti į priekį, staiga indėnai nepanoro judėti toliau: jų sielos neva dar nepasivijusios, jiems reiksią palaukti.

Džonas suprato Beko nekantrumą, bet tarp keturių akių jį įspėjo prisilaikyti to, kas šioje vietoje įprasta. Dar Bekas negalėjo ištverti nuobodulio, o visų pirma pats jokia kaina nenorėjo būti nuobodus. Jis buvo linksmintojas, vis ieškojo aštraus žodžio, nors jis ir žeistų. Bekas nesuprato, kad tokiose ilgose kelionėse daug svarbesnis teisingumo jausmas.

Džonas ėmė manyti, kad kitas midšipmenas, Robertas Hudas, daug malonesnis.

Hudas, kaip ir Bekas, mokėsi piešti bei tapyti ir turėjo viską, kas svarbu įamžinant kelionę piešiniuose. Bet kas buvo svarbu? Hudas buvo svajingas, ramus žmogus. Jį domino ne kelionės tikslas, bet tai, kas jaudina fantaziją: šviesos atspindžiai upės vingio sekliame vandenyje, vojažieriaus sugurinta nosis, skrendančio paukščių būrio forma. Bekas dažnai iš jo šaipėsi, o Hudo geraširdiškumas jį kurstė. Džonas matė, kad Hudas nėra iš tų greitųjų, kurį galėtumei paskirti pirmuoju karininku. Bet jis buvo panašus į jį, todėl juo labiau pasitikėjo.

Spalio pabaigoje jie atvyko į Kamberlandhausą. Čia jie turėjo pasilikti, nes mažesnės upės pasidengė storu ledu. Vietinės kompanijos valdžios atstovas paskyrė jiems neužbaigtą namą, jie turėjo baigti jį statyti ir įsirengti žiemai. Židinį pastatė Hudas, šią sritį jis išmanė. „Jis ugnies kurstytojas", – pasakė Kri genties indėnai, iš visų europiečių jį labiausiai gerbę. Šiaip jau apie baltuosius žmones jie buvo ne kokios nuomonės. Šautuvo kulkos jų galingą gentį sumažino dešimtadaliu, o alkoholis negailestingai sėdėjo ant likusiųjų sprando.

„Baltųjų galia nuolat augs, – pasakė vienas Kri indėnas Robertui Hudui, – niekas negalės jų sulaikyti. Jie tik tada žlugs, kai viską nuniokos. Tada Didžiosios Vaivorykštės kariai juos išvys ir sugrąžins viską, kas buvo". – „Aš nieko nenaikinu, – tyliai atsakė Hudas, – aš net nenorėčiau palikti pėdsakų. Daugių daugiausia kelis paveikslus".

Taip jie kiekvieną vakarą ir sėdėdavo prie židinio: daktaras, šiurkščios odos veidu, skaitantis Bibliją, sunkiasvoris Hepbernas ir smulkaus sudėjimo Hudas, kuris galvodamas mirksėjo ir buvo prasižiojęs, nors nepratarė nė žodžio.

Aiškiai matėsi, kad visiems nelabai patiko Georgas Bekas. Gražus žmogus, norėjęs visus nustebinti, netrukus nuteikė visus prieš save, nors apie tai atvirai nebuvo kalbama. Todėl jis sukinėjosi arčiau Džono. Jis pranešinėjo, žavėjosi juo, norėjo būti pagirtas. Tai buvo tartum pasiūlymas: už žavėjimąsi jis norėjo kai ką gauti. Franklino pripažinimą galėjai užsitarnauti tik darbais, todėl Bekas darėsi vis nervingesnis. Šioje žiemos stovykloje didelių žygių atlikti negalėjai.

Kai pakviesti pas vietinį verslininką arbatos jie buvo pakeliui pas jį, Bekas, gurgždant sniegui po kojomis, tarė: „Sere, nieko nepadarysi, bet aš jus myliu. Tai gali būti problema, bet ne katastrofa". Jis pasakė tik šiaip, juokais! Džonas pajuto, kaip nemaloniai užkaito ausys, ir ieškojo atsakymo, kad galėtų užbaigti vienu mostu. Bet nepavyko. Džonas pažinojo savo smegenis. Norint labai greitai reaguoti, reikėtų staigiai pakeisti kryptį, o to jis negalėjo. Taigi ramiai ir atsargiai!

Žengiant gurgždėjo, kvėpuojant kilo garas. Jie jau beveik priėjo verslininko namą iš rąstų. „Žinoma, tai ne katastrofa, – prakalbo Džonas, – bet man būtų maloniau, jeigu iš to išeitų kas gero. Jūs pervertinate, pone Bekai. Negi jums taip reikia?" Jis sulėtino žingsnį, nes sakant šiuos žodžius per greitai artėjo šeimininko durys. Prisiminė įsidėmėtiną frazę, kurią išgirdo iš kerdžiaus Spilsbyje: skirtumas tarp pervertinimo ir

neįvertinimo lygus šimtui procentų. Bet kerdžius pats to nesilaikė.

Pas poną Viljamsą abu atėjo raudonomis ausimis. Indiška arbata, džiūvėsiai iš laivo ir troškinta jautiena, bet nė vienos geros naujienos dėl ekspedicijos aprūpinimo.

Pakeliui į namus Džonas svarstė, ar nereikėtų nedidelei komandos daliai iš anksto, dar žiemą, nuvykti į Čipevajeno fortą ir iš kailių prekybos bazių parūpinti atsargų.

Bekas užsidegęs pritarė: „Mes abu, sere!" Bet artėjant išvykimo dienai, be Beko, palydovu Džonas dar paskyrė Hepberną. Bekas buvo nusivylęs ir kurį laiką ne toks šnekus. Jo alkio nebuvo galima numaldyti teisingumu ir protu. Su vyriausiu vadu negalėjo būti nė kalbos apie ką nors kitą. Tegu likimas eina savu keliu.

1820 metų sausio 15 dieną jie iškeliavo iš Kamberlandhauso su dviem vojažieriais ir su dvejomis indėnų prižiūrimomis ir šunimis pakinkytomis rogėmis, kurios buvo tiek prikrautos maisto, kad neliko vietos sekstantui. Minkštame sniege teko išminti šunims taką, antraip jie šokinėjo ir puldinėjo vienas kitą.

Ištisas dienas ir savaites kelias ėjo per išsidriekusius miško plotus su milžiniškais medžiais, kurių viršūnėse ošė vėjas. Viskas būtų buvę gerai, jei ne sniegžengiai, lyg bausmė už visą blogį, kuris kada nors buvo padarytas. Jie buvo pritvirtinti prie batų kaip didžiulės ančių pėdos iš medžio ir vytelių, ir kai prie jų limpantis sniegas ir ledas virto pluta, jie, rodės, svėrė ne kilogramą, o visą centnerį. Žmogus tokioms pėdoms nebuvo pritaikytas: tarp kulkšnių turėtų būti daug di-

desnis tarpas! Jau po kelių mylių skausmas tapo pastovus, anties pėdos briauna trenkdavo vis į tą pačią vietą. „Neskubėkite, – įspėjo Džonas: – sutaupysite jėgų".

Bekas buvo stiprus, žvalus ir greitas. Per greitas! Tikriausiai bet kuriuo atveju norėjo ištverti ilgiau nei Džonas. Tai buvo abejotinas jėgų šaltinis, bet jis padėjo.

Bekas veržėsi pirmyn! Bekas nekantriai laukė! Bekas ėmėsi iniciatyvos! O jo šypsena Džonui atrodė vis plėšresnė.

„Ko taip skubėti? – paklausė Džonas. – Dar tolimas kelias". – „Būtent!" – atsakė Bekas įžūliai ir išsišiepė.

Hepbernas akivaizdžiai piktinosi, bet jis žemesnio rango ir jam derėjo susilaikyti. Bekas leido suprasti, kad jį laiko kliūtimi. Tačiau Džonas sąmoningai lėtino tempą.

Vojažieriai susimąstę žiūrėjo nosies tiesumu ir tylėjo. Jie galėtų laikytis Beko greičio, bet kelionė jiems uždarbis, o papildomos pastangos neturėjo būti savaime suprantamas dalykas. Be to, jie žinojo skirtumą tarp vado ir midšipmeno.

Kai jie sustojo poilsio, Bekas jau seniai buvo nuėjęs toli į priekį, Hepbernas lyg tarp kitko pasakė vadovui: „Jis mums nori parodyti!" Tada, lyg niekur nieko, susitepė tepalu sužeistas kulkšnis, o Franklinas kurį laiką darbavosi su kompasu ir sekstantu. „Jėga gali būti ir šis tas kita, ne tik greitis", – pasakė jis ir pelengavo sekstantu.

Džonas Franklinas darė pertraukas, beje, ir tada, kai pačiam nereikėjo. Ne navigatoriui reikėjo pertraukos, bet pertraukai navigatoriaus. Šitas Bekas buvo ambicijų

milžinas, bet palyginus su tuo, kas vyko, jis tik laiko nykštukas.

Kovo pabaigoje jie atvyko į Čipevajeno fortą. Džonas nuėjo pas kailių bendrovės atstovus pakalbėti apie numatytas maisto atsargas. Įvyko tai, ko bijojo: draugiškas priėmimas, daug tuščių žodžių, niekur nėra atsargų. Kai jis parodė atkaklumą, draugiškumas atvėso, pašaipa darėsi aiškesnė. „Viskas, kas mano galioje", – taip valdžios atstovas Simpsonas pavadino tai, ką jis padarė ekspedicijai. Deja – beveik nieko, ir tai buvo brutalu ir žemino. Hadsono įlankos bendrovė nurodė kreiptis į Šiaurės vakarų bendrovę, o ši vėl į Hadsono įlankos bendrovę. Buvo akivaizdu, kad jos viena prieš kitą ėjo iki kraujo. Nei viena nenorėjo savęs nuskriausti prisidėdama prie ekspedicijos daugiau už kitą. Londono valdžios potvarkiai šiame krašte buvo tuščias popierius, čia buvo plati šalis. Ir dar, prekiautojai kailiais ir valdininkai už nieką laikė keliauti ištroškusius jūrų karininkus. Jiems tai buvo vargšai, nieko nenutuokiantys didvyriai. Pėsčiomis ir iš beržo tošies padarytomis kanojomis jie norėjo it maldininkai keliauti palei šiaurės pakrantę? „Jie niekada nepasieks Arkties vandenyno! – pasakė kažkuris girdint Bekui. – O jeigu taip ir bus, per pirmą eskimų puolimą jie bus pribaigti. Kam jiems duoti atsargų, kai ir patiems jų trūksta?"

Džonas išgirdo juokelius, kurie lyg ir skambėjo kaip stačiokiškas pripažinimas, bet, reikia manyti, turėjo visai kitą prasmę: „Jūs gi buvote prie Trafalgaro, jūs jau kaip nors įveiksite! Jeigu ne galva, tai charakteriu!"

Bekas vis labiau nervinosi. Jis negalėjo žiūrėti, kaip Franklinas, prieš paklausdamas dar kartą, mandagiai pritaria vietinių vadų sprendimams. Bekas pastebėjo, kaip jie juokiasi iš Franklino, jis tikriausiai bijojo, kad ir jam klius. Kai buvo vieni, Bekas pasakė ilgą piktą kalbą, kurią, jeigu jis būtų buvęs Franklinas, būtų pasakęs vadovaujantiems valdininkams. Žodžiai: „mes žinome, kokiomis kortomis čia lošiama", pasikartojo kelis kartus. Taigi Džonas turėjo ir šitai išklausyti. Jis bandė Beką nuraminti. „Jums irgi reikia pratintis prie tokių lošimų, kuriuos galite pralošti. Nesvarbu, kad iš mūsų šaiposi. Aš visada tik tai ir patirdavau. Bet tuo viskas nesibaigdavo". – „Bet jūs per geras, – sušuko Bekas, – jūs per daug kitiems leidžiate!" Džonas linktelėjo ir susimąstė. Tada pasakė: „Aš dešimčia metų už jus vyresnis. Aš išmokau tol dėtis kvailu, kol pasidarau protingas. Arba, kol kiti tampa dar kvailesni nei aš. Patikėkite tuo!"

Beką buvo sunku nuraminti. Džonas nujautė, dabar jam rūpi kai kas kita, ne tai, apie ką jis kalba. Todėl jam buvo maloniau šnekučiuotis su Hepbernu, žmogumi, kuris buvo ištikimas ir neniurzgėjo. Su juo kalbėdavosi, kai panorėdavo. Nors Hepbernui ištisas dienas nepratardavo nė žodžio, viskas vyko darniai.

Vadas buvo lyg gydytojas: sveikas žmogus jam buvo mieliausias, bet daugiausia laiko turėjo skirti ligoniui, ir kuo ligonis sunkesnis, tuo daugiau laiko.

Birželio mėnesį vandens keliais valtimis atplaukė Ričardsonas ir Hudas. Beveik nesibaigiančiose derybose Džonas perkalbėjo valdininkus, ir čia Bekas šio

to išmoko. Tai buvo sekinanti taktika, kurią sudarė ypatingas mandagumas, nuolatinis kartojimas tų pačių argumentų ir visiškas laiko pojūčio ignoravimas. Niekam niekada neprikaišiojo, neva jie iš tiesų neketina padėti ekspedicijai. Džonas atsisakė priekaištaudamas padaryti galą jų veidmainystei: jis žinojo – šitą žaidimą gali žaisti ilgiau už kitus. Su Simpsonu, šituo sukčiumi, jis tyčia ir toliau elgėsi kaip su draugu ir rėmėju ir dėl to tapo toks nepakenčiamas, kad šis staiga jam skyrė maisto kelioms savaitėms ir visą tuziną vojažierių. Papildomai į Providenso fortą turėjo būti nusiųsta dvigubai tiek maisto, tai buvo patvirtinta raštu. Tvirtai spausdamas Simpsonui ranką Džonas net nesumirksėjęs užtikrino, kad kilnus ir žmogiškas jo elgesys bus pašlovintas Anglijoje.

Dabar jie plaukė pasroviui Vergų upe į šiaurę, kelias vedė jūros pakrantės link. Atstumas tarp Čipevajeno forto ir Providenso forto prie Didžiojo Vergų ežero buvo lygus maždaug devyniasdešimčiai surūkytų pypkių. Perplaukti ežerui prireikė dviejų dienų, dažnai nesimatė net krantų. Stiprus vėjas privertė ieškotis prieglobsčio saloje. Tai buvo išbandymas prieš kelionę Arkties vandenynu. Providenso fortas buvo įsikūręs įlankos, kuri baigėsi Geltonojo Peilio upės žiotimis, šiaurinėje pakrantėje. Įtvirtinimas priklausė Šiaurės vakarų bendrovei. Vis dėlto ji skyrė ekspedicijai valdininką Vencelį, Frydrichą Vencelį, vokietį, mokantį kelis indėnų dialektus. Jeigu nepavyktų gauti indėnų paramos, tektų ekspediciją paleisti – neužteko maisto atsargų, reikėjo jas papildyti medžiojant. Tik indėnai, išmanan-

tys medžioklę šiame krašte, galėjo išmaitinti ir kitus. Vencelis pažadėjo surengti susitikimą su Kopermaino indėnų vadu, įsiskolinusiu Šiaurės vakarų bendrovei. Galbūt jį ir jo karius būtų galima pasamdyti, kaip palydovus, jeigu jam ką nors pažadėtum.

Džonas Franklinas sunerimęs pastebėjo, kad artėjant susitikimui su indėnais, jis tampa nervingesnis ir irzlesnis. Viskas priklausė nuo jų, o jis apie juos beveik nieko nežinojo! Jis turėjo du atabaskų kalbos vertėjus: Sanžermeną ir Žaną Baptistą Adamą. Atrodė, Vencelis be galo daug žino, bet jo kalbos maniera vargino enciklopediniu stiliumi ir priminė kolekcionieriaus kortelių dėžutę. „Tsantsa-hut-dinai karingesni, bet patikimesni už šiauriau gyvenančius thlin-cha-dinus, kuriuos paprastai vadina Šuns šonkaulio indėnais. Atabaskų dialektas vienas iš sunkiausių dialektų, gal išskyrus tik kenai tautelių kalbą, į kurią nenorėčiau gilintis".

Džonui šie žodžiai sukėlė dar didesnį nerimą.

Genties vadas buvo Akaičas, tai reiškė *didžioji koja*. Jis, kaip sakoma, buvo protingas žmogus, o tai buvo sveikintina: prieš penkiasdešimt metų Kopermaino indėnai lydėjo tokį Hirną, prekiautoją kailiais, iki Arkties vandenyno krantų, o šis nesugebėjo indėnų atkalbėti nuo vietinių eskimų žudynių.

Džonas pamatė indėnus, traukiančius per ežerą ilga kanojų vora. Prie ežero šalia forto buvo pastatytos palapinės, plevėsavo vėliavos, šalia jo stovėjo karininkai ir uniformuotas Hepbernas. Džonui įsakius, jie prisisegė savo ordinus. Jis pats buvo be ordinų. Instinktas sakė, kad jam, aukščiausiam vadui, ir nereikia.

Akaičas išlipo iš pirmosios kanojos ir, nesidairydamas nei į kairę, nei į dešinę, lėtai nužingsniavo prie anglų. Džonas iš karto pažiūrėjo labai rimtai. Tai nebuvo žmogus, kuris puola eskimus ir liepia kariams nukapoti jiems kojas ir rankas. Kas taip juda, laikosi savo žodžio.

Vadas, skirtingai nuo karių, nebuvo pasipuošęs plunksnomis. Mokasinai, ilgos mėlynos kelnės, virš jų platūs marškiniai, per pečius perkryžiuotos odos juostos, diržas ir ragas parakui. Bebro kailio apsiaustas ant pečių siekė žemę.

Jis nepratarė nė žodžio. Sėdėjo nejudėdamas, rūkė įteiktą pypkę ir iš vaišėms atneštos taurės išgėrė tokį mažą romo gurkšnelį, kad skysčio paviršius beveik nesuraibuliavo, tada ją padavė savo palydovams.

Pagaliau jis prabilo, o Senžermenas išvertė.

Jis džiaugiasi pas save matydamas tokius svarbius baltųjų vadus. Jis pasiruošęs su gentimi juos palydėti į Šiaurę, nors jis galįs nusiskųsti, jau kartą spėjęs nusivilti: jam buvo pasakyta, neva baltieji turi stebuklingą būdą ir didį gydytoją, kuris gali mirusius prikelti gyvenimui. Jis jau džiaugėsi, kad galėsiąs pamatyti savo mirusius gimines ir su jais pasikalbėti. Bet prieš keletą dienų ponas Vencelis jam pranešęs, kad tai neįmanoma, ir dabar jis jaučiasi taip, lyg jo draugai, broliai ir seserys būtų antrą kartą mirę. Bet jis norįs tai pamiršti ir išgirsti, ką baltieji vadai ketiną daryti.

Džonas ruošė atsakymą Akaičui ne trumpiau už jį ir stengėsi kalbėti lėčiau nei jis. „Aš džiaugiuosi matydamas didį vadą, apie kurį girdėjau tiek daug gero".

Senžermenas pradėjo versti. Džonui pasirodė, kad indėnams skirtiems žodžiams prireikė mažiausiai ke-

turiskart daugiau laiko negu angliškiems. Jis pastebėjo, kaip Akaičas keletą kartų linktelėjo. Keista, išversti tuzinui angliškų žodžių reikia tiek daug indėniškų.

„Mane pasiuntė didysis vadas, kuris yra apgyvendintoje žemėje, ir visos tautos, baltieji, raudonieji, juodieji ir geltonieji, yra jo vaikai, kurie jį myli ir garbina. Jis kupinas meilės, nors turi galios priversti žmones. Bet šito niekada neprireikia, nes visi žino jo didybę ir išmintį".

Šįkart Senžermenui užteko daugių daugiausia ketvirtadalio Džono kalbos laiko. Džonas turėjo pojūtį, kaip ilgai gali tęstis reikalai, todėl nutilo ir pagalvojo. „Pone Venceli, ar jis gerai išvertė?" – „Atleiskite, sere, – atsakė vokietis, – bet atabaskų kalba yra tikrai ypač..."

„Pone Hepbernai, – tarė Džonas, – prašom atnešti Parkinsono chronometrą, tą su sekundžių rodyklėmis".

Jis nurodė Senžermenui, kad vertimas neturi tęstis nei ilgiau, nei trumpiau už tą laiką, kurio jam, Franklinui, reikia originalui. Hepbernas sekė, ir žiūrėk, pavyko!

Akaičas kaip anksčiau sėdėjo ramus, bet akys išdavė, kad įvykis jam suteikė malonumo.

Džonas tęsė. Aukščiausias baltųjų vadas nori savo vaikams, indėnams, padovanoti gražių daiktų dar daugiau nei iki šiol, ir todėl prie ledynų jūros turi būti rasta vieta, kur galėtų priplaukti didžiausios kanojos žemėje. Aukščiausias vadas nori daugiau sužinoti apie kraštą, apie indėnus ir eskimus. Jam labai skaudu, kad indėnai su pastaraisiais, kuriuos jis irgi laiko savo vaikais, gyvena netaikiai. Pagaliau Džonas indėnui atvirai pasakė, kad jie turi mažai maisto. Jį mielai padalytų,

bet tai priklauso nuo to, ar indėnai uoliai medžios, šovinių jis jiems duosiąs.

Akaičui tapo aišku: Džonas labai rimtai žiūri į susitaikymą su eskimais. Jis pripažino, kad būta karų, bet dabar gentis išsiilgusi taikos. Gaila, bet eskimai esą labai klastingi ir nepatikimi.

Popiet Džonas galvojo apie pokalbį ir išsiderėtus dalykus. Jis džiaugėsi ne tik dėl ekspedicijos sėkmės, bet ir dėl to, kaip tai vyko. Čia buvo įrodymas, kad taika įsivyrauja ten, kur vieni kitų link eina ne greitai, o lėtai. Tai derinosi su Franklino sistema ir žmonijos garbe. Už tai Džonas išgėrė gurkšnelį romo.

Be to, į akis jam krito tai, kad Akaičas iškart atpažino jį, turintį aukščiausią rangą, ir atsisėdo priešais, nors jis sėdėjo ne per vidurį. To jis paklausė Senžermeno.

„Vadas buvo tos nuomonės, kad jūs turite kelis gyvenimus, sere: dėl jūsų rando kaktoje ir, atleiskite, dėl jūsų „laiko gausos". O tas, kuris yra nemirtingas, turi būti galva. Tokie kvaili tie indėnai!" Džonas atšiauriai pažiūrėjo į vertėją. „Iš kur jūs žinote, kad vadas klysta?"

Rugpjūčio antrą dieną jie susėdo į kanojas: virš dviejų tuzinų vyrų ir dar tuzinas indėnų moterų ir vaikų.

Džonas Franklinas jau mokėjo mintinai vojažierių vardus: Peltjė, Kredi ir Vajonas – didieji, Pero, Samandrė ir Boparlonas – mažieji. Benua vardui Džono galva priešinosi ilgiausiai, gal todėl, kad Benua žvilgsnis buvo toks melancholiškas. Džonas su juo įsikalbėjo. Jis nebuvo frankoindėnas, jis prancūzas, kilęs iš nedidelio Sent Irje la Peršo kaimelio, netoli Limožo, ir net po

dešimties metų jam prasiveržDavo tėvynės ilgesys. Taip Džonas įsidėmėjo paprastą vardą šalia kito sudėtingo.

Žanas Baptistas ir Salomonas Belonžė buvo broliai, kurie vienas kito nemylėjo. Trečiasis Belonžė buvo jūreivis ir žuvo Trafalgaro mūšyje. „Snaiperis?" – paklausė Džonas ir atsikando džiūvėsio, bet laikė burnoje nekramtydamas, kad girdėtų atsakymą. „Ne, patrankininkas", – atsakė Salomonas. Džonas kramtė toliau.

Vinčencas Fontanas buvo kilęs iš Venecijos. Vienintelis indėnas tarp vojažierių buvo Mišelis Teroaotė, irokėzas iš mohaukų genties.

Iš Kopermaino indėnų, šalia Akaičo, įsimintinas visų pirma buvo didžianosis vedlys Keskara. Jis turėjo neišpasakytai gražią devyniolikmetę dukterį, kiekvieną ekspedicijos vyrą ji vargino savo buvimu. Ne kas kitas, o mąslusis daktaras Ričardsonas susižavėjęs nukreipė savo žvilgsnį į jos kelius, sumurmėjo kažką panašaus į „Dievo sutvėrimas" ir neslėpdamas bandė įsidėmėti jos šlaunų liniją. Pasinaudodamas atradėjo pirmumo teise, merginą jis pavadino pagal tai, į ką jis žiūrėjo: panelė Žalioji Kojinė. Dar labiau į Žaliosios Kojinės detales įsisiurbė midšipmeno Hudo juslės, jis matė tik ją, ir sulig kiekvienu judesiu ji atrodė jam vis kitokia – ryškių kontūrų nosis, juodi plaukai, išdidi linija nuo smakro iki ausies. Hudas pripiešė visą bloknotą eskizų. Nuo šiol upės ir kalnai jį prarado.

Dienų dienas jie plaukė pasroviui Geltonojo Peilio upe. Indėnai per mažai medžiojo ir Džonas nerimavo: pusė genties, nepaisydama susitarimo, laikėsi prie vado ir gausiai valgė maisto atsargas. Kai Akaičas tvirtino, kad apsivertus kanojai žuvo visa amunicija, kurią

jis buvo gavęs, Džonas suprato: nėra prasmės rodyti pykčio. Jo sistema liepė tikėti tuo, ką kiekvienas sakė. Jis ribojo turimus išteklius ir liepė išduoti tiek parako ir šovinių, kiek reikia vienai medžioklei. Vakare medžiotojai privalėjo atiduoti arba sumedžiotus žvėris, arba šovinius. Akaičui tai nepatiko, bet Džonas taip ramiai ir atkakliai jam aiškino naują potvarkį, kad jis negalėjo jaustis įžeistas.

Vien tik žvelgdamas į gamtą galėjai pasisemti jėgų, ji net padėjo nuo bado, nuovargio ir pūslių ant kojų. Tad beieškodami maisto jie nors akis galėjo paganyti, kai medžioklė ir žvejyba tinklais nieko doro neatnešdavo. Dešimt elnių ir trisdešimt karpių – tai jau gerai. Dvi kurapkos ir aštuoni gružliai – jau blogai. Trys tuzinai žmonių, kurie sunkiai dirbo, ir valgė daug. Vojažierių pečiams kliuvo pagrindinis krūvis, jiems tekdavo nešti valtis per upės krioklius ir slenksčius. Todėl jiems pirmiesiems gamta neatrodė vaizdinga. Upės jiems buvo gražios, kai jos tekėjo lygiai ir plačiai. Miškai žavėjo, kai juose užtikdavo elnių pėdsakų.

Ir toliau trūko maisto, tuomet prasiveržė atviras nepasitenkinimas. Džonas pusę valandos, nepratardamas nė žodžio, klausėsi vojažierių, po to pareiškė, kad jis gerai žinąs, jog iš jų reikalauja nežmoniškų pastangų. Kas nepasitiki savo jėgomis, tegu sau ramiausiai keliauja namo, ant jų jis nė kiek nepyksiąs. „Ši kelionė nepanaši į kitas", – pasakė Džonas ir suraukė kaktą prisiminęs, jog šitaip „Belerofonte" savo kalbą kažkada pradėjo Nelsonas. Tačiau ji paveikė: nepaisant alkoholio ir šiurkštumo, vojažieriai vis tik buvo prancūzai. Jeigu

jis būtų barėsis, jie būtų pasitraukę. Čia reikalai lietė garbę. Jie vėl įsijungė į darbą.

Akaičas priekaištavo, kad dėl dovanų, kurias jie gabena niekam tikusiems eskimams, ekspedicija per lėtai juda. Jis spėjo, jog gali būti labai ankstyva žiema: jau dabar rytais ant nevandeningų intakų užsitraukęs plonas ledas, o dar tik rugpjūčio vidurys.

Hudas buvo taip įsimylėjęs į Žaliąją Kojinę, kad vargais negalais ištverdavo savo budėjimą. Atrodė, visą dieną tik ir galvoja, kaip prie jos prisiartinti, kad galėtų paliesti nors jos mažąjį pirštelį. „Jeigu ir toliau taip bus, – pasišaipė Bekas, – jis visiškai sunyks. Jis tiesiog sudegs mūsų akyse, reikia laiku užgesinti!"

Beko elgesys keitėsi kiekvieną dieną, ir vis į blogąją pusę. Jis šaukė ant vojažierių. Jis už Franklino nugaros kalbėjo apie jį (apie tai užsiminė Hepbernas). Jis indėnus laikė nepatikimais, vagimis ir melagiais, ir tai parodydavo vis aiškiau. Pats blogiausias dalykas: jis nepadoriai, bjauriais žodžiais kalbėjo apie matomus ir nematomus Žaliosios Kojinės privalumus ir apie tai, kad jis Hudui parodysiąs, kaip reikia elgtis su pastaraisiais.

Kai Džonas su juo pakalbėjo ir paprašė ekspedicijos dėlei gerbti Hudo jausmus, Bekas įžūliai į jį pažvelgė. „Gerbti jausmus? Geras patarimas iš jūsų, sere. Labai ačiū!" To aš ir bijojau, pagalvojo Džonas. Pirmiau jis mane myli, po to nekenčia. Nebuvo jokios ribos tarp tinkamų ir netinkamų jausmų, tai buvo liūdna ir pavojinga. Bet kaip jis mokėjo piešti! Žalioji Kojinė pozavo portretui, ir jis nupiešė tokį gerą paveikslą, kad Keskara

susirūpino: „Tai per daug gražu. Jeigu didysis baltasis vadas pamatys, pats jos panorės!"

Apie Vencelį Bekas pasakė: „Juk tikras vokietis! Visur pasaulyje matai juos stovinčius ir mąstančius, kodėl jie negali judėti kaip kiti. Ir dažniausiai jie bando įrodyti, kad tai susiję su jų protu, ir tada jie ima mokyti žmoniją!"

Džonas jau seniai nebereagavo į Beko pastebėjimus – slaptą jo palankumą dabar pelnė Hepbernas. Bet šį kartą jis atsakė: „Ši problema susijusi su lėtumu, pone Bekai! O Vencelis tikrai daug žino".

Prie ežero, indėnai jį vadino Žiemos ežeru, keliautojai apsistojo kelioms dienoms. Iš rąstų pastatė trobelę – bazę galimai kelionei šiuo keliu atgal, ir apsirūpino žvėriena, kad galėtų ją pasūdyti arba padaryti pemikaną tolimai kelionei Kopermaino upe. Naktį šalčiai sustiprėjo. Rytą Akaičas pareiškė nesutinkąs dar šį sezoną plaukti toliau į šiaurę. „Tegu baltieji vadai taip daro, o keletas mano jaunų karių juos palydės, kad jiems nereikėtų mirti vieniems. Bet kai tik jie susės į kanojas, mano tauta juos apraudos, kaip mirusius". Džonas atsargiai priminė skirtumą tarp šitų žodžių ir tų, kuriuos vadas pasakęs Providenco forte. Akaičas oriai atsakė: „Aš suvalgau savo žodžius. Tai buvo žodžiai vasarai ir rudeniui, bet dabar ateina žiema".

Bekas įtūžo dėl tokių „žodį laužančių laukinių". Net Ričardsonas vėl ėmė kalbėti apie krikščionišką kultūrą, kurios trūksta šiems primityviems žmonėms. Džonas labai norėjo pasiekti Kopermaino upę ir gal net jūrą, bet prieš kažką atsakydamas, galvojo visą naktį.

Iš ryto Džonas suprato, kodėl Akaičas buvo teisus: šis bijojo katastrofos krašte be žvėrių ir miškų. Ten, šiaurėje, indėnai jau buvo mirę nuo bado ir šalčio – Vencelis papasakojo apie ištisų stovyklų žūtį.

Džonas vadui pasakė, esą jis džiaugiasi gavęs tokį draugišką ir išmintingą patarimą. Akaičas nusilenkė patenkintas, lyg kitko ir nesitikėjęs. Jis tikrai buvo laimingas, kad Džonas nusileido, ir iš džiaugsmo tapo gana šnekus. Džonas sužinojo, kad Akaičas indėnų labai gerbiamas, nes dažnai kalbasi su mirusių vėlėmis. Jie stebėdavo vadą, kai šis susimąstęs tarsi be priežasties juokdavosi ir judindavo lūpas.

Rąstų trobelę jie pavadino Entepraizo fortu. Mažiausiai aštuonis mėnesius ji bus jų namai, ir tai buvo aišku.

O karininkai pagaliau sužinojo, kodėl indėnai ežerą pavadino Žiemos ežeru.

Bekas tyčia ėmė šiurkščiai ir įžūliai mergintis Žaliajai Kojinei. Aišku, jis vėl norėjo kažką įrodyti. Tuo tarpu Hudas buvo pasiekęs daugiau: retkarčiais net laikydavo jos ranką ir žiūrėdavo jai į akis, bet Bekui jis neleido diktuoti greitesnio tempo. Džonas manė, kad tarp Hudo ir Beko galėjo būti pokalbis, o jeigu toks buvo, tai nesėkmingas. Bekas liesdamas rankomis Žaliąją Kojinę nesiliovė rodyti, kuriai jos kūno daliai skirti jo komplimentai. Kartais ją priversdavo nusijuokti, bet Džonas buvo tikras, ji veikiau bjaurėjosi Beku.

Vieną vakarą Hepbernas pranešė, kad auštant ponai Bekas ir Hudas rengiasi dvikovai. Čia jau ne juokai. Džonas neabejojo rimtais Hudo ketinimais, o Bekas rietė nosį, galėdamas aštrinti reikalą. Džonas įsakė

Hepbernui per naktinį budėjimą užkimšti džentelmenų pistoletų degiklius pemikanu. Tada jis pakalbėjo su kiekvienu atskirai – jie prižadėjo būti protingi. Nežiūrint to, Hepbernas įvykdė įsakymą, ir gana sėkmingai: kitą dieną bent viena kurapka galėjo būti jam dėkinga už gyvybę.

Džonui Franklinui atėjo puiki mintis – pasiųsti Beką su Venceliu atgal į Providenso fortą, kad pasirūpintų pažadėtu maisto atsargų pristatymu. Jie išvyko paniurę. Iškart į Entepraizo fortą sugrįžo taika.

Indėnai medžiojo. Moterys siuvo žieminius drabužius. Hudas per likusį nuo Žaliosios Kojinės laiką pastatė puikią krosnį, jai daug mažiau reikėjo malkų nei atviram židiniui.

Hudo meilė indėnų merginai stiprėjo. Jo akyse pasirodydavo džiaugsmo ašaros, kai po kelių valandų išsiskyrimo ją vėl pamatydavo, o kartais jų abiejų nesimatydavo ištisą dieną. Akaičas ir Franklinas apie tai nekalbėjo. Šį atvejį jie laikė per daug ypatingu, kad savaime suprantamais draudimais jam užkirstų kelią. Bet jie kalbėjosi apie daug kitų dalykų: kompasą, žvaigždes, signalus, kurių pagalba baltieji milžiniškose kanojose susikalba vieni su kitais, apie šventes ir legendas. Džonas vieną kitą užsirašė. Vojažieriai kirto medžius, pasistatė antrą trobelę. Greitai darėsi šalta, Akaičas buvo teisus.

Taip bėgo savaitės. Kartkartėmis Džonas sėdėdavo šiltai apsisiautęs prie trobelės ir žiūrėdavo į rudens audrą, kai ši nuo šakų plėšdavo paskutinių lapų šūsnis. Džonas pasirinko lapą ir laukė, kol jis nukris. Tai tęsėsi išti-

sas valandas, per kurias jis galėjo neskubėdamas ir be jokio tikslo galvoti. Karys iš Providenso forto atnešė paštą. Bekas ir Vencelis ten nerado atgabentų maisto atsargų ir buvo pakeliui į Avijaučių salą: esą, jos turi būti ten. Dar laiškas iš Eleonoros: „Leitenantui Franklinui, tarpžemyninės ekspedicijos į Šiaurės jūrą vadui, perduoti į Hadsono įlanką arba kur kitur." Grakščioji, geroji Eleonora! Džonas pamatė ją priešais save, kaip ji be atvangos su kiekvienu kalba apie viską. Pasaulis jai yra kalba, todėl, jos nuomone, reikia daug kalbėti. Eleonora visą laiką geros nuotaikos ir niekam nelinkinti blogo, gal todėl ji yra ta moteris, kurią jis labiausiai norėtų vesti. Ji lengvai ištvertų ilgus metus trunkančias vyro keliones, nes ji turi Karališkąją draugiją ir literatūros būrelį. Žinoma, buvo ir kitų moterų, pavyzdžiui, Džeinė Grifin, Eleonoros draugė. Ji irgi smalsi ir apsiskaičiusi, jos kojos ilgesnės, bet ji nerašo eilėraščių. Kai Džonas pastebėjo, kad jo mintys ketina sustoti prie kojų, greitai išmetė visą Džeinę Grifin iš galvos. Čia, laukinėje gamtoje, vyrai susidurdavo su nemaža bėda, ir nebuvo lengva padėti sau pačiam: guolis iš nendrių bei kailio, buvo girdimas bet koks judesys. Visi, išskyrus Hudą, kartais dėl to kentėjo. Likdavo tik sliūkinti į mišką. Bet Dievas ir indėnai matė viską. Kartą, kai Hepbernas iš miško grįžo be grobio ir sakėsi nieko neradęs, didžianosis Keskara abejingu veidu tarė Senžermenui: „Žvėrių buvo, bet ką baltasis žmogus laikė rankoje, tikrai ne šautuvas". Senžermenas, kuriam taktiškumas buvo svetimas, tuoj apie tai papasakojo Hepbernui, o šis iš pradžių pyko, bet pagaliau buvo priverstas nusijuokti.

Džonas vėl sugrįžo prie Eleonoros laiško. Ji prašė jo patikrinti, ar indėnų panteizmą galima palyginti su lordo Šaftsberio[1] mokslu. Po to ėjo pastraipa apie Šaftsberio mokslą. Paskui ji sugrįžo prie tirpstančių poliarinių ledynų teorijos: užsitęsusi paskutiniųjų metų sausra yra tikras to įrodymas. Tarp Londono ir Juodųjų vienuolių tiltų šią žiemą visai išdžiuvusi Temzė, jos vaga buvo galima eiti pėsčiomis ir rasti keistų dalykų, kuriuos jūreiviai, bijodami muitininkų, ištisus šimtmečius metę per bortą. Rastas net labai katalikiškos išvaizdos sidabrinis krikšto indas. Baigdama laišką ji rašė: „Prieš dvi savaites buvo šokiai pas Tomsonus. Ak, mielas leitenante, kad jūs ten būtumėte buvęs!" Eleonora labai mėgo šokti kadrilį, ir visada su „con amore". Džonui buvo maloniau visai nešokti.

Vakarais Džonas vis dažniau šnekučiuodavosi su Ričardsonu. Daktaras buvo dievobaimingas, bet neblogas vyras. Jis norėdavo sužinoti tiesą. Jeigu ją pasakydavai, jis galėdavo būti labai tolerantiškas. Beje, jis tvirtai tikėjo, kad abejojantį Džoną galima atvesti į tikrąjį tikėjimą, ir bandė tai daryti klausdamas ir išklausydamas, o turint kantrybės, tai buvo neblogas būdas. Pirmadienio vakarą Ričardsonas paklausė: „Ar jūs nebijote tuštumos po mirties?" Džonas tylėjo susimąstęs iki antradienio. Tada daktaras paklausė: „Jeigu yra meilė, ar neturi egzistuoti jos viršūnė, meilės visuma?" Da-

[1] Antonis Šaftsberis, anglų filosofas, skelbęs ankstyvojo švietimo idėjas, gėrio ir grožio vienovę. Parašė *Žmonių, papročių, nuomonių, laikų charakteristikos*. 1711 m. (red.)

bar Džonas atsakė į vakarykštį klausimą: „Aš jos nebijau, nes tuštumą aš įsivaizduoju kaip kažką ramaus". Apie meilę iš pradžių jis tylėjo. Trečiadienį vakare jie labai ilgai šnekėjosi, nes eilė atėjo amžinajam gyvenimui. Ričardsonas kalbėjo apie galimybę vėl pamatyti prarastus žmones. Tai taip sudomino Franklіną, kad jis visai pamiršo atsakyti apie meilę. Ji jam atrodė, pažiūrėjus į Hudą, veikiau ligos rūšis nei kelias Dievo link.

„Vieni žmonės einantys, kiti – ateinantys. Kas greitai ateina, greitai ir praeina. Tai tarsi žiūrint pro karietos langą, niekas ir nė vienas nepasilieka. Daugiau aš ir nežinau". – „Todėl ir yra amžinasis gyvenimas". – „Aš netrokštu amžinojo gyvenimo, – atsakė Džonas, – bet man trūksta metų tarp mano dvidešimtųjų ir trisdešimtųjų. Jeigu nebūtų buvę karo, aš gal būčiau jau labai daug ką atradęs". Tai pasakė be jokio kartelio, nes dar galėjo daug ką atrasti.

Žiūrėdamas į vėjo apipešiotą medį pamažu prisiminė senus vardus ir veidus. Ričardsonas šį bei tą išgirdo apie Merę Rouz, Šerardą Laundą, Vestalį, Simondsą, mokytoją Ormą. „Jūs juos vėl pamatysite! – nuramino Ričardsonas. – Tai tikra, kaip ir tai, kad begalybėje paralelės susikerta". Džonas nesutiko: „Tik tada, jei eini paskui jas teisinga kryptimi, kitu atveju, paralelės būtinai išnyksta". Kartą jis paaiškino daktarui ir apie Franklino sistemą. „Labai gerai, – atsakė šis, – bet neužtenka semtis jėgų tik iš lėtumo. Jis tik metodas, o Dievas yra daug daugiau už metodą. Ir jums jo prireiks, gal net šioje kelionėje".

Džonui į galvą atėjo eilėraštis, išlietas ant Šv. Jokūbo bažnyčios varpo, Spilsbyje, ant to, kuris praeitais

metais sudužo. Nenorėdamas palikti daktaro be atsakymo, jis padeklamavo strofą:

O žemė sukasi
ir laikas tiksi;
pabusk iš nuodėmės,
kitaip pramigsi.

Kodėl jį prisiminė, pats nežinojo. Bet kai daktarui jį padeklamavo, pagaliau abu užmigo.

Po keturių mėnesių Bekas ir Vencelis sugrįžo. Jie nieko nepešė ir kaltino vienas kitą. Į Providenso fortą nebuvo atgabentas pažadėtas maistas, o Avijaučių saloje buvo tik keletas maišų miltų bei cukraus ir šiek tiek atkimštų degtinės butelių. Vis dėlto jie rado pažadėtus eskimų kalbos vertėjus.

Providenso forte Bekas savaip bandė prisiartinti prie maisto išteklių. Vencelis, teigė jis, palikęs jį likimo valiai. „Jis daugiau supratimo parodė tariamai kritiškai kailių prekiautojų padėčiai negu mūsų. Jis nekovojo už mus!" Vencelis aiškino priešingai: „Ponas Bekas susibarė su atsakingais ponais. Šitaip nieko nepasieksi!"

Jeigu indėnai medžiodami pasistengtų, gal ir sukauptų kelionei pakankamai maisto.

Tirpo sniegas, ežeras gaudė ir dainavo, buvo gegužė.

Hudas nė kiek nemažiau mylėjo Žaliąją Kojinę. Žalioji Kojinė tapo nėščia. Nuo ko – čia, be Hudo nuomonės, buvo dar ir kitų.

Eskimų vertėjai buvo vyrukai prispaustomis nosimis, susivėlusiais plaukais bei ištvermingu kūnu ir vadinosi Tatanoeakas ir Hooitoerokas, o tai reiškė *pilvas*

ir *ausis*. Niekas negalėjo ištarti jų vardų, todėl Džonas jiems davė Augusto ir Junijaus vardus. Jie nebuvo sumanūs medžiotojai, bet buvo puikūs žvejai. Atrodė, lyg užuodžia žuvį per storiausią ledą.

Birželio 14 dieną vėl buvo galima laisvai plaukti upėmis ir ežerais, todėl Džonas nusprendė iškeliauti. Visus žemėlapius ir užrašus užrakino trobelės sandėlyje. Hepbernas prie durų prikalė piešinį, vaizduojantį grėsmingai iškeltą kumštį su melsvai žvilgančiu durklu. Čia, šiaurėje, kiekvienas, indėnas ar baltasis, turėjo teisę naudotis trobele, todėl reikėjo kažkokiu būdu apsaugoti žemėlapius. Akaičas taip pat buvo tos nuomonės, kad labiau pagelbėsiąs piešinys nei spyna.

Buvo pirma šilta diena, o netrukus pasidarė taip karšta, kad visi prakaitavo. Uodų, žiedmusių ir sparvų debesys taip apspito žmones, kad jiems pasirodė, lyg jie eitų pavėsiu. Niekas negalėjo pasakyti, iš kur tie mašalai taip greitai atskrenda ir iš kur jie sužino, kad gali siurbti žmonių kraują. Visa neuždengta oda akimirksniu ištino ir išsitepė krauju. Hepbernas skaldė sau antausius ir nepribaigęs nė vieno kankintojo įsiutęs klausė: „Ką jie veikia, kai čia nepraeina jokia ekspedicija?“

Sunkiai prikrautas kanojas reikėjo tempti per sniegą ir ledą ant pavažų, todėl pirmą dieną jie pasistūmėjo mažiau nei per penkias mylias. Naktį pasidarė taip šalta, kad niekas negalėjo miegoti. Hepbernas, drebėdamas nuo šalčio tamsioje palapinėje, sušuko: „Tie bestijos neišlaikys!“ Bet čia jis klydo.

Žalioji Kojinė kartu nevyko, ji liko su gentimi. Vienas iš Akaičo karių pasiliko dėl jos. Tai žinojo visi, išskyrus Hudą. Net Džonas.

Hudas kalbėjo apie tai, kad po kelionės sugrįš čia ir gyvens su Žaliąja Kojine, Providenso forte ar bet kur kitur. Visi linksėjo galvomis ir tylėjo. Net Bekas buvo užsičiaupęs.

Indėnai vėl stebėjosi Džonu Franklinu, nes jis neužmušė nė vienos musės. Kai jam darbuojantis prie sekstanto viena įgėlė, jis tik švelniai ją nupūtė nuo rankos ir pasakė: „Pasaulyje užteks vietos mums abiem". Akaičas Vencelio paklausė: „Kodėl jis taip daro?" Vencelis paklausė Džono. Atsakymas buvo toks: „Aš jos negaliu nei valgyti, nei nugalėti". – „Teisingai, – sušnibždėjo Bekas už Džono nugaros, – ne jam mašalą pagauti!"

Vencelis užgirdo ir pasakė Džonui. Džonas galėjo būti tikras, kad Bekas savo ruožtu perduos jam tai, ką slapčia pasakys Vencelis, ir kad abu niekada nesupras, kaip mažai jį tai domina.

Niekas nepraslydo pro Akaičo akis. Nei Džono nusivylimas kailių bendrove, nei Beko kvailystės, nei įtampa tarp žmonių. Vieną dieną jis pasakė: „Vilkai kitokie. Jie vienas kitą myli, liečia vienas kito snukius ir maitina vienas kitą". Adamas išvertė.

Džonas pasijuto ne toks užtikrintas. Jis negalėjo atsakyti Akaičui, neužsimindamas apie vieną ar kitą keliautoją. Taigi jis tik nusilenkė ir tylėjo. Vakare jau buvo sumąstęs atsakymą: „Aš daug galvojau apie vilkus. Jie pranašesni, nes vieni apie kitus nieko negali pasakyti".

Dabar nusilenkė Akaičas.

Po keturių savaičių jie beveik pasiekė Kopermaino upės žiotis. Nuo šiol bet kada galėjo sutikti eskimų, kurie upės pakrantėse išgaudavo varį. Akaičas manė, kad busią geriau su gentimi keliauti į pietus. Tikriausiai jis nebuvo tikras, ar jo kariai tinkamai elgsis su eskimais. „Jie kalba apie mus, kad esame pusiau žmonės ir pusiau šunys. Jie geria kraują, valgo kirminus ir džiovintas peles. Geriau mes grįšime. Nuo šiol jums teks patiems maitintis".

Buvo sutarta, kad Vencelis eis su jais ir, jei ekspedicija žlugs ir nepasieks Pario laivo, parūpins Entepraizo fortui maisto ir amunicijos.

Hudas norėjo sužinoti iš Akaičo, kur kitą pavasarį sustos jo gentis. Akaičas neperregimu veidu jam nurodė vietovę į pietus nuo Lokių ežero. Keskara padavė jam ranką ir pasakė: „Jeigu teks badauti, gerkite daug vandens, kitaip, mirsite!"

Štai ir jis, gerasis, susiraukšlėjęs kaip dramblio oda jūros paviršius! Greitai čia ištisomis voromis plaukios Rytų Indijos laivai ir laivai į Australiją, San Franciską, Panamą ir į Havajus. Bet išties – kas jam darbo tie keleiviniai laivai! Jam norėjosi juoktis. Jis buvo gerai nusiteikęs.

Čia, ant kalvos, buvo tylu. Nuo samanomis apaugusios viršūnės vyrai už Kopermaino upės žiočių pamatė jūrą. Tolumoje šviesiai rausvo dangaus fone matėsi dvi plokščios, apsnigtos salos – o gal tai ledynai? Ore buvo tuščia. Nė pėdsako mašalų. Išskyrus drabužių čežėjimą ir sąnarių traškėjimą, nesigirdėjo joķio garso.

Prieš Džono akis plytėjo nežinomas kraštas, ramus ir bekraštis, kaip tėvo sodas prieš dešimtmečius. Ir nesunaikinama jūra. Tūkstančiai laivų nepaliko joje jokių pėdsakų. Jūra kiekvieną dieną atrodė vis kitokia, o pati per amžius liko tokia pati. Kol bus jūra, tol pasaulis nebus skurdus.

Džono svajones nutraukė prieš jį staiga pasirodę vojažieriai, jie ryžtingai pareiškė, kad lengvomis kanojomis neketiną plaukti į jūrą.

Bekas jiems pasakė, kad tai visai nepavojinga. Hudo nuomone, tai esą tikrai gražu. Ričardsonas žinojo, kad aukštai esanti ranka visus saugos. Hepbernas sumurmėjo: „Jūs vyrai, ar ne vyrai?" Džonas klausėsi puse ausies. Jis gerbė vojažierius, o jie laukė, ką jis pasakys. Jis pažiūrėjo į tolį, ir rinko žodžius. Tada atsisuko ir pažiūrėjo į Salomoną Belonžė.

„Tai ne pasivaikščiojimas. Bet prieš mus mažiau pavojų, negu už mūsų". Jis vėl pažiūrėjo į jūrą ir visiškoje tyloje, lyg pats sau, pasakė: „Kitaip neužbaigsime to, ką esame pradėję. Tai priklauso mūsų kelionei".

Salomonas Belonžė nusprendė, kad šitaip ir reikia daryti. Bekas susiraukė. Kiti britai atvirai žavėjosi Džonu. Buvo ruošiamasi išplaukti. Bekui vis nesisekė kažko atsikratyti, ar tai buvo noras pasišaipyti, ar pyktis, ar įsiūtis. Bet jis neturėjo nieko, kas lauktų jo nuomonės, nieko, kas buvo kaip jis. Todėl, lyg atsiprašydamas, pagaliau Hudui pasakė: „Man nepatinka tokios kalbos. Jis vaizduojasi esąs šventasis, kuriam kiekvienas turi pagelbėti, kaip kokiam Nelsonui!"

Badas ir mirtys

Plynė buvo nusėta kaulais ir kaukolėmis, tarsi lauko akmenimis, suguldytais į samanas, indėniškų karo kirvių liekanomis, – tai vieta prie Kruvinojo krioklio, kur prieš penkiasdešimt metų Samuelis Hirnas nesugebėjo užkirsti kelio katastrofai.

Džonas Franklinas žinojo – jam reikia eskimų. Jis būgštavo, kad jie iki šios dienos negali pamiršti ankstesnės nelaimės. Ten, kur žmonės nieko neužsirašo, praeitis lieka pavojinga. Jis dažnai prisimindavo nukautuosius Kopenhagos uosto dugne.

„Džentelmeniškas elgesys". „Ignoruoti baimę". Nedaug gelbsti tokie žodžiai, kai esi vadas.

Dviems ar trims vietiniams gyventojams, kurie lėtai prisiartintų, dar būtų galima sukelti pasitikėjimą. Blogai būtų, jei iš karto atvyktų visa gentis arba visai niekas nepasirodytų.

Įlanka buvo tuščia, nesimatė net paukščių. Rankoje Džonas laikė sąrašą su vardais kalnams, upėms, kyšuliams ir įlankoms: Flindersas, Barou, Benksas, dabar keliaujančių britų pavardės, ir Berensas, Hadsono įlankos kompanijos gubernatorius. Ak, tie vardai! Jeigu jie čia mirtų iš bado arba būtų nužudyti, nė vienas iš tų vardų nebūtų užrašytas ant uolų. Bet dabar jie gelbėjo

nuo nerimo. Su savo žmonėmis jis apėjo kaukolių kapinyną, kaip kadaise su vaistininku apėjo mūšio lauką Vinsbyje. Jis ketino išsiaiškinti, kaip reikės elgtis sutikus eskimus. Tačiau Bekui seni kaulai buvo akivaizdus įrodymas, kaip susidoroti su eskimais, jei jie sujžūlės.

Staiga Hepberno akys, įbestos į jūrą, sustingo: „Gerasis dangau, prasideda!" Tolumoje, kiek siekė žvilgsnis, Džonas pamatė keistai patamsėjusią įlanką. Jis apsisuko.

Plaukė maždaug šimtas kajakų ir daugybė atvirų, didesnių valčių. Jie artėjo beveik be garso, tai priminė sėlinimą medžioklėje. Baltieji puolė prie ginklų. Džonas sušuko: „Užtaisyti, bet nešauti, jokio įspėjamojo šūvio arba bet kokio atsitiktinio. Kitaip bus viskas žlugę".

Aišku, eskimai sekė kiekvieną jų judesį, nes valtys staiga pasisuko devyniasdešimties laipsnių kampu, sinchroniškai tartum žuvų būrys, pakrantės kyšulio link, nuo britų nutolusio maždaug per keturis šimtus jardų.

„Aš ten nueisiu vienas su Augustu, – ramiai pasakė Džonas. – Jeigu man kas nors atsitiks, vadovavimą perims daktaras Ričardsonas".

„O jeigu jus paims įkaitu, kad susikautų su mumis ir galų gale mus iššudytų?" – paklausė Bekas. „Mums reikia įgyti jų pasitikėjimą, – atsakė Džonas. – Na, ką čia kalbėti! Darykite taip, kaip pasakiau!"

Augustas gavo nurodymą eiti paskui Džoną per du žingsnius. Jie ėjo taip lėtai, kaip Akaičas Providenso forte, gal net lėčiau. Iš Akaičo ir Metju Flinderso Džonas išmoko, kaip reikia pasirodyti vadui.

Tuo metu eskimai jau stovėjo ant kranto ir atrodė lyg kokia tankiakailė, tyliai uostinėjanti gauja, įtemptai

žiūrinti į vieną pusę. Plaukai juodi, kai kurių veidai tatuiruoti. Bus sunku juos atskirti, pagalvojo Džonas. Dabar jis sustojo ir sulaikė Augustą už rankos. Džonas suskaičiavo iki dvidešimties ir tada pasakė: „Pradėk kalbą!"

Augustas žinojo, ką jis turi pasakyti. Džonui rūpėjo, kad sakinius jis išmoktų mintinai. Pasitelkęs Junijų, jis patikrino, ar jų reikšmė teisinga: taikingi ketinimai, dovanos, maisto mainai į „gerus daiktus" ir ar jie auštant nematę didelio laivo. Ir vis kartoti apie taiką.

Kai Augustas baigė kalbėti, eskimai pakėlė rankas ir ėmė ploti virš galvos, kaip susižavėjusi publika operoje. Ką, po velnių, šiame krašte reiškia plojimai? Ko gero, ne ovacijas! Garsiai, visi vienu ritmu jie šaukė: „TEYMA, TEYMA!"

Tikėkimės, kad tai ne kerštas. Džonas galvojo, kad tai MIRTIS arba ŠLOVĖ ir DUONA arba KRAUJAS. Augusto paklausti jis negalėjo, nes buvo apsuptas plojančių eskimų. Bėgti jam iš paskos nenorėjo. Dabar suprato, viskas priklausė vien nuo jo orumo. Jis liko stovėti kaip stovėjęs, nudžiugęs ir išdidus priėmė vis labiau įsisiūbuojantį „teyma" kaip pagarbą ir buvo įsitikinęs, kad tai reiškė ne ką kitą, tik *labą dieną.*

Teyma reiškia taiką!

Buvo įteiktos dovanos: du katilai ir daug peilių. Dabar prasidėjo mainai. Eskimai siūlė strėles bei lankus, ietis bei medinius saulės akinius ir norėjo gauti viską, kas buvo iš metalo, įrankių ir metalinių daiktų. Veikiai jie ir patys pasiėmė tai, ko jiems reikėjo. Draugiškai šypsodamiesi, jie visur brovėsi, pavogė Beko pistoletą

ir Hepberno apsiaustą. Bekas norėjo iš jų atgauti pistoletą, bet jie garsiai šaukė „teyma“ ir jo neatidavė.

Džonas sėdėjo lyg kalnas ir nejudėjo. Jis suprato, kad jam bus sunkiausia apsisaugoti nuo vikrių pirštų, todėl pasikvietė Hepberną. Vienas eskimas ką tik bandė nuo jo uniforminio švarko nupjauti sagą. Džonas tik atidžiai į jį pažiūrėjo. Hepbernas sudavė eskimui per pirštus ir nurodė į Hudą, kuris galėjo išmainyti sagas. Kurį laiką tai padėjo.

Padėtis buvo nevaldoma ir tik laukdamas galėjai nugalėti. Džonas jautė, ekspedicijos likimas būtų nulemtas, jeigu jis atsikeltų, parodytų savo nerimą arba imtų šaukdamas įsakinėti. Be to, eskimai gerai žinojo, ką reiškia šautuvai ir pistoletai. Vos tik koks baltasis taikydavosi paimti savo ginklą, tuoj visas pulkas jį sulaikydavo ir, choru šaukdami „teyma, teyma“, švelniai į taktą tapšnodavo jo kairę krūtinės pusę.

Hudas susirado virvę ir taip tvirtai prie šlaunies prisirišo dėžę su astronominiais instrumentais, kad jų niekas negalėjo pavogti, nebent jį nusitemptų kartu. Tada jis išsitraukė aplanką ir ėmė piešti vieną iš moterų. Jis labai stengėsi nupiešti tatuiruotes ant veido, kaktą, akis. Kiti eskimai susirinko už jo, žiūrėjo jam per petį ir šūkčiojo modeliui, kokią kūno dalį dabar piešia. Moteris paslaugiai rodė viską, kas, jos įsitikinimu, reikalavo ypatingo tikslumo: dantis, liežuvį, dešinę ir kairę ausis, rankas, kojas. Išėjo keistas paveikslas – atskiros detalės nesudarė visumos. Bet eskimams jis labai patiko, jie stovėjo, kraipė galvas tai kairėn, tai dešinėn, kad apžiūrėtų visas smulkmenas. Dabar beveik visi atėjo ir norėjo pasižiūrėti. Baigęs piešti Hudas pabučiavo mo-

deliui ranką ir padovanojo piešinį. Iš džiaugsmo ji nustėro, o paskui net pašoko.

Tačiau dabar atėjo burtininkas. Užsidėjęs meškos galvą ir apsitaisęs jos kailiu, urgzdamas ir kriokdamas, jis daug kartų apibėgo baltuosius. Augustas paaiškino, esą tai meškos burtai. Jie gali reikšti nelaimę, nes burtininkas piešimą laiko labai pavojingu. Staiga visi eskimai ėmė bėgti. Jie nubėgo prie savo valčių ir labai skubėdami nusiyrė. Daiktus, kuriuos prieš tai buvo pasisavinę gudrumu ar vikrumu, jie paliko, net ir keletą tokių, kuriuos buvo gavę mainais. Moteris numetė savo paveikslą ir pagriebė piešimo protraktorių, juo Hudas ant popieriaus perkeldavo landšafto matmenis. Bet paskutinę akimirką ji apsigalvojo, atnešė atgal protraktorių ir pasiėmė paveikslą. Ji įšoko į paskutinę atvirą valtį, kurioje sėdėjo tik moterys. Per kelias minutes įlanka ištuštėjo ir tapo tokia, kokia buvo iš ryto.

„Mes išgelbėti, – pasakė Ričardsonas, – nors ir pralošėme. Iš jų negausime pavalgyti". Augustas patvirtino: „Jie nenori su mumis susidėti. Tai inuitai iš vakarinės pakrantės. Vasarą gyvena trobelėse iš atplukdytų medžių, o žiemą iš ledo luitų, bet visą laiką sausumoje. Jie ne kartą yra matę baltuosius ir patyrę iš jų blogo. Jie mus norėjo užmušti, bet mūsų pusėje buvo daug stipresnės dvasios. Meškos dvasia norėjo mus suėsti, bet Didžioji Moteris, gyvenanti jūroje, neleido, kad mums kas atsitiktų".

„Tada mes išplaukiam, – nurodė Džonas. – Tuomet ji galės mus saugoti".

Rugpjūčio 21 dieną jie išskleidė palapines ant Turnegeino iškyšulio. Jų problemos tapo dar didesnės.

Pasirodė, ir ištįsusi Batersto įlanka nėra tas ieškomas vandens kelias į Hadsono įlanką. Tai buvo ne kas kita, o kažkur pabaigą turinti sąsmauka: penkias dienas jie plaukė į priekį ir penkias dienas atgal, išilgai kito kranto – ir jau praėjo pusė rugpjūčio. Po šio nusivylimo jie toliau plaukė palei rytinę pakrantę, kol pagaliau visai prarado viltį dar prieš prasidedant žiemai pasiekti Pario laivą. Pėsčiomis jie ėjo Kento pusiasaliu, iki artimiausio didelio sausumos rago, ir pavadino jį Turnegeinu – *suk atgal*, pakartotinas ir galutinis posūkio taškas.

Jie badavo.

Netgi žvejodami neprasimanydavo pakankamai maisto, ką jau kalbėti apie medžioklę.

Kad būtų turėję laiko iš eskimų sužinoti būtiniausių dalykų apie žuvingas vietas ir ruonių gulyklas! Augustas ir Junijus kilę iš kitur. O jeigu būtų turėję geresnius, toliau šaunančius šautuvus! Šiame nykiame krašte nebuvo jokios priedangos, kad galėtumei prislinkti prie žvėries, jeigu tokį pamatydavai.

Arkties pakrantę jie įsivaizdavo visai kitaip. Jie tikėjosi ne tokios mirtinos tylos, bet ruonių, jūros vėplių ant ledo lyčių ir uolų, baltųjų meškų, risnojančių per kalvas, pakrantes, pilnas alkų ir kitų didelių paukščių, ištisą ugninę raudonų gėlių jūrą, tikros muzikos akims.

Džonas sausumos ragą ketino pavadinti Vilberforso, kovotojo prieš vergovę, vardu. Bet dabar, kai jie grįžo atgal, apie tai nebuvo nė kalbos. Filantropas nusipelnė kai ko geresnio už ragą, kuris galbūt reiškė pabaigą.

Vojažieriai pirmą kartą po ilgesnio laiko džiaugėsi gyvenimu – kelias ėjo atgal į žemyną. Eskimų vertėjai – priešingai, jie susirūpinę suko galvas: toli nuo kranto jų nesaugos Moteris, gyvenanti jūroje.

„Burlaivio „Blosomas" kapitonas būtų galėjęs tapti laimingu žmogumi, o „Blosomas" laimingu laivu, jeigu... Ar aš jau pasakojau šitą istoriją? Dieve, nuo bado daraisi silpnapročiu!" Ričardsonas nutilo.

Jų atmintyje atsirado spragų ir stigo jėgų tyrinėjimams ir prasmingiems pokalbiams. Vienintelis dalykas, kuris sustiprėjo – sugebėjimas nevaržomai fantazuoti. Entepraizo forte jų lauksiąs skanus pemikanas, gerai išdžiūvusios elnienos pusė, romas ir tabakas, arbata ir džiūvėsiai. O Hudas kalbėjo apie Žaliąją Kojinę. Dabar turįs gimti vaikelis.

Tik pirmyn, pietvakarių kryptimi, kol pasieks fortą! Badas išstūmė visus kitus rūpesčius: vojažieriai net nesumirksėjo, kai plaukiant Karūnacijos įlankos viduriu, jų valtis užklupo smarkus pavėjinis štormas. Visą dieną jie kovojo stengdamiesi neleisti kanojai plaukti skersai, o į pavakarę audra juos pasiutusiu greičiu ėmė nešti į uolėtą krantą. Jūreiviai manė, kad atėjo galas, o vojažieriai – priešingai, jiems matėsi krantas, pagaliau žemė, palapinės ir riebus maistas. Džonas sėdėjo nepalaužiamas ir rūpestingai žymėjosi kiekvieną pro šalį praslenkančią salą, o Hudas, palinkęs prie aplanko ir taškomas purslų, piešė uolų formas. „Žemėlapiai, stebėjimai, aprašymai ir piešiniai, – kalbėjo Džonas. – Jeigu galvosime tik apie mėsą ir malkas, toli nenueisime". Per audrą galioja tos pačios taisyklės. Taip, kiekvienas savaip, laikėsi iš paskutiniųjų iki saugios įlankos,

kurios beveik neįmanoma pasiekti ir kurią vos galėjo įžiūrėti. Jie išsilaipino per miglą bei tamsą ir nuvirto ten, kur ėjo ir sustojo.

Džonas sapnavo audrą ir išsigelbėjimą, ir visai naują, sukonstruotą ir puikiai veikiantį paveikslų suktuvą, jis viską rodė ant sienos. Stengėsi įsidėmėti konstrukciją, tačiau iš ryto negalėjo jos sujungti į visumą. Jis vėl pajuto jėgą: miegas visada būdavo ypač gilus, kai sapnuodavo mašinas.

Po kelių dienų ant kalvos prie upės žiočių jie nusimetė visą nereikalingą krovinį – visų pirma likusias dovanas – ir virš jo sukrovė akmenų piramidę, į kurią įsmeigė Anglijos vėliavą. Jie norėjo, kad eskimai draugiškai sutiktų jų pasekėjus. Tada upe, jai Džonas davė Hudo vardą, plaukė prieš srovę, kol juos privertė sustoti milžiniškas krioklys. Vanduo kaskadomis krito tarp aštriabriaunių uolų ir sienų, kurios kyšojo lyg sumūrytos, nyki, be jokio medžio, atšiauraus grožio vietovė. Tai buvo tinkama vieta vergų išlaisvintojo vardui ir tikra priešingybė Hirno Kruvinajam kriokliui. Džonas patenkintas žemėlapyje pažymėjo Vilberforso pavardę.

Darėsi šalta, niekur nesimatė žvėrių arba jų pėdsakų. Pemikanas pasibaigė. Junijus parodė į uolas: ant stačios sienos auga lipni kerpė, ją galima valgyti. Skonis bjaurus, bet ji geriau negu nieko. Naktį palapinėje niekas nemiegojo. Nuo kerpių supykino ir paleido vidurius. Labiausiai kentėjo Hudas, jis savyje nesulaikė nieko.

Kitą dieną, rugpjūčio 28-ą, vėl tik dvi žuvys ir viena kurapka, o priedo du pilni maišai kerpių nuo uolos. Vojažieriai jas praminė *tripes de roche* – uolų žarnokai.

Iš didelių kanojų Džonas liepė padaryti dvi mažesnes, jas lengviau nešti ir plaukiant per upes jų pakaktų. Po to dar dvi mylios kelio, labai varginančio. Taip baigėsi diena. Snigo.

Nė vienas anglas nebuvo geras medžiotojas. Džonas buvo negreitas, Bekas nepakankamai kantrus, Hudas blogai šaudė, o daktaras buvo trumparegis. Šiaip ar taip Hepbernui retkarčiais nusišypsodavo laimė. Tiesą sakant, be Kredi, Vajono, Salomono Belonžė, Mišelio Teroaotės ir vertėjų, jie būtų jau mirę iš bado. Tačiau, kuo vojažierius buvo geresnis medžiotojas, tuo dažniau dabar jis linko ignoruoti įsakymus. Ištisomis dienomis ir naktimis jų nebūdavo stovykloje, jie atsisakė atsiskaityti už iššaudytus ir likusius šovinius, ir vieni patys slapta suvalgydavo dalį sumedžiotų žvėrių. Tik Salomonas Belonžė išliko sąžiningas.

„Dabar reikalai klostosi pagal kitą sistemą, – lyg tarp kitko pasakė Bekas, – jie turi šautuvus ir amunicijos, mes turime tik sekstantą ir kompasą. Jais niekam nesutrukdysi vogti". – „Sistema veikia, – atsakė Džonas. – Kiekvienas žino, kad be mūsų, navigatorių, gyvi nesugrįš. O jeigu pavyks, tegu sugrįžta kaip garbingi žmonės".

Kai Pero tikino, jog paėmęs tik tam tikrą kiekį parako ir švino, nežiūrėdamas visų įrodymų Bekas jam pritarė. Jis vėl buvo nepermanomas – kokį žaidimą jis žaidė? Gal norėjo įsiteikti vojažieriams. Gal ten, kur negali laimėti, geriau paklusti, negu atvirai pralaimėti? Gal

siūlydamasis būti melagingu liudininku norėjo likti gyvas per kruviną susidūrimą?

Džonas sukando dantis ir norėjo šią mintį iš galvos išstumti. Jo sistema jam sakė, kad nieko negalima laikyti įmanomu, kol tai netampa faktu. Kad ir kaip jis dėl to gėdijosi – šį įtarimą pasiliko, dėl viso pikto.

Rugsėjo pirmoji. Hudas dabar rimtai susirgo. Tikra nelaimė, kad jis negalėjo valgyti *tripes de roche*. Jis sunyko labiau nei kiti, ne tik besipriešinant organizmui, bet ir badaujant.

Šaltis stiprėjo. Nors dideli sniego dribsniai atrodė gražiai, dabar jie pavirto baltomis sausomis kaip dulkės snaigėmis, kurios lindo po drabužiais. Naktį užtrukdavo daugiau kaip valandą, kol į ragą sušalusios antklodės šiek tiek sušildavo ir leisdavo bent kiek numigti. Batus jie pasikišdavo po kūnais, kad kitą dieną prieš apsiaunant nereikėtų jų atšildyti. Kaip tik dėl to reikėjo ugnies ir malkų, pirmiausia jų turėjo susirasti.

Nuo bado žvilgsnis ne paaštrėja, o apsiblausia. Žinoma, jie ėjo į priekį, bandė atrodyti draugiški ir patikimi, bet paprasčiausiuose dalykuose darė klaidas. Nieko nepasiėmę plaukė kanojomis upe. Žiūrėjo akis įbedę į artėjančio krioklio briauną, bet nieko nedarė. Būsena priminė tą vėlyvą apsvaigimo stadiją, kai džiaugsmas virsta bėda. Nė gabalėlio žvėrienos. Negalėjo rasti net kerpių, pirmiau reikėjo nukasti sniegą. Jie rado vilkų grobio liekanas, apipuvusius elnio kaulus, kuriuos kepė ant ugnies, kol jie pajuodo. „Taip nieko nebus, – pasakė Junijus. – Iš jų reikia išvirti sriubą". Džonas pa-

siūlė pabandyti, bet likusieji panoro kažką pajusti savo dantimis. Sriuba! Ką kažkoks eskimas supranta apie anglų ir prancūzų skrandžius! Džonas pasidavė. Jų nusistatymą jis laikė svarbesniu dalyku už eksperimentą su sriuba. Junijus jautėsi įžeistas. Su penkiasdešimčia šovinių jis dingo visam laikui.

Ir kai ėjo, jautėsi jų nuotaikos. Jau daugelį mylių juos buvo apleidęs ryžtas. Ne ką geriau ir susilpnėjusi valia, kai kuriais atžvilgiais ji atrodė panaši į ryžtą.

Žingsniai, visą laiką žingsniai per neišvaikščiotą sniego apklotą, išraižytą upių ir ežerų.

Džonui retkarčiais atrodydavo keista, kad jo kojos vis dar eina, nors jis ir nesistengė, ir kad dešinysis kulnas vis užgauna kairiąją vidinę kulkšnį – nė karto kitaip. Silpnumas parodė kiekvienam, kokie kreivi jo griaučiai. Nugara vis labiau kumpo. Keista – nejaugi žmogus gimė tiesia nugara? Barzdos sušalo į ledą, o be ugnies iš jo neišsivaduosi. Ir svėrė jos nemažai. Tokia sušalusi barzda galėjo priversti vyrą sulinkti. Mintys darėsi neaiškios ir bėgo, vos tik jie bandė į jas tvirčiau įsikibti. Kartais kurį nors vojažierių apimdavo nesmarkus, vaikiškas pyktis dėl niekų – Pero šaukė, jog nebenoris eiti Samandrė iš paskos, nes jo bjaurių kelnių užpakalis visą laiką kraiposi tai į priekį, tai atgal. Paskui vėl klampojimas ištisas valandas be žodžių. Staigi mintis – jie eina ne į fortą, bet nuo jo. Jų likimas turbūt jau seniai nulemtas.

Kodėl Georgas Bekas dar turi tiek jėgų? Ar teisinga, kad tas, kuris toks tuščiagarbis ir svyruojantis, taip ilgai ištveria? Gražiems žmonės dažnai padeda jėgos, kurias nelengva apibūdinti. Jos pasiryžusios bet

kuriuo atveju išgelbėti savo grožį, tai joms suteikia prasmės.

Vakarienei *tripes de roche,* kiekvienam tik po saują, nors jų ieškojo ištisas valandas. Pilki, sukritę veidai.

Rugsėjo 14-a. Pastebėti keli elniai, bet nė vienas nesumedžiotas. Mišelis iš susijaudinimo drebančiais pirštais netyčia palietė gaiduką, prieš laiką nuaidėjo šūvis, ir viskas prarasta. Iš nevilties Mišelis pravirko, Kredi prisidėjo.

Hudas buvo atsilikęs. Prilaikomas Ričardsono po kelių valandų atėjo prie palapinių, kai buvo dalijamasi kerpėmis, maistu, kurio jis negalėjo valgyti. „Aš truputį pamiklinau kojas", – pasakė šypsodamasis, tada susmuko. Sąmonės neprarado. Jis buvo per daug smalsus viskam, kas dar laukia. Nors jis ir negalėjo gerai piešti, bet akys ir protas vis dar tyrinėjo visa, kas įmanoma, tik ne savo kančias.

Pero, paieškojęs savo krepšyje, ištraukė mėsos likučių, kuriuos, kaip sakė, sutaupęs iš jam per paskutines dienas skirtos dalies. Jis padovanojo Hudui paskutinį mėsos gabalėlį. Visi devyniolika vyrų verkė, net Bekas ir Hepbernas. Nesvarbu, iš kur Pero gavo mėsos! Čia dar kartą pasireiškė ji, žmonijos garbė, nors trumpam, bet ją aiškiai matei.

„O aš galvoju, kad Junijus vėl sugrįš! – pasakė Augustas. – Jis atneš daug mėsos!"

„Taip, mėsos!" Visi jie apsikabino ir nuo vilties buvo apsvaigę. Greitai jie bus namuose! Tai tik pasivaikščiojimas!

Taip baigėsi rugsėjo keturioliktoji, geroji diena.

Rugsėjo 23-oji. Peltjė, jau kelias dienas besiskundžiantį dėl kanojos svorio, apėmė įniršis ir jis taip trenkė ją į žemę, kad sulūžo kelios pagrindinės medinės dalys. Jis turėjo ją pakelti ir nešti, nes kanoją pavyko sutaisyti.

Prasidėjus pūgai, Peltjė taip pasuko kanoją, kad įsisukęs vėjas ją išplėšė jam iš rankų. Pagaliau jie buvo priversti ją palikti. Peltjė nė kiek nesidrovėjo rodydamas savo triumfą. Kitą kanoją nešė Žanas Baptistas Belonžė – tačiau kaip ilgai? Džonas prabilo į jo sąžinę: „Mes einame teisingu keliu, bet be kanojos mes žuvę".

Kiek vėliau Džonas pastebėjo, kad jie neina teisingu keliu. Šioje vietoje negalėjai pasitikėti magnetiniu lauku, kompaso rodyklė lyg tyčiodamasi sukosi karusele. Artėjo bloga valanda: išbadėjęs vadas išbadėjusiai komandai turėjo pranešti, kad reikia keisti kryptį. Tam reikėjo drąsos, o ji dabar reikalavo didelių pastangų.

„Atėjo tiesos valanda", – sumurmėjo Bekas. „Jis apsiskaičiavo! " – sušnypštė Vajonas. „Jeigu jūs apie navigaciją tiek žinotumėte kiek aš, neišsigąstumėte. Sunku, bet viskas vyksta pagal logiką ir mokslą". Jie tikėjo juo, nes buvo priversti. Jie buvo per silpni, kad tikrai kažkuo patikėtų. Visi bijojo mirties.

Svarbi buvo Hudo drąsa. Midšipmenas atrodė kaip numirėlis, bet jo viltis sugėdindavo kiekvieną, nors kiek mėginusį savęs gailėtis. Visi jautė: jeigu Hudas mirs, galas netoli.

Kai Džonas kažkokio ežero pakrantėje liepė iškirsti eketę ir pagauti žuvų, staiga paaiškėjo, kad nebėra tinklų. Vojažieriams jie buvo per sunkūs, kažkur per mylią nuo čia tinklai gulėjo po sniegu.

Po dviejų valandų Žanas Baptistas Belonžė pargriuvo, lyg prastas artistas, kuriam buvo liepta griūti. Ir vieta gerai parinkta: jie kaip tik kopė stačiu skardžiu. Paskutinė valtis sutrupinta į šipulius!

Vakare jie kramtė beveik suirusią šiaurės elnio odą, kurią iškapstė iš po sniego. Čia net nebuvo *tripes de roche* ir jokių malkų.

Jeigu dabar pakliūtų katinas Trimas, pagalvojo Džonas, tuoj pat nušaučiau ir suvalgyčiau. Jis nusigando, bet buvo per daug nusilpęs uždrausti sau taip galvoti, todėl ši mintis dar žiauriau plėtojosi: kačių mėsa, skaniausias dalykas pasaulyje! Džonas bandė fantazijas pasukti kitu keliu: žlėgtainis iš kiaulės galvos. Tačiau išdavikiškos smegenys nepakluso, žlėgtainiui jos suteikė *tripes de roche* prieskonį, o vargšo Trimo kūną pavertė veršienos filė.

Rugsėjo 25-ą dieną kai kurie vojažieriai valgė savo atsarginių batų odą, o kitą dieną išbandė jų padus. Paragavo ir Hudas. Daug nenurijo. Jis žiūrėjo į Džoną, iš paskutiniųjų trūktelėjo pečiais ir sušnibždėjo: „Gana kietoka! Kai ateityje Londone vėl pirksiu batus..."

Dienomis Hudas dar gerai laikėsi, bet naktimis pradėjo klejodamas kalbėti apie Žaliąją Kojinę ir savo vaikelį. Neva jis turi mažą mergytę. Jis turi dvi indėnes: vieną didelę, kitą mažą. Tada jis vėl įsivaizdavo esąs namuose, savo sode Berkšyre ir saulėtą priešpietį pjaunąs dagilius ir dilgėles. „Neįmanoma klausytis!" – komentavo Hepbernas.

Rugsėjo 26-ą jie priėjo plačią upę.

Džonas išjudino savo sunkų liežuvį ir iššvokštė: „Tai

Kopermaino upė. Reikia persikelti į kitą pusę, tada mes jau beveik vietoje!" Tik po geros valandos juo patikėjo. Bet dabar jie neturėjo valties. „Reikia padaryti plaustą", – sumurmėjo Džonas. Po trijų dienų radosi šis tas panašaus į plaustą. Bet kaip neleisti srovei jo nunešti? Ričardsonas save laikė geru plaukiku, su lynu ketino perplaukti upę ir, kaip jis sakė, įrengti plaustų prieplauką. Jis trumpai pasimeldė, išsirengė iki apatinių ir nuplaukė. Tačiau netrukus jį surakino šaltis. Jį leisgyvi ištraukė iš vandens su jo lynu ir visai išrengė, kad įtrintų sniegu. Pasibaisėję sužiuro į nuogą kūną, aštuoniolika išsigandusių akių porų sunykusiuose veiduose. Salomonas prakalbo pirmas. „Mon Dieu! Que nous sommes maigres!"[1] – sudejavo jis. Benua, žmogui iš Sent Irje la Peršo, pasikartojo nostalgijos priepuolis, jis garsiai kūkčiojo, ir beregint verkė visi. Jeigu dabar kas imdavo verkti, tuoj užkrėsdavo kitus. Matyt, mes pasidarėme visai kaip vaikai, ne vyresni kaip trejų metų, pagalvojo Džonas. Praradę viltį trynė Ričardsono kūną. Jis atsigavo, bet jie ir toliau uoliai trynė, tarsi iš paskutinių jėgų norėtų jam sugrąžinti jo pirmykštę figūrą ir jo šonkaulius pridengti ne sniegu ir ne ašaromis.

Pūga. Pirmasis plaustas nutrūko ir dingo upės verpetuose. Tik su antruoju spalio 4-ą jie persikėlė per upę. Dabar nebuvo galima gaišti. Tik keturiasdešimt mylių iki Entepraizo! Džonas vis kartojo: „Tuoj viskas baigsis, tik keturiasdešimt mylių!" Bet kiek užtruks įveikti

[1] pranc. *O Dieve! Kokie mes liesi!* (vert.)

keturiasdešimt mylių, jeigu daugiau nebegali? Kiek gali išreikalauti iš žmogaus valios? Beje, valios užduotis buvo sakyti: „eiti toliau!", „eiti toliau ir nenumirti!" Tačiau ji nepasidavė valdoma, neprotingas kūnas tapo jos bendru ir ji visai rimtai žiūrėjo į priežastis, dėl kurių tučtuojau reikėjo nuvirsti, miegoti ir mirti. Valia buvo stipri, bet tuščiagarbė ir nenusakomai veikiama bendrininkė. Staiga ji energingai ir oriai priešindamasi pareikšdavo: „Viso šito negalima reikalauti iš žmogaus, dabar reikia rasti drąsos padaryti pertrauką!" Kai tai išgirsdavo vargšas, išvargęs kūnas, ilgai nedelsdavo – laikydavosi traukos dėsnio ir atsiguldavo. Gerai, kad taip atsitikdavo ne visiems iš karto!

Džonas dar nebuvo susmukęs iš silpnumo, žinojo, dar turi jėgų, nes yra vadas. Mano sistema mane saugo nuo likimo užgaidų, pagalvojo jis. Kartais aš esu tinkamas žmogus kokioje nors situacijoje, o kartais – netinkamas, ir dėl to galima numirti. Mums juk reikėjo išvirti sriubą. Mes būtume... Jeigu aš nežiūrėsiu, tai...

Staiga priešais save jis išvydo Lauto miestą, stūksantį viduryje ramių pievų su daugybe karvių, tolumoje kalvas ir miškus, jis net matė laivus, su kroviniais plaukiančius kanalu. Tada jis atsidūrė mieste, matė einančius žmones abipus gatvės, jie vienas kitą maloniai sveikino, gerbė ir suprato vieni kitus. Už miesto didelis kalnas – tai juk jis pats! Tik jis ir kalnai tikrai keliavo. Jis buvo kapitonas. Jis už kitus laikė virvę...

Kai atsigavo, šalia jo sėdėjo Augustas ir švilpavo kažkokią melodiją.

„Kodėl tu švilpi?" – paklausė Džonas. „Švilpavimas išbaido mirtį", – atsakė vertėjas. Džonas atsistojo. „Tai

va kaip. Galvojau, kad aš kalnas, o mano kojos gali eiti be manęs. Kur kiti? Ar per tą laiką pasirodė mokytojas Ormas?"

Augustas pažiūrėjo į jį išsigandęs, o Džonas energingai nusisuko ir žygiavo toliau. Dabar jis žinojo, ko labiausiai bijo: patekti į beprotybės jūrą ir ten sudužti ir nuskęsti, kaip blogai vedamas laivas. Baimė vertė jį eiti vis greičiau. Jam atrodė, kad beprotybės pasiuntiniai jau tiesia į jį rankas, kad jis gali tikėti velniu, būti persekiojamas mirusių, kurie, būdami už jį lėtesni, būtinai jį pasivys. Būna ne tik blogai vedamų, bet ir nelaimingų laivų.

Tai Bekas mane daro bepročiu, pagalvojo jis. Ar mano įtarimai teisingi, ar ne, vis tiek jis mane veda iš proto. Man jį reikia išsiųsti.

Sekstantas, kompasas, Entepraizo forto vietos ir svarbiausių ežerų ir upių piešiniai – visa tai gavo Bekas iš Džono. Buvo išdalinti šaudmenys: Bekas gavo gerą penktadalį. Pagaliau jis su savimi pasiėmė keturis stipriausius vyrus: Senžermeną, Salomoną Belonžė, Boparloną ir Augustą. Bekas anksčiau už visus pasieks Entepraizą, kur jau laukia maisto atsargos. Net jeigu atsargos ir būtų mažesnės nei tikėtasi ir jeigu Beko žmonės jų nemažai suvalgytų, visa tai buvo geriau nei atviras greitųjų maištas prieš lėtuosius.

Taip buvo išsaugota sistema: Džonas Franklinas – vyriausias vadas, kiti ir toliau garbingi žmonės.

Bekas iškeliavo, Franklinas pasiliko. Vis vien reikėjo dar palaukti Samandrė, Vajano ir Kredi, kurių būklė sunkesnė už Hudo.

Po pusvalandžio vos paeidamas pasirodė Samandrė ir pranešė, kad kiti du likę gulėti, jų negalėjęs įkalbėti pasikelti.

Ričardsonas nuėjo Samandrė pėdomis atgal pažiūrėti, kas yra likusiems. Juos rado beveik sušalusius, negalinčius nieko pasakyti, tuščiame lauke. Būdamas per silpnas kurį nors vieną panešti, jis sugrįžo pas kitus.

Franklinas išsisuko koją ir šlubavo. Kam dar pakako jėgų? Jie bandė įtikinti Benua ir Peltjė, šie buvo stipriausi, kad reikia pargabenti gulinčiuosius, bet veltui. Priešingai – vojažieriai nekantraudami reikalavo iš Džono pasiųsti juos paskui Beką, ir iš viso reikia leisti kiekvienam eiti taip, kaip jis nori. Džonas stvėrė Benua už pečių ir papurtė jį taip stipriai, kaip galėjo: „Jūs nežinote krypties, ar supranti? Jūs nežinote krypties!" – „Mes seksime pono Beko pėdomis". – „Truputis sniego ar lietaus, ir jų nebematysite. Tada baigta!"

Vargais negalais Benua suprato, bet sušalusiųjų atvesti nenorėjo: „Tada ir man galas!"

Džonas kelias minutes kovojo su savimi, tada tarė: „Einam! Juos paliekam!"

Tai buvo pralaimėjimas. Jis negalėjo išgelbėti šitų dviejų vyrų. Koks iš jo vadas! Dabar jis privalėjo sutrukdyti likusiems mirti iš nevilties ir aklumo. Tačiau jo koja ištino ir baisiai skaudėjo. Jis nujautė, kaip jam pasibaigs ši kelionė.

Po kelių mylių Hudas krito be sąmonės. Kažkuriam reikėjo prie jo pasilikti, nes jo niekas nepajėgė nešti. Ričardsonas norėjo pasilikti, jis tikėjosi, kad Džonas iš forto jiems atsiųs maisto ir išgelbės abu nuo mirties. „Ne! – atsakė Džonas. – Aš kapitonas! Aš ir lėtesnis už

jus. Liksiu su Hudu, o jūs toliau trauksite su visais. Čia kompasas ir sekstantas".

Jautė, kad daugiau nebegali, tik todėl. Su kitais jis nebūtų spėjęs ir todėl negalėtų jiems vadovauti.

Jie pastatė vieną iš palapinių ir joje paguldė Hudą. Tada daktaras sukvietė likusią komandą. Džonas jiems įsakmiai paliepė: „Laikykitės kartu! Kas vienas nueis į priekį, tas žuvęs, nes pasiklys. Jis pražudys ir kitus, kurie eis jo pėdomis! Laikykitės kartu!" Į priekį išėjo Hepbernas: „Aš liksiu su jumis ir Hudu!"

Ričardsonas iškeliavo. Džonas ir Hepbernas ieškojo malkų, *tripes de roche* ir žvėrių pėdsakų. Niekas nejautė alkio, tik silpnumą. Dabar jau negalvojo apie savijautą, bet apie tai, kaip išlikti gyvam.

Hepbernas nušovė kurapką, ją jie iškepė. Pamaitino Hudą, ir jis lyg atgijo. Sau jie susiieškojo saujelę kerpių.

Po dviejų dienų prie palapinės staiga išdygo Mišelis, irokėzas. Jis pasiprašęs Ričardsono leidimo kartu su Pero ir Žanu Baptistu Belonžė grįžti prie palapinės. Bėda ta, kad jis juos pametęs patamsyje ir neradęs pėdsakų.

Tai nustebino Džoną, nes nebuvo nei pasnigę, nei paliję, o vėjas visai nurimo.

Tikriausiai ir Fontanas miręs, tęsė Mišelis. Pereidamas upę jis paslydęs ir susilaužęs koją. Jiems tekę jį palikti, o grįždamas atgal jis negalėjęs jo rasti.

Mišeliui nusišypsojo laimė ir jis rado nusibaigusį vilką, greičiausiai jį ragais užmušęs šiaurės elnias. Jis atsinešė vilko mėsos, jie godžiai ją suvalgė ir labai gyrė indėną. Jis paprašė kirvio, kad galėtų dar atnešti. Kai jis nuėjo, Džonas ėmė sukti galvą ir skaičiuoti.

Iš kur Mišelis turi tiek daug šovinių? Neįtikėtina, kad Ričardsonas jam tiek daug duotų. Ir kodėl jis turi du pistoletus?

Kai Mišelis sugrįžo ir vėl pateikė vilko mėsos, Džonas paklausė apie pistoletą. Mišelis pasakė, kad jį padovanojęs Peltjė.

Jie godžiai valgė ir manė pajutę, kaip į jų varganus kaulėtus kūnus grįžta jėgos. Bet Džonas ir toliau įtemptai galvojo: jis bandė kažką prisiminti. Vienu tarpu jis išėjo iš palapinės, kad netrukdomas pro savo akis leistų praslinkti atminties vaizdams. Įėjęs tarė: „Aš, beje, per mažai dėmesio kreipiu į smulkmenas! Galiu prisiekti, kad tai Belonžė pistoletas".

Kiti pasibaisėję pažvelgė į Mišelį.

„Manote, aš jį užmušiau? – paklausė Mišelis maldaujančiu balsu. – Bet tai netiesa!" Staiga jis uždėjo ranką ant pistoleto.

„Na, ne, – pratarė Hepbernas, – taip nė vienas žmogus negalvoja, kaip tau atėjo į galvą?" Indėnas nusiramino.

Vilko mėsos nė vienas nebenorėjo valgyti.

Ištisas dienas Mišelis neleido britams kalbėtis vieniems. Kai jie kalbėdavosi, vartodavo vergų kalbą: turėjo kalbėti apie tai, kas nesukeltų įtarimo, ką jis suprastų, ir kartu pasakyti tai, ko jis nesuprastų: „Ar ir daugiau vilkų mirė tokiu būdu?" Niekas nedrįso ištarti Pero ir Fontano vardų. Arba: „Jeigu elnias nebijo vilkų, jis, be abejo, ir daugiau jų užmuš".

Mišelis nujautė, ką jie turi galvoje ir ko bijo. Jis vengė medžioti, darėsi vis didesnis tironas ir nurodė, kas

kur turi miegoti. Ir nekalbėdami vieni su kitais baltieji žinojo: jeigu Mišelis būtų žinojęs kryptį ir mokėjęs naudotis kompasu, jie jau seniai būtų mirę ir, dar blogiau, būtų jo maistas.

„Kodėl tu nemedžioji, Mišeli?" Jis išsisukinėjo: „Čia nėra žvėrių. Mums nedelsiant reikėtų iškeliauti prie Žiemos ežero. Poną Hudą atsivestume vėliau".

Džonas pagalvojo. „Gerai. Visų pirma mes dar turime jam pririnkti maisto ir malkų, nes jis negali pajudėti". Dabar Džonas ieškojo progos pasitarti su Hepbernu. Mišelis pritarė. Visi išėjo iš palapinės ir nuėjo skirtingomis kryptimis. Džonas kaip galima garsiau kapojo malkas, kad duotų signalą, kur jis yra, kai iš palapinės pusės išgirdo šūvį. Prie palapinės jie sugrįžo vienu metu ir šalia laužo rado negyvą Hudą. Šūvis perskrodė jo kiaušą. Mišelis stovėjo šalia. „Ponas Hudas valė mano šautuvą, todėl tikriausiai taip ir atsitiko".

Jie su vargu palaidojo Hudą, uždengę jį nestoru sniego sluoksniu. Džonui ir Hepbernui dabar nereikėjo aiškintis, kodėl Mišelis paliko savo šautuvą, jeigu jis ėjo medžioti? Kaipgi galėjo pusiau sąmoningas Hudas sumanyti jį išvalyti? Šovinys perėjo per galvą iš užpakalio ir išlindo priekyje: pakaušyje buvo juoda parako žymė. Jau seniai jie buvo paruošę užtaisytus pistoletus.

Dabar Hudas miręs ir kelionę galima tęsti. Jie išardė palapinę, o Džonas nustatė kursą. Iki vakaro dėl išsuktos kojos jie sukorė tik dvi mylias. Vakarienei pasitarnavo Hudo apsiaustas iš buivolo odos. Mišelis jų nė akimirkai neišleido iš akių.

Mišelis vis klausinėjo: „Kiek dar mylių? Kurioje pusėje fortas?" – „Dar toli", – sakė Džonas. Bet po trijų dienų Mišelis pasakė pažinęs uolą, kuri nuo Entepraizo nutolusi per vienos dienos kelią. Džonas papurtė galvą. „Neįmanoma", – pasakė jis. Kitą rytą indėnas anksti išsiropštė iš palapinės ir pasiėmė savo ginklus. Esą jis bandys paieškoti kerpių. Tokio darbo jis vengė, kol jie sekė jam iš paskos.

„Tai man patinka", – atsakė Džonas. Hepbernas pridūrė: „Esi geras žmogus ir draugas".

Jie palaukė, kol lauke nutils žingsniai. „Jis tik nori užtaisyti šautuvą, nes jame nėra šovinių, – pasakė Hepbernas. – Kai grįš, mums reikės greitai suktis!" Džonas taip rūpestingai ruošė savo pistoletą, lyg tai darytų pirmą kartą. „Mes valgėme mėsą, mes būsime jo bendrais, jei jo čia pat nenudėsime!" – pasakė Hepbernas. „Hepbernai, pirmą kartą jūs kalbate nesąmones, – atsakė Džonas. – Jis nori mus nužudyti, tai ir yra pretekstas – daugiau pretekstų mums nereikia, užteks ir tiek!" Bet Hepbernas, matyt, bijojo, kad Džonas neiššaus. „Aš padarysiu už jus, sere, man lengviau!"

Ranką, ištiestą pečių aukštyje, Džonas nukreipė į angą, o kumštyje suspaustą pistoletą laikė paslėpęs už nešulio, kad įėjęs Mišelis negalėtų pamatyti. Reikėjo tik truputį pasisukti, ir vos tik jis pasirodys, pistoletas kaipmat bus nutaikytas į jo galvą. Taip Džonas ir liko stovėti, sustingęs ir įsitempęs.

„Ne, – pasakė Džonas, – pats padarysiu. Dešimt metų karo – kaip jūs galvojate, ką aš ten dariau? Tik vis ne tie žudomi". – „Ne tie? – Hepbernas nesuprato. – Kaip jūsų ranka, sere?" – „Ranką galiu laikyti ištisas valan-

das, – atsakė Džonas, – tą galėjau jau nuo aštuonerių metų. Jis prislinks ir įsiklausys. Mums reikia garsiai ir ramiai kalbėtis, kitaip jis šaus per palapinę, nes supras, kad mes kažką sumanę".

„Šiandien bus gera diena, sere, – pasakė Hepbernas, – manau, ir oras mums padės, – ir tyliai pridūrė, – girdžiu jį!" Džonas sukosėjo. „Tada po truputį kelkimės, Hepbernai. Aš atnešiu malkų..."

Tą pačią akimirką palapinės angoje pasirodė Mišelis ir įrėmęs šautuvą į šoną nusitaikė į Džoną. Hepbernas staigiai išsitraukė pistoletą, Mišelis nukreipė šautuvo vamzdį į jį. Šis vaizdas ir liko Džono akyse. Kai jis vėl susivokė, Hepbernas laikė jo ranką ir ilgai spaudė. „Jūs pataikėte jam į kaktą, sere. Jis nekentėjo, jis netgi nesuprato". Džonas atsakė: „Šita kelionė užtruko savaitę ilgiau". Kitą dieną ant ežero kranto jie pamatė fortą.

Rąstų trobelėje jie rado keturis gyvus skeletus, jie vos galėjo pasikelti. Tai buvo gydytojas Ričardsonas, Adamas, Peltjė ir Samandrė. Jokių atsargų, nė kąsnelio maisto! Savo peiliais jie buvo nugramdę prieš pusmetį išmestą elnio kailio antklodę ir suvalgę batus, kuriuos lig šiol avėjo. „Kur kiti?" – paklausė Džonas. Daktaras stengėsi atsakyti. Džonas patarė geriau nekalbėti balsu lyg iš po žemių. Ričardsonas pakilo, išdžiūvusiais voro pirštais įsikibęs į vidinę siją pažiūrėjo į Džoną plačiomis akimis ir sugargė: „Jums save reikėtų išgirsti, pone Franklinai!"

Ričardsonas nieko nerado, išskyrus Beko laišką: „Čia nėra jokio maisto ir jokių indėnų. Einame toliau į pietus ieškoti žmonių. Boparlanas mirė, Augustas dingo. Bekas." Nors Vencelis čia buvo ir paėmė žemėlapius, jis nesilaikė savo pažado – maistu nepasirūpino.

Hepbernas koja už kojos išėjo ir bandė ką nors sumedžioti. Jam pavyko ir jis grįžo su dviem kurapkomis. Šeši vyrai godžiai rijo žalią mėsą – vos kąsnelis kiekvienam. Tai buvo spalio 29-oji.

Kelionė dar nebuvo baigta.

Peltjė ir Samandrė buvo prie mirties. Adamas negalėjo pasikelti, netgi šliaužti. Jo apatinė kūno dalis ištino, jis kentė stiprius skausmus.

Daktaras sėdėjo prie mažos ugnelės, kurią užkūrė Hepbernas, ir skaitė Bibliją. Visa tai atrodė labai neįprastai ir netikroviškai: kažkas sėdi ir gergždžiančiu balsu, kurio negalima suprasti, skaito keistus sakinius iš senovės Rytų knygos, kurią irgi vos galima suprasti, čia, Arkties viduryje. Tačiau jiems tai buvo paguoda. Jis būtų galėjęs spragsėti pirštais ir iš to tikėtis išsigelbėjimo – jeigu tuo tikėtų pats, ir kitiems spragsėjimas būtų paguoda.

Džonas tik vienam Ričardsonui papasakojo, kas buvo įvykę. Jie ilgai žiūrėjo vienas į kitą išsprogintomis akimis, pasilenkę ir kosčiodami, panašūs į varganus senus girtuoklius Londono skersgatvyje.

„Aš taip pat būčiau padaręs, pone Franklinai, – pagaliau sušnibždėjo daktaras, – bet dabar melskitės, melskitės!"

Jie aptarė padėtį. Protas vis labiau drumstėsi. Bet kiekvienas savo protavimą vertino geriau negu kito, todėl kalbėjo raminančiai, neišpasakytai kantriai bei paprastai ir viską vėl kartodavo, nes užmiršdavo, ką jau buvo sakę.

Viskas priklausė nuo Beko.

Naktį į lapkričio 1-ą mirė Samandrė, kai Peltjė pamatė, prarado bet kokią viltį ir po trijų valandų taip pat mirė. Kiti dabar buvo per silpni, kad jų kūnus išneštų nors iš trobelės.

Hepbernas ir Džonas, jie dar galėjo judėti šliaužtdami, bandė rasti kerpių maistui ir malkų laužui, bet vis prarasdavo sąmonę ir sugrįždavo su menku laimikiu. Jau seniai jie ėmė deginti kiekvieną nereikalingą daiktą: vidines duris, lentynas, grindų lentas, spintą.

Adamas merdėjo. Jau kelias dienas jis nekalbėjo, net neieškojo patogesnės padėties.

„Jis ateis!" – pratarė Džonas. „Kas?" – sukuždėjo Ričardsonas. „Bekas. Georgas Bekas. Midšipmenas Georgas Bekas. Ar mane suprantate, daktare?" Jis nutilo, nes matė, kad Ričardsonas kalba su savimi, ne kalba, o šnabžda. Dabar jis kartojo: „...yra gailestingas. Viską pakreips į gerąją pusę".

„Kas?" – paklausė Džonas. Ričardsonas galva parodė į lubas. „Viešpats". – „Nežinau, – tyliai pasakė Džonas, – jūs juk žinote, aš..." Jie gulėjo susisukę į kailinių antklodžių liekanas, ugnis užgeso, jie laukė mirties. Sklido smarvė.

Lapkričio 7-ą giliai apsnigtą Entepraizo fortą pasiekė Akaičas, Kopermaino indėnų vadas, su dvidešimčia karių. Midšipmenas Georgas Bekas, sudžiuvęs į skeletą, iš paskutiniųjų įveikė kelią iki genties palapinių ir paprašė vado pagalbos. Nors tuo metu buvo dideli šalčiai ir beveik neišbrendamas sniegas, Akaičas nuo Vergų ežero vos per penkias dienas prasibrovė iki Žiemos

ežero. Jis rado Frankliną, gydytoją Ričardsoną, Hepberną ir Adamą dar gyvus.

Pirmiausia indėnai atsisakė įeiti į trobelę, kol ten guli numirėliai. Jie sakė, kas nepalaidoja mirusio, pats esąs negyvas ir jam pagalbos nereikia.

Vien tik Franklinas dar sugebėjo suvokti problemą. Pusantros valandos jam prireikė, kol ištempė abu lavonus pro duris ir lauke prie įėjimo ant jų užkasė šiek tiek sniego. Po to be sąmonės susmuko.

Likę gyvi buvo pamaitinti pemikanu ir pagirdyti. Daktaras kitiems draudė per daug ir per greitai valgyti, bet pats nepajėgė laikytis šio nurodymo. Prasidėjo baisūs skrandžio skausmai, jų išvengė tik Franklinas, nes po tokio įtempto darbo taip nusilpo, jog jį reikėjo maitinti, o tai buvo daroma daug atsargiau. Indėnai pasiliko pas išgelbėtuosius, kol šie po dešimties dienų galėjo kartu iškeliauti į Providenso fortą.

Vienuolika vyrų buvo mirę. Išskyrus keturis britus, gyvi išliko: Benua, Salomonas Belonžė, Senžermenas, Adamas ir Augustas, kuris pagaliau vėl pasirodė. Daugiau jis nė vieno nebūtų galėjęs išgelbėti nuo mirties, gal net savęs. Tik Bekas ir indėnai buvo likusių gyvųjų gelbėtojai.

„Po tokios kelionės, – samprotavo Ričardsonas, – greitai praeis ir likęs gyvenimas". Franklinas turėjo kitą rūpestį. Atrodė, visai įmanoma, kad jam gali nebeduoti ne tik komandos į Arktį, bet ir jokios kitos komandos. Šiaurės vakarų jūrų kelias nerastas, Pario laivas pakrantėje nepasiektas. Jie netgi neužmezgė ryšių su eskimais. Klydo pasitikėdamas Venceliu. Bet tai dar ne viskas. Ar jiems po nepavykusio susitikimo su

eskimais reikėjo sugrįžti? Ne. Su kitais eskimais būtų pasisekę. Negi jis kiekvienam, kuris pamesdavo ar sugadindavo gyvybiškai būtinus daiktus, kiekvienam, kuris ką nors pavogdavo ar nuslėpdavo, turėjo grasinti mirtimi? Ne. Sistema „Ištikimybė už pasitikėjimą" būtų dar greičiau sužlugusi, o kitai sistemai nebūtų užtekę galių. Gal jam iš Anglijos reikėjo pasiimti patyrusių medžiotojų, žmonių, kurie būtų sugebėję išgyventi šioje šaltoje dykumoje? Bet kas tai turėjo būti?

Jis pasakė Ričardsonui: „Sistema buvo teisinga, tik mums laiku reikėjo išmokti daug daugiau dalykų. Aš esu tas, kuris klydo. Nepaisant to, dar gali nusišypsoti laimė, bet tik ne man. Sistema teisinga. Kitą kartą aš įrodysiu, kad ji teisinga". – „Su manąja sistema panašiai", – atsakė Ričardsonas lėtai linkteldamas. Pasakė šelmiškai, nepiktai, ir pridūrė: „Bet kuriuo atveju man net mintis nekyla lyginti jus su tuo kapitonu iš „Blosomo".

Franklinas toliau galvojo. „Admirolai pasiges nors mažos sėkmės. Jie galvos, aš ne tas žmogus. Ir tai tiesa, – šiek tiek patylėjo. – Bet jeigu į tai žiūrėsime visai kitaip, tai aš tinkamas, o geresnio nėra kur rasti. Admirolams reikės padėti, kad jie šitaip pažiūrėtų į reikalus".

Džoną Franklіną vėl apėmė drąsa. Net ir sunkiausiomis akimirkomis vis vien tikėjo savimi. Nei baimė, nei neviltis negalėjo jo sukaustyti. Kaip niekada gyvenime jautėsi stiprus.

Šiaurės vakarų kelias, atviras Arkties vandenynas, Šiaurės ašigalis. Be admiraliteto, ar su juo, jis pasieksiąs šiuos tris tikslus per kitas keliones, ir jokiu būdu jo komandoje niekas nebadausiąs, tai buvo tikra kaip Anglijos karūna.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

Šlovė ir garbė

Dabar Londono laikrodžių ciferblatai buvo balti. Daugelis iš jų, kaip anksčiau tik laivų chronometrai, buvo su sekundininkais. Laikrodžiai ir žmonės tapo tikslesni. Džonas tam būtų pritaręs, jeigu dėl to būtų radęsi daugiau ramybės ir santūrumo. Tačiau jis visur matė laiko stoką ir skubėjimą.

O gal tik jam, Džonui, niekas nenorėjo skirti daugiau laiko? Ne, tai greičiausiai visuotinė mada. Ranka dažniau kilo prie laikrodžio grandinėlės negu prie skrybėlės. Beveik nesigirdėjo keiksmų, juos pakeitė šūktelėjimai: „Nėr kada!"

Džonas jautėsi kiek keistai. Prie to prisidėjo dar ir tai, kad laiko jis turėjo per daug: naujos komandos nenusimatė.

Jį sutiko su pašaipa ir priekaištais. Daktaras Braunas buvo nekalbus, seras Džonas Barou triukšmingai rodė savo nemalonę, Deivis Žilberas, naujasis Karališkosios draugijos pirmininkas, po sero Džozefo mirties, rodė šaltą kaip ledas draugiškumą. Tik Piteris Markas Rožė kartais aplankydavo Džoną jo namuose, kad pakalbėtų apie optiką, elektrą, lėtumą ir naujas konstrukcijos idėjas paveikslų suktuvui. Temos apie magnetizmą jis vengė, matyt, dėl magnetinio Šiaurės ašigalio.

Tiek daug taktiškumo buvo sunku ištverti. Daugiausia laiko jis leido sėdėdamas ir mąstydamas prie savo lango Frito gatvės šešiasdešimtajame name, Soho rajone, galvojo apie įmanomą Šiaurės vakarų kelio liniją ir apie tai, kaip galėtų viską ištaisyti ir visiškai nuosekliai tęsti savo gyvenimą. Name priešais sena moteris kelis kartus per dieną valydavo langą, kartais net naktimis. Rodės, prieš mirtį ji norėtų užbaigti vienintelį darbą, prie kurio niekas negalėtų prikibti.

Dažnai gelbėdavosi išeidamas gatvėn, ant denio, kaip jis vadino. Numatęs kokį tikslą keliaudavo po Londoną, kad trumpam pamirštų sniegą, ledą, badą ir mirusius vojažierius. Jis apžiūrinėjo naujus namus – langų juose buvo mažiau, dėl mokesčių už juos. Jis tyrinėjo visus geležinius Londono tiltus, jais važiuojančios karietos kėlė daug triukšmo, o tai erzino. Tada ėmėsi moteriškų drabužių. Talija vėl buvo žemiau pusės kūno ir atrodė dar labiau suveržta. Sijonai ir rankovės pūtėsi, lyg ateityje moterys ketintų užimti daugiau vietos nei lig šiol.

Ir naktį Džonas vaikštinėdavo, nes dažnai neimdavo miegas. Daug kartų turėjo reikalų su įpykusiomis moteriškėmis, kurios norėjo, kad joms nupirktų visą butelį kadaginės. Plėšikai nedrįso prie jo artintis. Jo kūnas buvo vėl sunkus ir stiprus, kaip prieš kelionę.

Vieną ankstyvą sekmadienio rytą Haid Parke jis stebėjo, kaip du vyrai kovėsi dvikovoje pistoletais. Tikriausiai ir tyčia taip nepadarysi, bet šaudė apgailėtinai: jie pasitenkino nedidele žaizda. Po pietų jis žiūrėjo, kaip trys pasigėrę irkluotojai negalėjo įveikti srovės po

Londono tiltu. Valtis atsitrenkė į tilto atramą, sudužo, visi paskendo. Staiga žmonės atrado laiko žiopsoti! Laiko trūkumas buvo ne kas kita, kaip mada. O šitai buvo įrodymas.

Viename iš kioskų, užmokėjęs vieną pensą, stovėdamas galėjai skaityti laikraščius. Graikų sukilimas prieš turkus. Kinija uždraudė prekybą opijumi. Pirmasis garlaivis kariniame laivyne – čia jau juokinga. Tokiam reikėjo pataikyti į vieną iš mentinių ratų, ir jis tik suksis ratu ir bus pats geriausias taikinys. Toliau parlamento reforma! Daug žodžių už ir daug prieš. Vis rašė apie skubėjimą ir laiką: kol dar nevėlu, reikia kuo greičiau įgyvendinti reformą! Reikia kuo greičiau uždrausti reformą, kol dar nevėlu!

Du kartus Džonas buvo nuėjęs prie Grifinų namo. Tačiau gražioji Džeinė, kaip jis išgirdo, didesnę metų dalį leido besilavindama kelionėse po Europą.

Ką daryti? Kur toliau?

Jis sėdėdavo ir kavinėse. Ten, jeigu į galvą šaudavo kokia svarbi mintis, bet kada gaudavai rašalo, plunksną ir popieriaus. Nors Džonui niekas neateidavo į galvą, bet kiekvieną kartą jis paprašydavo rašymo priemonių, žiūrėdavo į baltą lapą ir galvodavo: jei sugalvosiu ką svarbaus, tai užsirašysiu. O gal bus atvirkščiai: jeigu turėsiu ant ko rašyti, į galvą ateis kas nors svarbaus. Taip ir nutiko – staiga kilo idėja. Džonui ji pasirodė pasiutiškai drąsi, tačiau visi motyvai buvo veikiau už, nei prieš ją, tuo labiau, nes užmojis buvo panašus į ilgą kelionę. Idėja buvo – rašyti. Džonas nusprendė parašyti knygą pasiteisinimui, storą knygą, kuri pakeistų visų abejojančių mąstymą ir įrodytų jo sis-

temos tinkamumą. Ir žinodamas, koks laisvas paukštis yra žmogaus valia, čia pat įsipareigojo raštu. Ant balto lapo jis užrašė: „PRANEŠIMAS APIE KELIONĘ ARKTIES VANDENYNO KRANTŲ LINK – ne mažiau kaip 100 000 žodžių!" Tai buvo sumanymo išgelbėjimas paskutinę minutę, nes galvoje jau ėmė šnypšti prieštaravimai, pavyzdžiui: Džonai Franklinai, knygų rašymas yra tai, ko tu neišmanai!

Žinoma, pirmieji žodžiai buvo patys sunkiausi: *Sekmadienį, 1819 metų gegužės 23 dieną, visi mūsų žmonės...* „Mūsų žmonės?" Jie juk patys buvo tie, kurie atėjo į laivą, o ne kažkokie kiti, kurie jiems priklausė. Taigi jis pataisė „keliautojai", ne, „mano vadovaujami vyrai". Bet ir taip buvo negerai, jis nepriskaičiavo savęs – jo būstas tuo metu buvo „Velso princas". „Aš ir vyrai" jam lygiai nepatiko kaip ir „vyrai ir aš". „Mes visi įsėdome" buvo netikslu, „visa keliautojų grupė ir dar prisidėjus man" atbaidys skaitytojus. *Sekmadienį, 1819 metų gegužės 23 dieną, į laivą įsėdo mano vadovaujami...*" Taip, o ką dabar?

Galva jam sakė: „Džonai Franklinai, šveisk į kampą, nuo to tau protas susimaišys!" Valia monotoniškai kvaksėjo: „toliau", o pats Džonas sau tarė: „Jau beveik tuzinas žodžių!"

Sena moteris valė langus, o Džonas rašė knygą, diena iš dienos. Jau buvo parašęs virš 50 000 žodžių ir priartėjęs prie pirmojo pasimatymo su Akaiču ir Kopermaino indėnais. Rašyti buvo sunku, ir priminė kelionę laivu: žadino jėgas bei viltį, reikalingas šiam darbui,

ir jų dar pakako įprastam gyvenimui. Kas turėjo rašyti knygą, tas negalėjo būti ištisai nusivylęs. Visą formuluočių bejėgiškumą buvo galima nugalėti darbštumu. Pirmiausia jam reikėjo kovoti su pasikartojimais. Visą gyvenimą jis vengė vartoti daug žodžių vienam dalykui apsakyti. Jam reikėjo atskirti vartojamus žodžius nuo nereikalingų ir kuo mažiau jų turėti atsargai. Bet dabar tas pats žodis viename puslapyje kartojosi po dešimt kartų, pavyzdžiui, veiksmažodis „randamas", vardijant arktinius augalus. Net naktį Džonas pašokdavo ir ieškodavo pasikartojimų, to įkyraus, miegą vagiančio parazito.

Kuo uoliau aprašydavo įvykius, tuo toliau nuo jo jie traukdavosi. Darbo pradžioje tai jį trikdė. Ką jis buvo patyręs, dėl formuluočių tapdavo tuo, į ką jis pats žiūrėjo tik kaip į vaizdą. Kas buvo gerai pažįstama – dingo, bet atsirado svetimybės žavesys. Vienu metu Džonas pradėjo manyti, jog tai veikiau pranašumas nei trūkumas, nors prieštaravo užsibrėžtam tikslui. Vaizduoti tai, kas sava, nesisekė.

Vadas kilo į kalną lėta ir oria eisena, nežiūrėdamas nei į dešinę, nei į kairę. Džonas taip ir paliko, nors žinojo: mažai kas pasakyta apie tuometinius jo jausmus, kai pamatė šį vaizdą, apie neaiškią, baimę keliančią būseną ir apie keistą viltį. Vis dėl to šis sakinys buvo geras, nes kiekvienas į jį galėjo arba turėjo įdėti savo jausmus.

Taip, berašant iš nusivylimo, galu gale radosi ir kai kas gera: naujas darbas, kurį Džonas išmanė, nes įkūnijo tai, ką sugebėjo, o ko ne – praleido. Parašius maždaug apie penkiolika tūkstančių žodžių, tikslas tapo pasiekiamas: knygą, pateisinančią autorių, turėjo

parašyti gerai. Tai buvo tik laiko klausimas, daugiau nieko.

Ji turėjo būti paprasta, kad kuo daugiau žmonių suprastų, kokia ji gera.

Ji turėjo būti apie trijų šimtų puslapių, kad visi ją turintys galėtų su ja pasirodyti.

Senoji moteris numirė. Jos langas keturias dienas tikrai buvo švaresnis už visus kitus. Džonas nusiminė, jai mielai būtų padovanojęs knygą. Jis sėdėjo blogai nusiteikęs ir staiga pagalvojo, kad skaitytojui aprašymas gali pasirodyti nuobodus. Jis nusprendė aplankyti Eleonorą, poetę. Norėjo jos paklausti, ką daryti, kad knyga niekam nekeltų nuobodulio.

„Kiek jūs jau parašėte?" – paklausė ji. „Aštuoniasdešimt du tūkstančius penkis šimtus žodžių", – atsakė jis. Ji nusijuokė ir ėmė šokinėti, o Džonas ją instinktyviai apglėbė per liemenį ir stipriai laikė. To jam daryti nereikėjo, ji tą pačią akimirką įpareigojo jį dalyvauti sekmadieniniame literatūros ratelyje. Įpareigojimo Džonas bandė atsikratyti: nurodė į savo darbą, atsikalbinėjo dėl religinių priežasčių, kurios neva jam griežtai draudžiančios literatūrinius renginius sekmadieniais – niekas nepadėjo, ji netikėjo nė vienu žodžiu.

Eleonoros ratelis vadinosi „Atikos stilius". Čia viskas buvo labai graikiška. Ant medžiaga apmuštų sienų buvo pavaizduoti įvairių šventyklų griuvėsiai, amfiteatrai ir alyvmedžiai. Meandro ornamentas raitėsi apie kiekvieną kušetę, o šachmatų lenta rymojo ant korintinės kolonos. Netrūko ir marmurinių galvų su lauro

vainikais. Daug ratelio narių norėjo artimiausiu laiku mirti, geriausia Eladoje, blogiausiu atveju Romoje. Džonas tai suprato, nes buvo kartojama daug kartų.

Eleonora paskaitė eilėraštį, o paskui toks Eliotas ir pagaliau plikagalvis, vardu Šarpas, kuris prieš ir po pateikė paaiškinimus. Gal todėl jį vadino Pokalbių Šarpu. Po eilėraščių vienas iš jų pasakė šį tą jaudinančio, o visi tylėjusieji, rodės, jam pritarė arba nesėkmingai ieškojo prieštaraujančių žodžių. Džonas mėgdžiojo juos ir vykusiai išsisuko. Eilėraščiai, kaip ir pokalbis, buvo apie jausmus ir elementus. Buvo kalbama apie elektrinę simpatijos prigimtį ir apie ugnies daleles, esančias kiekvienoje materijoje – jos tarsi visiems daiktams suteikia savitą temperamentą. Iš Bratislavos kilusi tezė, esą deimantas į save sugrįžęs titnagas. Vieno sekmadienio šioms prielaidoms ir samprotavimams, jau nekalbant apie aptarimą, sąžiningai apgalvoti nepakako. Džonas buvo labai patenkintas, kad jo nieko neklausia, jis tylėjo ir su vis didėjančia nuostaba stebėjo kitus, ir negalėjo suprasti, kodėl kyla toks didelis bruzdesys.

Pagaliau jis suvokė: čia tikriausiai žaidimas! Visi žaidė tą patį žaidimą, kiekvienas kitaip.

Čia buvo žmonių, kurie garsiai ir susižavėję kalbėjo apie save, kaip Eleonora. Šitai jie darė su tokiu polėkiu, kuris kitiems neleido jų sustabdyti. Kiti kiekvieno sakinio pabaigoje sakydavo „ir". Bet jie buvo bejėgiai prieš tuos, kurie sugebėdavo įsiterpti per ploną kaip voratinklis pertrauką prieš „ir" ir pasakyti savo pastebėjimus.

Pagrindinė taisyklė buvo aiški: gauti žodį ir kiek galima ilgiau kalbėti.

Ponas Eliotas klausėsi taip pakreipęs galvą, jog priminė burlaivį, plaukiantį tiesiai prieš vėją. Po kiek laiko jis ėmė linkčioti ir tai darė vis smarkiau, kol kitas nutilo, kad išgirstų jo pritariamąjį žodį. Kas vyko toliau, buvo kritika. Arba panelė Tatl. Ji pradėjo klausytis aukštai pakėlusi smakrą, po to lėtai jį leido žemyn, kol jis pagaliau pasiekė mezginių apykaklę. Tada ji nedelsdama ėmė nesulaikomai šnekėti, ir nepaisė, ar kitas jau baigęs, ar ne. Taip kiekvienas kalbėtojas lenktyniavo su panelės Tatl smakru, o nervingesni išsigandę stengėsi kalbėti trumpai.

Džonas nenorėjo pasisakyti, todėl nedalyvavo žaidime ir galėjo šaltai stebėti. Bet netrukus tai baigėsi. Ponas Šarpas paklausė jo apie ekspedicijos eigą – ir jau antrą kartą. Kiti jam apie tai priminė. Veikiai niekas nekalbėjo, visi laukė Džono pasisakymo. Tad jis su savo skurdžiais, besikartojančiais sakiniais turėjo kliūdamas įgriūti į aidinčią tylą. Kuo jis labiau drovėjosi, tuo jie darėsi jam palankesni. Aišku, jie buvo girdėję apie jo fiasko Arktyje, bet nenorėjo to parodyti ir dėjosi labai smalsūs ir nustebę. Jis pasakojo kaip galima trumpiau. Laimė, kalba vėl pakrypo apie ką kitą: apie akimirką ir apie meno sugebėjimą ją sustabdyti – nagrinėjo graikiškų vazų piešinius. Džonui buvo įdomu, nes jis galėjo įsivaizduoti, kas iš to išeitų: iš daugelio sustabdytų akimirkų galima pavaizduoti judesį! Tą jis norėjo pasakyti poetei, bet dabar jam nesuteikė žodžio. Prieš tardamas gerai apgalvotus žodžius giliai įkvėpė, bet niekas nekreipė į jį dėmesio. Nors jis ir apsimestų, kad nuo žinių sprogsiąs, niekas neparodytų pasigailėjimo. Todėl numojo ranka ir žiūrėjo į šviesiai rudas Eleonoros

akis ir į švelniai susiraičiusias garbanėles ant jos kaklo, to jam pakako. Jis irgi mokėjo sustabdyti akimirkas, gal net geriau už tuos, kurie apie tai šnekėjo.

Kai išėjo paskutiniai svečiai, Džonas dar šiek tiek laiko pasiliko. „Tu jiems įdomus, nes gali vesti laivą, – pasakė Eleonora, – be to, visiems meno žmonėms patinka žmogus, kuris iš tikrųjų turėtų būti miręs. Jau vien randas kaktos viduryje...„ – „Ar žinai tokį dailininką Viljamą Vestalį?" – paklausė Džonas. „Mačiau jo paveikslą „Artėja musonas", – atsakė Eleonora. – Jis labai gabus".

Staiga Džonas suprato, kad ir ji ieškodama tinkamo žodžio turi sunkumų. Tik ji atrodė kitaip. „Gabus" – koks nykus žodis vyrui arba paveikslui! Jie visi nerado tinkamų žodžių, bet buvo greiti ir su tuo trūkumu elgėsi kitaip nei jis.

Jis atsisveikino, nuėjo į Frito gatvę ir rašė toliau, dieną ir naktį. Kad ištvertų, savo valiai numetė naują kąsnį: baigiamąjį sakinį. Jis nusprendė, kaip knyga turi baigtis:

Ir taip pasibaigė mūsų ilga, daug jėgų pareikalavusi ir nelaiminga kelionė į Šiaurės Ameriką, kurioje vandeniu ir sausuma nukeliavome 5550 mylių.

Tai turėjo skambėti taip, ir ne kitaip!

Kai Džonas pavargdavo, valiai liepdavo patikrinti, ar jau galima užrašyti sakinį. Patiklus tarnas patikrindavo ir atsakydavo: „Dar ne!"

1823 metų pabaiga buvo turtinga įvykių, kurių niekas nesitikėjo.

Rugpjūtį Džonas Franklinas vedė Eleonorą Porden.

Rugsėjį leidėjas Murėjus išspausdino Džono kelionės aprašymą. Tai buvo brangi knyga, dešimt ginėjų už egzempliorių. Po trijų savaičių Murėjus jau nespėjo spausdinti, nes visi ją norėjo turėti. Išsyk Džonas Franklinas tapo narsiu tyrinėtoju ir garsiu žmogumi. Jis net nemėgino pasiteisinti, bet nelaimę pavaizdavo tiksliai, nieko neišbraukdamas ir pripažindamas savo bejėgiškumą. Tokį dalyką anglai mėgo. Jie buvo vieningos nuomonės: tai esąs bejėgiškumas, kuris išnyksiąs tik kartu su žmoniškumu.

Jie norėjo matyti Frankliną tokį, koks jis yra, laimintį ir žlungantį. Kiekviena abejonė jo žiniomis ir sugebėjimais jiems atrodė smulkmeniška ir trumparegiška. Jį pagerbė admirolai, mokslininkai ir lordai, ir kiekvienas po kelių dienų jau sakė jį pažinojęs ilgus metus. Tą patį mėnesį jį priėmė į Karališkąją draugiją, o admiralitetas pasiskubino jam pagal visus formalumus pagaliau suteikti kapitono laipsnį.

Dar vienas įvykis: norėdamas pasveikinti, į svečius atėjo Piteris Markas Rožė. Ta proga jis pareiškė, kad Franklinas visai ne lėtas. Jis niekada nebuvęs lėtas, bet visai normalus žmogus!

Taip ir buvo. Staiga jis buvo normalus ir kartu pats didžiausias ir geriausias. Dabar jis kaip Ričardsonas būgštavo, kad pro jį greitai praslinks ir likęs gyvenimas.

Nauji sveikinimai ateidavo kiekvieną dieną, o ko tik nerašė laikraščiai! Kiekvienas jį nagrinėjo, koks jis dedasi ir koks tikrai esąs.

„Aš tinku tik ilgoms distancijoms, – pasakė jis Eleonorai. – Kai tokia maišatis kaip dabar, man reikia skirti

sau laiko". Jis patraukė į Spilsbį ir Linkolnšyrą ir viską išsamiai apmąstė.

Eleonora laukėsi vaiko. Gerai, kad nors apie tai nerašė laikraščiai.

Įžymybei buvo nelengva samprotauti apie šlovę, jis pats sau stovėjo skersai kelio. Kad galėtų apmąstyti, Franklinas griežtai sau uždraudė galvoti, jog šlovė susijusi su jo tikrosiomis savybėmis. Šis dalykas yra veikiau sensacija. Londoniečiams jis buvo „žmogus, valgęs savo batus", o kai jį pamatydavo, į galvą jiems ateidavo pokštas apie alkį ir šaltį. Taip, būtent – šitaip: kiekvienas ką nors prisimindavo iš jo istorijos. Todėl jis kaip ir anksčiau ne ką laisviau galėjo tarti savo žodį.

Ponas Eliotas pasakė: „Didvyris – tai nelaimėlis su charakteriu. Dabar mums, labiau nei bet kada, reikia didvyrių, kaip priešingybės mašinoms". Šarpas, pasinaudojęs trumpučiu kvėptelėjimų tarp žodžių, paprieštaravo: „Gana netinkamas paaiškinimas! Tai besiartinanti mirtis! Didvyris yra tas, kuris miršta jaunas arba dešimt kartų išsigelbėja ir vienuoliktą kartą rizikuoja. Ir kadangi visi, išskyrus mane, svajoja apie mirtį..." Mis Tatl, jos smakras ką tik nukaro, ėmė nekantrauti: „Gerai, tegu tai lieka neišaiškinta. Žmonės tiesiog jį myli! Jeigu man galėsite pasakyti, kaip atsiranda meilė, tada jūs viską žinote". Franklino nedomino meilės atsiradimas, rūpėjo klausimas, kaip jis turi gyventi su šiuo nauju, perdėtu populiarumu.

Florai Ryd jis pasakė: „Šlovė ir pajuoka – artimi giminės. Jie nieko bendro neturi su garbe". Flora atsakė: „Aš tau visiškai nepavydžiu! Ką darysi su pinigais?" –

„Geriausia juos padovanoti, – samprotavo Džonas, – be to, aš dabar vedęs vyras...“ – „Tik pamanyk!“ – tarė Flora. „Beje, jei vis dėlto negausiu komandos, turėsiu paruošti savo laivą“.

Flora atsiprašė. Ji turėjo reikalų.

Džonui visiškai nepatiko, kad esą jis iš prigimties visai ne lėtas: šios savybės dabar jam reikėjo labiau nei bet kada. Rožė nurodė atkurti mechanizmą, kuriuo mokytojas Ormas matavęs Džono greitį.

„Jis turi vieną trūkumą, – pasakė Rožė, – matavimo rezultatas priklauso nuo matuojamo žmogaus. Jei jis nori būti lėtas, tai ir lėtai kintantį vaizdą jis matys visą. Jei jis nori būti greitas, tai ir didelis apsisukimų skaičius jo nepatenkins. Kada jis pasakys „jau“, paliekama spręsti jam pačiam“. – „Mano lėtumą pastebėjo daug žmonių, – atsakė Franklinas, – ir aš negalėjau būti greitesnis, nors ir būčiau panorėjęs. Aš niekada negalėjau sugauti kamuolio!“ – „Kodėl jūs kažko nesugebėjote, teoriškai negaliu paaiškinti, pone kapitone. Ir tokio tikslo neturiu. Galiu tik pasakyti, nuo ko nepriklausė. Gal jums tai nemalonu?“ – „Ne, man neturi reikšmės, – atsakė jam Franklinas. – Žinau, esu lėtas. Berlengasas! Berlengaso švyturys man tai įrodė, aš atsilieku vienu ratu“. Dabar Rožė labai susidomėjo, bet paaiškinimo nesulaukė. Džonas vargais negalais pakeitė temą ir nesiklausė raginimų grįžti prie šitų dalykų.

Paveikslų suktuvas, kurį tyrinėjo Rožė, jo nebedomino kaip anksčiau. Rašymas pakeitė jo požiūrį, tad teko ilgai pagalvoti, kol galėjo paaiškinti. „Aš atradėjas, – tarė jis, – o atrasti reiškia tiesiogiai pačiam žiūrėti,

kaip kas nors atrodo ir kaip jis juda. Nenorėčiau, kad koks nors paveikslų suktuvas man kažką primestų". – „Ar jūs atmetate tapybą ir literatūrą?" – paklausė Rožė. Franklinas jo paprašė truputį palaukti. Jis kelis kartus perėjo kambarį.

„Ne, – tada atsakė. – Tapyba ir literatūra taip pat vaizduoja, kaip kas atrodo ir pagal kokias taisykles juda, bet nerodo, kokiu greičiu tai vyksta. Jeigu jūs tvirtintumėte priešingai, tuo būtų galima iškart suabejoti. Žmonės turi patys pamatyti, kiek ilgai reiškiniai tęsiasi ir kaip greitai jie keičiasi". – „Nesuprantu, – atsakė Rožė. – Ar tai ne per didelis priekaištas nekaltam iliuzijų mechanizmui, skirtam pramogai? Aš sutikčiau su jumis, jei šituo aparatu būtų pakeistas tiesioginis kiekvieno matymas. Bet taip niekada nebus".

Franklinas stovėjo prie lango ir ieškojo atsakymo. Jis mirksėjo, murmėjo, kelis kartus bandė prabilti ir purtė galvą, kad dar kartą gerai apgalvotų. Laimė, Rožė buvo taktiškas.

„Kiek ilgai kas nors tęsiasi ir kaip staigiai tai gali pasikeisti, – prabilo Franklinas, – nėra nustatyta, tai priklauso nuo kiekvieno žmogaus. Turėjau gana daug vargo, kol su tuo susitaikiau: su savo greičiu ir su tuo, kaip man atrodo judantis pasaulis. Pati iliuzija gali būti pavojinga. Pavyzdžiui..." – „Taip, pavyzdžiui!" – sušuko Rožė. „Kai užpultas žmogus kovoja. Kaip greitai į jį pataikys kardas, ir ar iš viso jis turi šansą išsigelbėti žvilgsnio ir judesio pagalba! Čia negali būti jokio optinio įrodymo, panašaus į tiesą. Jeigu aš iš akies netinkamai nutaikau judesius, tai taip yra ir taikant iš akies į mane, į viską".

Dabar atėjo Rožė eilė pakeisti temą. Šitos pastabos ir samprotavimai jam buvo per daug painūs, ir visų pirma jį stebino Džonas Franklinas, kuris paprastai nebuvo linkęs perdėti.

Tėvas Franklinas sunkiai sirgo ir kalbėjo apie mirtį. Tačiau jis dar suprato, kad jo sūnus kažkuo tapo. „Kaip aš ir sakiau, – sušnabždėjo jis, – protinga, jei ko pasieki. Bet nei tas, nei anas nesvarbu. Pradedame būdami turtingi, o baigiame elgetos".

Iš Londono atvažiavo Eleonora. Ji išlipo iš karietos įsisupusi į plačius drabužius. Atrodė nesveika ir išblyškusi. Franklinas su ja iškart nuvažiavo į Old Bolingbruką pas tėvą.

„Gaila, kad negaliu matyti tavo žmonos, – pasakė jis. – Svarbiausia, kad ji sveika!"

Džonas buvo ją įsimylėjęs ir dėl to jo kantrybė dar sustiprėjo, taip jis kuriam laikui palenkė jos širdį. Ji svajojo apie jo švelnumą. Jis klausėsi jos ir jautė, kad gali ištverti ištisas dienas besiklausydamas jos kalbų, jei neatitraukia akių ir stebi jos veidą ir judesius. Tada atsirado nauja tema: vaikai. Ji norėjo pagimdyti daug vaikų, jai tai atrodė nuostabiai archaiška, o bejėgė būsena, kurios metu atsiranda nauja gyvybė, tokia kūrybinga ir „kažkaip religinga". Franklinas į tai žiūrėjo paprasčiau, bet vaikų jis taip pat norėjo. Vestuvės buvo kiek varginančios. Franklinas bandė išmokti šokti kadrilį. Jis mielai viską mokydavosi mintinai, tik ne šokio judesius ir giminystės ryšius – abu dalykai per vestuves buvo neišvengiami. O ką po to grojo, buvo beveik tik Vienos valsai, jam nepasiekiama sritis. Bet iš meilės jai jis vis tiek pabandė.

Kylant Franklino populiarumui, ėmė vėsti Eleonoros palankumas. Ji paskelbė kelių tomų šiek tiek nuobodoką poemą apie didvyrį Ričardą Liūtaširdį. Veikalą pirko vidutiniškai, nors knygų prekiautojai pridurdavo: „Tai žmona to vyro, kuris valgė batus". Ilgainiui tai pakenkė poetės meilei. Eleonora pradėjo sirguliuoti, priekaištauti, nebešokinėjo, nebesijuokė.

Dabar jie buvo ne Londone! Franklinas tikėjosi, kad ją čia pritrauks visam laikui, sau pačiam, šitam ramiam kraštui ir pašėlusiems žmonėms Spilsbyje ir Hornkasle. Norėjo, kad ji gyventų su juo čia, Old Bolingbruke, ir kad čia užaugtų daug jų vaikų.

Bet įvyko kitaip. Eleonorai Linkolnšyras pasirodė per daug provincialus, tarmė ištęsta, kraštovaizdis ir per lygus, ir per daug kuprotas, o klimatas žalingas. Tik senasis Franklinas jai patiko: „Koks mielas, juokingas senukas!" Gyventi čia ji jokiu būdu nenorėjo. Ji kosėjo, todėl Franklinas jai pritarė. Kartą jie susiginčijo apie meilę. Kai Franklinas prisipažino, kad greičiausiai jį domina atradimai, ne meilė, ir meilėje labiausiai domina atradimas, ji tapo patetiška ir kandi, netinkamas derinys. „Man nereikėjo taip suartėti su didžiuoju bado ir ledo nugalėtoju! Kas iš tolo atrodo jėga, iš arčiau pažiūrėjus – tai logika ir pedantizmas". Franklinas galvojo. Jis nenorėjo sustabdyti nei jos kalbos, nei pykčio. Bet negi ji nori, kad jis būtų kitoks negu yra?

„Aš turiu toks būti! Be pasiruošimo ir tvirtų taisyklių mano galvoje įsivyrauja chaosas – daug greičiau negu tavojoje". – „Ne apie tai kalba!" – atsakė Eleonora. Šitas sakinys Franklinui sukėlė rūpesčių, nuo to laiko, kurį praleido su Flora Ryd, jis per daug gerai žinojo:

ginčas, kai vienas kitam aiškina, apie ką kalbama, yra be išeities.

Prieš išvykdama Eleonora dienomis kosėjo dar smarkiau, ji skaitė Merės Šeli „Frankenšteiną" ir, dar blogiau, visai mažai kalbėjo.

Jai išvažiavus, mirė tėvas. Lyg telaukęs, kad atmosfera nebūtų slegianti.

Dabar gyvenimas tikrai ėjo per greitai. Franklinas dėl to kentėjo. „Tai prieštarauja mano garbės jausmui, – rašė Franklinas serui Džonui Barou, – būti šlovinamam už tai, kas nepavyko arba nepadaryta iki galo. Mano profesija parengti gerus jūrinius žemėlapius bendram labui, ir tiek. Dabar iš manęs nėra naudos. Sėdžiu Londone, duodu laikraščiams interviu ir nuolat kalbuosi tik su tais žmonėmis, su kuriais esame susitarę. Sere, nuolankiai prašau duoti man naują komandą! Aš tikiu, kad galėsiu rasti Šiaurės vakarų kelią".

Eleonora pagimdė kūdikį, o Džonas gavo komandą, abu įvykiai tą pačią dieną. Šį kartą nauja kelionė turėjo eiti Didžiąja upe šiaurės Kanadoje ir nuo jos žiočių geromis valtimis tęsiama vakarų ir rytų kryptimis. Franklinas bemat susitiko su Ričardsonu ir kalbėjosi dėl komandos ir ekipuotės. Georgas Bekas suuodė ir vėl panoro dalyvauti. Franklinas pasitarė su Ričardsonu. Abu buvo tos nuomonės, kad jie Bekui esą nemažai skolingi ir nenorėjo užkirsti kelio jo karjerai. „Jis myli vyrus, bet tai visai netrukdo reikalui, tegu jis vyksta!" Tada Ričardsonas paklausė, ar Franklinas gali nedvejodamas palikti savo sirguliuojančią žmoną ir vaiką.

Franklinas atsakė: „Susitvarkysime“. Jis pamanė, kad nėra reikalo Ričardsonui viską išpasakoti ar gal net pasiskųsti. Planavimas ir veikla yra draugystės pašaukimas, visa kita tik ją gadina.

Gimusią mergaitę pavadino Eleonora Ana. Į svečius atėjo draugai. Franklinas tarė: „Tai Ela!“ Mažoji spardėsi ir garsiai klykė. Matyt, ji nenorėjo būti aptariama. Hepbernas pažiūrėjo į lopšį ir išdrįso komentuoti: „Ji atrodo kaip kapitonas, jei į jį žiūrėtume pro kitą žiūrono galą“. Franklinas pamanė, kad toks pripažinimas jo dukrai per menkas, bet nutylėjo. Tuoj po to jie vėl įniko ruoštis kelionei.

Eleonora rimtai susirgo. Daktarai ateidavo ir išeidavo, diagnozės prieštaravo viena kitai, kosulys liko. Liga nesugrąžino meilės, bet Franklinas tapo pakantesnis mažoms Eleonoros gudrybėms, kurios jai nedaug ką padėjo. Jos bandymai valdyti Frankliną įžeidinėjimais ir priekaištais neveikė. Jis sėdėjo prie jos lovos, maloniai bei jausdamas kaltę klausėsi ir susikaupęs galvojo apie pemikaną, sniegžengius, krioklius ir arbatos atsargas.

Prieš pat atsisveikinimą Eleonora savyje atrado pasišventusią žymaus tyrinėtojo žmoną, ji pasinėrė į jo tikslus ir atsidavimo jėga jam prilygo. Jokiu būdu, sakė ji, jis negalįs dėl jos pasilikti ir jokiu būdu ant santuokos altoriaus paaukoti Šiaurės vakarų kelio. Sunkiai triūsdama, lovoje ištiesusi rankas į priekį, ji pasiuvo ir išsiuvinėjo didelę Anglijos vėliavą. Adata vis kliudė veidą, tikrai nelengvas darbas. Kai ji baigė, paėmė Džono

ranką ir tarė: „Keliauk, Liūtaširdį! Išskleisk vėliavą pačioje garbingiausioje tavo kelionės vietoje!" – „Mielai, – sumurmėjo jis, – iš visos širdies, mielai". Ir staiga pagalvojo: tikrai žinąs – niekada nesupras nei meilės, nei moterų. Moterys iš gyvenimo nori kažko kito, į tai galima žiūrėti tik pagarbiai.

Po kelių dienų, kai Džonas Franklinas su kelionės draugais Liverpulyje jau buvo laive, Eleonora mirė. Apie tai jis sužinojo tik po kelių mėnesių Kanadoje, jau buvo parašęs jai keletą guodžiančių ir padrąsinančių laiškų. Liūdna žinia jį nesmarkiai sukrėtė.

Ji mirė už Arkties atradimus, taip rašė laikraščiai. „Žinoma, ji mirė, – pareiškė Eliotas, – bet ji gyveno literatūrai!" Dėl to suirzo ponas Šarpas. „Ji parodė savo didybę. Nesvarbu, ar aukojiesi dėl Arkties, ar už graikų laisvę, ar už literatūrą!" Panelė Tatl negalėjo ilgiau klausytis: „Ji mylėjo jį, tik tai svarbu!" Jie tarpusavy ginčijosi, kas yra svarbu. Jiems trūko Eleonoros, ankstesnės, besijuokiančios Eleonoros, kuri bet kokį ginčą tučtuojau išsklaidydavo pasakodama apie save garsiai ir susižavėjusi. Ak, kaip greitai viskas tampa prisiminimais.

Antroji kelionė per kontinentą, nuo 1825 iki 1827 metų, buvo tokia lengva ir laiminga, kaip vaikiška svajonė per mokyklines atostogas.

Dabar jie mokėjo viską ir išmoko dar daugiau. Franklinas liepė surėsti tvirtas valtis kelionei upėmis ir pakrančių tyrinėjimams, maisto buvo pakankamai, niekada nenutrūko ryšys su kailių prekybos postais. Pavojus galėjo grėsti tik iš priešiškai nusiteikusių eskimų. Bet

didžiausia laimė: jie susidurdavo su gentimis, kurios atsakydavo tuo, ką jie parodydavo – drąsa ir geranoriškumu. Franklinas užsirašydavo, mokėsi iš to, ką jam tekdavo pamatyti ir išgirsti, viena buvo aišku: eskimai čia gali gyventi, o jeigu darysi kaip jie, irgi galėsi gyventi. Su juo vėl buvo Augustas ir jam išversdavo viską, kas svarbu ir kas tariamai nesvarbu. Dabar Franklinas stebėjimą pavertė klausinėjimu. Jis suprato, kad beprasmiška pateikti kontrolinius klausimus, į kuriuos reikia atsakyti „taip" ir „ne". Į tokius klausimus eskimai iš keisto, klaidingai suprasto mandagumo visada atsakydavo „taip". Dabar svarbiausias Franklino žodis buvo „kaip".

Jo užrašų knygelė pasipildė: *ernainek* yra harpūnas su ruonio pūsle, *angovak* yra didžioji ietis, *kapot* – mažoji, *nuguit* – į paukščius metama strėlė. Kiekvienas įrankis turėjo savo paskirtį, o jei norėjai juo naudotis, privalėjai dar daugiau išmokti – susikaupimo, be kurio šioje gamtoje nei ką pamatysi, nei sumedžiosi. O nieko nesumedžioti – reiškė mirtį.

Ir dar laimė, Bekas pagaliau suprato, kas svarbu. Gal jis suaugo, gal tiesiog suprato, kaip atradimas ir stebėjimas vienas su kitu susiję, ir gal dar daugiau. „Jeigu mes eskimus lenkiam protu ir ginklais, tai proto užduotis yra apsieiti be ginklų." Prašom, Georgo Beko sakinys, jūrų laivyno leitenanto!

Eskimų drabužiai: apatinės kelnės iš alkų odos su plunksnomis, kelnės iš lapės ar meškos kailio, kojinės iš kiškio kailio, patalas iš avijaučio kailio – jiems niekas nenušaldavo!

Nors baltieji buvo atsigabenę savo valtis, jie mokėsi, kaip galima padaryti geras valteles iš jūros vėplio

odos ir kaulų. Jie įsidėmėjo, kad kailiai, prišaldyti prie mėsos atsargų, gali atstoti roges. Taip sumažėja svoris, ir šunims lengviau tempti. Mediniais peiliais jie išpjaudavo plytas iš sušalusio sniego ir statydavo ledo trobeles, šilumą laikydavusias geriau nei kareiviška palapinė. Daug kas, ką europiečiai kelionėse tempdavo su savimi, jiems pasirodė kaip balastas, grasinantis jų egzistencijai.

Kartą Franklinas į dienoraštį parašė: „Mes tikrai negalime būti laimingesni".

Mokymasis didėjo geometrine progresija, stebėjimas ir supratimas sukėlė išdykėlišką džiaugsmą, ir jis svaigino. Kai Bekas, laukęs valandas, pirmą kartą harpūnu sumedžiojo ruonį, pusei sekundės iškišusį nosį iš eketės, iš džiaugsmo jis šokinėjo ant ledo, paslydo, parkrito ant nugaros ir švytėdamas sušuko: „Aš galiu!" Jis daug kartų bandė, bet nesugebėjo. Kaip čia atsitiko, ar jis galėjo išmokti? Argi galėjai būti greitesnis, nei esi? Išskirtiniams atvejams Franklinas naudojo savo įsmeigtą žvilgsnį, bet veikimo greitį jis padidina tik pasirinktiems objektams, greitesnės reakcijos nesukelia. „Pone Bekai, kaip jūs tai padarėte?" – paklausė jis. „Labai paprastai, sere, jus turite galvoti tik apie tai, ir apie nieką kitą". – „Tai sugebu, – tarė Franklinas, – bet kai susikoncentruoju į vieną dalyką, jis sukasi mano mintyse, kol mano galva su juo gerai susipažįsta". – „Tik ne taip! – nesutiko Bekas. – Čia turi dalyvauti tik nedidelė smegenų dalis, kuri atsakinga už smūgį. Nors kartą pamėginkite!" Franklinas dvejojo. „Man pirmiausia reikia apgalvoti, ar taip išeis, tada pabandysiu", – atsakė. Žinojo, niekada negalės nudėti ruonio. Bet tai, ką išgirdo, jį sudomino.

Bekas nunešė ruonį prie ledo trobelės. Jie valgė žalias kepenis ir dar išmoko: medžiotojas negauna laimikio, jis medžioja kitiems. Franklino sistemai tai buvo priimtina ir vertėjo bent apsvarstyti.

Nors Šiaurės vakarų kelio nerado, kelionė buvo sėkminga: ištirtas ir žemėlapyje pažymėtas ilgas pakrantės ruožas, o etnografiniai užrašai buvo gausūs ir išsamūs. Šiaurės vakarų kelias nuo Kopermaino upės žiočių iki Beringo sąsiaurio buvo aiškiai matomas. Liko tik tarpas tarp Hadsono įlankos ir Turnegeino kyšulio.

Kur buvo „pati garbingiausia kelionės vieta"? Franklinas Eleonoros vėliavą išskleidė prie plačios upės žiočių. Upę atradėjo garbei pavadino Makenzio upe.

Pranešimą apie antrą kelionę į Kanados šiaurę Franklinas ketino pavadinti „Malonioji Arktis". Bet leidėjas griežtai pasipriešino: „Niekas nenori girdėti apie maloniąją Arktį, pone Franklinai! Ji turi būti laukinė ir baisi, kad atradėjai atrodytų dar didvyriškesni!" – „Bet juk atradėjų uždavinys ir yra, – atsakė Franklinas, – ilgai tirti ir surasti gerąsias puses". – „Taip, bet tai tegu lieka tarp mūsų!" – atsakė leidėjas. Knyga gavo neutralų pavadinimą: „Antroji kelionė Arkties vandenyno krantų link", ir ją labai pirko. Džonas Franklinas liko žymus tik dėl ankstesnės kelionės. Ponas Murėjus buvo teisus. Skaitytojai suprato tik tai, ką manė žiną iš pirmos knygos, ir nederėjo jų trikdyti. Laikas spaudė, nuomonė nepakitusi, o nauja liko nepastebėta.

Londonas skleidė dūmus. Kiekvieną dieną daugėjo aparatų, mašinų ir metalo konstrukcijų, tai buvo vadi-

nama pažanga. Daugelis prisidėjo prie jos, tik nedaug ja naudojosi. Dauguma į ją žiūrėjo žėrinčiomis akimis ir žavėdamiesi sakė: „Beprotiška!" Pažanga buvo tam tikros rūšies beprotybė, bet tarnavo Anglijos šlovei, o kurie neturėjo iš to pelno, mylėjo savo tautą.

Toks Brunelis – Džonas apie jį buvo girdėjęs jau Portsmute – nuo 1825 metų didelėmis mašinomis rausė molį, kad po Temze pastatytų tunelį. Atsirado ir lokomotyvų. Nors jie paprastais geležiniais ratais važiavo lygiais bėgiais, pasiekdavo gero arklio greitį ir paskui save tempė du ar tris vagonus. Čarlzas Bebidžas atskleidė Džonui savo ketinimą pastatyti milžinišką skaičiavimo mašiną, didelę kaip namas, sudarytą iš dviejų dalių: skaičiuojančios ir spausdinančios. Ji turėtų dirbti nesustodama ir visą pasaulį aprūpinti logaritminėmis ir navigacinėmis lentelėmis. Tada žmogaus smegenys nebus apkrautos visokiais skaičiavimais! Visi gabūs žmonės mąstytų, užuot rašinėję skaičius. Franklinui tas patiko. Bebidžas įsikarščiavo. Jis tiksliai papasakojo, kaip mašina skaičiuos, ne taip kaip žmogus, o daug greičiau ir patikimiau! Ji sukurs neįtikėtinai naujas žinias, pralenkiančias iki šiol naudotas matematikoje, ir galimas daiktas, pagal statistikos rezultatus ji kurtų net skurdo ir mokesčių įstatymus.

Pokalbis nebuvo sklandus. Franklinas, norėdamas suprasti, turėjo vėl ir vėl jį stabdyti. Bebidžas darėsi nekantrus, šiurkštus ir greitai pyko. Jis nemylėjo nei moterų, nei vaikų, nei dar ko nors pasaulyje, tik savo idėją. Franklinas susimąstė ir kad galėtų atsilaikyti prieš tiek daug pažangos, žvilgsniu įsikibo į senoviškas iki kelių matematiko kelnes. Jis pats jau nešiojo

ilgas siauras, o dviragę skrybėlę užsidėdavo ne skersai, bet žygiavimo kryptimi.

Į tai, ką Franklinas suprato, turėjo savo požiūrį. Ne, mašinos turi ribas, pareiškė jis išradėjo pykčiui. Jos galinčios apskaičiuoti tik tai, ko galima paklausti kontroliniais klausimais, ir rasti atsakymuose „taip" ir „ne". Jis papasakojo apie eskimus ir apie tai, kaip pateikus alternatyvius klausimus, iš jų neįmanoma nieko sužinoti. „Jūsų mašina negali nustebti ir sumišti, todėl ji negali atrasti kas nežinoma. Ar jums žinomas dailininkas Viljamas Vestalis?"

Bebidžas neišgirdo klausimo. „Kaip jūreivis, jūs gana greitai galvojate!" – tarė jis dusliu balsu. „Ne, aš lėtai galvoju, – atsakė Franklinas, – bet niekada nenustoju tai daręs. Jūs pažįstate per mažai jūreivių!"

Jie liko draugai. Nors Bebidžas mylėjo tik savo idėjas, retkarčiais jį domino ir žmonės, kai jie išdrįsdavo toms idėjoms prieštarauti.

Franklinas susižadėjo su Džeine Grifin. Visų pirma todėl, kad ji, nukrypdama nuo taisyklės, nebuvo užsienyje ir kad ji jau buvo pranešusi apie kitą kelionę. Ji, kaip niekas kitas, mokėjo keliauti. Ji žinojo visų burinių laivų, plaukiančių per Lamanšą, pavadinimus, žaibiškai perskaičiuodavo europietišką valiutą į svarus ir šilingus. Ji apsirūpindavo ypatingais pasais, kurie priversdavo prieš ją lankstytis kiekvieną valdininką tarp Kalė ir Petersburgo, ir žinojo, kaip pridėjus porą sunkių sidabrinių monetų paversti nematomais daiktus, apmokamus muito mokesčiu. „Būtumei geras pirmasis leitenantas", – pasakė jai Franklinas.

Džeinė mokėjo elgtis visur: žmonių kompanijose, su meilužiais, namų ūkyje, išmanė visas madų sritis ir kaip pakeisti veido spalvą. Ji buvo greita ir kartu turėjo supratimą, kas yra ištikimybė. Franklino draugai sakė: „Dabar jo karjeros nesustabdysi!"

Kalbėdama Džeinė mirksėdavo, o kairysis vokas likdavo kiek ilgiau užsimerkęs nei dešinysis, tai suteikdavo viskam, ką ji sakydavo ar net kai reikšdavo užuojautą, savotiško šelmiškumo.

Frankliną labiausiai traukė jos žiūrėjimo būdas. Ji vienu metu galėjo pamatyti stebėtinai daug reiškinių, nė į vieną iš jų nesigilindama ir jau pasiruošusi žiūrėti į kitą. Tačiau ji nepamiršdavo nė vienos smulkmenos! Atrodė, tarsi viską dėjosi į galvą vien tam, kad atsimintų ir atmintyje sukonstruotų sumažintą, atitinkančią tikrovę panoramą iš tūkstančio detalių, kurias įsidėmėjo jos akys. Taigi ji su malonumu sėdėjo greitai važiuojančioje karietoje, žiūrėjo ir su neišsenkančia ištverme ryte rijo gamtovaizdį.

Džonas taip pat mėgo važinėtis karieta, ir nors jų žiūrėjimo būdai kiek skyrėsi, jie noriai keliaudavo drauge.

Šlovė augo. Miestiečiai skaitė ekspedicijos aprašymus ir žavėjosi bebaimiu ledynų dykumos didvyriu. Laivų statyklos darbininkai jį laikė šauniu vyru: „Jis rizikuoja savo galva, o iš to išlošia kiti: jis toksai kaip mes!" Net kilmingieji gyrė Frankliną. „Jis kaip senas angliškas medis – beveik supuvęs, bet neišrausi! Tokius žmones galime visur siųsti!" – taip savo kalboje prie stalo pasakė lordas Rotenboras.

Franklinas žinojo, kur norėtų būti pasiųstas, ir tai pareiškė. Bet šansas gauti kitą tyrinėtojų komandą buvo nedidelis. Susidomėjimas Šiaurės vakarų keliu sparčiai blėso: aiškiai matėsi – prekybai jis beveik netinkamas. „Ką jūs darysite ledynuose? – tėviškai paklausė pirmasis lordas. – Mums jūsų reikia svarbesnėms užduotims!" Kas galėjo būti taip svarbu? Bet užduočių reikėjo dar palaukti.

Franklinas bandė gauti tarnybą užsienyje, kur jam būtų pavesta vadovauti Arkties ekspedicijai – mokslas internacionalus, to nepaneigsi. Nesėkmingai. Paryžiuje teko atlaikyti pokalbį prancūziškai ir net pasakyti kalbą, nes Geografijos draugija jį apdovanojo aukso medaliu. Jis pusryčiavo su baronu Rotšildu, vakarieniavo su Orleano hercogu Liudviku Pilypu. Daug dėmesio jam, mažai tolesniems Arkties tyrinėjimams. Švelnios šypsenos, kai jis pasakojo, ką patyrė pas eskimus. Sunkiausias darbas buvo arbatos gėrimas pas dofino žmoną, puikius jos sausainius mielai būtų išmainęs į *tripes de roche*, jeigu tik būtų nereikėję atsakinėti į jos nerimtus klausimus.

Džeinė jį skatino. „Per lėtas? Dabar jau ne! Tik apsidairyk: tavo greitis toks, kokio prisilaiko visi žymūs žmonės besisukinėdami tarp mažiau žymių! Ir karalius, ir Velingtonas arba Pylas beveik po kiekvieno žodžio sau leidžia daryti pauzes. O jeigu tu vieno ar kito dalyko nesupratai ir todėl ignoruoji, šitai net sukuria didingumo įspūdį". Vis dėto Franklinas nemėgo viešų pasirodymų. Jis džiaugėsi Lenkijos kongrese sutikęs jauną geografą, daktarą Keglevičių, kuris tik ir troško bū-

ti atradėju ir žinojo, ką reiškia atradimas. Jis buvo nekalbus ir stačiokiškas, bet kartu smalsus ir iki kraštutinumo ambicingas. Nors buvo liesas, priminė galingą, nenustygstantį Bebidžą. Jiedu galėjo kalbėtis ištisas valandas, apeidami žmoniją, didvyriškumą arba charakterį, jau nekalbant apie auklėjimą. Taip pasitaikydavo retai. Sankt Peterburge jį priėmė carienė ir paklausė, kas rašoma jo knygose. Tuo metu jos pasirodė ir rusų kalba. Oksforde jam suteikė teisės mokslų garbės daktaro vardą. Londone jis buvo pakeltas į riterius ir prie jo pavardės buvo pridėta *seras*, lyg puodeliui rankenėlė.

Dabar jis buvo pats didžiausias, pats geriausias ir jau ne pats jauniausias. Gal jį gerbė dėl to, kad norėjo juo atsikratyti? Šimtui komplimentų teko tik vienas pasiūlymas. Toks Feliksas Būtas, džino fabriko savininkas, dėl Šiaurės vakarų jūrų kelio pažadėjo nupirkti ir ekipuoti laivą, jeigu seras Džonas teiktųsi šitą nuoširdžią pagalbą ypatingai paminėti savo kelionės aprašyme.

Pagaliau pasiūlymas iš aukščiau! Seras Džonas nusiminęs nuleido laišką: jis, karinio laivo kapitonas, turės plaukti į Pietryčių Aziją ir pagrasinti kinams, kad jie vėl imtų gerbti Britanijos Karūną. O jeigu šitie į grasinimus nekreips dėmesio, pagalvojo Džonas, tai jie turės tapti tikrove. Jis mandagiai paprašė, kad jam būtų leista atsisakyti užduoties. Jis ne ypač tinkąs būti karo vadu. Be to, jis kaip tik ketinąs vesti.

Draugai kalbėjo: „Dabar jo karjera baigta. Kas eina prieš karą, tas nieko negauna. Labai nevykęs žingsnis!

Kodėl jam niekas nepatarė?" Tik Ričardsonas jam paspaudė ranką ir pasakė: „Tai gali būti naudinga. Reikia manyti, dabar Britanijos Karūna jus labiau gerbs".

Seras Džonas su žmona – dabar ledi Franklin – Ingoldmelse vaikštinėjo palei pylimą prie jūros. Ne, jis nemyli jos taip, kaip mylėjo Eleonorą. Bet ji jam patinka. Ji doras, aiškaus proto žmogus, patikimas kompanionas, ir jam reikia įmotės mažajai Elai. Daugiau nieko, bet ir ne mažiau. Jie atvirai apie tai kalbėjosi. „Mes abu smalsūs, – pasakė ledi Džeinė, – ir dažniausiai tie patys žmonės mums gadina nervus. Nors tai ir nebūtinai meilė..." – „Bet gal kai kas net geriau", – pabaigė seras Džonas.

Jie žvelgė į dribsmėlį kairėje, į užliejamas pievas dešinėje ir aptarė, kaip turėtų būti toliau. Gyvenimas bėgo per greitai. Pažįstamų ratas buvo milžiniškas ir atnešdavo daugiau įsipareigojimų nei suteikdavo džiaugsmo. Turto buvo nemažai, bet jo neužteko arktinei ekspedicijai.

Seras Džonas sunkiai alsavo. Pasivaikščioti jam buvo sveika. „Jeigu kaip reikiant nejudėsite, – pasakė jam Ričardsonas, – aš jūsų gyvenime nebūsiu vienintelis gydytojas. Nevalgykite tiek daug!" Džono atsakymas: „Niekada nebebadausiu!" Bet pažadėjo apgalvoti gydytojo patarimą.

Dešimt metų! Jie praėjo taip greitai, lyg būtų važiavęs karieta. Dabar jam virš keturiasdešimties. Jis turėjo vilčių ilgai gyventi, bet prakeiktas svoris buvo kitoje svarstyklių pusėje. „Tau reikia daryti kokius nors pratimus!" – pasakė ledi Džeinė. „Gerai, – pasakė jis. – Aš

nueisiu pas poną Būtą ir užsirašysiu į jo ekspediciją. Tai vienintelė gimnastika, kuri man padės. Jam iškelsiu reikalavimą, jog neprivalau Šiaurės vakarų kelio pavadinti Džino keliu.

Bet po kelių dienų į Bolingbruką atėjo telegrama iš kolonijų ministro lordo Glenelgo. Remdamasis ypatingu ir asmeniniu karaliaus pageidavimu, jis džiaugiasi galėdamas serui Džonui pasiūlyti Van Dimeno Žemės gubernatoriaus postą.

„Tai į pietus nuo Australijos! Tolima kelionė, – pasakė ledi Džeinė susimąsčiusi, – ir visa krūva pinigų, tūkstantis du šimtai svarų per metus!" – „Tai priverstinių darbų kolonija", – atsakė seras Džonas. „Tada ją reikėtų pakeisti!" – tarė ledi.

Kiek vėliau Džonas susitiko su nenuilstančia Flora Ryd ir bičiuliškai jos paprašė pasakyti savo nuomonę.

„Tu turi pabandyti!" – pasakė ji. – Ko vertas Šiaurės vakarų kelias, jis tarnauja tik šlovei ir geografinių žinių troškimui. Ką reiškia, jei palyginsi su naujos visuomenės, kurioje teisingumas dar turi šansą, sukūrimu? O tas, kuris gali tai įgyvendinti, esi tu". – „Nesąmonė! – nesutiko seras Džonas. – Esu navigatorius, neketinu žmonių nei pakeisti, nei priversti. Jeigu šen bei ten galiu užkirsti kelią blogiui, tai jau daug". – „Dėl to ir verta stengtis!" – pridūrė Flora.

Kai jis sugrįžo namo, ledi Džeinė surado naują argumentą: „Iš ten visai netoli Pietų ašigalis". – „Aš apie tai pagalvosiu".

Spilsbio bažnyčioje kabojo akmeninė lentelė: *Leitenanto Šerardo Laundo atminimui, 1812 metais dingęs jūroje.*

„Nesąmonė, jis gyvas! – suniurzgė Džonas. – Kažkur Australijoje. Gal net Van Dimeno Žemėje!“

Kapitonai Džonas ir Džeimsas Rosai, dėdė ir sūnėnas, apsisprendė priimti džino fabrikanto pasiūlymą. Kai Franklinas perklausė, jau buvo pavėlavęs. Paskutinį kartą jis kreipėsi į admiralitetą. „Deja, nieko! – atsakė jam Barou. – Jeigu poliarinė ekspedicija ir būtų numatyta, tai admirolai, atleiskite, geriau pasirinktų jaunesnį vyriausiąjį vadą. Nors kiekvienas žino, kad jūs ne tik pats žymiausias, bet ir pats gabiausias...“ – „Ir tegu, – pertraukė jį Franklinas, – ir kitiems reikia šanso. Paimkite Georgą Beką, jis jaunas, o kai bus šiek tiek vyresnis, už mane bus geresnis“.

Tada jis pėsčiomis nužingsniavo per judrų Londoną į namus, galvodamas apie gubernatoriaus postą: galiu įsakinėti komandai, bet sunkiai judu spūstyje. Klausimas, ar man pavyks valdyti koloniją?

Taip jam begalvojant apie priverstinių darbų koloniją, į jo mintis įsimaišė kas kita: Pietų ašigalio landšaftas. Amžini glečeriai ir jų šviesoje šilti ežerai su žuvimis ir pingvinais, gal net kokia žemė su žmonių gentimis, ir jie nežino, kas yra skubėti.

Ne, užteks! Jis negali apsiimti valdyti kolonijos tik todėl, kad nori nuvykti į Pietų ašigalį! Van Dimeno Žemė – atskiras dalykas. Gal jis žus per pirmą bandymą užkirsti kelią net mažiausiam blogiui. Tai buvo visai rimta.

„Gerai, – pasakė Džonas Franklinas, – Van Dimeno Žemė. Bet tada visai rimtai!“

Priverstinių darbų kolonija

„Jūs šiek tiek nustebsite dėl sero Džono, – rašė daktaras Ričardsonas Aleksandrui Mekonokiui. – Retkarčiais atrodo, kad jis ne viską suvokia. Jis juokiasi arba murma sau po nosimi ir, jei nori pagalvoti, tai atsakinėja išsisukinėdamas. Bet jis žmogus, turintis širdį. Jis bus jums draugas, jeigu jūs..." Žodžius po kablelio Ričardsonas ištrynė. Toliau jis parašė kitaip: „...trumpai tariant, jus rekomendavau kaip bendražygį." Šitas sakinys jam ne visai patiko, bet jis paslėpė tą, kurį nutylėjo. „Nelaukite iš sero Džono greitų darbų. Savo nuovokumu padėkite jam kovoti su blogiu."

Ričardsonas dvejojo. Kodėl jis taip rašo? Abejonės dėl Mekonokio? Jis išbraukė sakinį. Viską ketino perrašyti.

„Ir beviltiškoje padėtyje jis niekada nepasimesdavo. Net politikoje..." Ne, kitaip: „Tai be abejonės..." Išbraukt!

O jeigu Mekonokis nebus Franklinui ramstis, jeigu jis nesupras politikos, jeigu bus aklas jėgų santykiams? Tada ir šis laiškas nepadės! Ričardsonas jį suplėšė, išmetė ir sunėrė pirštus. Jei laiškas neišeina, tuomet geriau pakeisti jį malda.

Tristiebis „Ferli" buvo perpildytas. Imigrantai, nuotykių ieškotojai, dvasininkai, karjeristai, reformatoriai, o tarp jų naujasis Van Dimeno Žemės gubernatorius su žmona ir dukrele Ela, ir dar su dvidešimtmete dukterėčia Sofija Krekroft. Laivu plaukė ir jo asmeninis sekretorius Mekonokis su gausia šeimyna. Kartu buvo ir Hepbernas, kelionės draugas iš Arkties, ištikimas ir visada pasiruošęs padėti. Jis truputį pastorėjo – tai guodė.

Visą dieną tai vienoje, tai kitoje vietoje Džonas nuolatos girdėjo „Jūsų Ekscelencija". Atrodė, lyg visi tik todėl su juo išplaukė, kad nutaikę progą galėtų į jį kreiptis šiais žodžiais. „Pratinkis iš anksto", – tarė ledi Džeinė. „Geras patarimas", – atsakė seras Džonas.

Van Dimeno Žemė[1]: 1642 metais atrasta olando Abelio Tasmano ir iki aštuoniolikto amžiaus pabaigos laikyta *Terra australis* dalimi. Tik Metju Flindersas ir jo draugas Basas apiplaukė salą ir ją kartografavo. Nuo 1803 metų ji tapo baudžiamuoju lageriu, 1825-ais – nuo Sidnėjaus nepriklausoma kolonija, joje gyveno laisvi persikėlėliai, kurie prieš atvykdami nebuvo kalinami.

Dėl istorijos beveik nekilo klausimų. Džonas žinojo ir geografinius faktus, svarbiausių gyvenviečių išdėstymą, kyšulius ir kalnus, atrastų upių pavadinimus. Vienas turtingas investitorius, plaukęs kartu, pasakė: „Su mumis į Van Dymeną ateina nauji laikai. Su mumis ir su seru Džonu!" Sala turėtų tapti grūdų aruodu pietuose ir pačia gražiausia šalimi žemėje, o Hobartas – gražiausiu miestu, o... O kodėl gi ne? Džonas nesiren-

[1] 1853 m. ši sala pavadinta Tasmanija (red.)

gė jam skirtus šešerius metus atsėdėti ten kaip kalėjimo prižiūrėtojas. Kur buvo imigrantų, ten vyravo atvira, praktinė dvasia, tad kai ką galėjai padaryti. O kaliniai? Priklauso nuo nusikaltimo. Jei kuris iš bado pavogė kepalėlį duonos ar lordo miške brakonieriavo, mažų mažiausiai parodė sveiko žmogaus protą.

Džono pirmtakas Georgas Artūras koloniją valdė dvylika metų. Joje jis matė tik bausmės atlikimo vietą ir ne daug ką nuveikė imigrantų labui, tik priskyrė jiems kalinius, kaip darbo jėgą. Šita lygtinio nuteistumo ir išnaudojimo sistema buvo vadinama *esaintmentu*. Be to, jis susikrovė tiek turto, kad salą paliko būdamas labai turtingas žmogus. Kaip jis tai padarė?

Tikruosius salos gyventojus, rudaodžius, garbanotus žmones, Artūras išnaikino ir nesigėdijo šitą piktadarystę vadinti karu. Nė žodžio daugiau apie Artūrą! Tik dėl drausmės Džonas nusprendė iš pradžių elgtis taip, lyg tęstų ano darbus.

Gubernatorius turėjo tartis su įstatymų vykdomąja ir įstatymų leidžiamąja tarybomis, bet jeigu jis nusprendžia kitaip, niekas jam negali prieštarauti. Jis buvo pavaldus tik Kolonijų ministerijai Londone, kuriai nepasakysi jokių „jeigu" ir „bet".

Vėl varginančiai maudė sprandą. Jis prakaitavo ir blaškėsi. Bet tai buvo susiję su kiekvienu svarbiu darbu: reikėjo tik laiko baimei ir panikai iškęsti. Kartą jis išgirdo balsą: „Ko tu tikrai nemoki, Džonai Franklinai, tai politikos!"

Dabar jam buvo virš penkiasdešimties. Kartu su patyrimu išaugo ir jo mirtis, pamažu ryškėjo jos kontūrai:

gal dar dešimt, gal dar dvidešimt metų. Tačiau namas stovėjo, Džonui nereikėjo jo keisti, kol dar sijos nesupuvę.

Kolonijoje 42 000 žmonių. Gerai. Pagaliau gubernatorius beveik kaip šturmanas. Džonas tarė: „Tai navigacijos klausimas!" Jis skaitė raštus apie administracinę ir baudžiamąją teises, įsikalė į galvą visuomenės grupes ir jų įmanomus interesus. Jis įsivaizdavo esąs žemvaldys, norintis pigios darbo jėgos, miesto prekybininkas, jam reikia gerai uždirbančių pirkėjų, valdininkas, kuris trokšta dviejų dalykų – pagyrimo ir žemės. Įtemptai galvodamas suprato, ko gali norėti kalinys: teisingumo ir lygių teisių, bet visų pirma – perspektyvos!

Ilgas valandas Džonas stovėjo denyje, tikrino brasus, štagus, vantus, fordūnus iki pat „Ferli" stiebų viršūnių ir galvojo apie stovintįjį ir judantįjį takelažą valdymo srityje, pradėdamas finansais ir baigdamas judėjimo greičiu tarp klasių. Tik tas, kuris bus pasiruošęs, atpažins pavojaus signalus. Politika negalėjo labai skirtis nuo navigacijos. Ir Hepbernas taip manė.

Ričardsonas rašė, kad Aleksandrą Mekonokį apėmusi meilės žmonėms liepsna, be to, jis sąmojingas, ryžtingas ir kiekvienam reformatoriui geriausias sąjungininkas. Nors jis škotas, tačiau nėra jau toks pamaldus, bet ir ne nuobodus.

Jis tikrai atrodė kaip reformatorius, dar daugiau – kaip jakobinas. Jo liesas veidas su aštriomis akimis, smaila nosis, plati burna, kurią jis visą laiką buvo narsiai bei jausmingai ir kažkaip didvyriškai įtempęs – visa tai Džo-

nui priminė mokytoją Barnabį. Mekonokis uoliai prisilaikė naujų teorijų, pavyzdžiui, baltaodžiai kilę iš juodaodžių: būtent – protas daraąs odą baltą.

Sekretoriui tai nebuvo labai gera pradžia. Sofija bemat pastebėjo, kad į akis krinta jo tamsi odos spalva.

Ledi Džeinė, priešingai – jį mėgo, nes su juo buvo įdomu. Kalbėdamas apie baudžiamosios teisės priešiškumą žmonėms galėjo pasakyti šviesių minčių, kurios liko jos atmintyje: „Žmogui ne į naudą, jeigu iš jo nieko gero nesitiki!" Apie bausmę ir įbauginimą jis buvo nekokios nuomonės: „Bausmė yra kilusi iš buržuazijos baimės ir inertiškumo. Vien tik auklėjimas gali daryti teigiamą poveikį!" Vieną dieną Džonas jo tezei paprieštaravo: „Tai priklauso nuo pavienių atvejų". Jis žinojo, filosofuojantis radikalas tokių žodžių nemėgsta. Bet ir čia Mekonokis turėjo vilties dėl savo pedagogikos: nenuostabu, pasak jo, kad sero Džono požiūris dar nėra galutinai susiformavęs. Jis esąs gerame kelyje. Džonas sau galvojo: Mekonokis šiek kiek nepagarbus. Praktiniame darbe jis to atsikratys.

Ledi Džeinė beveik nusiminė, kai išryškėjo Van Dimeno salos tamsios uolėtos pakrantės ir dantyti kalnai. Jai, didžiajai keliauninkei, kelionė būtų galėjusi tęstis ištisus mėnesius, net ir perpildytame laive. Kitaip atrodė Džonui. Jis norėjo imtis darbo ir iš anksto juo džiaugėsi.

Prieš juos buvo išsidriekęs gražus uostamiestis su baltais namais, o prie jo Velingtono kalnagūbris, kaip tamsus, pagarbą keliantis džentelmenas su sklastymu šone. „Ferli" nuleidus inkarą, prie jų priplaukė barkasas

su sutinkančiųjų komitetu. Pirmasis prie sero Džono priėjo nedidelis žmogus juodu šventiniu kostiumu. Kai nesilankstė, laikėsi tiesiai kaip kareivis. Jo akys buvo ramios, bet kiek pavandenijusios. Lūpos atrodė taip, lyg jau būtų pasakiusios, kas svarbiausia, ir užsičiaupusios iki kito karto. Rankų judesiai tikslūs, ne impulsyvūs ir neužtikrinti, bet santūriai teatrališki. Tai buvo Džonas Montagju, kolonijos sekretorius ir svarbiausias žmogus po gubernatoriaus. Dešimt metų išbuvęs artimiausiu Artūro patikėtiniu ir toliau buvo jo turto valdytojas ir jo žentas. Džonas pasveikino išsirikiavusius valdininkus. Jis tyčia tam skyrė daug laiko, kad įsidėmėtų vardus ir veidus. Kartu jis norėjo pavaldinius pripratinti prie savo lėtumo.

Kai barkasas priartėjo prie pirso, pakilo brizas. Inkarą nuleidusių botų ir banginių žvejybos laivų lynai ėmė plaktis į skersinius ir zvimbti, skambėjo kaip aplodismentai. Pakrantėje stovėjo kolonistai, kariškiai, valdininkai, vien tik ant žirgų apie šimtą, už jų geros trys dešimtys karietų su mojuojančiomis poniomis. Džonas netikėjo savo ausimis: sustoję palei visą pakrantę jie džiaugsmingai šaukė, taip, jie džiūgavo!

Staiga jam į galvą šovė mintis: greičiausiai į gubernatoriaus namus aš negalėsiu nueiti pėsčiomis, man reikės joti! O kokią kalbą aš turiu pasakyti, gal net sėdėdamas ant žirgo?

Saulė švietė. Prieplaukoje buvo pastatyta nedidelė pakyla, šalia jos, ko Džonas ir bijojo, stovėjo žirgas. Stiprus vyrukas jį laikė už pavadžio.

Pradėjo Montagju. Jis pasveikino atvykusius, išreiškė viltis, visų vardu džiaugėsi, dar kartą pasveikino,

jaudinančiai užbaigė. Džonas atsargiai apžiūrinėjo žirgą. Tas prunkštė, muistėsi ir vos neištraukė vaikinui iš rankų pavadžio. Dabar Džonas pastebėjo, kad atėjo jo eilė.

Jis tarė vieną, valtyje sugalvotą, sakinį: „Norėčiau, kad kiekvienas turėtų šansą!"

Žirgas žvairavo, prunkštė ir spardėsi užpakalinėmis kojomis.

„Aš ne iš karto tvirtai sėdėsiu balne, – paskelbė Džonas. – Visų pirma viską gerai apžiūrėsiu, pėsčiomis!" Pritariantis juokas, kažkas sušuko: „Tik paklausykite!" Džonas stovėjo kaip paminklas ir laukė, kol visi nutilo, tada trumpai ir ryžtingai įsakė vaikinui nuvesti žirgą. „Taip daugiau naudos", – pridūrė pusbalsiu. Tada jis pradėjo eiti, o kiti iškilmingai ir truputį nustebę nužingsniavo paskui jį.

Džonas nagrinėjo pranešimus, aktus, verslo potvarkius, vidaus tvarkos taisykles, registrų knygą, teismo nuosprendžius. Jis susidurdavo su vis naujais specialiais terminais, pavyzdžiui, *land-grants*: tai žemės paskyrimai, kurių pagalba gubernatorius dar prieš kelis metus visur, kur tik reikėjo, galėjo įsigyti dėkingų ir paklusnių draugų. Iš *land-grants*, aplinkiniais keliais, atsirado ir paties Artūro nuosavybė. Be to, Džonas turto registruose nesėkmingai ieškojo Šerardo Filipo Laundo. Nei čia, nei Naujajame Pietų Velse nebuvo imigranto tokia pavarde.

Laikraščiai spausdino kiek neįprastus straipsnius. „Van Dimeno Žemės kronikoje" galėjai paskaityti apie naująjį gubernatorių: „Tai vienas iš labiausiai

nepalaužiamų vyrų pasaulyje, ir nepriekaištingas džentelmenas. Dabar turime gubernatorių, kokio norėjome. Jeigu seras Džonas neleis per daug patarinėti ponui Montagju, Artūro vaiduokliai mums rodysis tik sapnuose ir ne daugiau, ir ne viduryje dienos, kaip anksčiau, apsirengę policininkų uniformomis ir teisėjų togomis!" Džonas nelabai tuo džiaugėsi. Čia mėgo perlenkti. Jis vėl grįžo prie dokumentų.

Trečioji tarnybos diena. Pirmasis įstatymų leidžiamosios tarybos posėdis. Orūs ponai, juodi kostiumai, iškilmingos kalbos. Vyriausybės kasoje per mažai pinigų. Tiesioginiai mokesčiai persikėlėliams: pagal įstatymą negalimi! Ką daryti? To dar neapgalvojus iki galo, jau vėl naujas klausimas: „Ar gubernatorius, jūros kapitonas, gali Tasmanijos žemėje duoti įsakymus?" Be jokio perėjimo imta kalbėti apie galimas bausmes pabėgusiems kaliniams, užpuldinėjantiems kolonistų namus. Čia debatai peršoko prie paskutinių septyniasdešimt vietinių gyventojų, kurie Artūro laikais buvo iškelti į Flinderso salą, į šiaurę nuo Van Dimeno Žemės, ir ten aiškiai neprigijo. Ką bendro tai turi su plėšikavimu, valdymu ir mokesčiais? Kol Džonas apie tai galvojo, jau buvo prieita prie valstybės atsakomybės apiplėšus paštą, kiek vėliau atėjo eilė kalinių, kaip darbo jėgos, priskyrimui žemvaldžiams, ir Džonui dar nespėjus apsižiūrėti, atėjo eilė kelioms nedidelėms revizijoms, įgyvendinant potvarkius dėl baus... dėl baus...

Šitam žodžiui priešinosi liežuvis. Kodėl be klaidų galėjo ištarti daug sunkesnius žodžius: „įgyvendinimo potvarkiai", bet tik ne „bausmės vykdymas"? Džonas

nuo kaktos nusišluostė prakaitą. Viskas priminė vištidę. Vos tik jis atidžiai pažiūrėdavo į problemą ir užsimerkdavo, kad apie tai pagalvotų, kaip bemat iškildavo kita. Kai atsimerkdavo, senoji ratu plasnodavo dar neišspręsta ir nesileisdavo pagaunama, o naujoji stovėdavo čia pat ir grėsmingai spoksodavo.

Reikėjo kuo greičiau įvesti lėtesnę dienotvarkę. Geriausia visus posėdžius daryti atvirus, tada nebūtų tiek rutinos palaikytojų ir jie turėtų paaiškinti savo nuomonę. Per daug skirtingų klausimų vienas po kito: trukdo susikaupti, pirmiausia tokiam žmogui, kurio galvoje pavienių vaizdų chaosas.

Gubernatorius buvo jis. Tik jis vienintelis turėjo spręsti, kiek laiko skirti kiekvienam atvejui, ir ar suteikti jam vilties, ar jį atmesti!

Nuo tos dienos įstatymų leidžiamosios tarybos posėdžiai tapo atviri.

Ketvirta tarnybos diena. Dvi dienos iki išsamios gyvenviečių ir bausmės atlikimo vietų apžiūros. Viskas priklausė nuo to, ką pamatys. Jis žinojo, už aktų ir pranešimų slypi kai kas blogesnio. Tad juos skaitė su dvigubu uolumu, nes pirmiausia norėjo pasiekti, kad aktai ir tikrovė sutaptų. Tikrindamas neišsivers be savo sustingusio žvilgsnio: buvo pasiryžęs neleisti savęs sutrikdyti ir nenusivilti tuo, ką pamatys. Jis buvo gubernatorius, jis turėjo susidaryti bendrą vaizdą ir pamatyti, ką galės nuveikti. Nuveikti! Neverkti, nedrebėti, jokios neapykantos.

Mekonokis galvojo žinąs, kas kolonijoje turi būti kitaip. Jis patarinėjo Džonui. Džonas jam papasakojo apie Metju Flinderso kelionę gelbstint sudužusius laivus:

„Navigacijoje išeities taškas turi būti nustatytas taip tiksliai kaip ir tikslas“. Bet sekretorius turėjo galvoje tik vietinį karą.

Jis baigė inspekcinę kelionę, Port Artūro kalėjimas, paskutinieji vietiniai gyventojai Flinderso saloje. Anglių kasyklos, kuriose dirbo didieji nusikaltėliai. Jis buvo kartu su ledi Džeine, ir priešingai nei patarė vadovaujantys valdininkai, apsipylęs prakaitu šliaužiojo tamsiais šachtų koridoriais ir visur buvo tiek, kiek reikėjo, kad suprastų visą eigą. Jis sukaupė visą drąsą, kad paslėptų pasibaisėjimą, klausinėjo apie tai, kaip kas veikia, retkarčiais žvilgteldavo į Džeinę ir greitai vėl nukreipdavo žvilgsnį.

Gyvenimo trukmė anglių kasyklose vidutiniškai nuo ketverių iki penkerių metų. Penkiolika arba septyniolika valandų sunkaus darbo po žeme. Bizūnas už viską ir kiekvienam. Anglies dulkės žaizdose. Port Artūre jis pirmiausia paklausė, ką reiškia horizontalūs tamsūs dryžiai ant visų nuteistųjų nugarų. Atsakymas: „O, tai Berklio tigras!“ Pats leitenantas Berklis linksmai pareiškė, kad jis liepiąs, nuolat plakant, atnaujinti tigro dryžius.

Kokio gubernatoriaus reikia tokiam? Tuoj pašalinti iš pareigų, perduoti prokurorui, tegu jis Berkliui ir tokiam Sleidui iškelia kaltinamąją bylą. Georgas Augustas Sleidas iš Point Puero kalėjimo gyrėsi, kad dvidešimt penki jo rimbo kirčiai daugiau pasiekia nei šimtas kurio nors kito. Kad to nebūtų ateityje!

Bet atsargiai: prokuroras žmogus iš Artūro klikos. Patikrinti, ko jis ėmėsi! Užsirašyti.

Toliau! Point Pueras, berniukų kalėjimas ant stačios uolos. Kiekvieną mėnesį keletas nepilnamečių kalinių šokdavo nuo uolų žemyn, kad gautų galą, paskutinieji du – devynmečiai. Jis su ledi Džeine ir savo dukterėčia Sofija juos matė dar gyvus. Išdžiuvę kūneliai, randai. Keistai didelės akys, galbūt dėl liesų veidų. Tokiems veidams net nereikia verkti, kad parodytų savo apgailėtiną būseną. Sofija, sujaudinta abiejų likimo, juos tiesiog apkabino ir pabučiavo į kaktas, prižiūrėtojui aiškiai rodant nepritarimą. Berniukai jai pašnibždėjo, kad juos labai muša, po to jie nutilo. Kai Džonas po kelių dienų apie juos pasiteiravo, sužinojo apie jų savižudybę. Prižiūrėtojas pateikė labai gerai sugalvotą istoriją: nusikaltę berniukai dėl ilgų gelsvų Sofijos plaukų palaikę ją angelu ir, klaidingai tikėdamiesi susitikti ją danguje, nusižudė. Džonas prisiminė prižiūrėtojo veidą ir turėjo kitą versiją. Įsakymas: perkelti į kitas pareigas dėl aplaidumo prižiūrint. Be liudininkų ir įrodymų jis daugiau nieko negalėjo padaryti.

Koks gydytojas buvo Port Artūre? Kokie dvasiškiai? Neaiškios mintys. Pirmyn. Džonas girdėjo įsakymą, taip aiškiai, kaip tada, kai plaukė „Tyrinėtoju". Jis neleido pasireikšti pasibjaurėjimui ir pykčiui, bet ketino veikti. Čia buvo sudėtingiau, nepakako iškelti vėliavą. Jis negalėjo visų prižiūrėtojų atleisti ar uždaryti į kalėjimą. Negalėjo visų pirma atleisti savo ministrų, be gerai apgalvotų priežasčių.

Flinderso sala. Jis džiaugėsi iš anksto, gal dėl to, kad ji turėjo gerą Metju vardą. Ir neva čia buvo kuo geriausiai pasirūpinta likusiais senaisiais gyventojais.

Šešiasdešimt septynios išsekusios, varganos būtybės susivėlusiais plaukais ir buka veido išraiška, purvina oda ir sulinkusiomis nugaromis, tiek ir buvo išlikusių! Jie tupėjo abejingi ant nykios, atšiaurios žemės ir laukė mirties. Jie nebegimdė vaikų, ir tai buvo logiška: ką darys vaikai tokiame pasaulyje, kuriame nieko daugiau nėra, tik Flinderso sala? Liūdni vaizdai įsiveržė pro Džono akis, jis energingai bandė sulaikyti juos galvoje, bet jie surado kelią iki smegenų. Ten jie dabar tūnojo ir klausė: ką dabar darysi, Džonai Franklinai? Jis atsakė: nesileisiu paralyžiuojamas!

Kaip jie dabar pasikeitė, dailūs balti namai, tamsūs purpuro spalvos kalnai, mėlyna upė, damos pūstomis rankovėmis ir džentelmenai užsagstytais apsiaustais, griežtais veidais ir su pagarbiai kilnojamomis fetrinėmis skrybėlėmis. Už pompastiškų žodžių slėpėsi kita tiesa.

Policininkai jau nebuvo tvarkos sergėtojai, prabangios vilos Baterio kyšulyje nekėlė susižavėjimo pažanga ir kuriamuoju darbu, o gatvės, Šv. Dovydo katedra, namai – visa tai buvo pastatyta kalinių!

Dabar jis ne tik žinojo, ko nori kaliniai, bet ir ką jie jaučia. Neseniai iškilusi laivų statykla su salstelėjusiu dar nebaigtų laivų medienos kvapu – atstumiantis reginys, jei žinai, kad laivų statytojai buvo surakinti grandinėmis! Ir džiūstančių tinklų žuvies kvapas Salamankos aikštėje dabar neguodė. Gal šiuose tinkluose įsipainiodavo savižudžiai, nušokę nuo stataus kranto!

Seras Džonas Franklinas vėl įsitvirtino prie savo rašomojo stalo, jo kabinetas tapo vadaviete. Tačiau jis ketino ne tik stebėti, bausti, kariauti, bet ir patraukti žmones, savo esybe panašius į jį. Ir jų turėjo padaugėti.

Vietiniams gyventojams reikėjo rasti geresnę gyvenamąją vietą, o ne nykią salą. Maloniai, bet atsargiai jis apie tai pakalbėjo su Montagju. Tasai nesutiko, surado prieštaraujančių argumentų. Bet jau kitą dieną Džono planai dėl didelio rezervato buvo pakeliui į Londoną.

Džeinė tobulai įvaldė gubernatoriaus žmonos vaidmenį. Kai Džonui reikėdavo pasirodyti viešai, ji jam būdavo budri sąjungininkė. Ji rūpinosi moterų kalėjimu ir apie drausmę kalėjimuose susirašinėjo su tokia Elizabet Frai iš Londono. Ji kviesdavosi valdininkų bei kolonistų žmonas ir jų dukteris paklausyti styginių kvarteto ir mokslinių paskaitų. Ji vadovavo visam daugialypiam namų ūkiui ir gamino valgį, nelabai sėkmingai, bet gerai nusiteikusi, dvidešimčiai žmonių, jei virėjai susirgdavo arba pabėgdavo. Ji visiems drąsiai sakydavo savo nuomonę ir nė nemanė pagal ponios Artūr įvaizdį vaizduoti išsipusčiusios ir kvailokos pirmosios ledi. Ji buvo daug važinėjusi po pasaulį, perskaičiusi daug knygų, stebėjusi įvairiausius žmones trijuose kontinentuose. Savo protą, kaip ir grožį, ji mažai slėpė. Džonas nepriklausė nuo Džeinės nuomonės, bet jos klausėsi su pagarba. Jis mylėjo ją be aistros, pasitikėjo ja labiau negu kitados Eleonora. Jam nereikėjo, kad ji visą laiką būtų šalia, bet ji jam ir netrukdė. Laimei, ji jautėsi panašiai. Jeigu tai nebuvo meilė – na, tada sutarimas!

„Nieko nesitikėk iš Montagju! – įspėjo Džeinė. – Jis Artūro žmogus. Jis nori tave padaryti priklausomą ir sukaustyti". – „Žinau", – pasakė Džonas. „Jis galvoja: gubernatoriai ateina ir išeina, Montagju pasilieka". –

„Gali būti, – atsakė Džonas, – bet man dar reikia greito pirmojo karininko, išmanančio reikalus ir kartu sėdinčio valdžioje. Be jo, neturėčiau laisvo užnugario darbams iš pagrindų. Hepbernas nesugeba, Mekonokis nelabai suvokia dalyko esmę, o žmonai čia draudžiama būti, nors tai ir kvaila".

Džeinė tą žinojo. „Negaliu perimti tavo valdžios reikalų. Bet galiu tave įspėti, o dabar įspėju dėl Montagju". – „Gerai, – pasakė Džonas, – o aš tave dėl Mekonokio. Jis idealistas. Mes neturime teisės leisti save apgaudinėti svaičiojimais apie politiką". Džeinė atidžiai pažiūrėjo į jį: „Ir ne atvirkščiai!"

Naktį ji padėjo galvą į įdubimą tarp jo peties ir kaklo. Taip ji net galėjo užmigti, tuo tarpu jis nemiegojo ir žiūrėjo, kad jos galva toje vietoje gulėtų patogiai. Kartais ji skaitydavo nuotykių romaną ir šviesą gesindavo, kai Džonas jau seniai knarkdavo. Vieną rytą ji pasakė: „Tu griežei dantimis, turi rūpesčių". Jis patvirtino neišsisukinėdamas.

Apie Džeinės norą keliauti sklandė gandai: jau antrą savaitę po atvykimo ji tapo pirmąja moterimi, užlipusia į Velingtono kalną – 4165 pėdų aukštis, ne šiaip pasivaikščiojimas.

Džonas Montagju aiškiai nesutiko dėl lėto Ekscelencijos lėčiau kalbėti. Kolonijos sekretorius tuo priminė „Bedfordo" karininkus Vokerį ir Paslį. Jam buvo viskas pranešama, jis greitai visiems nušviesdavo padėtį, veikdavo apdairiai ir nieko nepamiršdavo: nei vardų, nei paskirto laiko, nei mažiausio įžeidimo. Džonas su juo elgėsi maloniai, gerai apgalvojęs, bet nė kiek ne maloniau už kitus.

Ambicijos vertė kolonijos sekretorių įsitempti, jis kaip katė buvo pasiruošęs šuoliui. Tą slėpė po tariamu abejingumu ir atvirumu. Su juo galėjo pasikalbėti kiekvienas bet kokiu metu, ir juokėsi jis atlaidžiai, žvangant laikrodžio grandinėlei ant išsipūtusios liemenės, nors pavandenijusios akys nė sekundės nepaleisdavo pašnekovo.

Kai Džonas įstatymų leidžiamąją tarybą pavertė viešu renginiu, Montagju bemat „susirūpino": ką tik įvykęs 336 imigrantų susirinkimas pareikalavo reprezentatyvios vyriausybės. Džonui šitai buvo pavojaus signalas. Jis ėmė domėtis perlenkimais baudžiant ir atleido kelis valdininkus, nors Montagju nepritarė ir toliau priešinosi vietinių gyventojų perkėlimui į geresnį rajoną. Kai Džono įpročiu tapo nueiti į ką tik atvykusį laivą su nuteistaisiais ir paaiškinti kaliniams apie tai, kad jie turi ne tik pareigas, bet ir teises, Montagju pradėjo apie save telkti Artūro žmones. Tačiau dar bandė sugrąžinti Džoną prie seno, išdėstydamas abu „geležinius priverstinių darbų kolonijos principus": pirmas – kiekvienas nukrypimas nuo principų, pripažintų teisingais, yra išdavystė, antras – kiekvienas nukrypimas nuo įsigalėjusios praktikos yra silpnybė ir padrąsins nusikaltėlius.

Džonas šituos principus išsamiai apsvarstė iš visų pusių. Tada jis Montagju pareiškė abejojąs, nes šių kombinacija atmeta bet kokius pokyčius. Jam išdavikas esąs tas, kuris supranta radęs *naują* principą ir esąs per bailus, kad veiktų pagal jį.

Pasirodo, šiame atsakyme Montagju pajuto asmeninį įžeidimą. Artūro frakcijos ratui gardžiuodamasis ir

karčiai šypsodamasis pasakė: „Dabar aš serui Džonui esu bailys ir išdavikas! O jis atradėjas, ir nieko nuo jo nenuslėpsi!"

Aplinkiniais keliais iš vieno tarno tą išgirdo Mekonokis ir pranešė gubernatoriui. Jis tuo nepatikėjo. Kitais žodžiais tariant: jis nusprendė ignoruoti šią pastabą.

Ela buvo tikra Eleonoros duktė. Kai Džeinė jai uždraudė į svečius rodyti šakute su pasmeigtu mėsos gabaliuku, ji primygtinai paprašė paaiškinti kodėl. Džonas jai papasakojo apie katiną Trimą, kuris tokių progų nepraleisdavo. „Tai tas, kurio vardu pavadintas miestas!" – sušuko Ela. „Turėjo vadintis, – patikslino Džonas. – Lordą Melburną laikė svarbesniu". Džeinė stebėjo svečius ir davė jam suprasti, kad jis verčiau pakeistų temą. Sofija juokėsi.

Anksti ryte Džonas su dukterimi eidavo pasivaikščioti po eukaliptais gubernatoriaus namų sode. Viskas atrodydavo aišku ir paprasta. Ši kolonija kada nors bus šalis, kurioje galės augti vaikai, ir nuo jų nereikės slėpti pusės visų įvykių. Tačiau Ela jau seniai klausinėjo apie kalinius ir kalėjimus. „Kas yra piktadarys?" – paklausė ji kartą. Ji buvo įpratusi, kad tėtis, prieš kažką pasakydamas, kelias minutes pagalvoja. Jo paaiškinimai labiau patikdavo nei tie, kuriuos, tik kitais žodžiais, atkartodavo pažįstami žmonės. „Piktadarys, – pasakė Džonas, – nežino savo tikrojo greičio. Jis netinkamoje vietoje per lėtas, o kitoje, kur turi būti atvirkščiai, per greitas". Ela panoro, kad jai paaiškintų smulkiau. Džonas tarė: „Jis per lėtai daro tai, ko iš jo laukia kiti, pa-

vyzdžiui, paklūsta ar padeda. Bet jis bando per greitai iš kitų gauti tai, ko jis nori, pavyzdžiui, pinigų arba..." – „Bet tu irgi lėtas!" – pasakė Ela. „Gubernatoriui leidžiama tokiam būti!" – atsakė Džonas ir prikando lūpą.

Džono Franklino sistema augo, išryškėjo kontūrai, kurie tiko kolonijai. Jis manė radęs teoriškai teisingą gyvenimo, atradimų ir valdymo metodą.

„Visų priekyje turi stovėti du žmonės, ne vienas ir ne trys. Du. Vienas iš jų turi vadovauti reikalams ir neatidėliodamas eiti koja kojon su pavaldinių problemomis, prašymais ir grasinimais. Jis turi sudaryti veiklaus žmogaus įspūdį ir atlikti tik paprastus, nesvarbius ir skubius darbus. Kitas gauna ramybę ir laikosi atstumo, bet lemiamu laiku gali pasakyti „ne". Todėl jis nesirūpina tuo, kas skubu, tačiau ilgai žiūri į pavienius dalykus, pamato visų įvykių tąsą bei greitį ir nepaiso laiko, bet tuo apsunkina sau gyvenimą. Jis klauso vidinio balso ir geriausiems draugams gali pasakyti „ne", visų pirma pirmajam karininkui. Jo paties ritmas, jo gerai saugomas lėtas kvėpavimas yra prieglobstis nuo visokių neva neatidėliotinų darbų, nuo tariamų būtinybių be išeities, nuo trumpaamžių sprendimų. Jeigu jis sako „ne", tai ir įpareigotas jį pagrįsti. Bet ir su tuo negalima skubėti." Taip suformulavo Franklinas ir užrašė.

„Tai monarchija! – sušuko Mekonokis. – Karalius ir kancleris – jūs išradote monarchiją! Tai toli būtume nuėję". – „Ne, – atsakė Džonas, – čia yra valdymas apskritai! Monarchiją jame galima ypač lengvai atpažinti". – „O kur tautos vieta?" – „Ji gali būti vietoj karaliaus, –

atsakė Džonas. – Nieko nepadarysi skubėdamas, net revoliucijos".

Sekretorius buvo nepatenkintas. „Juk tai reiškia laukti! Kuriam rimtai tą norite pasiūlyti? Būdamas šešiasdešimt penkerių aš nepadarysiu jokios revoliucijos!" – „Aš, aš", – kartojo Džonas nejučiomis.

Londono valdžia atsiuntė nuteistuosius: darbininkus, kurie Devonšyre sudaužė mašinas, maištautojus už Kanados nepriklausomybę, visuotinos rinkimų teisės šalininkus, kurie policijai neleido savęs įbauginti. Mekonokiui jie buvo didvyriai, Franklinui politikos džentelmenai. Montagju kalbėjo apie nusidėjėlius Dievui ir Karūnai. Jis siūlė juos uždaryti į kalėjimą sunkiems nusikaltėliams, Port Artūre, taip nuo seno būdavę. Politinių kalinių, kaip darbo jėgos, jokiu būdu negalima priskirti kolonistams: „Žiežirba lengvai įsiliepsnoja!" Džonas nusprendė kitaip, nors žinojo, sprendimai prieš Montagju nuomonę kainuos daug nervų ir darbo prie rašomojo stalo. Montagju, kaip niekas kitas, mokėjo sutrukdyti padarytiems sprendimams.

O Mekonokis pasakė: „Darbas biure man ne prie širdies. Save matau tvarkantį reikalus ne apgailėtinoje kasdienybėje. Noriu padėti šioje šalyje prikelti šviesesnę dvasią, o teisingumui įduoti savo durklą!" Džonas atsakė: „Tai galite atlikti tvarkydamas reikalus, ypač biure, nes jūs mano sekretorius".

Mekonokis pasijuto nesuprastas, kaip visada, kai gerai pavykusi kalba nepadaro įspūdžio.

Uoliausiai Mekonokis kovojo prieš *esaintmentą*. Jis pasisakė už uždaras bausmės atlikimo įstaigas ir moks-

liškai pagrįstą kalinių perauklėjimą, padedant tinkamam personalui.

Teisingumas, sakė jis, esąs auklėjimo pagrindas. Teisingumą nusikaltėlis rasiąs tik kalėjime, o ne pas privačius darbdavius, kurių negali efektyviai stebėti valdininkai.

Džonas buvo kitos nuomonės: „Logiškai pagalvojus, kalėjime niekas neturi šansų. Dauguma nusikaltėlių suklydo tik todėl, kad jų laiko nuovoka supainiota. Jų greitis netinkamas, kartais jie per greiti, kartais per lėti. Kaip jie, ypač už aukštų sienų, gali to išmokti? Kalėjime laikas kitaip suvokiamas negu kur kitur pasaulyje".

Mekonokis nesuprato, nes Džonas kalbėjo per daug ištęstai, kad nekantrus pašnekovas galėtų klausytis. Tačiau Mekonokis žinojo, ką prikišti *esaintmentui*: „Imigrantas blogas padėjėjas kelyje į dorybę. Jis neperauklėja nuteistojo, bet nuteistasis sugadina imigrantą! *Esaintmentas* yra pagunda neteisingumui ir žiaurumui. Kolonistai netingi pasidarbuoti rimbu, ir moteris kalines nusitempia į savo lovas".

Džonas pabijojo, kad diskusija pavirs į argumentų mobilizaciją, primestą pareigą aiškintis detales bendro pobūdžio nuomonių kare. Jis norėjo pakeisti temą. Bet jų klausėsi ledi Džeinė, ji tarė: „Kalėjimo administracija nėra materialiai suinteresuota elgtis su kaliniais teisingai, ir rezultatą mes matome! Imigrantai, atvirkščiai: jiems reikia, kad kalinys jų labui gerai dirbtų". – „Ir jį išnaudoja!" – sušuko sekretorius. „Ilgainiui niekas negalės su žmogumi savo namuose elgtis blogai, – atsakė Džeinė. – Dabar geranoriškai nusiteikę turi šansą, o

kalėjime ir pats nepavojingiausias ims nekęsti žmonių. Juk jūs pats sakote – iš žmonių reikia tikėtis gero! Jūs per daug didelis auklėtojas, pasitikite tik ta laisve, kuri išplaukia iš jūsų pedagogikos! Kodėl netikite imigrantų išmintimi? Galu gale tik jie šios salos ateitis!"

Mekonokis vėl pasijuto nesuprastas. Savo veidui suteikęs didvyrišką išraišką nusilenkė ir pasišalino. Džonui neatrodė linksma, bet Džeinė tik nusijuokė. Jai patiko tokios dvikovos.

Džonas Franklinas rėmėsi laisvaisiais imigrantais. Jis tarėsi su Alfredu Stefenu, vienu iš mažiausiai priklausomų politinių vadų, ir pirmą kartą į savo priėmimus pakvietė ne tik valdininkus, bet ir gyvulių augintojus bei verslininkus. Jis norėjo ne tik pripažinti jų egzistavimą, bet su jais ir pasikalbėti. Prekiautojai geležimi, drobės audėjai, daržovių parduotuvių savininkai, batsiuviai pirmą kartą pasijautė pastebėti, jie gyrė naująjį gubernatorių.

Laisvieji imigrantai politikoje galėjo pasireikšti ne ką daugiau nei kaliniai, ir tai juos graužė. Beje, buvo užuomazgų atstovauti žmonėms: trys imigrantai sėdėjo įstatymų leidžiamojoje taryboje. Bet balsų skaičiumi juos užtikrintai lenkė šeši valdžios atstovai. Įstatymų vykdomoji taryba buvo sudaryta tik iš valdininkų, didžioji jų dalis priklausė Artūro frakcijai. Džonas rėmėsi imigrantais, nors gerai žinojo, kad pasirinko patį nesaugiausią ir nepatogiausią kelią, politinį kelią. Netrukus teko nusivilti.

Persikėlėliai paskutiniaisiais dešimtmečiais daug uždirbo dėl aukštų javų ir vilnos kainų. Jie buvo nepri-

klausomi, gerai įsikūrę ir agresyvūs. Nebuvo jokio atsarginio ventilio ambicijoms bei užmojams nuleisti ir jokio, išskyrus gubernatoriaus valdininkus, jų verto priešininko. Atskirų šeimų tarpusavio pavydas buvo laisvalaikio praleidimas. Įvairūs laikraščiai, išeinantys Hobarte bei Lansene ir vienas su kitu kovojantys pašiaušomis plunksnomis, irgi sirgo politiniu neveiksmingumu. Jie buvo įnikę į žurnalistinius pabadymus, ypač nukreiptus prieš kolonijos valdžią: interpretacijos apie asmenį, asmeniniai įžeidinėjimai, įtarinėjimai.

Džonas stebėjo turtingus žemvaldžius ir jų išsipuščiusias dukteris, girdėjo moralizuojančias kalbas, žiūrėjo į jų išpuoselėtus sodus. Aiškus daiktas, už visko slypėjo kai kas kita. Džonas jautė kalbų dviprasmiškumą, už blaivaus proto pasislėpusį apetitą konfliktams, ypač tarp galvijų augintojų neįžengiamų miškų pakraščiuose. Tai jį slėgė, jau ir dėl to, kad dažnai neiškart suprasdavo piktas užuominas ir prašydavo pakartoti. Jis labai norėjo, kad būtų daugiau verslininkų, guvaus, matematinio proto krautuvių savininkų, malonaus būdo ir su prekybininko kantrybe. Tačiau tokių Van Dimeno Žemėje buvo mažuma. O batuotų kavalierių, pakaitomis kalbančių apie amžinuosius principus ir apie susidorojimą, buvo iki valiai.

Dėl jų netrukus iškilo pirmieji nemalonumai: Džonas likusiems seniesiems gyventojams norėjo atiduoti šiek tiek jų žemės, batuotiesiems tai atrodė pasikėsinimas į jų gyvenimą, į visą jų turtą. Jie turėjo pinigų ir ryšių, ir žiūrėk – Londono valdžia nurodo serui Džonui palikti Tasmanijos gyventojus ten, kur jie yra. Mekonokis numanė, kad po tuo slepiasi Montagju. Džonas

pasakė: „Nesąmonė! Žinoma, mes priešininkai, bet jis garbingas žmogus".

Daug ryškesni buvo nuomonių skirtumai dėl egzekucijų. Džentelmenų laikraščiai „The True Colonist" ir „Murray's Review" plūdosi dėl „naujos mados, suteikiančios kaliniams teisių ir patraukiančios atsakomybėn už tariamą piktnaudžiavimą baudžiant rimbu". O vienas žemvaldys, su juo Džonas kalbėjosi asmeniškai, tą pasakė tik jam vienam dar aiškiau: „Jeigu Port Artūras nebus baimės vieta, kaip mes įbauginsime priverstinių darbų kalinius, kurie mums priskirti? Jeigu kalėjimas taps garbingo elgesio rojumi, tai mūsų nuosavi darbininkai mums suskaldys galvas, kad ten patektų!"

Kad laikraščiai Mekonokį laikė griežtos drausmės kalėjimuose šalininku, buvo keista ir gal apsirikta. Tačiau lygiai taip pat keista, kad sekretoriui tai patiko ir jis nieko nesiėmė įvaizdžiui koreguoti. Akivaizdžiai leidosi giriamas. Jis manė, tai naudinga kilniam tikslui, ir nesvarbu, ar tai įvyko per apsirikimą, ar ne.

Sistema buvo gera, bet stigo reikalų tvarkytojo, kuriuo Džonas galėtų pasitikėti. Todėl praktinis gyvenimas atrodė kitaip. Jis nujautė kažką blogą. Kai pačiam reikia viską prižiūrėti, pareigos jausmas liepia neleisti laiko veltui ir kiekvieną minutę išnaudoti kolonijos labui. Kuo smarkiau ėmėsi, tuo labiau šlubčiojo pavymui, kol tikrovė visai išsprūdo iš rankų. Įvairiausi darbai jį nervino. Save sugavo priimantį neapgalvotą sprendimą, tik norėdamas laikinai nusimesti naštą.

Vieną vakarą, palikęs Džeinę prie nuotykių romano, jis išėjo. Pirmiausia ketino aplankyti Hepberną, jam

buvo parūpinęs auklėtojo darbą. Tačiau nusprendė ne ieškoti paguodos, o pagalvoti.

Gerdamas iš butelio romą basas vaikštinėjo po gubernatoriaus sodą, norėjo apsvarstyti keletą tinkamų ir patikimų minčių. Jeigu prigimtinio lėtumo, kuris saugo jo ramybę ir susikaupimą, jau neužtenka, šiam reikia padėti. Jis nusprendė greitai tvarkyti tik vieną dalį reikalų, o kitą dalį tyčia atlikti ypač lėtai: daugiau pauzių sakiniuose, kitiems kalbant, blogiau girdėti. O jeigu iš jo bus ko reikalaujama, tai tik tasai, kuris pakankamai ilgai susilaikys jo neraginęs, gaus jo pritarimą.

Jam reikia įkurti rezervatą sau, kur galėtų tausoti savo laiką.

Romas nuėjo į kojas.

Arbatos gėrimas turėjo padaryti pradžią. Kaip beskubintų reikalai, reikės laikytis arbatos gėrimui skirto laiko. Ir taip pamažu kels puodelį prie burnos, kad kiti jį palaikys mirusiu, taip, taip. Jis taip maišys, jog niekas nesupras, ar jis šaukštelį suka į kairę, ar į dešinę. „Van Dimeno Žemės kronikoje" bus parašyta: „Įrodymas rastas! Gubernatorius visai nejuda!"

Ekscelencija seras Džonas Franklinas sukikeno ir atsisėdo ant mūrinės tvoros. Jis tabalavo kojomis ir žiūrėjo į mėnulio apšviestą jūrą. Prieš save matė sutrikusius Montagju ir Mekonokio veidus, kai jie gers arbatą. Jis suprunkštė ir pliaukštelėjo sau per šlaunį. Jis buvo gubernatorius, jis galėjo viską! Bus pareikalauta ramybės, aiškumo ir ilgai galiojančių planų. Tą jau įvykdys.

Pastebėjo, kad jo juokas kažkoks pavargęs. Jūra atrodė nutolusi lyg žvaigždė ir kartu žemai apačioje po juo, tarsi bedugnė. Taip ji atrodė nuo uolos Point Puere.

Bet jis net nemanė šokti žemyn. Tai privalumas, pagalvojo jis, kai daraisi senas ir nesusiduri su justicija. Man pavyko.

Jam nereikėjo vandens stulpo, kuris nepaisydamas traukos jėgos kiltų iš bangų ir prarytų savo priešus arba rodytų jam kelią. Jam netrūko baltai apsirėdžiusio Sagalso, kuris atgręžtų į jį malonų veidą ir sūpuodamas nuneštų jį į saugią vietą. Nieko daugiau. Dabar jam penkiasdešimt dveji, jis rūpinosi savimi ir kitais.

Šešiasdešimt metų – dar ne amžius, pasakė Sofija subtiliai įsijausdama. Bet kodėl ji galvojo apie šešiasdešimt?

Man reikėjo su ja susipažinti, kai grįžau iš karo, pagalvojo jis. Tada ji net nebuvo gimusi...

Namo jis sugrįžo įkaušęs ir tik šiek tiek stipresnis.

Sistema? Ji neveikė. Be to, jam nebepatiko šis žodis, nes jį vartojo priešininkai. Ši sąvoka kažkokiu būdu leido jiems pasirodyti visiškai apgailėtiniems ir akliems. Daugiau jokios sistemos! Jokios pozos žvelgiant į visumą, bet įžvalga stebint smulkmenas. Navigacija.

Įprotis kiekvieną darbą atlikti iki galo buvo tai, kas jam liko. Krante sunku. „Na ir kas! – sumurmėjo. – Man niekada nebuvo lengva".

Žmogus prie jūros

Vienas advokatas Hobarte turėjo virėją, kalinį, jis jam buvo paskirtas namų tarnu. Advokatas buvo žinomas kovotojas už bausmių sušvelninimą, o virėjas buvo garsus savo amato meistras: jo padažai buvo tris kartus skanesni už jo kolegos gubernatoriaus namuose. Advokatas vyksta į kelionę ir perleidžia jam valdyti namų ūkį. Kai jis grįžta namo, dalis baldų parduota, monetos iš seifo dingę, ir trūksta dokumentų, kurie keliems žmonėms labai įdomūs. Virėjas tvirtina nieko nežinąs. Advokatas praneša instancijoms, kad nubaustų, virėjas apkaltinamas vagyste ir nuteisiamas sunkiems darbams kelių statybose. Nusikaltėlis buvo laimingas, kad nenusiuntė į Port Artūrą.

Čia pasirodo kitas veikėjas – kolonijų sekretorius. Jis ramybės ir tvarkos šalininkas bei kovotojas už principą laikytis principų. Ką jis dar vertina? Gerą maistą. Jam dažnokai tekdavo įsitikinti virėjo sugebėjimais. Todėl jam, teisingumui atsidavusiam valdininkui, jis liepia padaryti išimtį ir virėją vėl priskirti privačiam darbdaviui: jam pačiam.

Advokatui tai nepatinka. Jis pasiskundžia gubernatoriui. Patikrinęs bylą ir kruopščiai apgalvojęs, remdamasis nuosprendžiu, pastarasis nurodo perkelti virėją

į kelių statybą. Kolonijos sekretorius dėl to jaučiasi labai pažemintas: žinoma, turi būti laikomasi pagrindinių principų, bet geras virėjas esąs ne šiaip kalinys, o valstybinės reikšmės žmogus. Ir jis, kolonijos sekretorius, esąs ne bet koks pilietis.

Dar yra gubernatoriaus sekretorius. Jis jaučiasi esąs nepalaužiamas kovotojas prieš vergiją. Paskaitęs mokslinių knygų, jis tiki įgimtu baltosios rasės pranašumu, todėl baltųjų žmonių pavergimas jam atrodo pati didžiausia blogybė iš visų. Ją jis mato *esaintmente* – gubernatoriaus patvirtintoje kalinių priskyrimo privatiems darbdaviams sistemoje. Čia jis atpažįsta vergovę, o visus nuobodžiaujančių prižiūrėtojų žiaurumus valstybiniuose kalėjimuose vadina baudžiančiu teisingumu. Būdamas tik sekretorius, jis įsitikinęs galįs pasitarnauti geram reikalui. Kai kilnių tikslų vedinas juristų komitetas iš Anglijos nori sužinoti apie bausmių vykdymą Van Dimeno Žemėje, jis parašo ilgą, griežtai suformuluotą pranešimą, jame visas negeroves šalyje, net alkoholizmą ir venerines ligas, priskiria *esaintmentui* ir patvirtindamas šią tezę kai kuriuos pavienius atvejus pavadina visuotiniu reiškiniu. Šį rankraštį nesuabejojęs prideda prie gubernatoriaus pašto, tad jis, užantspauduotas kaip oficialus dokumentas, pasiekia vyriausybę. Po kelių mėnesių gubernatorius iš Londono „Times" sužino, kad jo sekretorius, jam pritarus, charakterizavo imigrantus kaip „nesugebančius žmoniškai elgtis su kaliniais". Patys imigrantai pasibaisėja, jie jaučiasi gubernatoriaus išduoti. Tasai atleidžia savo sekretorių, bet jo viešai nedemaskuoja. Žmonai paprašius, jis dargi leidžia jam ribotą laiką pagyventi namuose.

Visa tai didiesiems žemvaldžiams ir kolonijos sekretoriui yra ženklas, kad gubernatorius paaukojo asmeninį sekretorių tikėdamasis išlipti sausas. Jie iš tikrųjų abu veikė išvien. Pati „auka" tam neprieštarauja, netgi pareiškia: „Apie tai galėčiau daugiau pasakyti!" Savo atleidimą jis laiko aktu prieš pažangą bei žmogiškumą ir elgiasi kaip dar šventesnis nei anksčiau. „Toks gubernatorius, – pareiškė jis, – neužsitarnavo mano paslaugų".

Tuo metu Londone Vidaus ir kolonijų reikalų ministerija svarsto juristų komiteto rekomendacijas. Ar reikia atšaukti *esaintmentą*? Ankstesnis Van Dimeno Žemės gubernatorius, tas pats, kuris *esaintmentą* įvedė ir nežmoniškai juo pasinaudojo, dabar iškilmingai pasisako prieš ir vadina jį pačia tikriausia vergove. Seras Georgas Artūras žino, kada ir kokiu būdu gali išlošti.

Dabartinis gubernatorius mažiau išmano, ir tuo nesirūpina. Kalinių priskyrimo sistemos humanizavime jis mato pačią geriausią galimybę suteikti kaliniams progą parodyti save už kalėjimo sienų. Kartu jis ir toliau sėkmingai kovoja prieš korupciją ir žiaurumus laisvės atėmimo įstaigose. Politikoje bando remtis miesto gyventojais, prekybininkais, amatininkais ir laivų savininkais, kurie palaiko jo ketinimus, o Londonui pasiūlo performuoti įstatymų leidybos tarybą į viešus, rinkimus laimėjusių deputatų rūmus.

Tuo metu kolonijos sekretorius prašo ilgesnių atostogų, neva dėl asmeninių priežasčių, ir išvyksta į Angliją.

Džonas labiau linkęs sakyti: kolonijos sekretorius, nei Montagju, ir asmeninis sekretorius, vietoj Mekonokis.

Bet tai mažai tepadeda. Sąvokos, kaip ir pavardės, tapo niūriais žodžiais. Pataisius kalbą, iškankintoje, suirzusioje galvoje neišnyko kartėlis.

Mekonokis. Montagju. Kodėl jis pyko ant dviejų džentelmenų su netikusiais charakteriais – pasaulyje tokių yra šimtai ir tūkstančiai.

Žiūrėjimas iš paukščio skrydžio taip pat nepadėjo. Jei norėjai išsivaduoti iš kartėlio ir atgauti įdėmų žvilgsnį, nederėjo slėptis už sustingusio žvilgsnio.

Londonas nesutiko įstatymų leidžiamąją tarybą paversti renkamu organu, tai buvo Montagju darbas. Pasekmės liūdnos: prekybininkai ir amatininkai pasijuto apgauti ir nuvilti. Jie patikėjo, kad seras Džonas pirmą žingsnį žengė norėdamas neleisti jiems žengti antro. „Savo pranešimuose Londonui, – kalbėjo jie, – jis kalba kitaip nei su mumis".

Pagaliau ir Koverdeilo atvejis.

Senas žmogus, nukritęs nuo arklio, guli merdėdamas. Jo artimieji pakviečia daktarą Koverdeilą, kalinį ir vyriausybinės sveikatos tarnybos gydytoją, aptarnaujantį šios šeimos gyvenamąjį rajoną. Pasiuntinys nelaukia sugrįžtant išvykusio daktaro Koverdeilo, bet palieka jam žinutę. Gydytojas jos nepamato – galbūt vėjas nupūtė raštelį. Pacientui pagalba nesuteikiama, jis miršta. Šeima, remdamasi pasiuntinio žodžiais, neva jis gydytojui asmeniškai pranešęs, reikalauja jį nubausti ir atleisti iš sveikatos tarnybos. Montagju taip pat už tai, atitinkamai nusprendžia ir gubernatorius. Tačiau netrukus kyla abejonių dėl pasiuntinio patikimumo. Imigrantai užstoja gydytoją, kuris iki šiol niekuo nebuvo nusižengęs. Gubernatorius pakalba su juo, tada su imig-

rantais, ir nori išklausyti pasiuntinį. Montagju griežtai užprotestuoja atšaukti sprendimą. Ledi Franklin, priešingai, laiko gydytoją nekaltu ir atsisako nepaviešinti savo nuomonės. Gubernatorius pasiuntinio pasisakyme mato prieštaravimų. Jis reabilituoja gydytoją ir sugrąžina jį į ankstesnes pareigas.

Nuo šios dienos „Van Dimeno Žemės kronikos" skaitymas Franklinui nebeteikia džiaugsmo. Laikraštyje jis išvadinamas negabiu ir svyruojančiu. Kaltinamas tuo, kad tapęs apgailėtinu buvusio poliarinio didvyrio šešėliu, yra po žmonos padu ir visą laiką daro tai, ką ji nurodanti. Ji vienintelė esanti gubernatorius. Pirmiausia jam teks leksikone pasiieškoti vieno žodžio reikšmės. Jis esąs imbecilus: „silpnas, ypač protu, bukaprotis, kvaištelėjęs".

Jis nujaučia, kad kolonijos sekretorius su laikraščio leidėju turi bendrų interesų. Montagju tai neigia. Kiek vėliau jis apkaltinamas melavimu, nes pats leidėjas giriasi žymių žmonių parama. Dabar Montagju pakeičia savo teiginius ir kalba apie nesusipratimus. Jis jau daugelį metų esąs vienas iš laikraščio savininkų ir apie tai seniai pranešęs serui Džonui. Tarp kitko, jis beveik nedaręs įtakos redakcijos darbui. Seras Džonas apie dalykus susidaro kitokį vaizdą, dabar jis pažįsta Montagju. Jis atleidžia jį iš pareigų.

Montagju, nutvertas viešai meluojant, praranda bet kokį kaltės jausmą, bet kokį abejonių savimi likutį. Jį apima kilnūs jausmai, melas tampa tikrove. Kiekvienas iš jo lūpų girdi, atseit ledi daranti įtaka gubernatoriui kaip ragana. Kartu jis vardan draugystės kreipiasi į ją pačią ir prašo užstoti jį prieš serą Džoną. Jis vaidina

tokį susikrimtusį, kad ji iš užuojautos tikrai tai padaro, nes tiki visų žmonių gerais ketinimais susitaikyti. Su seru Džonu jai nepasiseka. Montagju pasitenkina tuo, kad jos tarpininkavimą – prieštaraujant bet kokiai logikai – pateikia kaip įrodymą, kad ji kišasi į politiką. Tada jis palieka Van Dimeno Žemę, vyksta į Angliją ir daro viską, kas įmanoma, kad Džonas Franklinas būtų atstatydintas iš gubernatoriaus posto. Londone kolonijų ministras lordas Stenlis, su juo Montagju turi kažkokių ryšių.

„Pavieniai reiškiniai, – pasakė Džonas Sofijai. – Juos išskaičiuoti prireiks laiko, o suma gali karčiai atsirūgti. Politika čia nieko dėta. Aš pats esu kažką blogai padaręs. Kodėl negalėjau laiku atleisti abiejų?"

Tasmano diena 1841 metais, didžiosios regatos diena.

Džonas pareigas ėjo penkerius metus. Yra geresnių gubernatorių už jį, jis žinojo, nes buvo įvaldęs šį darbą. Čia svarbi navigacija, bet jos vienos nepakako.

Uoste plevėsavo mėlynos vėliavos su sidabriniais akacijų žiedais. Tą emblemą sukūrė ledi Džeinė, prieš išvykdama į Naująją Zelandiją. Sofijai Krekroft buvo leista vietoj pirmosios ledi lydėti gubernatorių, einantį į uostą pradėti šventės.

Jis buvo apsivilkęs mėlyną kapitono uniformą, visos sagos užsagstytos. Ant galvos uždėta dviragė kepurė, dengianti ne tik plikę, bet ir seną randą kaktoje – paskutiniu metu kolonijoje buvo manoma, kad peršauta galva kalta dėl sero Džono lėtumo. Rankoje jis laikė raudonų angliškų rožių puokštę. Jau vien simboliai gu-

bernatoriui atėmė daug laiko. Sofija kažką pasakė. Dvejodamas pažiūrėjo jai į akis.

„Kaip?" Dešine ausimi Džonas vis blogiau girdėjo. Trafalgaro palikimas, susilpnėjusi klausa, dažnai ja prisidengdavo norėdamas išlošti laiko atsakymui, dabar tapo tikrove. Nelaimei, dėl kardo jam visą laiką teko eiti damai iš kairės. Jis net negalėjo prie Sofijos prisiartinti, nes dabar buvo madingi sijonai su krinolinais: dėl vielinio varpo formos karkaso damos pasidarė dar labiau išsipūtusios.

Sofija sakinį pakartojo: „Ar tu nuliūdęs?" – „Nenuliūdęs, bet blogai prigirdžiu, – atsakė jis, – ir manau, matau prasčiau nei anksčiau. Matau daugiau ir greičiau, bet pavienius daiktus – prasčiau. Daug ką pamirštu". Jis suvokė, kad Džeinei nebūtų taip aiškiai pasiskundęs dėl savo būklės.

Džeinė tikėjo gėriu, noriai kiekvienu pasitikėjo, pakiliai kovojo. Susidūrusi su ribotumu ir įžeidinėjimais, darėsi šalta ir kandi. Ji traukdavosi paniekinamai pakėlusi antakius, ir ieškojo gyvenimo kitur. Dabar ji buvo Naujojoje Zelandijoje, oficialiomis žiniomis, dėl nervų. Iš tikrųjų ji persisotino tasmanišku siauraprotiškumu. Ar jis turėjo ją apsaugoti nuo valdymo erzelynės? O gal leisti jai dar daugiau dalyvauti?

Jie girdėjo, kaip pulko orkestras derina instrumentus. Sofija jį kalbino. Džonas sustojo ir pakreipė į ją sveikąją ausį. „Aš norėčiau už ką nors kovoti, – tarė ji, – bet dar nežinau už ką". Džonas žiūrėjo į jos gražią, piktai surauktą nosį. Sofija buvo tyli jauna mergina ir veikiau linkusi apmąstyti nei smarkiai įsikarščiuoti. Todėl jį truputį prajuokino ir sujaudino, kai jos šnervės taip

išsipūtė. Džonas nusuko akis ir nusišypsojo vaikui. Tas atsakė spindinčia šypsena. Jie ėjo toliau. Aš vėl negaliu nesišypsoti, pagalvojo jis. Imbecilus, silpnaprotis.

„Jis nepataisomas dvejotojas ir geranoriškas kolosas. Deja, jis turi lemtingą polinkį sakyti doras kalbas. Tačiau jis nors nelengvabūdiškas žmogus." Taip rašė Lindonas S. Nytas, asmenybių aiškintojas iš „True Colonist". Kelios eilutės toliau: „Seras Džonas visuomenėje elgiasi kaip jūrų liūtas ant kranto." Nytas nebuvo gyvulių augintojų lygio, ir tai jau buvo daug. Bet ar toksai nerado geresnio užsiėmimo, kaip kartais žavėtis persekiojamu gubernatoriumi arba iš jo juoktis? Ar jis negalėjo kartu kovoti tiesos pusėje, užuot rašinėjęs apie viską? Gerai, tikriausiai jis kitaip nenorėjo.

„Tai, už ką tu kovosi, – tarė Džonas dukterėčiai, – jau seniai nešiojiesi savyje".

Ar Sofija suprato šiuos žodžius? Patyrimas sakė, kad žmogus beveik nesupranta, kas jam sakoma. Bet suprasti norėjo kiekvienas, ir visi pyko, kai jiems nebuvo duota suprasti iki galo. Net ledi Džeinė.

Tačiau Sofija norėjo iš jo pasimokyti. Ji buvo antras žmogus Džono gyvenime, po mokytojo Ormo, kuris rimtai norėjo iš jo pasimokyti. Neseniai į galvą įsikalė mintį apie lėtumą – judėjo lėtai, ir jai tai tiko.

Atėjo laikas pradėti. Priėjęs prie turėklų Džonas apžvelgė laukiančią minią. „Jos Didenybės, – pauzė, – karalienės vardu, 199-ų Tasmanijos atradimo metinių proga skelbiu regatos pradžią!"

Šūksniai „Valio!", šūviai iš mortyrų, sugriaudėjo pulko orkestras. Džonas atsisėdo tribūnoje šalia Sofijos, pakėlė žiūroną ir laukė keturviečių irklinių valčių star-

to. Žiūronas buvo puikus. Džonas apžiūrėjo palapines alui, prekystalius sūriui, pastoges šaudymui ir vaidinimams, vaikus, gėles. Vos pasukus žiūroną, žvilgsnis pralėkdavo per šimtus galvų su ištemptais kaklais, pasuktų starto linijos link. Žmonės stovėjo palei visą krantinę, tik pačiame sausumos gale minia buvo praretėjusi. Ten, gale, šiek tiek aukščiau, ant krantinės mūro sėdėjo žmogus. Jis buvo vienintelis, žiūrėjęs ne į starto liniją, bet į jūrą. Buvo aišku, šurmulys jo nedomina, jis laukia kai ko svarbesnio ir gal jau mato jį ateinantį. Žiūronas buvo geras, bet žmogus per toli, vos galėjai matyti veidą. Galimas daiktas, kad lenkta nosis ir aukšta kakta. Senas žmogus. Jis žiūrėjo – ne „kaip koks erelis", bet „kaip erelis". Džonas pajuto, kaip prie jo akies dreba žiūronas.

„Pone Fosteri!" – „Ekscelencija?" Policijos šefas pasilenkė. „Paimkite mano žiūroną. Ar matote senį krantinės gale?"

Ko gero, ponas Fosteris rankose niekada nėra laikęs žiūrono. Jis be galo ilgai taikė atstumą bei ryškumą ir apžiūrinėjo horizontą. Tada jį pamatė.

„Jis neseniai paleistas kalinys". – „Kokia pavardė?" – „Gal tai ir blogai, atleiskite, Ekscelencija, bet jis save vadino Džonu Franklinu". – „Kaip tai *vadino*?" – paklausė Džonas, bet atsakymo nelaukė. Neaiškiai girdėdamas klausiančius ir sveikinančius balsus staiga pastebėjo, kad jau seniai atsistojęs ir eina keliu į pakrantės kyšulį, pro alaus palapines, pro prekystalį su sūriais.

Per dešimt žingsnių nuo vyro jis sustojo. „Šerardai Laundai?"

Vyras nereagavo, žiūrėjo į tolį ir valgė. Jis laužė bandelę, kurią laikė kairėje rankoje, ir kišo... keista, tik kur? Džonas vis dar matė tik profilį, iš kairės pusės. Atrodė, tartum vyras bandelės gabalėlius dėtų sau į dešinę ausį. Už nugaros Džonas išgirdo Fosterio balsą: „Neišsigąskite, jis...“ Džonas prisiminė vardą ir sušuko: „Džonas Franklinas?!“

Vyras trumpam pažvelgė į jį, po to vėl į jūrą. Džonas apėjo jį iš nugaros. Ir po pasmukusia skrybėle colis po colio išryškėjo Šerardo veidas: susivėlę žili plaukai, blyškiai ruda kakta, labai susiraukšlėjusi, žemiau smilkinio oda buvo ypač balta, randas, ir čia... vaizdas liko jo akyse, jis užgožė viską. Kadgi šitaip, vis galvojo Džonas, kad šitaip!.. Šerardo veidas priminė siaubingą sapną, kai simetriška figūra staiga suplyšta į skutus. Tai nebuvo veidas.

Trūko viso dešinio skruosto, gal nuo kardo smūgio, gal išdegęs. Neliko skruosto, dantys, kai kurie iškritę, matėsi iki pat galo.

„Tikriausiai per karus su Napoleonu jis buvo jūreivis, – sušnabždėjo ponas Fosteris. – Dabar jis, atleiskite, imbecilus. Jis su niekuo nekalba. Penkiolika metų išbuvo Port Artūre“. – „Už ką?“

Džonas atsisėdo šalia Šerardo, padėjo šalia savo skrybėlę ir taip pat pažvelgė į jūrą. „Piratavimas, – atsakė ponas Fosteris. – Kai mūsų fregatos jį sučiupo, jis turėjo anglišką brigą ir plaukė į pietų Atlantą“. – „Palikite mane vieną, – pasakė Džonas. – Tegu kiti eina iš čia, aš vėliau ateisiu“.

Jie sėdėjo ir tylėjo. Šerardas ir toliau laužė bandelę po gabalėlį ir iš šono kišo sau į skruostą. Jis giliai kišo

kąsnius, kramtė juos, pridengęs ranka iš viršaus, kad jie neiškristų. Jis, rodos, rado ramybę. Kai kas turėjo būti, ko jis laukė, kantriai, be nerimo. Jo akys liko prikaustytos prie horizonto, bet taip, lyg kiekvieną akimirką lauktų kažko lemiamo.

Džonas pagalvojo apie niekada nesurastą Saksembergo salą. Tada Šerardas buvo pasakęs: „Jei jos niekas neras, ji priklauso man".

„Kur tu norėjai plaukti, Šerardai? Į Saksembergą?"

Jis nereagavo. Džonas vėl pažiūrėjo į suniokotą veido pusę ir pagalvojo, kas buvo taip baisu. Kiekvienas norėtų, kad į jį žiūrėtų gražus ir malonus veidas. Kiekvienas norėtų jame rasti savo malonų atspindį ir pasibaisėtų, jeigu jis jam pašaipiai išsivieptų ar grasintų, jeigu jis keiktųsi ir griežtų tarsi kaukolė dantimis. Tik tuo galima paaiškinti! Jei tai žinosi, galėsi pakęsti Šerardo veidą.

Tačiau Džonas nesuvaldė savo jausmų. Jie tik iš išorės susiję su veidu. Jis jautėsi praradęs atramą ir nežinojo, ar liūdėjo, ar džiaugėsi, ar buvo užuojauta, ar noras žinoti. Kas dėjosi jo galvoje, kankino savo naujumu. Tai nebuvo mūšis, veikiau tai priminė vėjo sujauktą vandens paviršių, o mintys putojo kaip bangų mūša netoli kranto.

Visi išėjo, galvojo jis, Merė Rouz, Simondsas, Mokridžas, Metju. Ir Eleonora mane paliko, aš jai tik užbėgau už akių. O Šerardas grįžta, baisiai sužlugdytas, kalinys, pasivadinęs mano vardu, mano valdomas, mano nubaustas.

Ūmai Džonas savęs paklausė, ar jis geras žmogus. Tai tik vienas iš daugelio klausimų, kurie atplaukdavo

ir suduždavo, kaip kad jūra atplukdo ir nuplauna smėlį. Džonas pakęstų kiekvieną klausimą ir kantriai ištvertų pasekmes. Niekada nebuvau geras, pagalvojo, geras nebūsi ir dėl lėtumo. Man reikėjo dažniau būti piktesniam.

Nelauktai Šerardas, nežiūrėdamas į jį, ištiesė bandelę, kad jis jos atsilaužtų. Laundo maisto atsargos bado atveju, „Franklino uostas", šaldymo sandėliai, pamaitinta penkių tūkstančių minia. Džonas vėl viską prisiminė. Jis atsilaužė ir kramtė su ašaromis akyse. Kaip koks krokodilas, pagalvojo jis. Nuo šios minties jis net susijuokė. Ten toli buvo Mekonokis, Montagju ir Tasmanijos politika.

Šerardas Laundas sėdėjo ramus ir sekė horizontą. Kaip pakrantės akmuo, nesunaikinamas. Jis pasiekė mano tikslą, pagalvojo Džonas.

Užsidengė rankomis akis ir atidžiai pažiūrėjo į tamsą. Kai apsižiūrėjo, nesuprato, kiek laiko buvo praėję. Viskas dabar buvo taip aišku, vaikai, valtys, kioskai. Veidai, žiūrintys į jį, atrodė malonūs. Jis pasijuto labai guvus, žvalus, dėkingas už savo gyvenimą, tvirtas kūnu ir dvasia. Keistai atjaunėjęs.

Prisistatė Fosteris. „Ekscelencija, premijų teikimas! Nugalėtojai jau..." Džonas nusijuokė: „Nugalėtojai gali laukti!"

Dabar Šerardas gyveno gubernatoriaus namuose. Niekas nežinojo, ar jis suvokia ir kiek suvokia pasaulį. Visą dieną sėdėdavo toje pačioje vietoje, pakrantėje, o jo žvilgsnis buvo stebėtinai budrus. „Ilgiau nei šešias savaites jis neišgyvens, – manė gydytojas Koverdeilas,

apžiūrėjęs jį gubernatoriaus nurodymu, – liga nepagydoma. Bet jis atrodo labiau patenkintas nei mes". – „Tikriausiai jis surado dabartį, – sumurmėjo Džonas, – bet kuriuo atveju jis mirs būdamas atradėju". Gydytojas Koverdeilas pažiūrėjo į jį nustebęs.

Džonas įsimylėjo Sofiją, prisipažino tik sau, ne jai. Parke ėjo jai iš dešinės, be kardo. Kai ji vaikštinėjo viena, žiūrėjo į ją pro langą. Su ja gėrė arbatą, ištisai maišė šaukšteliu ir pasakojo jai apie Viljamą Vestalį ir apie Arkties pakrantės liniją. Ko nors daugiau nenorėjo sau leisti. Jeigu vėl rado meilę, tai ją galėjo perkelti ten, kur jai ir derėjo būti. Viskas, ką jis darydavo, teikė jam garbės, nes arba ilgai tęsdavosi, arba buvo numatyta ilgam laikui. Jis nemanė, kad nukrypimas nuo šios taisyklės jam atneš laimę. Kai vieną vakarą vieni stovėjo salone ir ji netikėtai jį apkabino, jis paglostė jai plaukus ir skubiai, norėdamas išlikti ramus, mintyse pakartojo įstatymų leidimo tarybos dienotvarkę. Kiekvieno paragrafo pabaigoje buvo: „Tavo žmona vardu Džeinė!" Tada pabučiavo jos sklastymą. Ir tai buvo viskas.

Nėra abejonės, jį greitai atšauks, taigi gali užmiršti visą taktiką. Džonas nebepaisė tų, kurie vaikščiojo su pušnimis, nuomonės ir laikraščių. Jis norėjo išnaudoti likusį laiką ir ilgam palikti pėdsakus. Visa salos pakrantė buvo kartografuota, pataisyti jūros žemėlapiai. Banginių medžiotojai ir vietiniai prekybinių laivų savininkai buvo atleisti nuo visų uosto mokesčių. Dėl to smarkiai išaugo laivų skaičius. „Truputį daugiau jūreivių šiam kraštui tik į naudą!" – viešai kalbėjo Džonas. Nepaisydamas

kelių įtūžusių stambiųjų žemvaldžių, jis darė viską, kad sala prarastų priverstinių darbų kolonijos charakterį. Jis kreipėsi į Londoną dėl pervardijimo: vietoj Van Dimeno Žemės sala ateityje turėtų vadintis Tasmanija, nes prekybininkai, amatininkai ir miestų gyventojai išdidžiai save vadina tasmaniečiais ir nekenčia seno pavadinimo. Džonui nelabai rūpėjo abiejų tarybų pasipriešinimas, jis įsteigė Tasmanijos gamtos muziejų, išleidęs nedaug pinigų baigė statyti parlamento rūmus ir rėmė teatrą. Prie Huono upės nusipirkęs žemės, išnuomojo ją buvusiems kaliniams liberaliomis sąlygomis ir nebrangiai. Ištisas savaites vakarais kalbėjosi su mokslininkais, bažnyčios žmonėmis ir imigrantais apie auklėjimo problemas. Jis norėjo įsteigti mokyklą.

Kai Džeinė sugrįžo iš Naujosios Zelandijos, jis demonstratyviai tarėsi su ja visais valdymo reikalais. Ji sėdėdavo kiekviename abiejų tarybų posėdyje, nors ir neturėdama patariamojo balso teisės. Jos neoficiali reikšmė tapo savaime suprantamu dalyku. Pikti balsai ir paskalos atslūgo. Jie pradėjo suprasti: ne silpnumas, bet nepriklausomybė, kai gubernatorius išsirenka tuos patarėjus, kuriuos jis laiko tinkamais.

Dėl krintančių javų ir vilnos kainų kolonijoje sumažėjo pinigų, buvo blogi laikai. Be viso šito, Londonas atsiuntė daugiau kalinių nei paprastai ir tuo pat metu panaikino *esaintmentą*. Kalėjimams reikėjo įrengti naujus pastatus ir skirti daugiau lėšų kalinių išlaikymui. Kai nusikaltimai būdavo vidutinio sunkumo, Franklinas naudodavosi malonės suteikimo teise, ir darė tai, kiek įmanoma dažniau, ir stebėjo prižiūrėtojų personalą su nepasitikėjimu ir iš to išplaukiančiomis pasekmė-

mis. Tik stambieji žemvaldžiai, Artūro frakcijos likučiai ir kalėjimų tarnautojai buvo prieš jį. „To užteks, kad mane nuverstų", – abejingai pasakė Džeinei. „Prieš tai mes dar pervažiuosime nežinomą salos dalį, – pareikalavo ji. – Kartu pasitarsime dėl naujos mokyklos".

Šerardas atnešė laimę arba, kas visai įmanoma, atitolino nelaimę ir tuos, kurie ją galėjo sukelti. Jis nieko nesakė, greičiausiai ir nieko nesuprato, bet tas, kuris nevengė gubernatoriaus namų, jautė poveikį: šoką, liūdesį, susimąstymą, giedrą ramybę, ryžtą darbams. Džonas svarstė, ar neatvedus jam Šerardo į tarybos posėdį, bet paskui atmetė šią beprotišką mintį, gerbdamas Šerardo meilę jūrai: jam posėdis būtų buvęs prarastas laikas.

Nepaisydamas gydytojo diagnozės, berods dar nesiruošė mirti. Matėsi, džiaugiasi kiekvienu laivu, nuleidusiu inkarą Dervento upės žiotyse. Čia buvo laivai ne tik su kaliniais. Su senuoju burlaiviu „Ferli" atplaukė keletas mokslininkų, tarp jų lenkų geologai Stželeckis ir Keglėvičius, nepasotinamas, tikslumo apsėstas matininkas kenčiančia siela. Po kelių savaičių į uostą įplaukė „Erebusas" ir „Teroras", komanduojamas Džono draugo Džeimso Roso, jis turėjo tyrinėti Antarktidą. Iš savo lėšų Džonas jam įrengė astronominių stebėjimų stotį.

Šerardo žvilgsnis tartum traukte traukė iš už horizonto geranoriškus žmones, o tuo tarpu kitus stūmė iš stebėjimo lauko.

„Naujoji mokykla turi mokyti ilgalaikės ištvermės, nekeldama nuobodulio, – mąstė ledi Džeinė, – to mokyklos nesugeba".

Baisiai lijo. Beveik negalėjai uždegti laužo. Bet Gaviganas, vienas iš kalinių komandos narių, stengėsi iš paskutiniųjų. Ir visi keliautojai buvo laimingi kaip vaikai. „Gubernatorius vėl daro tai, kas jam šauna į galvą, – rašė „Kronikos" žurnalistas. – Užuot ruošęsis greitam išvykimui, jis su žmona ir su kalinių gauja patraukė į nuotykingą kelionę po tropinius miškus!"

Dabar laužas skleidė dūmus. „Mokiniai turi išmokti atrasti. Visų pirma atrasti savąjį būdą žiūrėti ir savąjį greitį, kiekvienas atskirai", – tarė Džonas. Džeinė tylėjo, nes žinojo: kai jo akys nukreiptos į tam tikrą tašką, jis dar nepasakė iki galo. „Blogos mokyklos, – tęsė Džonas, – trukdo mokiniams matyti daugiau už jų mokytojus..." – „Antra vertus, negalima priversti mokytojų matyti daugiau!" – „Jie turi rodyti pagarbą, – pridūrė Džonas, – nieko neversti skubėti. Jie turi patys sugebėti stebėti". – „Tu taip liepsi daryti?" – „Parodysiu. Pagarba atsiranda žiūrint. Mokytojai turi būti ne vien mokytojai, bet ir atradėjai. Aš tokį turėjau". – „Mes, steigėjai, negalime nurodyti daugiau negu yra dėstomų dalykų, – pareiškė Džeinė. – Tokių, į kuriuos kitaip žiūri bažnyčia! Bažnyčia nori lotynų kalbos". – „O ko tu nori?" – „Visko, kur mokiniams yra perspektyvų: matematikos, piešimo, visų pirma gamtos stebėjimų".

Liūtis smarkėjo, laužas užgeso. Džonas užtraukė palapinės angą. Džeinė padėjo galvą į įlinkimą tarp jo kaklo ir peties. „Tau reikėtų apie tai parašyti daktarui Arnoldui į Ragbį. Gal jis pažįsta kokį gerą mokyklos direktorių".

Kaliniai pateisino pasitikėjimą, ypač Gaviganas, pats vyriausias, storas ir stiprus vyras paraudusiomis aki-

mis, nuo budraus žiūrėjimo ir apdairumo. Atsargus bei patikimas buvo ir Frenčas, jis atrodė taip, lyg vienas ant kito stovėtų du vidutinio ūgio vyrai – jo ūgis buvo septynios pėdos ir du coliai. Brisdamas per upes jis pasitikėjo savo ūgiu ir lengvai patekdavo į duburius, bet niekada po kojomis neprarasdavo dugno. Kiti dešimt visą laiką buvo tokie uolūs, kokie begali būti kaliniai, kai keliems mėnesiams tikisi išsaugoti savo orumą.

Miško tankynėje ledi išsisuko koją ir ją reikėjo nešti mediniais neštuvais. Laikas skubino: Gordono upės žiotyse ištisą savaitę laukė škuna, jie vėlavo. Galu gale be valties nebuvo galima persikelti per upę vardu Franklinas. Jei laivas paliks juos likimo valiai, jiems galas. Per tą laiką ir upeliai, kuriuos reikėjo perbristi, pavirto veržliomis upėmis. Kelio atgal nebuvo. „Vienam reikia ten nusibrauti ir pranešti", – pasakė Džonas.

„Aš pernešiu Gaviganą per upę, – tarė Frenčas kiek pagalvojęs, – aš siekiu dugną, o jo svoris duos man stabilumo". Jis pasisodino sunkųjį vyrą ant pečių ir nubrido. Nors jie parvirto ir upė nunešė juos prie slenksčio, abu gyvi perbrido ir pridėję plaštakas prie burnų sušuko: „Kuuii!" Tasmanijos aborigenų kalba tai reiškė valio. Jie nužygiavo penkiolika mylių iki Gordono žiočių per mažiau nei keturias valandas, pataikė prie upės vingio, kur škuna jau ruošėsi pakelti inkarą, suspėjo ją sulaikyti, paprašė šiek tiek maisto, o po penkių valandų vėl buvo prie Franklino upės ir šaukė: „Kuuii!"

Po dviejų dienų jie pasidirbo gerą valtį su atsvara, ir komanda sausa persikėlė per upę. Kelionė baigėsi laimingai. Abu išgelbėtojus Džonas atleido nuo likusios bausmės. Vos tapę laisvi, jie vedė. Ir šiuo atžvilgiu

kaliniai skyrėsi nuo laisvųjų piliečių: kaliniai neturėjo teisės vesti.

Šerardas nebegalėjo nusileisti prie kranto ir užkirsti pavojams kelio. Jis turėjo priprasti prie ligos patalo ir tai darė nesipriešindamas. 1843-ieji neišvengiamai tapo Šerardo mirties metais. Vis labiau ir labiau jis atrodė kaip erelis, išblyškęs it pageltęs popierius.

Hobarto reide pasirodė laivas ir ant kranto išlaipino vyrą, kuris be paliovos stebėjosi. Jis paprašė parodyti kelią į gubernatoriaus namus ir su kiekvienu atsakymu kartojo: „Keista, keista!" Jis pasakė norįs matyti serą Džoną, buvo pagaliau pakviestas ir pasakė savo vardą. „Edlis Edlis", – tarė ir lyg laukė atitinkamos reakcijos. Džonas mandagiai nusilenkė ir toliau į jį žiūrėjo. „Edlis Edlis", – sumurmėjo anas dar kartą. Džonas padėkojo, kad jam maloniai pakartojo ir paprašė taip nebedaryti. „Mano tokia pavardė! – atsakė jis. – Esu jus pakeisiantis žmogus, Van Dimeno Žemės gubernatorius. Čia raštas iš lordo Stenlio". Jis tikriausiai laukė, kad Džonas jį tuoj pat su pompa pristatysiąs visiems valdininkams, bet šis tik garsiai kvatojo ir negalėjo sustoti. Pagaliau trūkčiodamas pečiais tarė: „Tikriausiai ponui Montagju bus pavykę priskirti man visas nuodėmes. Kaipgi tai daroma?"

Tada jis pradėjo krautis lagaminus.

Šerardas pasiliko Tasmanijoje numirti.

Hepbernas įsidarbino mokytojo pavaduotoju naujoje mokykloje. Mažoji Ela verkė, ji turėjo čia palikti savo ponį, Sofija verkė, nes žinojo, kad su žmogumi,

kurį ji myli, pasielgta neteisingai ir jis įžeistas. „Jeigu būčiau karalienė!" – sušuko ji kūkčiodama. Džeinė juokėsi, keikėsi ir, žiūrėdama į viską panoraminiu žvilgsniu, organizavo persikraustymą.

Atsisveikinimo dieną pakrantė buvo sausakimša, taip būdavo tik per didžiąją regatą. Džonas suskaičiavo tris šimtus raitelių ir virš šimto karietų. Kolonistų šeimos su visais savo nariais atvyko iš toli, kad jam pamojuotų. Neišpasakyta daugybė moterų ir vyrų spaudė jam ranką, daugelis ašarodami. Atėjo buvę kaliniai, jūreiviai, smulkūs valstiečiai, siuvėjų parankiniai, traperiai iš miškų, tarp jų daktaras Koverdeilas ir iš „True Colonist" stambusis ponas Nytas, jis užgriuvo Džoną, spaudė jo ranką ir aiškino: „Jeigu šis kraštas kada ras kelią į garbę ir į gerus santykius su kaimynais, tai tik eidamas pėdomis, kurias paliko kilni ir kantri Jūsų Ekscelencijos dvasia!" Nyto rankos prakaitavo. Tai nė kiek nesumažino paguodžiančio jautrių, pakilių žodžių poveikio. Džonas pridėjo sudrėkusią ranką prie širdies, nusilenkė ir pasakė: „Aš tik norėjau, kad kiekvienas turėtų galimybę".

„Erebusas“ ir „Teroras“

Džonas Franklinas įdėmiai žiūrėjo į arogantišką vidaus reikalų ir kolonijų ministro veidą. „Milorde, kodėl neišklausęs manęs patikėjote pono Montagju neįrodytais faktais?“ – pareikalavo jis paaiškinti.

Lordas Stenlis, keturioliktasis Derbio grafas, britų kolonijų valdytojas de facto, vienas iš galingiausių žemės valdovų, grakščiai pakėlė dešinį antakį. Šitai jis buvo įvaldęs: galėjo kilnoti antakius atskirai vieną nuo kito.

„Jums aš neaiškinsiu. Prireikus, tai darau karalienei ir premjerui“. Keisti susidarytą nuomonę – nesiderino su jo orumu. Stenlis Džonui priminė jo tėvą, kai šis jį susigrąžino iš Skegneso ir uždarė į kamarą. Šiuo metu sau jis atrodė beveik kaip ano tėvo tėvas, o lordas galėjo būti jo sūnus, kvailas, apgailėtinas sūnus. Tai buvo vienas iš tų susitikimų, kai abi pusės mano, jog savo orumą gali išsaugoti tik kito sąskaita.

Taikydamas tiesiai į pavandenijusį ministro žvilgsnį, Džonas tarė šiam atvejui apgalvotus žodžius: „Ne mano reikalas kritikuoti jūsų pasirinktą metodą. Tačiau norėčiau priminti, kad ligšiolinėje kolonijų administravimo istorijoje nebuvo panašaus atvejo“. Tada jis atsistojo, nusilenkė ir paprašė leisti jam pasišalinti. Tuo

pat metu pagalvojo: aš tave pažįstu, o tu manęs – ne. Gal galėsiu pasiekti, kad karalienė ir premjeras tau užduotų tą patį klausimą.

Po pokalbio Džonas ištisas valandas vaikščiojo po Londoną. Jis nebuvo linkęs susitaikyti su pralaimėjimu ir apsiginklavo įvairiomis taikliomis frazėmis. Retkarčiais užkliūdavo už akmens arba susidurdavo su žmogumi, einančiu iš parduotuvės. Beieškodamas tinkamų žodžių nusibrozdino ir užsidirbo mėlynių. Ir vien dėl to, kad juos kokiu nors būdu perduotų lordui Stenliui.

Palengva jis nusiramino. Šitame Londone jo pyktis jam pasirodė visai nedidelis. Ir taip buvo sunku sutelkti dėmesį į savo asmenį, o čia dar tiek galėjai pamatyti ir perskaityti. Gatvė buvo ištisas raidžių riksmas: čia jos džiūgavo dėl nedidelės fiakrų nuomos, ten jos stovėjo išsirikiavusios garbės sargyboje prie gryno džino ar kilnaus tabako, kai kurios buvo išsipūtusios ant medvilninių juostų ir siūbavo ant medinių stiebų: visuotinių rinkimų teisės šalininkai demonstravo. Džonui tapo sunku vienu metu žiūrėti ir skaityti, ypač kai nušvisdavo vis nauji, sudėtingi žodžiai. Vienas toks buvo „dagerotipas“. Džonas priėjo arčiau ir perskaitė smulkiai parašytus žodžius: „Jus nupiešime natūraliu grifeliu!“ Kiek toliau, prie akinių stiklų šlifuotojo, kita iškaba: „Stiklai akims, pažengusio šimtmečio dovana!“ Pasirodo, reklama turėjo pasisekimą. Stori stiklai, anksčiau siauro akiračio arba geriausiu atveju mokytumo simbolis, dabar puošė daugelį veidų, net ir jaunų.

Paskui Džonas pamatė dvi laidotuvių procesijas ir nusprendė, kad šiuo metu ne tik surdutai, bet ir karstai

buvo „per liemenį siauresni“. Atrodė, lyg laidotų violončelę.

Valandą užtruko Benjamino Dizraelio, kurį dar mažas pažinojo, knygyne. Čia dabar buvo du romanai, o Alfredas Tenisonas, Džono giminaitis iš Linkolnšyro, rašė visai neblogus eilėraščius, juos pardavinėjo ir Londone.

Jis perėjo uostą, apsigaubusį garlaivių anglies dūmais. Bet matomumas buvo dar pakankamai geras. Vienas doko darbininkas sušuko: „Žiūrėkite, čia Franklinas! Žmogus, kuris valgė savo batus“.

Džonas nukulniavo iki Betnal Gryno ir užuodė priplėkusių butų kvapą. Kantriai išklausė liesą, gal net trylikos neturinčią mergaitę, ji kvietė į vieną iš tokių butų rūsyje. Du jos broliai išvežti, jie iš vienos krautuvės pavogė pusiau išvirusią karvės koją ir ją suvalgė. Ji mielai išsirengsianti dėl pono, visiškai lėtai, dainuodama dainą, ir viskas už vieną pensą. Džonas pajuto graudulį ir sunkumą, padavė jai šilingą ir pasimetęs nuskubėjo.

Čia beveik nebuvo langų, o durų nereikėjo, nes vagys nieko nerastų. Matėsi, policija sustiprinta. Visur tyko budrūs vyrai policininkų uniformomis, bet, vadovaujantis sveiku protu, neginkluoti.

Kings Kros stotyje išgirdo šnypščiantį garvežį ir stovėdamas skaitė laikraštį. Trys milijonai gyventojų. Kiekvieną dieną iškepama po du šimtus vežimų kviečių, paskerdžiami tūkstančiai jaučių. Ir to dar nepakako.

Beje, elgetos kalbėjo per greitai – jie nenorėjo ilgai trukdyti. Jeigu jie kalbėtų lėčiau, galvojo Džonas, visai nesutrukdytų, ir užsimegztų pokalbis. Bet gal jie kaip tik to vengė.

Per kitas savaites Džonas lankė draugus. Tuos, kurie dar buvo gyvi.

Ričardsonas pasakė: „Dabar mums po šešiasdešimt, mielas Franklinai. Mus nurašys kaip senus linijinius laivus. Šlovė čia nieko nepakeis". Džonas atsakė: „Man penkiasdešimt aštuoneri su puse!"

Daktaras Braunas priėmė jį Britų muziejuje, apsuptas knygų ir augalų mėginių. Pokalbio metu jis apdairiai įkišo nykštį į foliantą. Kai Džonas papasakojo, ką jam iškrėtė Stenlis, jis netyčia pirštą ištraukė ir susierzino dėl abiejų dalykų: dėl pasipūtusio lordo ir dėl pamesto puslapio. Jis pasakė: „Aš pakalbėsiu su Ešliu! Tas žmogus turi širdį. Jis papasakos apie tai Pylui, o tada pažiūrėsime. Nieko sau!"

Pas jaunąjį Dizraelį[1] Džonas sutiko dailininką Viljamą Vestalį. Jo antakiai dabar buvo susivėlę žili kuokštai ir beveik užstojo akis. Jis kalbėjo kapotai, dažnai tik pavieniais žodžiais, bet aiškiai džiaugėsi pasimatęs su Džonu. Tuoj jie vėl ėmėsi klausimo, ar grožį ir gėrį pirmiau reikia sukurti, ar jie jau esantys. Džonas, būdamas atradėjas, prisilaikė antros nuomonės. Geriausias mintis pasakė Dizraelis. Džonui nepavyko prisiminti nei vienos.

Po kelių dienų jis aplankė Barou, kuris atrodė labai sveikai ir kalbėjo gyvai, bet suprato tik atsakymus „taip" ir „ne". Su „ne" nelabai sutiko.

[1] Bendžaminas Dizraelis (grafas Bykonsfyldas), rašytojas ir valstybės veikėjas, vykdęs kolonijinės ekspansijos politiką. Romanuose *Koningsbis, Sibilė, Tankredas* skelbė klasių brolybės idėją (red.)

„Savaime aišku, jūs vadovausite ekspedicijai, Franklinai! „Erebusas" ir „Teroras" jau pasiruošę, pinigų yra, reikia pagaliau surasti Šiaurės vakarų kelią. Būtų gėda! Kokie svarbūs reikalai jus sulaiko?" Džonas paaiškino. „Tas Stenlis! – supyko Barou. – Jis viską daro atžagariai ir nori likti teisus. Aš pakalbėsiu su Velingtonu, tas tars žodelį Pylui, o Pylas lieps Stenliui pasiaiškinti!"

Ir Čarlzas Bebidžas plūdosi, tik dėl savų reikalų, kaip visada. „Skaičiavimo mašina? Man neleido jos pabaigti! „Per brangu". Bet Šiaurės vakarų keliui pinigų yra. Kiekvienas vaikas žino, tai neatneš naudos, – jis sustojo, nedrąsiai pažvelgė Džonui į akis ir tęsė švelniu balsu, – bet aš jums to linkiu". – „Aš neplauksiu, – tarė Džonas, – plauks Džeimsas Rosas".

Piteris Markas Rožė buvo įsteigęs draugiją mokslo žinioms skleisti, vadovavo susirinkimams ir dar užsiėmė kalbų tyrinėjimu. Paveikslų suktuvo nebuvo visai išleidęs iš akių. „Visos problemos išspręstos, išskyrus paveikslų kūrimą. Toks Foigtlėnderis žemyne daro bandymus su dagerotipija[1], bet tai niekam tikęs reikalas. Kiekvienam paveikslui reikia apšviesti artistus, sustingusius reikiamoje judesio fazėje. Ir tik sekundei reikia aštuoniolikos tokių paveikslų. Metodas per sudėtingas ir per lėtas".

Rožė visų pirma pas Franklinus apsilankė todėl, kad jam buvo smalsu, kaip dabar atrodo Džeinė. Jis pats, kiek beieškotumei, be abejonės, buvo pats gražiausias ir elegantiškiausias ponas.

[1] pirmasis fotografijos būdas (red.)

Pagaliau Džonas susitiko su kapitonu Bofortu, admiraliteto hidrografu. Šis jam paaiškino apie vėjo stiprumo skalę, dabar ji buvo visose navigacijos vadovėliuose. Jam teko užtrukti, nes su kiekvienu vėjo greičiu jie prisimindavo kokią nors istoriją. Atsisveikindamas Bofortas tarė: „Šitą dalyką su Stenliu papasakosiu Baringui, o jis kreipsis į Pylą. Na ir dalykėliai! Beje, ar tikrai nenorite į Arktį?" Džonas atsakė: „Plaukia Džeimsas Rosas".

Taip, jis turėjo draugų, kurie dėl jo kai ką padarė. Bet negalėjo prisiminti, kad būtų daug padaręs dėl jų. Tai ir buvo draugystė.

1845 metų sausį Džonas gavo laišką iš premjero. Jį prašo užsukti trumpam pokalbiui: penktadienį, vienuoliktą valandą, Dauning Strito 10.

Džeinė pasakė: „Nemanau, kad jis nori Tasmanijoje investuoti pinigų".

„Per visą savo gyvenimą, – tarė seras Robertas Pylas, – nesutikau nė vieno, kuris turėtų tokių energingų draugų. Man dabar žinomos penkios jūsų istorijos versijos – viena už kitą palankesnės jums, bet ne lordui Stenliui, – jis nusijuokė ir pasiūbavo pasistiebęs ant pirštų. – Apie jus jau kai ką sužinojau, kai ką svarbesnio. Daktaras Arnoldas iš Ragbio – mano pažįstamas". Džonas nusilenkė ir pamanė: būsią geriau pritariamai patylėti. Jis dar nežinojo, ko iš jo pareikalaus seras Robertas, kai baigs siūbuoti.

„Trumpai tariant, nenorėčiau komentuoti lordo Stenlio vadovavimo būdo, – pasakė Pylas, – ir to negalėčiau, nes jis visus darbus pradeda kitaip nei aš. Nuo pat gimimo".

Džonas nukreipė žvilgsnį, kad pašnekovui nereikėtų per ilgai žiūrėti į akis, bet tik iki šviesaus kaspino, suveržusio kietą apykaklę. Ši apykaklė buvo tokia anksta, jog jos kampai badė premjerui skruostus. Tai darė save kankinančio korektiško žmogaus įspūdį, lygiai kaip ir ilgos, per siauros kelnės. Gražią figūrą jos būtų dar pagražinusios, bet Pylo trumpos kojos dėl jų tapo dar trumpesnės. Džonui jis ėmė patikti. „Man duota suprasti, – toliau tęsė Pylas, – pasiūlyti karalienei, – čia jis pasistiebė, – pakelti jus į baronus. Bet tai būtų lordo Stenlio įžeidimas ir taip pat neįmanoma dėl kitų priežasčių. Aš matau geresnę galimybę. Prisėskime!"

Jis nėra nepanašus į mane, pagalvojo Džonas. Tvarka jam nėra savaime suprantamas dalykas. Jo galvoje chaosas ir jam reikia labai stengtis. Civilis. Sunkiai išsikovojo savo ritmą. Visą gyvenimą ieškojau brolio – gal jis bus man nors pusbrolis.

„Perskaičiau jūsų raštą apie mokyklos steigimą, – pasakė Pylas. – Daktaras Arnoldas jį man įteikė Oksforde. Lėtas žvilgsnis, sustingęs žvilgsnis, panoraminis žvilgsnis, puiku! Mintis apie toleranciją, paremta individualaus greičio ir greičio fazių skirtumais – labai įtikinama. Apie mokyklą mes vienos nuomonės. Mokyti matyti – svarbiau nei auklėti. Šiuo metu aš nuolat turiu reikalų su auklėtojais iš pašaukimo, anglikonais, metodistais, katalikais, presbiterijonais. Visiems bendra viena: matymas jiems nevaidina jokio vaidmens, dievobaimingas charakteris yra viskas".

Džonas sušilo nuo tokios daugybės pritariančių žodžių. Bet liko budrus. Būti pagirtas kaip teoretikas – ne viskas, ko trokštų praktikas.

„Mokykloje turi būti daugiau mūsų navigatorių dvasios, – pasakė Pylas, – ir mažiau iš mūsų pamokslautojų pusės“. Iš liemenės kišenės išsitraukė laikrodį ir pasidėjo ant dešinio kelio, kad įžiūrėtų. Taigi toliaregis. Džonas apie tai jau girdėjo. „Trumpai tariant, pone Franklinai, noriu įkurti naują tarnybą – karališkąjį patikėtinį auklėjimo reikalams. Taip pedagogikoje galėčiau patenkinti įvairius poreikius, ir neleisti įsigalėti aniems. Nauja institucija, be kita ko, turi būti atsakinga už vaikų apsaugą ir darbo laiko nuostatų laikymąsi. Ji turi užtikrinti planų vienodumą ir kiekvienais metais pateikti išsamų pranešimą apie visas mokyklas ir jaunimo padėtį. Šiam reikalui man reikia tokio žmogaus, kuris nieko nedarys skubotai, kuris nesieks asmeninių tikslų, neatstovaus religiniams ir pasaulį koreguojantiems interesams ir neleis nepritariantiems šauksmams savęs suklaidinti. Tai turi būti gerą vardą bei reputaciją turintis žmogus ir kurio paskyrimą kuri nors religinė grupė nepalaikys provokacija. Visa tai tinka jums, pone Franklinai!“

Džonas pajuto, kaip paraudo, ir pasistengė nepasiduoti džiaugsmui. Atrodo, šitas Pylas, kaip ir jis, lėtumą atradęs iš būtino reikalo. Ir aišku, jis pasirengęs tam lėtumui leisti išsikovoti pripažinimą. Džonui pasirodė, lyg per sieną pateko į laisvę. Jo gyvenimo utopijos vėl tapo tikrove: kova dėl nereikalingo greitinimo, švelnus, nuoseklus gamtos ir žmonių atradimas. Jūros viduryje, rodės, pakilo kalbantis vandens stulpas, prieš save jis matė mašinas ir įrenginius, tarnaujančius ne išnaudojimui, bet individualaus laiko tausojimui, rezervatus rūpestingumui, švelnumui, mąstymui. Jam

pasirodė įmanomos mokyklos, kuriose nebus slopinamas mokymasis, o slopinimas sulauks pamokymo. Beveik nerasi imperijos, galingesnės už britų, vyro, galingesnio už jos premjerą, ir nė vieno, įžymesnio už Robertą Pylą. Jeigu jis bus brolis...

„Neskubėkite su atsakymu, – tarė Pylas ir vėl pasidėjo laikrodį ant kelio. – Ir niekam apie tai neprasitarkite. Jei Ešlis ką užuos..."

Džonas sukluso. Lordas Ešlis, Šaftsberio grafas. Tai tas, kuris kovojo už vaikų darbo panaikinimą. Džonas įsidrąsino ir paklausė: „Tikriausiai man nereikės daug ką keisti?" – „Mes vienas kitą kuo puikiausiai supratome, – atsakė premjeras. – Svarbiausia labai oriai atstovauti šitai institucijai. Be abejo, staigūs pokyčiai šioje srityje būtų pavojingi. Bet kam aš tai sakau!"

„Jums reikia žmogaus, kuris už viską atsakingas, bet mažai ką daro", – pasakė Džonas ir atsistojo. Ar jam užsimerkti ir pritarti įtartinam pasiūlymui? Žinoma, tai atsipirktų. Jis nuėjo prie lango. Nepaisydamas jaučiamo Pylo nekantravimo, jis ilgokai pagalvojo. Tada atsisuko. „Sere Robertai, jūs man pasiūlėte gerą dalyką, bet dėl visai kitų priežasčių ir blogu laiku. Tikrai, mums niekam nereikėtų apie tai pasakoti", – pasakė, nusilenkė ir išėjo.

Pirmą kartą gyvenime Džonui nereikėjo ilgai galvoti apie tolimesnius žygius. Jis nuėjo tiesiai į admiralitetą ir nustebusiam Barou pranešė, kad nuo šiol jis vėl pasiruošęs vadovauti jūreivių komandai.

Lyg pasakius slaptažodį, atsivėrė visi keliai. Per dvi dienas Džonas perėmė laivus „Erebusą" ir „Terorą" –

gerasis Džeimsas Rosas staiga pranešė, kad dėl sveikatos turįs atsisakyti vadovauti ekspedicijai. Niekas neabejojo, kad Džonas Franklinas labiausiai tinkamas ir pašauktas atrasti Šiaurės vakarų kelią. Tą patį buvo galima pasakyti ir apie laivus. „Erebusas" ir „Teroras" buvo tvirtai surėsti laivai, anksčiau buvę plaukiančios tvirtovės, kiek gremėzdiški, bet stiprūs ir erdvūs, o pagal takelažą – tristiebės barkos. Rengiantis ekspedicijai, admirolai pildė visus jo norus, net ir tuos, kurie jam pačiam neatėjo į galvą.

Kai Džeinė norėjo išklausti apie pokalbį su Pylu, jis tik atsakė: „Nieko ypatingo. Jis atrado savo lėtumą".

Gegužės devintosios popietę seras Džonas ir ledi Franklin vienoje iš salių Karalienės skvere klausėsi tokio Liudviko van Bethoveno sonatų, kurias grojo judrus senas ponas pavarde Mošelesas. Džonui nepatiko per aukšti tonai, jam norėjosi ilgiau sustoti prie žemesnių. Bet buvo malonus lengvai įsimenamų garsų pasikartojimas. Daug jis nesitikėjo. Jo kurtumas kėlė jam rūpesčių. Muzikos jis beveik nesuprato ir jautė, kad greitų pasažų negali sekti. Todėl ėmė galvoti apie ekspedicijos aprūpinimą mėsa. Kokybė ir laikymas, druskos kiekis, gyvų galvijų parinkimas – nieko nenorėjo palikti atsitiktinumui. Dvi ar trys žiemos, neišgyvensi pasitikėdamas vien laime, reikia kruopščiai pasiruošti.

Klausantis paskutinės sonatos, ji vadinosi „Opus 111", pasijuto keistai. Jo mintys pakilo aukštai virš galvijų skerdienos ir statinių su maisto atsargomis, jis nenukreipė žvilgsnio, bet iš akių išslydo senis ir fortepijonas. Muzika buvo liūdna ir kartu žaisminga, šviesi ir skaidri, lėtoji dalis kaip ėjimas pakrante, su bangomis,

kojų pėdsakais ir smulkiai banguotu smėliu. Kartu tai buvo lyg žvilgsnis iš karietos, ir stebėtojas visą laiką laisvas, kad leistų toliams praplaukti, o arti esantiems daiktams sušmėžuoti akyse. Džonui pasirodė, kad jis patiria mąstymo nelygumus, elementus ir kartu visas įmanomas konstrukcijas, visų idėjų egzistavimo tąsą ir atsitolinimą. Džonas jautėsi viską permanęs ir apimtas optimizmo. Pasibaigus garsams, po kelių minučių staiga jis suprato: pergalės ir pralaimėjimo nėra. Tai savavališkos sąvokos, kurios plaukioja žmogaus nustatytame laiko supratime.

Jis priėjo prie Mošeleso ir pasakė: „Lėtoji dalis tarsi jūra. Čia aš nusimanau". Mošelesas suspindėjo. Kaip šis senas žmogus galėjo spindėti! „Žinoma, sere, jūra, *molto semplice e cantabile*[1], kaip geras atsisveikinimas".

Važiuojant namo jis Džeinei pasakė: „Yra tiek daug dalykų. Kai baigsiu reikalus su Šiaurės keliu, pasimokysiu muzikos".

Vienoje ateljė atminimui buvo daromos ekspedicijos karininkų dagerotipijos. Vienas po kito jie sėdosi prie parauktos aksominės užuolaidos, žiūrėjo įsitempę ir iškilmingi. Kvapas buvo kaip per mūšį, reikiama šviesa buvo gaunama uždegus paraką. Seras Džonas liko su skrybėle, kad paslėptų plikę. Todėl visi, iki paties jauniausio midšipmeno, atsižvelgdami į jį, nenusiėmė skrybėlių. „Ir kitais atžvilgiais jie puikūs vyrai, komanda aukso vertės", – pareiškė antrasis kapitonas Kruazjė. „Taip ir yra, – linktelėjo Džonas, –

[1] it. *labai paprastai ir dainingai* (red.)

prašom minutėlę palaukti!" Jis kažką užsirašė, kad nepamirštų. Netrukus jis parašė laišką Piteriui Rožė: „Jeigu paveikslų suktuvui naudotume dagerotipijas, turėtume taip greitai fiksuoti atskirus vaizdus, kad žmonėms nereikėtų pozų ištisai keisti ir kartoti. Gal galima per sekundę padaryti tiek vaizdų, kad visi veikiantys asmenys galėtų judėti natūraliai. Beje, dėl paveikslų suktuvo abejonių dar likę. Svarbiausia, kad jis būtų panaudotas iš tinkamų paskatų ir teisingiems tikslams. Kai sugrįšiu, tuo klausimu pateiksiu keletą techninių pasiūlymų."

Gegužės 19-ą laivai atsiskyrė nuo krantinės. Sofija nusigręžė ir apsiverkė. Džonas tai matė nuo achterio. Džeinė, atrodo, norėjo ją pralinksminti pokštaudama. Džonas žinojo, Džeinės žavus nesusivokimas galėjo paguosti geriau nei kitų gili užuojauta. Elai tai netrukdė, ji mojavo ir juokdamasi šokinėjo, taip darydavo jos motina. Visi tikėjosi, kelionė užtruks ne ilgiau kaip metus. Net Kruazjė pasakė: „Jei viskas klosis gerai, per vasarą nuplauksime".

Po dviejų valandų Grynhito pirsas liko anapus didžiojo upės vingio. „Erebusą" Temze pasroviui tempė nedidelis garlaivis „Ratleris" su mentiniais ratais, o „Terorą" dar mažesnis, „Bleizeris". Ištisus dešimtmečius Džonui navigacijos esmę sudarė tai, kaip laivas pats pasiekia tikslą, jeigu jo kelyje nėra jokių kliūčių. Jis niekada nesakydavo: „plaukiame ten", bet visada – „tegu jis ten plaukia". Reikėjo susitaikyti su faktu, jog esi tempiamas, ir aukštai iškilęs „Erebuso" pirmagalys negali sulaikyti „Ratlerio" dūmų debesies. Džonas kosėjo ir

bambėjo, bet, tiesą sakant, buvo laimingas kaip vaikas Skegnese. Jis sugriebė šalia stovintį Ficdžeimsą, laivo vadą, už peties ir papurtė. „Mes pajudėjome iš vietos, – tarė jis, – pabėgti pavyko!" Ficdžeimsas mandagiai nusijuokė. „Atsiprašau!" – tyliai pasakė Džonas. Jis prisiminė, kad Ficdžeimsas įsimylėjęs Sofiją. „Vieneri, dveji metai – ilgas laikas", – atsakė leitenantas. „Aš irgi taip galvoju", – sumurmėjo Džonas. Jis buvo numatęs mažiausiai trejus metus ir pasišaipydamas pagalvojo apie tikinčius greita sėkme, kurie ant jūrlapio Kanados šiaurėje nubrėš liniją per salų labirintą ir vedžiodami pirštu įsivaizduos, kaip laivai seka paskui jį, tik kiek lėčiau. Nuplaukti tūkstančius mylių, tada ledynuose laukti aštuonis mėnesius, dar šimtą mylių nuplaukti ir vėl laukti – tokie žmonės tuoj prarastų bet kokį supratimą apie lėtumą. Po trijų laukimo mėnesių jie nebetikėtų, kad juda, ir prarastų nuovoką.

Artimiausias paštas: Stromnesas Orknio salose – laiškams išsiųsti, Petropavlovskas Kamčiatkoje arba Honkongas – jiems iš ten pasiimti. Laive turėjo septynis pašto karvelius, du tūkstančius knygų ir tris rylas, kurios galėjo groti beveik trisdešimt skirtingų melodijų, bet ne „Opus 111". Maisto atsargų užtektų beveik keturioms žiemoms. Ponai „Ratleris" ir „Bleizeris" – Franklinas negalėjo sutikti su tuo, kad jie būtų moteriškos giminės[1] – atsisveikino prie Ronos salos. Greitai juos galėjai atpažinti tik iš dviejų purvinų debesėlių, nutolusių nuo kranto.

[1] laivų vardai vokiečių kalboje vartojami su moteriškosios giminės artikeliu (vert.)

Daugiau kaip mėnesį sunkiai pakrauti, variu apkaustyti laivai keliavo Atlanto vandenynu. Džonas Franklinas per tą mėnesį dvylika kartų pats laikė pamaldas, ir nors komanda matė, kad pamokslai ne iš tam skirtų knygų, ji buvo patenkinta. Burių meistras pasakė: „Mūsų Franklinas yra vyskupas, persirengęs kapitonu, ir todėl dar šventesnis".

Liepos pabaigoje Bafino įlankoje jie pamatė banginių medžiotojų laivą „Enterpraizą". Jo škiperis pasikėlė ant jų denio ir pasikalbėjo su Franklinu. Ledas šiais metais esąs storesnis nei praeitais. „Tikiuosi, mes sėkmingai praplauksime, – tarė Franklinas rimtai, – komanda tiki manimi". Banginių medžiotojas buvo logiškai mąstantis žmogus, jis paklausė: „O jeigu jūs, sere, mirsite?" Džonas pažiūrėjo per turėklus į vandenį. „Aš tikiu komanda. Tai, kas liks iš manęs, nebūtinai turėsiu būti aš". Tai buvo sakinys iš jo neįprastų pamokslų.

Vėjas buvo palankus, todėl jie greitai išsiskyrė. „Enterpraizas" ir toliau liko atsisukęs į vėją, nes pasirodė banginis. „Erebusas" ir „Teroras" nuplaukė šiaurės vakarų kryptimi į Arktį. Jiems dar neišnykus už horizonto, pradėjo snigti.

Stiprūs laivai, viskuo aprūpinti, vikrūs jūreiviai, pripažinti karininkai, visi bebaimiai ir gerai nusiteikę, vadovaujami kantraus ir nesvyruojančio garbaus amžiaus džentelmeno, toks ekspedicijos vaizdas išliko viso pasaulio akyse.

Didysis kelias

Prieš prasidedant 1845 metų žiemai, Franklinas ieškojo kelio Lankasterio sąsiaurio šiaurėje, užuot plaukęs į pietvakarius, kaip buvo numatyta admiraliteto. Jis vis dar tikėjo rasiąs atvirą Arkties vandenyną. Bet laivai tik apiplaukė didelę Kornvalio salą, nieko nerado, tik vis didesnius ledynus. Iki 1846 metų pavasario Franklinas peržiemojo saugioje įlankoje prie Biči salos, pavadintos buvusio pirmojo kapitono „Trente" vardu. Čia mirė trys vyrai: du dėl ligos, vienas paskendo. Jiems buvo pastatyti rūpestingai iškalti paminklai, tokie kaip anglų kaimo kapinėse. Tada „Erebusas" ir „Teroras" vėl išplaukė į jūrą, šįkart pietvakarių kryptimi. Ir šie metai jiems nežadėjo nieko gero. Ledų vis tankėjo. Laivai sunkiai ir apgailėtinai lėtai brovėsi pro jų sangrūdas. Franklino tai nebaugino.

Pavojingą sąsiaurį, kuriame viena kitą taranavo plaukiojančios lytys, Franklinas pavadino Pylo sąsiauriu. Jis jokiu būdu to nelaikė komplimentu serui Robertui.

Komanda dirbo gerai ir pasitikėjo Franklinu. Jų polinkis juokauti šiek tiek sustiprėjo, bet rūpesčių dar nekėlė. Franklinas žinojo, kaip atrodo, kai komanda krinka. Rūpestį jam kėlė mažmožiai, bet ne dideli dalykai.

Džeinė Franklin žiemą praleido Madeiroje, kartu su Ela ir Sofija Krekroft. Pavasarį jos aplankė Vestindijos salas. Džeinė Sofijos susirūpinimą ekspedicijos likimu laikė truputį perdėtu ir buvo tos nuomonės, kad prasiblaškyti jai bus į sveikatą. Ela sugrįžo į Angliją, Džeinė ir Sofija išvyko į Niujorką.

„Herald" išspausdino skelbimą: „Ponia Leander Lent teikia informaciją apie meilę, vedybas ir išvykusius žmones, pranašauja visus įvykius. Nr. 169, Mulberio gatvė, 1 aukštas, įėjimas iš kiemo. Moterims – 25 centai, vyrams – 50. Ji padeda greitai susituokti, už ką reikia atskirai sumokėti." Londone Džeinė niekada nebūtų ieškojusi kelio pas būrėją, dabar nusprendė išstudijuoti ir šią sritį. Jos nuėjo. Ponia Lent buvo maždaug dvidešimt penkerių, labai nešvari ir beveik visai nuplikusi. Šviečiant į alaus butelį įsmeigtai lajaus žvakei, ji išmetė kortas Džonui Franklinui ir patikino, esą jam gerai sekasi. Jis dabar visai netoli savo gyvenimo tikslo, tačiau jį pasieksiąs ne iš karto, bet palaipsniui. Kai paaiškėjo, kad neketinama tuoktis, nusivylusi susižėrė dvidešimt penkis centus ir pareiškė, kad už durų laukia kiti vienuolika, ieškantys pagalbos.

Plaukiant neužteko vien burių jėgos. Plaukiojantys ledai susigrūdo į vieną uždarą plynę. Pusę savo budėjimo laiko vyrai įsirėžę tempė lyną laivo pirmagalyje ir pjaudami ledą laisvino laivui kelią. Nors Franklinas stipriai kosėjo, ištisą dieną buvo ant kojų ir beveik neleido sau miegoti, tik kartais lošdavo su Ficdžeimsu „Trik trak" ir nuolat laimėdavo.

Liepos 15-ą sekstantu nusitaikęs į žvaigždę Franklinas stovėjo ant denio, kai iš už „Erebuso“ laivagalio, ledynuose pasigirdo šauksmas, stipresnis nei kokio žmogaus. Nustebęs nuleido prietaisą ir pažiūrėjo atgal. Nieko neįprasto nepamatė. Paskui „Terorą“ išilgai horizonto į rytus slinko milžiniška kiaušinio formos saulė. Tūkstančiai ledo lyčių kyšojo tartum raudono stiklo miestas, kuris judėjo ir kartu su laivais graužėsi į priekį, ir niekaip nesustojo. Džonas pažiūrėjo į degantį kiaušinį horizonte ir pagalvojo: kaip čia atsirado saulė, ką ji reiškia. Jo kojos neišlaikė. Atsargiai, kokia nesąmonė, pagalvojo. Krisdamas apkabino sekstantą ir mėgino jį apsaugoti. Pirmas dalykas, kurį išmoko iš Metju, – sekstanto negalima numesti. Jis prarado sąmonę.

Kai atgavo sąmonę, gulėjo savo kajutėje ant antklodės ir žiūrėjo į Ficdžeimso ir leitenanto Goro veidus, palinkusius prie jo. Paskui prisidėjo gydytojo padėjėjo Gudsiro veidas. Tačiau veidus jis atpažino tik pasukęs galvą tam tikru kampu. Įprasta jo veido optinė ašis dabar turėjo praslinkti pro objektą, kad jį pamatytų. Kaip višta, pagalvojo sutrikęs, ir net blogiau, neprisiminė nė vieno žodžio. Norėjo kažką pasakyti, kad trys vyrai taip nesijaudintų. Kas išsiveržė pro jo lūpas, ko gero, buvo nelabai aišku, nes vyrų veidai rodė dar didesnį išgąstį. Bet jis juk galėjo nusijuokti ir atsikelti! Pabandė. Dešinė koja neklausė. Ir toliau matė raudoną daiktą danguje ir stiklinį miestą. Juk anksčiau jie neįsiskverbdavo į kiekvieną vaizdą? Kaip vadinamas šitas daiktas, šitas šviesus daiktas? Dabar jis žinojo: kai kas atsitiko.

Jau seniai kai kas turėjo atsitikti. Jeigu ką ištiko bėda, tai, žinoma, jį patį.

1846 metų vasarą Londonas buvo taip subruzdęs nuo įvairiausių naujienų, kad žinia iš Arkties beveik nebūtų padariusi įspūdžio.

Parlamentas derėjosi dėl pasenusio javų įstatymo. Airijoje badas, ir grėsė katastrofa, todėl buvo būtina neatidėliojant pasisakyti prieš protekcionizmą. Duonos kainas pagaliau reikėjo sumažinti, nors saujelė žemvaldžių šaukė ir rėkė. Robertas Pylas, ilgą laiką buvęs konservatorių partijos vadas ir javų įstatymo gynėjas, viešai ir drąsiai, niekieno neveikiamas, pakeitė savo poziciją. Jis panaikino tuos įstatymus ir susilaukė kilmingųjų kolegų pykčio. Nors prarado postą, bet išlošė badaujančiųjų dėkingumą.

1846 metų liepos 15-ą ledi Džeinė ir Sofija buvo vienintelės keleivės nuostabiai gražiame kliperyje pakeliui iš Niujorko į Londoną. Spindint saulei, kliperis plaukė palei pietinę Airijos pakrantę. Londone jos tikėjosi rasti pirmąsias naujienas apie „Erebusą" ir „Terorą".

Spilsbyje tą dieną siautėjo baisi audra. Išrauta daug senų medžių, du žmonės viduryje gatvės nutrenkti žaibo, nuplėšti stogai, o iš vargšų kvartalo tiesiog nuneštos lūšnos. Javus laukuose išguldė kruša. Jeigu žmonėms Spilsbyje būtų pasakoję, kas dėjosi tą dieną Arkties vandenyne, aišku, jie būtų suklusę. Bet jau po kelių minučių galvotų apie savo likimą – ir tai pateisinama.

Rugsėjo 12-ą prie Karaliaus Viljamo salos laivai galutinai įstrigo tarp srovės suneštų ledų. Kelios į pietus

slenkančių ledų sangrūdos malėsi tarp dviejų krantų lyg piltuve ir lipo viena ant kitos. Milžiniškos lytys kilo į viršų ir dvi tris dienas kyšojo tartum lotyniškosios burės, ryškiai apšviestos saulės, kol nuvirto į kitą pusę. Bokštai ir kūgiai kilo aukštyn ir vėl nėrė į vandenį, ledai sukosi ratu lyg ariami. Jūreiviai kovojo už savo ir laivų gyvastį, pjaustė, sprogdino, neatsikvėpdami tampė ledus. Rizika, kad korpusai bus suspausti nenuspėjamai judant ledo laukams, didėjo. Dėl milžiniško spaudimo laivai kilo į viršų ir galiausiai atsistojo lyg ant postamento. Dabar reikėjo pasirūpinti, kad ši atrama nesugriūtų. Buvo braižomi tikslūs brėžiniai, lyg architektų, apskaičiuojama statika, daromi sutvirtinimai. Franklinas žinojo – laivai kartu su ledais dreifuoja į pietus, žinoma, taip lėtai, kad kontinento pakrantę pasieks tik po daugelio metų. Tačiau jis ketino išvesti savo vyrus ir laivus iš šito malūno.

Franklinas sėdėjo ant denio, žiūrėjo į saulę, kurios pavadinimo nebežinojo, ir buvo gerai nusiteikęs bei kupinas vilčių. Jis nebegalėjo nei rašyti, nei kalbėti, ir einant jam reikėjo pagalbos. Virėjas jį valgydino, kartais tai darė ir Ficdžeimsas. Sunkiai, bet jis dar galėjo skaityti jūros žemėlapius ir skaičiuoti, o purtydamas galvą, linkčiodamas ir kitais judesiais galėjo nurodyti, kas turi vykti. Jis dar žaisdavo „Trik trak“, išlošdavo ir patenkintas juokdavosi kreiva burna. Niekas neabejojo jo protiniais sugebėjimais. Niekas nebuvo prarasta, kol jis gyveno. Mirštantieji visada būdavo tie, dėl kurių viskas ir toliau vykdavo: Simondsas – 1805 metais, leitenantas Hudas – 1821-aisiais, Eleonora – 1825, Šerardas Laundas – 1842. O dabar jis, Džonas Franklinas, 1846.

Dar buvo maisto atsargų, galima išgyventi kitas dvi ar tris žiemas, jeigu išlaikys nervai, o jie buvo jo stiprioji pusė.

Ir 1847 metų pavasarį laivai nepajudėjo. Skorbutas pareikalavo pirmų aukų. Franklinas atidžiai stebėjo komandą, susiaurėjęs matymo laukas labiau padėjo nei trukdė. Žmonių moralė nesusilpnėjo, bet sustiprėjo. Džonas Franklinas iš visų ankstesnių lėtai atslenkančių katastrofų žinojo: jei žlunga pirmieji, visų likusiųjų aplaidumas tampa stipresnis už sugebėjimą protauti. Bet iki tol, kol didžiajai daugumai kils toks pavojus, dar užteks blaivaus proto. Jis išnyksta pats paskutinis. Taip toli dar jie nebuvo nuėję. Franklinas gyveno. Jis buvo lėtesnis už mirtį, o tai galėjo reikšti išsigelbėjimą.

Padarė žvalgybinį žygį: grupė karininkų ir jūreivių iš „Erebuso" prasiskverbė per Karaliaus Viljamo salą iki Didžiosios Žuvų upės žiočių. Šioje vietoje pakrantės linija vakarų link buvo žinoma, pats Franklinas prieš dvidešimt penkerius metus nubraižė jos žemėlapį. Kai grupė sugrįžo į laivą ir pranešė apie rezultatus, jis juokėsi viena veido puse ir verkė kita. Šiaurės vakarų kelias buvo surastas, bet dėl ledų jis visiškai netinkamas, kaip kiekvienas ir nujautė. Franklinas leido suprasti, kad nori atšvęsti. Buvo švenčiama, nors tą dieną mirė trys žmonės. Visiems, kurie buvo gyvi, atgimė viltis.

Franklinas rodė į žemėlapį, švebeldžiavo pavienius, sunkiai ir su didelėmis pastangomis išmoktus žodžius. Į priekį ištemptas kaklas, išplėstos akys – jis atrodė lyg vaikas, bandantis įlipti į karietą, kuri tuojau pat galėjo

nuvažiuoti. Bet tam, kuris sakė kas reikia, nebūtina gražiai atrodyti, jis galėjo neskubėti.

Tai tęsėsi ištisas valandas, kol Kruazjė ir Ficdžeimsas suprato, ką senasis žmogus nori pasakyti. Lygiai po šešių savaičių jiems reikia su sveikiausiais ir stipriausiais keliauti į pietus ir pabandyti nusigauti iki prekiautojų kailiais, eskimų arba indėnų ir gauti pagalbos. Ne tuojau, ir ne žiemą, svarbiausia – ne kitą pavasarį! Franklinas žinojo, elniai nederlingoje teritorijoje pasirodo tik vėlyvą vasarą, juos sumedžios tik turėdami pakankamai jėgų.

Abu karininkai pažvelgė vienas į kitą: ligonių jie jokiu būdu nepaliks likimo valiai.

1847 metų birželio 11 dieną, eidamas šešiasdešimt antruosius metus, nuo pasikartojusio insulto mirė seras Džonas Franklinas, Karališkojo jūrų laivyno kontradmirolas.

Sprogdinimo meistras ledų sangrūdoje išsprogdino įdubą kapui. Komanda susirinko ir nusiėmė kepures. Kruazjė sukalbėjo maldą. Skaidriame danguje nuaidėjo šautuvų salvė, tada jie lėtai nuleido karstą, pasunkintą valties inkaru. Duobė prisipildė vandens, jis per kelias valandas sušalo į antkapinę plokštę, panašią į tamsų stiklą. „Gero kelio“, – ištarė Ficdžeimsas visiems tylint.

Tai nebuvo tušti žodžiai. Senasis vadas dar kurį laiką keliaus su dreifuojančiais ledais.

1848 metais admiralitetas pasiuntė tris paieškos ekspedicijas, vienai iš jų vadovavo stebėtinai greitai pasveikęs Džeimsas Rosas. Visos trys ieškojo per toli šiau-

rėje – Rosas gerai žinojo, kad Franklinas visą gyvenimą tikėjo esant vandens keliui Arkties vandenyne. Jie peržiemojo ledynuose ir kitais metais nieko nepešę grįžo atgal. Iki 1850 metų buvo pasiųsta daug laivų, jie Arkties archipelagą išraižė skersai ir išilgai bei tiksliai kartografavo kiekvieną didesnę salą. Apie Frankliną jie sužinojo tik tiek, kad jis pirmąją žiemą praleido Biči saloje. Admirolai ketino nutraukti paieškas. Taip būtų padarę jau 1849 metais, jei ne ledi Franklin.

Džeinė ėmėsi toliau ieškoti savo vyro. Visuomenė pritarė. Tiko visos priemonės: ledi Franklin ir Džono turtas, gudrumas ir įtikinėjimai, pyktis ir pašaipa, tikros ir netikros ašaros, kur tik jų reikėjo. Ji išsinuomavo viešbučio kambarį priešais admiralitetą, kad galėtų būti šalia savo priešininkų. Jos pasirodymo bijojo. Veltui biurokratai liepdavo pasakyti, kad jų nėra. Džeinė tapo navigacijos Arktyje eksperte, nes atidžiai išstudijavo visus pranešimus ir turėjo nepriekaištingą atmintį. Ji susirašinėjo su Jungtinių Valstijų prezidentu, su caru, su vienu dosniu Niujorko milijonieriumi ir su šimtais kitų įtakingų ar reikalą išmanančių žmonių visame pasaulyje. Ji nuvyko į Lerviką Šetlando salose agituoti banginių medžiotojus pakartotinai paieškai tolimoje šiaurėje. Ji sėkmingai sakydavo kalbas tiek jūreiviams, tiek damoms iš sodininkų draugijos, nė vienas žmogus negalėjo jai atsispirti. Laikraščiai didvyriškai tyrinėtojo žmonai rašė himnus. Iš savų pinigų ji nupirko keletą laivų ir iš pulko savanorių pati surinko komandas. Džonas kartą buvo sakęs Barou: „Džeinė mano pasekėja!"

Kas pagal rašytus ir nerašytus įstatymus buvo neleidžiama moteriai, netgi karalienei, buvo galima Džeinei:

rodyti savo energiją ir iškovoti vyrų pripažinimą. Jie pritarė, pagaliau tai buvo susiję su jos sutuoktiniu ir su kitais šimtu trisdešimčia vyrų Arkties ledynuose.

Ji rado ištikimų draugų, didvyriškų pagalbininkų. Senasis daktaras Ričardsonas vėl nuvyko į tolimąją šiaurę ieškoti savo draugo. Džonas Hepbernas atvyko iš Tasmanijos ir iškeliavo kartu. Visą tą laiką Sofija buvo pas ledi Franklin. Dažnai atrodydavo, kad ji Franklino paieškoje dalyvauja aistringiau nei pati ledi, bet niekas nematė reikalo tuo stebėtis. Ji buvo sekretorė, pasiuntinė, draugė, agentė, pirmoji, sakanti kalbą, guodėja. Ji netekėjo, nors galėjo pasirinkti iš savanorių, kaip ir ledi, rinkdama komandą savo laivams. Iki 1852 metų jos neleido Franklino ir jo komandos paskelbti mirusiais, ir kai tai įvyko, sugebėjo sukelti tokį žmonių pasipiktinimą, kad admiraliteto lordai iš vyriausybės kvartalo važiuodavo karietose su uždengtais langais.

Žinoma, turtas greitai tirpo, ir tai kėlė nepasitenkinimą Džono dukteriai: ji buvo ištekėjusi už neturtingo vyro ir bijojo dėl savo palikimo. Bet valdingam didvyriškos žmonos elgesiui niekas neprilygo, netgi Ela, nors buvo nemažai paveldėjusi tėvo atkaklumo.

„Džeinė ir Sofija" tapo moteriškos draugystės ir ištikimybės simboliu. Kad jos viena kitai rodė švelnumą, laimei, uolūs ir dorybingi teisuoliai nepastebėjo. Tas, kuris tai nujautė, pats buvo ne ypač dorybingas ir paprasčiausiai neteikė tam reikšmės.

Svarbiausias dalykas vis dar buvo neaiškus – Franklino ir jo jūreivių likimą gaubė mįslė. Paskyrus didelį užmokestį už jos išaiškinimą, ekspedicijoms atsirasdavo savanorių banginių medžiotojų. Buvo turtingų drau-

gų, bet svarbiausios čia buvo Džeinė ir Sofija. Jos pasiryžo šiam vieninteliam tikslui paaukoti visus savo pinigus, iki paskutinio penso.

1857 metais Džeinė Franklin vėl nupirko laivą, nedidelį sraigtinį garlaivį „Foksą", ir patikėjo jį jaunam kapitonui Leopoldui Maklintokui. Jis jau buvo dalyvavęs Franklino paieškoje, kaip šturmanas. Džeinė Franklin jį mylėjo kaip sūnų, o jis gerbė ją kaip motiną. Jis priklausė tiems, kurie domėjosi ne pinigine premija ir mįsle, bet pačiu Franklinu. Jis apie jį daug sužinojo iš Ričardsono ir Hepberno, iš ledi Franklin ir Sofijos, perskaitė abi jo knygas ir net gavo leidimą pažvelgti į „Trento" bausmių žurnalą, kuriame Džonas užrašydavo savo idėjas. „Aš noriu su juo susipažinti! – pareiškė Maklintokas. – Todėl aš jį surasiu. Visai įmanoma, jog jis gyvena, gal tarp eskimų. Jis niekada greitai negyveno, taigi ir ilgai nenustos tai daręs".

Toks buvo Maklintokas, nedidelio ūgio, tvirtas vyras juodomis žandenomis. Su škotų komanda ir danų vertėju 1857 metų birželio 30 dieną jis išplaukė iš Aberdyno uosto.

1859 metų gegužės 6 dieną Maklintoko žmonės Karaliaus Viljamo saloje po akmenų piramide surado Kruazjė ir Ficdžeimso 1848 metais parašytą laišką, pranešusį apie ekspedicijos likimą ir Franklino mirtį. Laivai nebegalėjo pajudėti, komanda juos paliko. Žinia baigėsi žodžiais: „Rytoj iškeliausime Didžiosios Žuvų upės žiočių link."

Šia kryptimi ir buvo tęsiama paieška. Paaiškėjo – ieškoti nebereikia.

1848 metų pavasarį šimtas penki vyrai iškeliavo palikę „Erebusą" ir „Terorą", regis, išsekę kūnu ir dvasia. Neilgai trukus mirštančiųjų karavanas pasidalijo į kelias grupes, viena bandė sugrįžti į laivus. Kai kurie vyrai tempė sidabrinius stalo įrankius, tikriausiai, nusigavę pas eskimus, norėjo juos išmainyti į maisto atsargas. Prie vienos valties, šalia skeletų Maklintokas rado keturiasdešimt svarų dar valgomo šokolado. Didžiosios Žuvų upės žiočių įlankoje gulėjo gausybė skeletų, dauguma iš jų išblukusiomis, bet dar gerai išsilaikiusiomis uniformomis.

Maklintokas šią įlanką pavadino *Starvation Cove* – Bado įlanka. Jis sutiko keletą eskimų, kurie prisiminė laivus ledynuose arba buvo girdėję, kad 1848 metais jie paskendo. Viena sena moteris paskutinę baltųjų žmonių kelionę stebėjusi iš tolo: „Jie mirė eidami. Jie krito ten, kur ką tik ėjo ar stovėjo, ir mirė". Kodėl eskimai baltiesiems nepadėję? „Jų buvo labai daug, mes patys badavome, kaip niekada anksčiau".

Kapitonas išmainė nemažai rastų daiktų: sidabrines sagas, stalo įrankius, kišeninį laikrodį, net vieną iš Franklino ordinų. Jis klausinėjo apie knygas, sąsiuvinius. Taip, popieriaus ryšulėlius jie radę ir atidavę vaikams žaisti. Dabar jų nelikę. Maklintokas paliko eskimų trobeles nusivylęs ir grįžo atgal į Bado įlanką.

Kadangi viską apieškoję rado maisto, nepatikėjo katastrofa dėl bado. Pats įtikinamiausias atsakymas – skorbutas. Apžiūrėjus skeletus paaiškėjo, kad daugeliui iškritę dantys. Išaiškėjo dar vienas dalykas. Šioje vietoje už gyvybę kovojantis komandos likutis ėmėsi paskutinių, beviltiškų priemonių: Maklintokas rado lygiai nu-

pjautų pavienių kaulų, tokį pjūvį galėjo padaryti tik pjūklas. Laivo gydytojas buvo pritūpęs priešais, jų žvilgsniai susitiko.

Gydytojas sušnabždėjo: „Man atrodo... Skorbutas yra liga dėl tam tikrų medžiagų trūkumo. Nuo jos mirusio žmogaus mėsoje yra lygiai tokių pačių medžiagų, kokių būtų reikėję ligotiems, kad išgyventų. Bet net ir tai..." – „Pasakykite atvirai", – pratarė Maklintokas. „Tai nepadėjo", – pabaigė gydytojas.

Kai buvo surinkti palaikai, kad juos palaidotų, Maklintokas pasakė: „Tai buvo garbinga ir drąsi laivo komanda. Laikas jiems buvo per ilgas. Kas nežino, kas yra laikas, nesupras ir vaizdo, šito taip pat".

Vienintelis, kas jo nesiklausė, buvo fotografas iš „Illustrated London News", skubantis pastatyti Talbot sistemos aparatą ir nuotraukoje įamžinti skeletų būklę.

Bibliografinės pastabos

Džonas Franklinas gyveno. Tikroji jo gyvenimo istorija pasitarnavo šiam romanui detalių gausa, jos niekada nebūtų atėjusios man į galvą. Tai įpareigojo suminėti nors keletą pavadinimų iš specialios literatūros apie tikrąjį Frankliną, jis, be abejo, daugeliu atvejų buvo kitoks nei romane.

Apie Franklino gimines ir jo karjeros etapus smulkiau galima paskaityti:

Roderic Owen. *The Fate of Franklin*. Londonas, 1978;

Henry D. Traill. *The Life of Sire John Franklin*. Londonas, 1896; tai klasikinė Franklino biografija, kurią galima paskaityti prieš Oweno knygą. Apie kelionę į Lisaboną ir apie mūšį prie Kopenhagos šie autoriai nerašo.

Daugiau apie kelionę į Australiją skaitykite oficialioje kelionės ataskaitoje: Matthew Flinders. *A voyage to Terra Australis, undertaken for the purpose of completing the discovery of the vast country and prosecuted in the years 1801, 1802 and 1803 in His Majesty's Ship The Investigator*. Londonas, 1814.

Apie didįjį navigatorių Flindersą pirmiausia žiūrėkite: James D. Mack. *Matthew Flinders 1774–1814*. Melburnas, 1966.

Apie pirmąją kelionę į ledynus rašoma Frederick W. Beechey ekspedicijos ataskaitoje: *A Voyage of Discovery towards the North Pole, performed in His Majesty's Ship Dorothea ant*

Trent. Londonas, 1843. Apie abi keliones sausuma John Franklin pranešimai: *Narrative of a Journey ti the shore of the Polar Sea in the years 1819, 1820, 1821 and 1822*. Londonas, 1823 (tais pačiais metais išleisti vokiečių kalba Veimare). Aprašant badą romane nesilaikyta tikslios chronologijos. Įvykiuose su indėnu Mišeliu Franklinas sukeistas su daktaru Ričardsonu.

Franklinui nebuvo nurodyta vadovauti kariniams veiksmams prieš Kiniją, bet 1830–1833 m. jis buvo jūrų pajėgų vadas Graikijos vandenyse, jam pavyko užkirsti kelią ginkluotiems neramumams.

Laikotarpį Tasmanijoje išsamiausiai atskleidžia: Kathleen Fitzpatrick. *Sir John Franklin in Tasmania 1837–1843*. Melburnas, 1949.

Apie paskutinę Franklino kelionę paskelbta daug įžvalgių teorijų. Pačios žymiausios knygos:

Richard J. Cyriax. *Sir John Franklin's last Arctic Expedition*. Londonas, 1939;

Leopold McClintok. *The Voyage of the „Fox" in the Arctis Seas. A. Narrative of the Discovery of the Fate of Franklin and his Companions*. Londonas, 1859 (1860);

Vilhjalmur Stefansson. *Unsolveg Mysteries of the Arctic* (žr. *The lost Franklin Expedition*, p. 36). Londonas, 1921;

Noel Wright. *The Quest for Franklin*. Londonas, 1959.

Apie Franklino pirmąją žmoną daugiau galima sužinoti iš jos susirašinėjimo su Džonu: Edith Mary Gell. *John Franklin's Bride, Eleonor Anne Porden*. Londonas, 1930.

Apie Džeinę Franklin skaitykite: Frances Joyce Woodward. *Portrait of Jane, A Life of Lady Franklin*. Londonas, 1951.

Franklino veiklos pėdsakus pirmiausia galima aptikti Hobarte, Tasmanijoje.

Spilsbyje dar yra Franklino gimtasis namas. Spilsbyje ir Londone pastatytos didesnės už žmogaus ūgį tyrinėtojo skulptūros, o Vestminsterio abatijoje atminimo akmuo su Alfredo Tenisono eilėraščiu: *Not here! The white North has thy bones, and thou,/ Heroic Sailor-Soul,/ Art passing on thine happier voyage now/ Towards no earthly pole*[1].

Visos salos į šiaurę nuo Kanados pakrantės šiandien vadinamos *District of Franklin.*

Sten Nadolny

[1] *Ne čia! Baltoji šiaurė priėmė jų kaulus, ir tu, didvyriška jūreivio siela, laimingesnė dabar keliauji nežemiško ašigalio link* (red.).

Turinys

Pirma dalis: Džono Franklino jaunystė 5
Pirmas skyrius: Kaimas 6
Antras skyrius: Dešimtmetis ir jūra 15
Trečias skyrius: Mokytojas Ormas 28
Ketvirtas skyrius: Kelionė į Lisaboną 42
Penktas skyrius: Kopenhaga, 1801 57

Antra dalis: Džonas Franklinas mokosi profesijos 71
Šeštas skyrius: Gerosios Vilties kyšulio link 72
Septintas skyrius: *Terra australis* 90
Aštuntas skyrius: Ilga kelionė namo 107
Devintas skyrius: Trafalgaras 133
Dešimtas skyrius: Karo pabaiga 159

Trečia dalis: Franklino sritis 177
Vienuoliktas skyrius: Sava galva ir svetimos idėjos 178
Dvyliktas skyrius: Kelionė į ledynus 196
Tryliktas skyrius: Upėmis Arkties krantų link 224
Keturioliktas skyrius: Badas ir mirtys 255
Penkioliktas skyrius: Šlovė ir garbė 282
Šešioliktas skyrius: Priverstinių darbų kolonija 311
Septynioliktas skyrius: Žmogus prie jūros 335
Aštuonioliktas skyrius: „Erebusas" ir „Teroras" 354
Devynioliktas skyrius: Didysis kelias 368

Bibliografinės pastabos 380

Nadolny, Sten

Na31 Atrastas lėtumas: [romanas] / Sten Nadolny; iš vokiečių kalbos vertė Jūratė Eugenija Dikšaitė. – Vilnius: Mintis, 2007. – 384 p. – (Šiuolaikinis Europos romanas, ISSN 1822-721X)

ISBN 978-5-417-00922-8

„Atrastas lėtumas" – tai romanas apie keliautoją, apie „žmogų, kuris valgė savo batus", apie patirtus nuotykius ir pavojus ir kartu apie asmenybės vystymąsi. Knygos autorius anglų jūrų keliautojo ir Šiaurės ašigalio tyrinėtojo Džono Franklino (1786–1847) biografiją pavertė savotiška maginančia studija apie laiką: lėtumas – tai menas, skatinamai veikiantis neeilinių įvykių kupiną gyvenimą ir suteikiantis jam ritmą.

UDK 830-3

Sten Nadolny
ATRASTAS LĖTUMAS
Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė
Jūratė Eugenija Dikšaitė

Redaktorė *Loreta Lukšytė*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Maketuotoja *Danutė Navickienė*

Užsakymas Nr. 494
Leidykla „Mintis", Z. Sierakausko 15, LT-03105 Vilnius
Spaustuvė „Aušra", Vytauto pr. 23, LT-44352, Kaunas

Kaina sutartinė

Stenas Nadolnis (1942 m.) – šiuolaikinis vokieči
Jo kūryba įvertinta Ingeborgos Bachman (19
Falados (1985), Valombrosos (1986), Ernsto Hofenricterio
(1995) premijomis. 1983 metais išleistas romanas „Atrastas
lėtumas“ jau išverstas į daugelį kalbų.

Ar lėtumas – trūkumas? Gal jis stiprios, vyriškos asmenybės bruožas, nuo vaikystės vertęs svajoti apie jūrą ir įvaldyti profesiją, kuri dera tik ypač greitiems ir linkusiems rizikuoti. Džonas lėtai kalbantis ir mąstantis, lėtos reakcijos, jis ir laiką skaičiuoja savo matu, o chaotiškuose ir greitai kintančiuose įvykiuose kai kuriuos dalykus mato lyg pro padidinamąjį stiklą. Karo tarnyba jūrų laivyne, patyrimai ir atradimai, kelionės ir ekspedicijos, Arkties ledynai, legendinis Šiaurės vakarų kelias – nieko nėra neįmanomo, jei trokšti ir sieki.

ISBN 978-5-417-00928-8
9 785417 009228
www.mintis.eu